This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

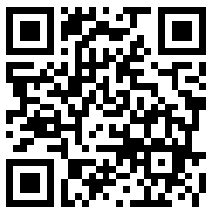

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

UC-NRLF
B 4 598 362

Digitized by Google

THE LIBRARY
OF
THE UNIVERSITY
OF CALIFORNIA

GIFT OF

Åke Bonnier

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Otto Sylwan

PRESSENS UTVECKLING UNDER DET NITTONDE ÅRHUNDRADET

Digitized by Google

Digitized by Google

PRESSENS UTVECKLING UNDER DET NITTONDE ÅRHUNDRADET

av

Otto Sylwan

Stockholm

P. A. Norstedt & Söners
Förlag

Digitized by Google

Detta arbete utgör en självständig del av det kulturhistoriska serieverket »Det nittonde århundradet», som under redaktion av professor Aage Friis utgives av

P. A. Norstedt & Söner.

AV DENNA BOK ÅR TRYCKT EN
BIBLIOFILUPPLAGA I 500
NUMRERADE EXEMPLAR

STOCKHOLM 1924
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
233644

GIFT

Digitized by Google

PN 4811
S9

INNEHÅLL.

	Sid.
I. Tiden före 1880	1
II. Tiden efter 1880	72
III. De nordiska länderna	153
Litteraturhänvisningar	200

M837707

Digitized by Google

Digitized by Google

I.

TIDEN FÖRE 1880.

1. ENGLAND.

Det nittonde århundradet börjar icke överallt och i alla hänseenden med år 1801. Vad tidningspressen beträffar och för Englands vidkommande skulle jag vilja skjuta begynnelsen tillbaka ända bort till mitten av 1700-talet, närmare angivet till den 1 december 1752, då *The Public Advertiser* av boktryckaren Henry Woodfall började utgivas i London.

Detta dagblad var en avkomling av en rad äldre dylika, men kan med rätta göra anspråk på att betraktas såsom det första moderna därför, att det i sig upptog de fyra element, vilkas förening konstituera den moderna pressen, nämligen:

1:o) nyheter av alla slag;

2:o) artiklar, vari offentliga angelägenheter behandlas, politiska, sociala, ekonomiska, kulturella o. d.;

3:o) uppsatser för nytta och nöje om populär vetenskap och teknik, resor, litteratur, teater, konst m. m., allt det som i ordets gamla vidsträckta mening kallas följetong; samt

4:o) tillkännagivanden och annonser.

Dessa fyra element hade dittills varit åtskilda. Somliga tidningar, de äldsta, hade blott meddelat politiska nyheter, andra blott annonser, andra åter — den av Steele och Addison uppfunna Spectatorsgenren — hade odlat essayen, d. v. s. följetongen, medan veckoskrifter och broschyrer hade debatterat politiska frågor.

Utgivarna av Public Advertiser förkunnade nu bl. a., att de anordnat regelbundna korrespondenser från Paris och Haag för att få bättre och säkrare underrättelser om utlandet, att de också gjort allt för att erhålla snabba nyheter om vad som skedde i Storbritannien och Irland, och att de skulle offentliggöra teaterprogrammer och alla slags

Digitized by Google

annonser. Längre fram berömde de sig av att opartiskt meddela allmänheten brev, som de mottagit från olika håll om allehanda spörsmål av intresse; de gjorde således sin tidning till organ för skilda åsikter. Oerhörd uppmärksamhet väckte en sådan serie, de s. k. Junius-breven (1769—1772), i vilka några ledande statsmän och t. o. m. konungen själv blevo föremål för våldsamma, stilistiskt briljanta angrepp. (Den anonyme författaren anses numera allmänt hava varit sir Philip Francis.) Försöken att tysta dem genom rättegångar mot Woodfall misslyckades. »Letters to the editor» har allt sedan varit en stående avdelning i de engelska tidningarna, även sedan dessa övergivit sin opartiskhet, själva intagit sin ståndpunkt i allmänna frågor och följaktligen också själva sörja för ledande artiklar.

Public Advertiser fick naturligtvis ej i längden bliva ensam om publiken. En yngre broder till Henry Woodfall, William, startade 1769 The Morning Chronicle och lade sig särskilt vinn om att däri meddela referat av parlamentets förhandlingar. Sådana voro förbjudna i lagen men hade förekommit redan i Gentlemans' Magazine 1736, i det man kringgick förbudet genom fiktionen att meddela debatterna i parlamentet i Lilliput och beteckna talarna med lätt genomskådade anagram (t. ex. Haxilaf för Halifax). Först 1803 blevo reporterna i viss mån erkända, i det de av speakern fingo rätt till egna platser bland åhörarna i underhuset.

Dessa utförliga och noggranna referat, publicerade morgonen efter den afton och natt då talen hållits, förblevo sedan i ett århundrade ett särdrag och en äretitel för de stora Londonbladen.

Under James Perrys ledning nådde Morning Chronicle kring sekelskiftet en lysande ställning, och samtidigt tog också Morning Post, grundad 1772, under Daniel Stuart ett starkt uppsving. Det kan förtjäna anmärkas att båda dessa män voro skottar; det skotska och irländska inslaget har alltid gjort sig starkt gällande i den engelska pressen. Perry var whig, Stuart tory; båda enades uti att söka draga till sig tidens yppersta författare: Sheridan, Th. Moore, Coleridge, Lamb m. fl. Denna litterära prägel försvann emellertid efter hand; politik och finanser blevo de härskande intressena. Berömda namn saknades likväl icke. I Chronicle arbetade Dickens som referent och Thackeray som teaterkritiker, medan i Morning Post Disraeli skrev artiklar på den tid då han företrädde »det unga England».

Bredvid dessa stodo aftontidningar som Courier, vilken under 1800-talets första årtionden hade mycken framgång, men som överflyglades av Standard (från 1822). Handelns män höllo sig under samma period helst till Public Ledger o. s. v.

Redan ett ögonkast på faksimilet s. 4 torde kanske bättre än

Digitized by Google

en beskrivning — ge en föreställning om den engelska pressens karaktär vid denna tid, i yttre och i viss mån även i inre hänseende. I utstyrsel såväl som i innehållets rikedom och omväxling, i artiklar, i notiser och alldeles särskilt i annonser stod den vida över kontinentens samtida. Och ypperst var i nästan alla hänseenden det blad, som vi nu måste dröja vid — *The Times*.

Bild 1. JOHN WALTER d. ä., 1739—1812.

Tidningen startades den 1 januari 1785 under namnet The Universal Daily Register av bokhandlaren John Walter. Den skulle bliva mer mångsidig än de äldre och vända sig till alla klasser av publiken, d. v. s. den sökte tränga djupare ned och blev så ett organ för medelklassen och dess missnöje med vissa regeringsåtgärder. Walters intresse låg emellertid framförallt åt det tekniska i yrket. Medan de äldre bladen kanske mest berömde sig av sina litterära förtjänster, lade Walter och än mera hans son, som 1803 övertog ledningen av Times, främst an på snabba

Digitized by Google

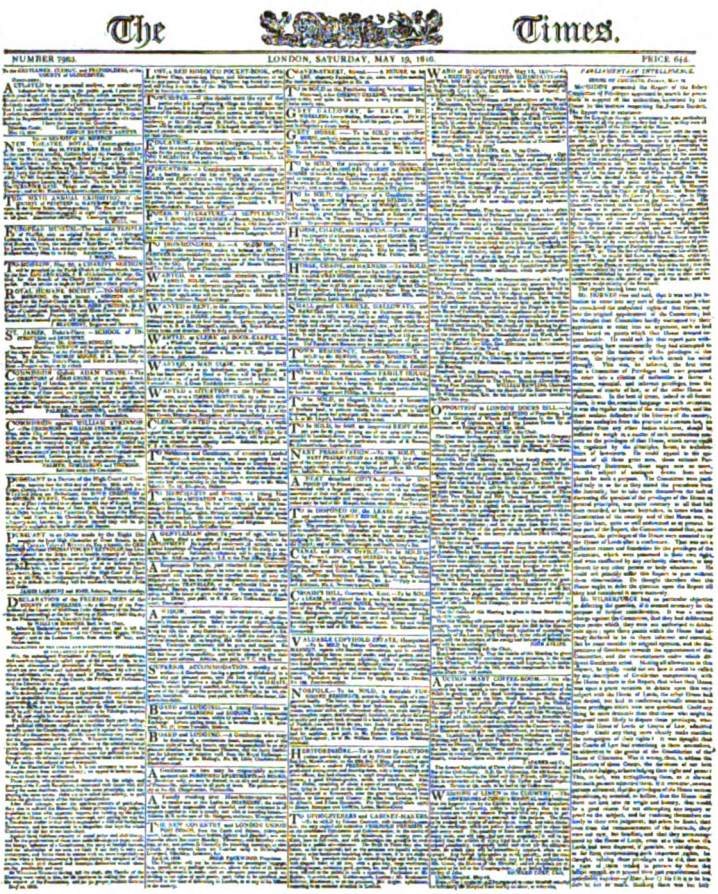
The Times.

NUMBER 7983. LONDON, SATURDAY, MAY 19, 1810. PRICE 6½d.

Bild 2. The Times 1810.

och säkra nyheter. Bläddra vi igenom en årgång från denna tid, finna vi att de flesta nog stamma från utländska tidningar, men de äro anmärkningsvärt färska; tack vare att Walter genom egna fartyg uppehöll förbindelse med kontinenten kom han före sina konkurrenter och stundom t. o. m. före regeringens kurirer. Och Times var det första blad som utsände egna specialkorrespondenter; en sådan, H. C. Robinson, besökte 1807 Norden för att studera kontinentalsystemets verkningar. Efter freden 1815 hade Times alltid sin ständiga korrespondent i Paris. Walter följde också med stor iver de typografiska uppfinningarna, och då tyskarna König och Bauer konstruerat den s. k. snällpressen, inköpte han genast (1814) en sådan för Times. Den lämnade 1,100 exemplar i timmen, vilket då ansågs mycket; Times' hela upp-

Digitized by Google

Bild 3. JOHN WALTER d. y., 1784—1847.

laga kunde sålunda tryckas på tre timmar. Förut hade man för att nå ett sådant resultat nödgats använda minst tre av de gamla handpressarna, vilket åter krävt att hela texten också skulle sättas tre gånger.

Formatet ökades efter hand; de tre spalterna växte till fyra, dessa ända till sex, och ändå förslog utrymmet icke för text och annonser. Times måste gripa till dubbelnummer; det första utgavs den 29 jan. 1829, åtta sidor med tillhopa 48 spalter. Nyhetstjänsten höll jämna steg härmed, i den mån dåtidens medel det tillåto. Som exempel på den energi, med vilken Walter fullföljde sina mål, kan följande historia tjäna.

Den indiska posten var givetvis av största intresse för engelsmännen, och för att få den så färsk som möjligt läto de största Londonbladen befordra den från Marseille genom Frankrike med särskilda

Digitized by Google

kurirer. Times hade emellertid i början på 1840-talet ådragit sig den franska regeringens onåd, varför denna beslöt ge bladet en allvarsam varning; dess kurir uppehölls i Paris under förevändning att passet ej var i ordning, och Times stod den gången utan egna nyheter från Indien. Men Walter var ej sinnad att låta behandla sig på detta sätt; nästa gång posten kom till Suez (oktober 1845) väntade där en kamel, som bar Times' andel till Alexandria, varifrån den med österrikisk ångbåt fördes till Triest och sen vidare över kontinenten. Den gången kommo konkurrenterna 14 dagar efter. Franska regeringen besvarade detta motdrag genom att gynna Times' konkurrenter, men fann efter någon tid bättre att sluta fred med det mäktiga city-bladet.

Vi lägga märke till huru liten Times' nyssnämnda upplaga 1814 var, blott föga mer än 3,000 ex.; medtävlaren Morning Post, som en tid gick om Times, hade redan 1803 en på 4,500, vilken sedermera alltjämt steg, till dess den veckorna före slaget vid Waterloo nådde upp till inemot 10,000. Men detta var ett rent undantag, i allmänhet hade Londonbladen en mycket begränsad spridning i jämförelse med kontinentens, vilket ju förefaller överraskande i betraktande av deras överlägsenhet i övrigt. För att finna orsaken härtill måste vi gå något tillbaka.

Så snart den engelska pressen i begynnelsen av 1700-talet på grund av den vunna tryckfriheten visade ansatser att taga större fart, blevo de styrande betänkta på att lägga hinder i vägen för dess vidare utveckling. Regering och parlament voro ganska ense härom, oavsett vilket parti, som för tillfället var det härskande. Ty underhuset var, som bekant, ingalunda något uttryck för det engelska folkets mening; dess medlemmar tillsattes av ett fåtal privilegierade, och det såg i pressen en obehaglig och farlig kritiker. Genom lagliga och olagliga rättegångar förföljdes tidningsredaktörerna gång på gång under hela 1700-talet; ett särskilt parlamentsbeslut av 1792 skulle väl göra slut på dessa förföljelser, men regeringen fann fortfarande utvägar att med böter och fängelse tukta obekväma författare.

Om härigenom pressens frihet gjordes i avsevärd mån illusorisk, så verkade en annan sak hämmande på dess utveckling över huvud, nämligen de på densamma vilande skatterna. Ända sen 1712 bestod i England en stämpelavgift på varje ark papper, som användes för periodiska tryckalster. Till en början jämförelsevis obetydlig hade den efter hand ökats, naturligtvis just för att om möjligt hålla pressen nere, och fastställdes slutligen 1815 till fyra pence, vartill ytterligare kommo annonsskatt och andra mindre pålagor. Vad detta hade att betyda, framgår av följande exempel. Times betalte år 1828 för omkring 3 millioner exemplar (motsvarande en daglig upplaga av 10,000) 48,516 pd såsom

Digitized by Google

stämpelavgift och 19,620 pd såsom annonsskatt, således en avgift till staten av över 1,200,000 kronor för ett enda år! Också kostade ett lösnummer ej mindre än 7 pence (50 öre). Under sådana förhållanden måste tidningsläsning bliva ett privilegium för förmöget folk, och det skulle vara i det rika England som tidningarna i alla fall kunde nå upp till så pass stor spridning.[1] Se här några talande siffror! Antalet tidningsexemplar utgjorde 1760 nio och en halv million, hade 1811 stigit till tjugufyra och en halv, föll 1816 på grund av den året förut vidtagna skatteförhöjningen till 22 för att 1820 åter stiga till 29 millioner i runda tal.

Man kan ej undra på att dessa orimliga förhållanden väckte den häftigaste förtrytelse och ett allt mer växande rop på reform, detta så mycket mer, som England under begynnelsen av 1800-talet befann sig uti en farlig social kris. Kriget mot Napoleon hade krävt insättande av landets hela energi, de inre förhållandena hade försummats och det ehuru just vid denna tid den stora omvälvning försiggick inom industrien, som åstadkoms genom övergången från handarbete till maskiner. Vi ha nyss sett ett exempel därpå, då Walter införde snällpressen; genom liknande förändringar blevo ofta tusentals arbetare brödlösa, kriget och efter dess slut hårda skatter fördyrade livsmedlen, nöd och brist härjade bland dem, och gång på gång kom det till upplopp och oroligheter, som stundom kvävdes med blodiga massakrer.

Men allt det berättigade missnöje, som härskade bland de breda lagren, förnams knappast i pressen. Såsom det första radikala veckobladet — dagbladen voro alla organ för de härskande klasserna — nämnes Examiner, grundat 1808 och redigerat av bröderna John och Leigh Hunt, vilka fingo umgälla sin opposition med böter och fängelse — en gång ända till två år (1813—15). Men först på 1820-talet fick rörelsen mera fart, sedan J. Benthams liberala och utilistiska läror vunnit talrika och verksamma anhängare i pressen. Examiner, nu ledd av A. Fonblanque, hade då flera kamrater i striden, av vilka den tappraste var dagbladet Morning Chronicle. Efter den stora valreformen 1832 kunde man också hoppas att få pressens pålagor avlyftade eller åtminstone lättade.

Bredvid dagbladen framträdde i begynnelsen av 1800-talet talrika veckoblad: i London, som 1777 blott haft ett enda sådant, utgåvos redan 1813 ej mindre än 34, av vilka 16 voro söndagsblad, en tidningsgenre, som var bestämd till en storartad utveckling i alla anglosaxiska länder. Den där härskande, strängt puritanska uppfattningen, som

[1] Liknande stämpelavgift infördes efter hand i flera europeiska länder och avskaffades först sent, i Frankrike 1871, i Preussen 1874, i Sverige 1872, i Österrike först med det nya seklets ingång.

Digitized by Google

förbjuder alla världsliga nöjen på vilodagen, har säkert mer än något annat bidragit till veckopressens oerhörda tillväxt, då man i den fann ett anständigt medel att fördriva de långa timmarna.

Emellertid började filantropiska män tänka på huru de fattiga klasserna av folket skulle kunna förses med en på samma gång både billig och nyttig läsning, och för detta ändamål satte man under de första åren av 1830-talet i gång tidskrifter sådana som Chambers Edinburgh Journal och Knights Penny Magazine. Innehållet, små uppsatser i kultur- och naturhistoria, biografiska skisser och annat dylikt, som belystes av en del träsnitt, synes oss väl oskyldigt och nog teoretiskt, men en god början var härmed onekligen gjord, och stor, ja kolossal spridning uppnåddes tack vare det billiga priset. Detta åter möjliggjordes genom att man slapp erlägga stämpelavgift för dem. De styrande ansågo sig kunna se genom fingrarna härmed, då dessa tidskrifter meddelade föga nyheter, avhöllo sig från all politik och, som sagt, över huvud taget hade en ytterst oskyldig karaktär. Men därmed var dock principen i ett fall uppgiven, och följderna därav uteblevo inte.

En man framför andra förtjänar att minnas och hedras såsom den där varit den oförtrutnaste i det systematiska krig mot stämpelskatten, som nu började; det är boktryckaren Henry Hetherington. Han hade som andra för att undgå stämpeln utgivit penny-broschyrer för folket, men då detta blev förbjudet, började han 1831 veckobladet »The Poor Mans' Guardian» och förklarade öppet att han icke skulle erlägga den orättvisa stämpelavgiften. För detta tilltag blev Hetherington insatt i fängelse på ett halvår, men han gav ej tappt, bladet fortsattes, han fann hjälpare, och fonder insamlades till hans understöd. Ej mindre än 500 åtal väcktes mot dem, som försålde The Poor Mans' Guardian, de bötfälldes eller fängslades, men trots allt utkom tidningen, tryckt och spridd i hemlighet. Man skulle trott sådana ting höra hemma i Ryssland och ej i det fria England.

Många voro de, vilka kände det som en skam för England, att där lades »skatt på kunskap»; då saken 1832 ånyo var före i parlamentet, påvisade författaren Bulwer i ett utmärkt anförande att det fanns stater i Nordamerika, vilka kunde uppvisa en press med förhållandevis mer än tio gånger större årlig spridning än England. Året därpå genomdrevs en nedsättning i annonsskatten, varmed visserligen föga var vunnet, men vilket dock gav ökad fart åt agitationen. Vid en ny rättegång 1834 blev Hetherington frikänd av juryn, ett erkännande således av det rättvisa i hans sak, och detta lockade fram nya billighetstidningar utan stämpel, men två år senare blev han åter fälld. Detta tycks ha givit signalen till ett förnyat och denna gång

Digitized by Google

THE PENNY MAGAZINE

OF THE

Society for the Diffusion of Useful Knowledge.

75.] PUBLISHED EVERY SATURDAY. [JUNE 1, 1833.

THE DODO.

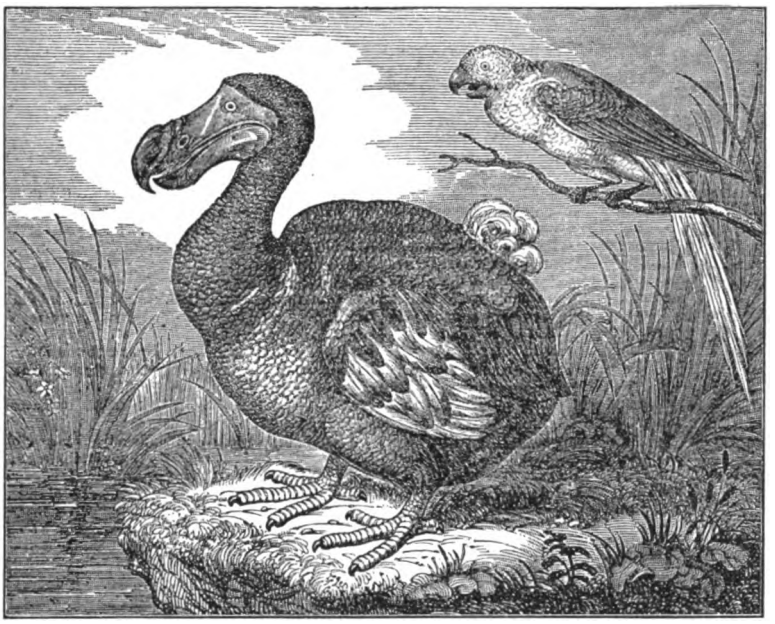

[The Dodo. From a Painting in the British Museum.]

THE above wood-cut, which has been carefully copied from a painting in the British Museum, represents a bird, of the existence of whose species a little more than two centuries ago there appears to be no doubt, but which is now supposed to be entirely extinct. It must be obvious that such a fact offers some of the most interesting and important considerations; and the subject, therefore, has claimed the particular attention of several distinguished naturalists. The most complete view of the evidence as to the recent existence of the Dodo is given in a paper, by Mr. Duncan, of New College, Oxford, which is printed in the twelfth number of the Zoological Journal. To this valuable article we are indebted for much of the following account.

The painting in the British Museum was presented to that institution by the late Mr. George Edwards; and the history of it is thus given in his work on birds:—

"The original picture from which this print of the dodo is engraved, was drawn in Holland, *from the living bird*, brought from St. Maurice's Island, in the East Indies, in the early times of the discovery of the Indies, by the way of the Cape of Good Hope. It (the picture) was the property of the late Sir Hans Sloane, to the time of his death; and afterwards becoming my property, I deposited it in the British Museum as a great curiosity. The above history of the picture I had from Sir Hans Sloane, and the late Dr. Mortimer, Secretary of the Royal Society."

The evidence of the former existence of this bird does not, however, entirely rest upon this picture and its traditionary history; for if it were so, it would be easier to imagine that the artist had invented the representation of some unknown creature, than that the species should have so utterly become lost within so comparatively short a time. There are three other representations of the dodo which may be called original; for they are given in very early printed books, and are evidently not copied one from the other, although they each agree in representing the sort of hood on the head, the eye placed in a bare skin extending to the beak, the curved and swelling neck, the short heavy body, the small wings, the stumpy legs and diverted claws, and the tuft of rump feathers.

The first of these pictures is given in a Latin work by Clusius, entitled 'Caroli Clusii Exoticorum,' lib. v. printed in 1605. He says that his figure is taken from a rough sketch in a journal of a Dutch voyager, who had seen the bird in a voyage to the Moluccas, in 1598; and that he himself had seen, at Leyden, a leg of the dodo, brought from the Mauritius.

The second representation is in Herbert's Travels, published in 1634. We subjoin his description of the bird, which is very quaint and curious:—

Bild 4. The Penny Magazine 1833.

Digitized by Google

avgörande angrepp: med 241 röster mot 208 beslöt underhuset att nedsätta stämpelskatten från fyra till en penny, och överhuset godkände beslutet. Därmed blev det ock för alltid slut på förföljelserna mot pressen; efter mer än ett århundrades kamp var den verkligen fri.

Verkningarna av denna reform visade sig däruti, att antalet (stämplade) tidningsexemplar på tio år mer än fördubblades (från 39.4 millioner 1836 till 84 millioner 1846 och 122 år 1855). De större tidningarnas pris höll sig dock uppe vid 5 pence, men det fullständiga avskaffandet av stämpelskatten hade för dem mindre intresse, enär denna medförde fri försändning med posten, och portot skulle, då nu dubbelnummer började bli vanliga, rent av varit drygare. Man sade ock att dessa stora blad vunnit mera på reformen än deras kunder. Billighetstidningarna voro fortfarande sämst ställda; efter några år av relativt stillestånd togs också saken upp på nytt. 1849 bildades ett sällskap för fullständigt avskaffande av alla »skatter på upplysning», och åter stod striden med hetta. På den konservativa sidan drog man fram vissa företeelser på kontinenten, som förklarades bevisa, att en verklig billighetspress skulle bli en skandalpress. Å andra sidan svarade man med att hänvisa till de redan i England existerande billiga veckobladen, vilka ingalunda kunde karakteriseras såsom sådan: familjeblad med ända till en halv million avnämare. Slutligen 1855 avskaffades stämpelskatten fullständigt och de övriga pålagorna efter hand under de följande åren till 1861.

Den engelska pressens historia under det första skedet av Victorias regering, d. v. s. under den storborgerliga liberalismens tid, är framförallt *Times'* historia.

Vi ha sett huru den andre John Walter efter sin fars föredöme arbetade på sin tidnings tekniska fulländning i alla avseenden, och detta med den framgång, att dess upplaga blev lika stor som ungefär alla de andra Londondagbladens tillhopatagna. Affärens tillväxt tvingade Walter att allt mer lämna själva redaktionen åt andra; Th. Barnes (1817—40) gav Times dess politiska ställning och var kanske den första, som förverkligade liberalismens sats om den allmänna opinionen, d. v. s. tidningspressen såsom den tredje statsmakten. Bladets anseende blev sådant, att en ny tory-ministär 1834 med Peel som premiär- och Wellington som utrikesminister erbjöd underhandlingar för att få dess stöd; Barnes föreskrev sina villkor och erhöll t. o. m. skriftlig förbindelse på dem. Den ton Times tog sig var också mycket självmedveten och myndig, fast icke just förnäm. En då mycket använd ledare-författare, Edward Sterling, fällde en gång yttrandet: häromdagen »dundrade vi ut en artikel» om reformer, och därav fick

Digitized by Google

Times det betecknande populära namnet »dundraren». Myndigheten uteslöt varken kraftord eller familiaritet; Palmerston utpekades en gång (1839) såsom »en ungdomlig gammal whig med öknamnet Cupido», och en annan gång hette det: »Mr. Babbletongue Macaulay är svårligen den rätte att fylla en av de vakanser, som uppstått genom Hennes Majestäts två favoritapors beklagansvärda frånfälle.» Det

Bild 5. John Delane 1817—79.

är då icke förvånande att, när en mindre berömd herre förklarat sig skola »dö på sin post», det tillfogades: »han menar på gödselhögen». Polemik, grov personlig polemik var överallt den dåtida pressens lösen.

Efter Barnes satte Walter till huvudredaktör *John Delane* — ett djärvt grepp, ty han var knappt tjugofyraårig och hade blott helt kort arbetat i Times. Valet visade sig utomordentligt lyckligt. Delane (1817—79) var irländare liksom Sterling, liksom flertalet av Englands yppersta publicister, men han kan icke sägas helt ut representera den populära föreställningen om den gröna öns folk, sådan den fastslagits

Digitized by Google

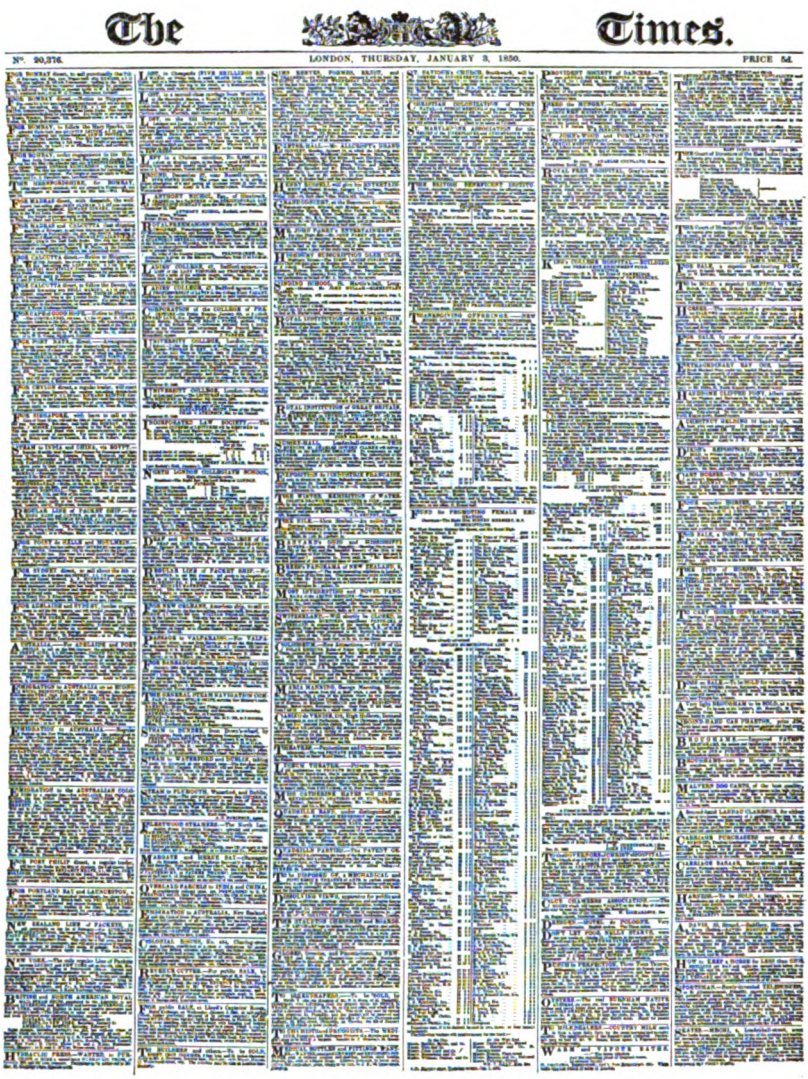
The Times.

№ 20,376. LONDON, THURSDAY, JANUARY 3, 1850. PRICE 5d.

Bild 6. The Times 1850.

av bl. a. Thackeray i hans kapten Costigan (Pendennis). Delane hade smidighet och var en omtyckt sällskapsman, men han var framförallt härskaren, som med oinskränkt makt styrde sin tidning, och arbetaren, som helt gick upp i denna och i politiken. Hans strängaste arbetstid var på natten, då han från en politisk middag åkt ned till Times' byggnad i Fleet Street och där lade sista handen vid följande dags num-

Digitized by Google

mer. Själv skrev han föga, men ledareförfattarna, liksom korrespondenter och andra medarbetare, måste noga följa hans anvisningar; i detalj gick han igenom de viktigare artiklarna, strök och ändrade och lade till, i synnerhet gärna själva slutorden, och gav dem så ej blott den riktning utan just den nyans och den skärpa i uttrycket som han krävde.

Delanes åsikter sammanföllo i det hela med citys, de ledande finansmännens och storborgarnas, den då härskande klassen, den i grunden konservativa, men ekonomiskt liberala. Det var således icke några nya stora tankar Delane kämpade för, hans makt var långt säkrare byggd på de intressen, som voro citys men också mestadels landets. Han hade den borne tidningsmannens fina näsa, han mindre ledde opinionen än i god tid vädrade varthän den skulle vända sig, och blev dess tolk, ömsom djärv och försiktig, alltid slug och säker.

Det kunde hända Delane att han tog miste, men det var i utrikespolitiken. Han blev förargad på nordstaterna och stödde sydstaterna i det amerikanska inbördeskriget — såsom city också gjorde —, och han trodde på en lätt seger för fransmännen 1870 — såsom Europa i gemen. »Jag sätter min sista shilling på Casquette mot Pumpernickel», sade han. Men han hade engelsk vördnad för fakta, och innan kriget varat länge, hade han insett och rättat sitt misstag. Times förvärvade under Delane det anseende för en utomordentligt saklig, om också något tung journalistik, som det alla senare missöden oaktat ännu icke helt förlorat. Det bästa exemplet på Delanes försiktighet är hans behandling av sin Pariskorrespondents, den berömde Blowitz', rapport att Bismarck 1875 hotat Frankrike med krig. En vanlig redaktör hade genast förtjust tryckt den sensationella nyheten. Delane sände sin främste medredaktör till Paris för att verifiera uppgiften — den befanns hava sitt ursprung från franska regeringen —, och först då, fjorton dagar efter Blowitz' telegram, lästes den i Times.

Med samma försiktighet och diskretion använde Delane de meddelanden och förtroenden han erhöll genom sina vidsträckta förbindelser inom parlamentet, klubbarna och societeten. Bland politikerna höll han sig närmast lord Aberdeen och senare Palmerston, men även mot dessa iakttog han den självständighet som var en av förutsättningarna för hans anseende och makt. Det var genom den förre han erhöll den mest uppseendeväckande nyhet Times under hans tid kunde meddela, nyheten om att Peel, toryernas ledare, gått över till frihandeln, ett meddelande, varmed Aberdeen avsåg att binda Peel. Det offentliggjordes den 4 dec. 1845, efter dåtida sed i en ledande artikel, — man förutsatte på den tiden icke att dessa lämnades olästa. Den vanliga legenden, att Delane fått nyheten genom indiskretion av en

Digitized by Google

dam (Mrs Norton), har begagnats av Meredith för hans roman Diana at the Crossways; Delane förekommer där under namnet Mr Tonans— »dundraren». Ett exempel på självständigt ingripande voro de artiklar, genom vilka han hejdade den (ungefär samtidigt) utbrytande järnvägsfebern, ett ingripande utan tvekan, ehuru det för ögonblicket bragte Times ansenligt avbräck genom mistning av annonser.

I valet av medarbetare ådagalade Delane samma förträffliga urskillning; den mest berömde av dem, jämte Blowitz, var krigskorrespondenten William Russel, som vann sitt enastående rykte i Krimkriget.

En sådan ställning som Delane har aldrig någon annan tidningsman nått, politiskt och socialt. Han behandlades som ambassadören för en stormakt eller som ledaren för ett stort parti, och han var deras like. 1830 hade lordkanslern kommit i delo med sina kolleger därför att han bjudit dem på middag samman med den dåvarande redaktören av Times; Delane var en högt hedrad gäst bland ambassadörer, ministrar och biskopar, och det kunde hända att han på sin dagliga ridtur sågs passera Fleet Street med en hertig gående på var sida. Men det yppersta belägget på hans anseende var nog att han, då drottning Victoria i sin sorg över prinsen-gemålens död drog sig helt ifrån sina offentliga plikter, kunde tillåta sig att i Times erinra henne om dessa. Och än mera: drottningen, alltid så ömtålig ej blott om moralen, utan om sin värdighet, lät tillställa Delane en skriftlig undskyllan för sin tillbakadragenhet.

Delanes makt intygas av en motståndare, Saturday Review, som 1855 med bitter ironi talar om »det glänsande skådespel, som nu ges av brittisk frihet: trettio millioner cives romani despotiskt styrda av en tidning».

Times' blev en institution med traditionens styrka, som gör sig gällande än i dag, men Delane själv hade redan före sin avgång från chefskapet en känsla av att tiden lupit från honom och hans åsikter. Demokratien trängde fram, fast ännu i moderata former, och andra samhällsklasser än city krävde sina organ även bland dagbladen. Ända ned emot 1860 hade Times med sina 50,000 exemplar en upplaga nästan lika stor som alla de andra stora London-tidningarnas tillhopa. Därefter blev det annorlunda.

Den möjlighet till billiga dagblad, som skapats genom det ovan berörda avskaffandet av de på pressen vilande skatterna, lockade på många håll till försök, mer och mindre framgångsrika. Att pennyn nu måste bli de populära tidningarnas pris fastslogs först genom *The Daily Telegraph*. Efter en misslyckad start som två-penny-blad, i

Digitized by Google

juni 1855, samma år stämpelskatten föll, övertogs det omedelbart av Joseph Moses Levy, som genast sänkte priset och vidgade utrymmet. Det djärva greppet lyckades. Daily Telegraph fann sina tillhängare främst inom borgerskapet ett steg nedom citymagnaterna, och har allt sedan behållit sin plats bland Londons största tidningar, ägd och ledd av samma familj, som emellertid funnit lämpligt att anglisera tillnamnet till Lawson.

Två andra tidningar följde Telegraphs exempel, Standard, som fick en lysande ställning såsom organ för Disraeli-Beaconsfield och behöll den till bortemot århundradets slut, och Daily News, som grundades 1842 såsom liberalt organ. Dess första redaktör var ingen mindre än Dickens, men han var uttråkad efter ett par månader, och sedan prövade bladet många svårigheter, till dess det 1868 nedsatte sitt pris till en penny. Samtidigt gjordes energiska ansträngningar att i nyhetsanskaffning komma före konkurrenterna, och kriget 1870—71 krönte dem med framgång. Något senare blev Daily News Gladstones organ och intog sålunda på den liberala sidan samma plats som Standard på den konservativa.

Fram till 1860-talet hade i själva verket behovet av billiga tidningar tillfredsställts endast av veckobladen, vilka åtminstone delvis icke behövde betala stämpelavgift — tillämpningen av lagen tyckes ha varit något godtycklig. Dylika med populär och även gärna radikal hållning uppstodo det ena efter det andra; de mest framgångsrika voro Lloyds Weekly London Newspaper (utgick 1861 i 170,000 ex.) och News of the World, båda från 1843, samt Reynolds Newspaper från 1850. Alla dessa gällde för sin publik ännu som nyhetstidningar.

Bredvid dessa fanns det andra veckoblad för intellektuella kretsar; såsom radikalt organ bestod alltjämt Examiner, och från 1828 företrädde Spectator vad dess grundare och mångårige redaktör R. S. Rintoul kallade »en bildad radikalism», av andra karakteriserad som »en liberalism, vilken inte står att skilja från en oberoende konservatism». Längre åt höger ställde sig Saturday Review, som framträdde 1855 med uppgivet syfte att bekämpa Times (jämför citatet). För övrigt skulle revyn ge ett »sammandrag av veckans nyheter och kommentarier däröver i form av ledande artiklar». Alldeles nytt var ju icke detta, men bladet anses hava satt en ny standard bland veckorevyerna genom sina artiklars höga nivå. — Att blad av denna art måste nöja sig med en ganska liten läsekrets är tydligt; om Examiner ibland kommit upp till 6,000 exemplar, stannade Spectator ibland vid fjärdedelen, men tog upp sig efter den föryngring den efter 1858 undergick.

Dessa veckoblad hade trots sin ringa avsättning en icke liten be-

Digitized by Google

tydelse. Deras artiklar voro icke nedkastade i den hast, som mestadels var en oundviklig följd av dagbladens villkor. De återgåvo icke det ögonblickliga intrycket av händelserna, utan ett omdöme, som hunnit mogna, och de utövade alltjämt ett inflytande, som var mera avgörande än dagbladens. De voro och äro därför lika högt uppskattade som de senare.

Om dessa veckoblad sålunda voro institutioner med ansvar och förpliktelser, så uppstodo från och till andra sådana, som voro uttryck för sin redaktörs personliga uppfattning och hade en mindre tung och allvarlig hållning. Som exempel därpå kan tjäna H. Labouchères Truth (1877), vilken var mycket frispråkig, med skarp satir förföljde engelska sociala fördomar och löjligheter och ibland anställde sensationella avslöjanden.

En viss frändskap i karaktären bestod mellan veckorevyen och aftontidningen, åtminstone uti dess moderna typ, sådan den präglades av Fr. Greenwood i hans 1865 startade *Pall Mall Gazette*. Aftontidningar hade det naturligtvis funnits länge — som exempel kan nämnas Globe, som räknade sina dagar från 1803 och slöt dem 1921 —, men de hade fört en blygsam tillvaro bredvid de stora morgonbladen. Upptagande ett hugskott av Thackeray (i Pendennis) förklarade Grenwood att hans Gazette skulle bli »ett blad för gentlemen, skrivet av gentlemen», och han höll programmet. Han hade förträffliga förbindelser inom den politiska världen — det var han, som planlade den kupp, genom vilken England 1875 kom i besittning av aktiemajoriteten i Suezkanalen —, men han sökte också sina medarbetare bland dåtidens främsta skönlitterära författare, George Eliot, Charles Reade, Anthony Trollope m. fl. I fråga om nyheter kunde Gazetten icke tävla med de stora morgonbladen med deras stora apparat, men då dessa, helt upptagna av politiken och finanserna, ansågo sig göra nog för sin kulturella avdelning genom att meddela regelbundna teaterrecensioner och till nöd några bokanmälningar, lade Gazetten an på essayen eller följetongen. — Även i det yttre skilde sig den och dess efterföljare från morgonbladen genom mindre format, mera spatiöst tryck och kulört, ljusrött eller ljusgrönt papper.

Greenwood blev som det sades »utrökt» av H. Morley, och grundade då ett nytt aftonblad, St. James Gazette, som emellertid icke hade samma framgång och som sedan haft växlande öden.

Detta blev i än högre grad fallet med Pall Mall Gazette. Morley, en hängiven beundrare av Gladstone, lämnade 1883 redaktörskapet till W. T. Stead, om vars verksamhet vi senare skola taga kännedom.

Till sist må blott ännu anmärkas att på 1860-talet flera försök gjordes att utgiva tidningar till ännu billigare pris. Det första, som

Digitized by Google

lyckades är av år 1868, då halvpenny-aftonbladet Echo började sin bana. Men först en mansålder senare skulle detta pris bli mer allmänt.

2. FRANKRIKE.

Ännu vid slutet av 1700-talet stod Frankrikes nyhetspress på en mycket låg ståndpunkt. I detta centralisationens förlovade land hade alltsen 1631 den officiella Gazette de France monopol på att meddela nyheter från utlandet. Den nyfikne fick hålla sig till de franska tidningar, som sedan lång tid tillbaka utgåvos i Holland, men voro avsedda för hela Europa, och icke minst Frankrike, där de på villkor att de höllo sig tama fingo införas. Alltjämt existerade också de urgamla handskrivna rapporterna, som voro mera öppenhjärtiga och spriddes i hemlighet, men också allt emellanåt blevo föremål för stränga åtgärder av regeringen. — Det fanns också en daglig Journal de Paris, men den var just icke mer än ett lokalt annonsblad, sådant varje större stad ägde.

Med revolutionens annalkande framvällde en störtflod av broschyrer, i vilka allehanda förslag till samhällets omdaning utropades, och de följdes av periodiska blad, i regeln mycket kortlivade. Tryckfriheten var praktiskt genomförd, innan den lagstadgades. Ju mer ledningen övergick till revolutionärerna, desto våldsammare blev stormen i denna press; de allegoriska ornament och antika anspelningar, som tiden älskade, blandades flitigt med smädliga tillmälen från gatspråket — det hela en återklang av retoriken inom de politiska klubbarna.

Men yttrandefriheten blev ej långvarig. Jakobinerna voro ingalunda hågade att tillåta någon opposition, och om efter skräckväldets fall tyranniet lättade, återvände det med Napoleon. Efter hans mening borde allmänheten kunna nöja sig med segerbulletinerna i den officiella Moniteur. Också lät han av de 86 blad, som 1799 utgåvos i Paris, förbjuda 73 under förevändning att de voro republikens fiender och utspritt militära hemligheter. Man förstår att efter den betan de överlevande höllo sig stilla.

Under sådana villkor kunde icke heller de tekniska framstegen bliva betydliga. I spetsen för dessa gick *Journal des Débats*, grundad 1789 såsom ett refererande organ, men sedermera förvärvad av två bröder Bertin, som visste att trots trycktvånget göra den i viss mån intressant. Med sina 12,000 abonnenter var den Paris' ojämförligt mest lästa blad, men blev också föremål för Napoleons särskilda omsorger. Bättre än att döda det syntes honom vara att taga det i sin tjänst, att göra det officiöst genom att ge det en särskild censor, som i själva

Digitized by Google

Du 5 PLUVIOSE, an 8 de la république.

JOURNAL DES DÉBATS
ET LOIX DU POUVOIR LÉGISLATIF, ET DES ACTES DU GOUVERNEMENT.

Nouvelles de Londres et de la Hollande. — Lettre du général Hédouville. — Nouvelles des départemens de l'Ouest. — Détails sur le conclave. — Découverte d'un enfant sauvage dans la forêt de Lacaune, département du Tarn; détails intéressans sur cet enfant. — Séances du tribunat et du corps législatif. — Noms des candidats pour le sénat.

Cours des changes du 4 pluviose.

Amst. Bco.
Courant 59 1/4 58
Hamb. [illegible] 189
Madrid [illegible] 25 c billet
Effectif
Cadix 7 f [illegible] e billet
Effectif
Gênes effectif 4 f 5[illegible]e
Livourne
Basle [illegible] p. 1 [illegible] p.
Lyon p. 25 j.
Marseille [illegible] 30 j.
Bordeaux [illegible]
Montpellier pair 25 j.
Rente prov. f. c.
Tiers cons. 19 f. 25 c. 13 e
Bons [illegible] 1 f. 5e.
[illegible]
Bons [illegible] f.
Bons d'arr[illegible] [illegible] 8 f 83 f 50 e
Bons pour l'an 8, [illegible]

Or fin, l'once 105 f. 50 e.
Argent à 11 d. 10 g. le m. 50 / 80
Portugaise, l'once 92 f. 50 e.
Piastre 5 f. 20 c.
Quadruple 79 f. 13 e
Ducat 11 f. 25 e.
Guinée 25 f. e
Souverain 33 f. 50 e.
Café Martinique 2 f. 80 à 85 e.
—— S. Domingue 2 f. 45 à 55 e.
Sucre d'Orléans 2 f. 5 e.
—— d'Anvers 2 f. 5e
—— Crystalisé
Savon de Marseille 1 f.
Huile d'olive 1 f. 25e.
Chandelle 75 c.
Coton du Levant 3 f. 10 e.
Esprit 3/6 350 à 360 f.
Eau-de-vie, 22 degrés 270 f

NOUVELLES ETRANGERES.

ANGLETERRE.

Londres, 8 janvier [18 nivose.]

Les parlemens d'Angleterre et d'Irlande réunis, si l'union a lieu, prendront le titre de *parlement impérial des isles britanniques.*

On raconte qu'un officier de marine, d'un grade supérieur, recevant une lettre qui lui annonçoit la prise d'un bâtiment ennemi dont il lui revenoit 30 mille liv. sterl. pour sa part, se plaignit de ce qu'on n'avoit pas affranchi la lettre pour lui éviter de payer cinq schellings de port. [Il paroît que c'est le lord Bridport dont il est question ici.]

Le commodore sir Thomas Trowbridge croisoit devant Malte le 17 frimaire, avec cinq vaisseaux de ligne. Lord Nelson étoit à Palerme.

Une cour martiale tenue à bord du *Gladiateur*, dans la rade de Portsmouth, a condamné Thomas Vanthysen, lieutenant de la *Sophie*, à donner sa démission, et l'a déclaré incapable de servir sa majesté, ses héritiers ou successeurs, pour s'être écrié publiquement, en voyant punir un matelot : « Je veux être damné, si, à la place de l'équipage, » je n'écrirois pas contre le capitaine. ».

On mande de Dublin, en date du 23 nivose, que le bruit d'une apparition de la flotte française sur la côte s'étoit répandu la veille dans cette ville, et y avoit jeté l'alarme. On étoit aussi très-inquiet de quelques symptômes d'insurrection qui se remontroient dans le comté d'Antrim.

Du 24, du 25, 26 et 27 nivose.

Trois pour 100 consolidés : 61 [illegible]. Pour leur ouverture : 62 5/8 [illegible] 7/8.

Nous apprenons par la correspondance d'Egypte, interceptée, que le commodore Blanken a été repoussé dans une attaque qu'il a faite contre le fort de Cosséir, sur la Mer-Rouge.

Le bruit qui s'étoit répandu que M. Pitt avoit le projet de différer son nouvel emprunt jusqu'à la fin de la session du parlement, prend de plus en plus consistance. Ce délai paroît calculé de la part du ministre, d'après l'espoir qu'il a que les succès de la nouvelle expédition et les victoires de la coalition feront monter les effets publics. Il cherchera, dans l'intervalle, à faire aller les choses avec une émission de x millions sterling de billets de l'échiquier.

La flotte partie de la Jamaïque, le 9 brumaire, a été dispersée bientôt après son appareillage, et aucun des bâtimens qui en faisoient partie, n'est encore arrivé. La frégate qui servoit d'escorte, est rentrée dans le port, avec une voie d'eau considérable.

Sir Edward Pellew a fait voile de Falmouth, pour aller croiser sur la côte de France. Sa division consiste dans l'*Impétueux* de 78 canons, 4 frégates et un cutter.

Le bruit court qu'il est sorti de Brest une flotte de 15 à 16 vaisseaux de ligne.

REPUBLIQUE BATAVE.

La Haye, 17 janvier [27 nivose.]

Le comité de commerce et de navigation a reçu l'avis suivant qu'il a fait répandre avec une grande publicité :

« Sa majesté le roi d'Espagne a ordonné que pendant la guerre avec l'Angleterre, on ne pourra introduire en Espagne, de canelle, que par terre et par Bayonne, muni d'un certificat contrôlé par l'agent consulaire, résidant en ce port. Et pour une plus grande sûreté, le roi a ordonné que la douane *de la Victoria* sera la seule par où l'introduction aura lieu. Le ministre du roi d'Espagne a reçu l'ordre de mettre le plutôt possible cette ordonnance royale à exécution. »

La lettre de Bonaparte à Georges III a fait ici une très-grande sensation.

Les orangistes d'Enkhuyzen ont été mis en liberté, comme ceux d'Alkmaer.

RÉPUBLIQUE FRANÇAISE.

ARMÉE DE L'OUEST.

Lettre du général Hédouville, lieutenant du général en chef.

Angers, le 1er. pluviose.

La division de chouans de Châtillon a accepté la paix.

Bild 7. Journal des Débats 1797.

verket blev dess redaktör. Men i längden befanns detta medföra onödigt besvär; 1811 indrogs det till staten och omdöptes till Journal de l'empire, och samtidigt inskränktes antalet nyhetsblad till fyra. Vid kejsarens fall återtogo bröderna Bertin sin egendom och smädade »den korsikanske äventyraren» — för att dagen därpå, då han återvände från Elba, ånyo prisa honom som hjälte.

Digitized by Google

Under restaurationen växlade pressens villkor mycket, stundom syntes bourbonernas regering villig att i någon mån tillmötesgå kraven på ökad tryckfrihet, men blott för att snart uppskrämd återtaga vad den skänkt. Alla förbud och straff kunde dock icke kväva oppositionspressen. Till denna slöt sig Débats, där Chateaubriand skrev, sedan han brutit med legitimisterna, och där av den nya tidens män den unge Guizot fick hemort. Större popularitet förvärvade sig *Constitutionnel* (från 1815), där Benj. Constant, Thiers och andra drevo sina liberala åsikter, och som nådde en spridning av ej mindre än 22,000 exemplar.

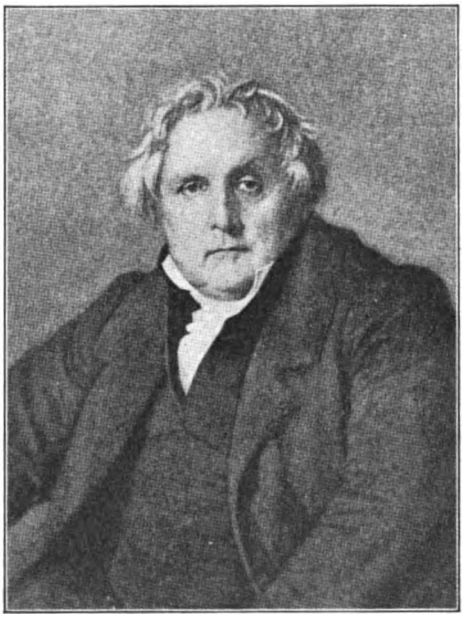

Bild 8. ARMAND BERTIN 1766—1841.

Till utstyrsel och omfång voro även de »stora» franska bladen ännu helt 1700-talsmässiga i jämförelse med Londons, men som vi se av denna siffra var upplagan mångdubbelt större liksom priset billigare, och detta ehuru även i Frankrike dessa voro belagda med en tyngande stämpelskatt. Med det nyss angivna antalet abonnenter, som betalte 80 fr. årligen, hade Constitutionnel en inkomst av ungefär $1^1/_2$ million, men om den erlade 432,000 fr. i skatt, erkände den sig dock hava en vinst av 375,000. Uppgifterna om stämpelskatten tillåta en beräkning av det förbrukade papperets mängd. 1814 utgjorde detta endast 26 millioner ark, 1826 var det 669 millioner, en kolossal stegring, som visar huru pressen trots förtrycket gick framåt. Och av de tolv dagblad, som nämnda år utgåvos i Paris, hade regering och opposition vardera visserligen lika många, men den senares press hade tre gånger så stor spridning som den förras (1824: 41,330 exemplar mot 14,334), och alltjämt tillväxte den. Regeringen använde sina hemliga fonder för att köpa den; 1824—1830 utgåvos för dylika ändamål fem millioner francs, men till ringa nytta. Om censorn strök en artikel, så lämnade redaktionen ibland helt enkelt spalterna tomma, och verkan därav var kanske lika stor som om publiken fått läsa det strukna.

Digitized by Google

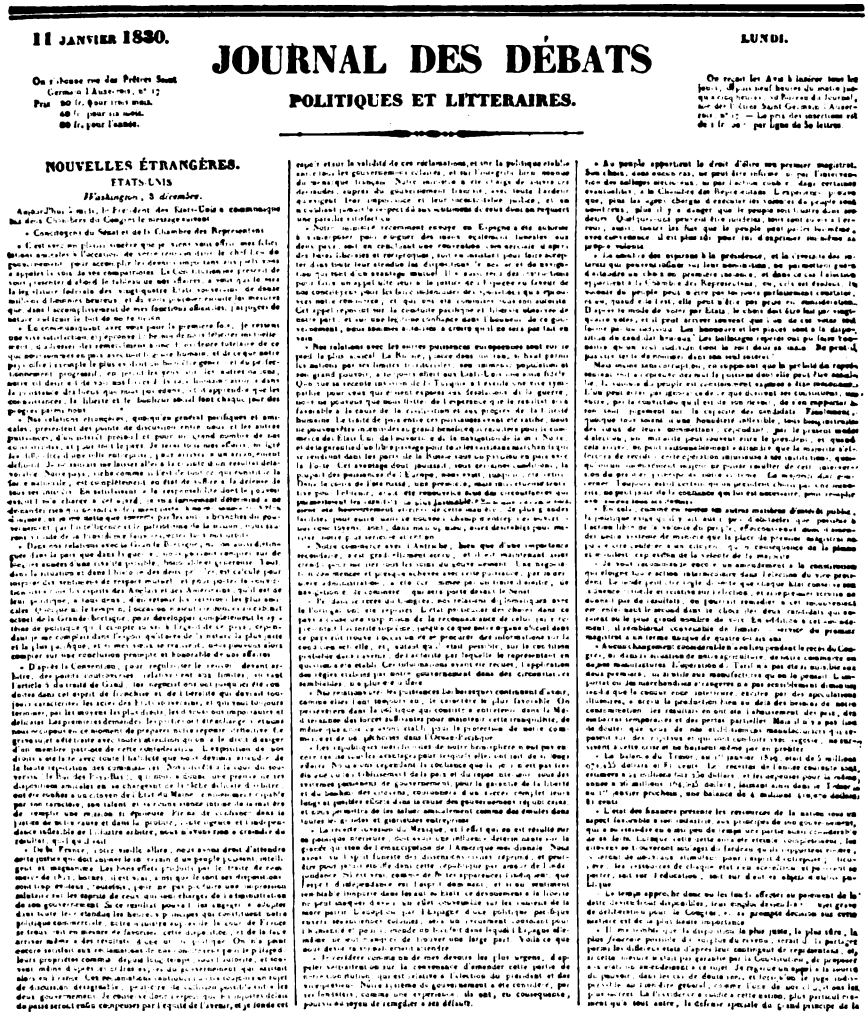

11 JANVIER 1830. LUNDI.

JOURNAL DES DÉBATS

POLITIQUES ET LITTERAIRES.

NOUVELLES ÉTRANGÈRES.

ETATS-UNIS

Washington, 3 décembre.

Bild 9. Journal des Débats 1830.

För att undgå censuren användes för resten flitigt broschyrer, somliga halvt periodiska, såsom Minerve française. Uti broschyrer yttrade sig helst tidens i formellt hänseende ypperste publicist, voltairianen Paul Louis Courier, vilkens spirituella giftigheter ännu läsas och räknas till den klassiska litteraturen.

Det var tidningarna, som störtade det gamla kungadömet, men Ludvig Filips nya storborgerliga visade dem föga tacksamhet. Det blev som bekant över huvud smått med reformerna, och kampen måste

Digitized by Google

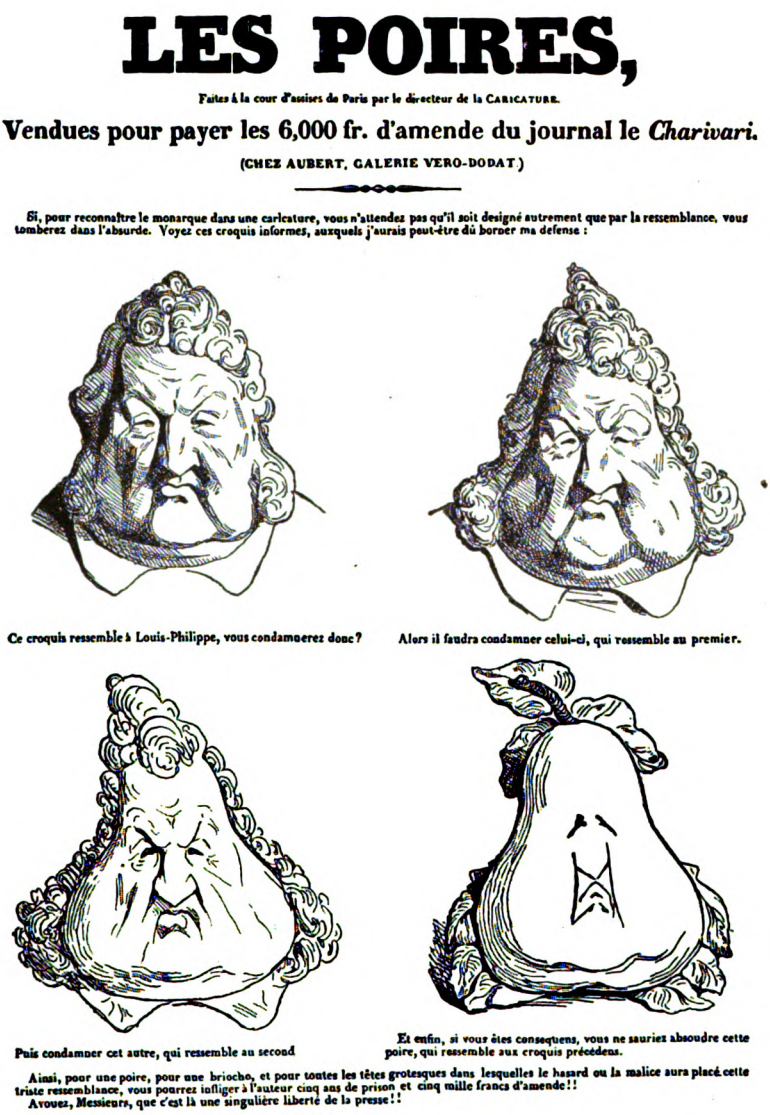

Bild 10. Karikatyr av Ludvig Filip i Charivari 1832.

tagas upp ånyo. Sitt främsta organ fick oppositionen i *National*, grundad omedelbart före revolutionen av Thiers, Mignet och Carrel. Med glänsande deklamationer och bitande sarkasmer fullföljdes där och annorstädes den tacksamma uppgiften att hävda liberalismens principer gentemot maktens innehavare. Till de briljanta artiklarna och

Digitized by Google

de briljanta anförandena i kammaren lyssnade hela Europa med beundran. Journal des Débats, som alltjämt gick i spetsen för utvecklingen och under 1830-talet betydligt utvidgades, sörjde för att även de senare blevo bekanta; en av bröderna Bertin, som en tid vistades vid beskickningen i London, medförde därifrån detta och andra uppslag, som utnyttjades för bladet.

Pressens ställning var fortfarande prekär; redan 1833 räknade man i hundratal de processer, varmed oppositionsbladen trakasserades. Icke förty blev tonen lika från som under den förra regimen, och i de illustrerade skämttidningar som nu uppstodo, fann man ett nytt och bitande vapen. *Charivari*, som 1832 grundlades av tecknaren Ch. Philipon, kan göra anspråk på att hava blivit förebilden för hela genren. Den var beskedlig nog; vida skarpare var ett äldre blad, Caricature, utgivet från 1830 av samme man med understöd av bl. a. den geniale Daumier. Här kunde man få se huru Ludvig Filip själv, då han uttryckt sin önskan att komma i beröring med pressen, lägges under en av Nationals tryckpressar och valsas platt. Hans ansiktsform (»päronet»), hans borgerliga paraply och andra personliga drag hånades jämt. Följden blev naturligtvis att bladet 1834 måste upphöra. — Philipon lät sig åter avhöra efter revolutionen 1848 med Journal pour rire, som åtminstone i början av sin tillvaro gick lika illa åt den nye, tredje Napoleon.

Det har säkerligen icke funnits något land och någon period, där så mycken litterär talang slösats på dagspressen. Om detta vad beträffar de politiska artiklarna var en mera övergående företeelse, så hade det upprättats en annan förbindelse mellan litteraturen och tidningen som blev bestående, nämligen uti *följetongen*. Denna är en uppfinning av Journal des Débats och går tillbaka ända till år 1800. Det vanliga kvartformatet försågs då med en förlängning nedtill (se bilden sid. 24), och detta tillägg benämndes än »källare», än »feuilleton». Här infördes varjehanda småsaker, som icke ansågos fullt harmoniera med bladets övriga allvarliga innehåll, såsom notiser om offentliga nöjen, charader, små verser och satirer med mera dylikt. Detta var icke något nytt, men ju strängare under Napoleon all befattning med politiska frågor blev pressen förbjuden, desto mer blev redaktionen hänvisad till att utbilda denna avdelning, och på denna väg kommo bröderna Bertin att göra en dygd av nödvändigheten, att skapa något nytt, följetongen i ordets högre mening.

Till en början uppväxte ur teaternotiserna teaterkritiken, som leddes av J. L. Geoffroy, vars namn ännu nämnes med respekt, och småningom kommo artiklar i andra ämnen. Den riktiga blomstringen för följetongen kom emellertid först med restaurationen och än mer

Digitized by Google

16 Février 1850 — Prix du numéro : 40 centimes. — Un numéro sous les cannelle.

Numéro 107. — Un An — Etranger, 20 fr.

JOURNAL POUR RIRE

Journal d'images, journal comique, critique, satirique et moqueur.

PARAIT TOUS LES DIMANCHES

Ch. PHILIPON, fondateur de la Maison Aubert et Cie, du Charivari, de la Caricature politique, du Musée Philipon, des Modes Parisiennes, etc.

VOULOIR EST UN ET POUVOIR EST UN AUTRE,

Dessin de M. ***, gravé par DALLOZOZE.

Pauvre César!..

UN ENFANT TERRIBLE,

Dessin de MARCELIN, gravé par DUMOT.

Une belle majorité qui allait si bien! .. Ces choses-là recommandées ne valent plus rien!..

Dans le monde gradué commencent la série des HEURS et MALHEURS de M. MELON, dit BEAU-DOS. Nous prendrons notre héros à l'état de gnose, le nouveau-né en brillante fortune et le ramènerons jusqu'à parfaite maturité.

Viendront après les MÉTIERS INCONNUS, exercés de manière parisienne, employant un certain nombre de ces existences mystérieuses qui ne se rencontrent que dans les très-grandes villes.

Nous donnerons ensuite un saisissant VOYAGE AUX ANTILLES, impressions et désenchantements d'un voyageur parisien.. »

A la fin de notre numéro des Animaux-médailles, nous avions mis : *La suite à un prochain numéro.* Cette note était indispensable, car la suite explique et classifie l'idée des auteurs. Un accident d'imprimerie a fait broncher cette règle pendant le tirage, et l'on a oublié de la rétablir. Nous avertissons donc ceux de nos abonnés que l'ignorance qui en résulte trouvera complétude par une autre.

UNE RUE PROHIBÉE.

La scène se passe à Sartrapolaam. — vous qui riez!

Or, il est bon que vous sachiez que Sartrapolaam est en république, que cette république a un président, et que ce président a beaucoup d'affection pour deux beaux yeux de je ne sais quelle rendeuse.

— Eh bien! après! .. C'est donc drôle cela!

— Vous êtes bien pressé. — Je continue. — Les deux beaux yeux, en peur aucun titre celle qui les possède n'est pas Sartrapolaamienne; elle est étrangère. Reste si l'on veut, bienséant peut-être, ce qu'il y a de clair, c'est qu'elle n'est pas Sartrapolaamienne. Vous allez en juger par la façon dont elle pratique l'hospitalité.

Ah! pardon! encore un petit préambule, et vous voulez bien le permettre. Les deux beaux yeux en question n'ont pas toujours été... aussi haut placés, plus jeunes de chaleur encore rachetée et avivée d'autres dons... que leur heureté. Voilà!— Maintenant je puis vous adresser une question. Connaissez-vous la rue de ***? — Non. — Très-bien! c'est cette rue qui reçoit les deux beaux yeux. Or, cette rue est voisine de la demeure du président de Sartrapolaam, comme qui dirait l'Elysée du pays.

Profitons de ce voisinage,

Pour deux yeux se contenter des nouvelles,
Et n'en rencontrer point de si belles
Que de se régaler par là d'heureuses amours,
Le sujet revenait sans cesse en leurs discours.

Lorsqu'un beau jour arrive à Sartrapolaam lord Chf., qui avait connu jadis les deux beaux yeux sous un autre climat et dans une autre position, et qui les avait trouvés complétissants. Jusque-là, rien de versant pour le président de la république sartrapolaamienne; nous voilà que, soit hasard, soit convoitise, lord Chf. . . , avec son ami le jeune duc de Buck. . . , qui avait aussi connu les yeux en question, vient demeurer, devinez où? juste dans la rue de... Ah! diable! j'allais le nommer, et j'ai promis d'être discret; enfin, dans la même rue que les deux beaux yeux.

— Oh! oh! halte là, s'il vous plaît, monsieur les dénigreurs; si l'on est une chanoine un lords sont une réalité, prenez le président de pays dans le cas s'allongeant sous le tranchoir de la pleureuse.

— Crois! c'est semblant! s'écria la princesse dans le langage du cru.

Et le soulèvement des matelassures recouvrant une lettre en style fleuri du secrétaire du président de Sartrapolaam, dans laquelle on nommait les engagés à quitter la rue en question, leur affirmant qu'il y en avait beaucoup d'autres bien plus agréables à Sartrapolaam, et qu'en dédommagent de la fraternité planait à monsieur *** autrement les dents intimes du président que nous avons exhibées.

Sur ce, réponse des matelassures qui exprimaient les avantages de la rue de Jem. — Oh! oh! qu'allait-je faire! — et qui annonçaient qu'ils étaient décidés de ne pouvoir être agréables à M. le président de Sartrapolaam, mais qu'ils en dédommageraient par — Crois! c'est semblant! répéta la princesse en sartrapolaamien.

— C'est ce que nous verrons, Altesse! s'écria le prince, qui personnage du pays, en endossant son chapeau soudard par la fureur.

Deux jours après, les dénigrens sont priés de passer chez le préfet de police sartrapolaamien.

— Monsieur, leur dit le Cerbier du lieu, vous êtes dénigrens.

— Ce pas! répondirent les Anglais.

— Si! Vos noms!

— Lord Chf. . . et le duc de Buck. . . .

— Vos moyens d'existence?

— Oh! presque rien... six millions de rentes à nous deux.

— Monsieur, vous habitez la rue de Jem-ville. (Notez que ce n'est pas non qui la nomme, c'est le fonctionnaire sartrapolaamien.)

— Pourquoi pas?

— Monsieur, dans un intérêt de... élevé général, je vous invite à déménager...

— Non, sir, jamais, jamais en France, jamais à déménagers,

répondirent les matelassiers sur l'air de Charles VI. En vivacisant dans jamais à Sartrapolaam.

— Ainsi vous ne voulez pas quitter cette rue!

— Ni! répondirent les Anglais parlant allemand pour donner plus de force à leur refus.

— Eh bien, je vous dis que vous déménagerez, car vous quitterez Sartrapolaam dans les vingt-quatre heures. »

Et il laisse les étrangers, qui se hâtent de se rendre chez leur ambassadeur lord Nor . . . Celui-ci accueille avec une froideur plus que britannique le récit de leur aventure et les engage à aller à l'Intervention.

- Par exemple!

— Votre abstention, pourrait l'ambassadeur, pourrait devenir un casus belli. Ne nous brouillez pas avec le cabinet de Sartrapolaam. . . »

Les deux lords confondus ont passé la manche de leur paletot de voyage, et ont quitté la Fr. . . , je veux dire la dénigrapolaamie.

Depuis ce jour la rue en question est déserte, et quoique on y ait mis une inscription ainsi conçue : *Rue prohibée aux Anglais*, les habitants indigènes, croyant qu'il suffit de l'habiter pour être forcé de quitter le pays sous vingt-quatre heures, en sont bien à déménager avec tant d'empressement que quelques-uns ont oublié de payer leur terme.

P. S. Nous apprenons à l'instant qu'après un court séjour en Angleterre, lord Chf. . . et le jeune duc de Buck. . . sont retournés à Sartrapolaam. Satisfaits de l'accueil de ce dernier, lord Dang. . . et quelques uns trois, malgré les défenses, ont repris possession de leurs appartements, où ils sont bien décidés à soutenir un siège s'il le faut, et à donner une représentation gratuite de la scène du Bonhomme Nancy André, si bien jouée par les trois monopolisateurs (lisez quatre) de M. Alexandre Dumas.

E. N.

UN HOMME INCOMPRIS.

Celui à qui Paris doit son repos, la France sa salut et probablement l'Europe entière même, le premier des hommes mourra, le défenseur de la propriété, l'homme tout à tous, le plus grand homme de ce temps-ci, M. Carlier enfin,

« Pompe! tout l'appareil par son nom, »

est de tous les grands hommes passés, présents, futurs, le plus incompris qu'aucun œil vu le jour.

Je me trompe, il y a une espèce d'hommes qui le comprennent bien et même très-bien, ce sont les chercheurs de la Sainte-Humanité, et ils sont en assez grand nombre.

La preuve de ce double fait est dans la chute des arbres de la liberté.

M. Carlier avait donné l'ordre de porter la hache dans le bois sacré. Mais les arboriculteurs voulaient s'y opposer. Alors on le vit pacifier, offrir d'un langage sûre le chef-d'œuvre d'un chapeau pointu, tenant à la main une lunette, et il a vécu.

« - Habitants de Paris, je vous l'anthropos Carlier, me, celui qui lit dans les astres ce qui doit se passer sur la terre. Or, cette nuit, à l'heure où - Vous se couche, ni Morrues se promène calme, - lant les empereurs et les dispositions des astres, - j'ai découvert que la terre était menacée d'une - avenues formidable de lanternes.

- Habitants de Paris, vous apprécierez sans doute - vraiment pour vous, quand vous saurez que la - lanterne est l'ami du peuple. C'est donc dans - votre intérêt bien entendu, que je fais abattre les - arbres verts. je lanterne ceux qui sont morts - pour vous faire voir combien je respecte la sainteté - que les a fait planter. J'ai dit. »

Mais le peuple n'était pas content de ce discours, prétendant que la lanterne était l'ami de l'homme.

Bild 11. Journal pour rire. 1850.

Digitized by Google

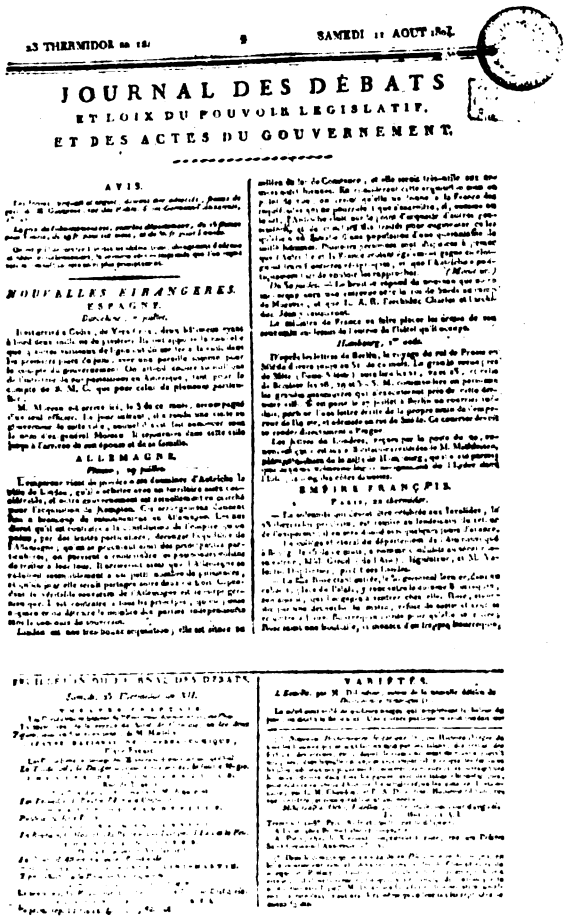

23 THERMIDOR an 12. 9 SAMEDI 11 AOUT 1804.

JOURNAL DES DÉBATS
ET LOIX DU POUVOIR LEGISLATIF,
ET DES ACTES DU GOUVERNEMENT.

AVIS.

NOUVELLES ETRANGERES.

ESPAGNE.

ALLEMAGNE.

EMPIRE FRANÇAIS.

VARIÉTÉS.

Bild 12. Journal des Débats 1804.

under Ludvig Filip. Den mest lysande typen för en följetonist var då *Jules Janin*, som från 1829 skrev i Débats och något senare blev dess teaterkritiker, »le prince de la critique» som han nämndes. »Han föryngrade följetongens form och gjorde av densamma ett briljant, nyckfullt kåseri, där redogörelsen för veckans pjäs ofta ersattes av livliga resonemanger, anekdoter, citater eller t. o. m. intima bekännelser», säger en av hans främsta efterföljare, Jules Lemaître, och fortsätter: »Han bevarade alltid en fläkt av entusiasmen från 1830, och hans följetongers framgång var underbar; ingen kritiker har sedermera uppnått den.» Några kritiska eller litterära principer hade Janin icke att lära bort, men han hade en stil, som förtjuste samtiden, rörlig,

Digitized by Google

färgrik, glänsande, paljetterad är kanske rätta ordet. Det var den nya romantiska skolans stilistik, där allt ytterst gick ut på effekten, tillämpad på kåseriet.

Janin vann en oerhörd popularitet, till en del måhända också beroende på hans personliga egenskaper, på berättelserna om hans enorma inkomster och det glada humör, varmed han omsatte dessa. Hans och hans lärjungars spirituella, ofta tomma, men oftast eleganta och roande franska följetongsstil blev mönstret för journalisterna runt om i Europa; i Sverige fick den sin mästare i Orvar Odd.

Bild 13. Jules Janin, 1804—74.

Men följetongen bestod icke blott av kåserier, den imrymde efterhand långt allvarligare ting. Det var först och främst litteratur- och konstkritiken, även i dess högsta former; jag behöver blott erinra om att Sainte-Beuve i sina essayer nedlagt en väsentlig del av sitt beundransvärda œuvre. Också vetenskapen i populär dräkt, sådan som fransmännen äro ensamma om att kunna skära till den, har efterhand förvärvat hemortsrätt i dagspressen, ibland just i »källaren», »under strecket», ibland uppe i spalterna.

Bröderna Bertin i Débats ha även äran av en annan reform, som hämtats från de engelska tidningarna. Då nu den franska regeringen under sin kamp mot pressen 1827 beslöt att skruva upp postbefordringsavgiften med mer än 50 procent, kom Bertin, när han sökte efter medel att täcka denna ökade utgift, att tänka på de annonser, varav han sett de engelska tidningarna draga en betydlig intäkt. I Débats (liksom i de andra franska bladen) hade dessa dittills varit ytterst få, instuckna i följetongen. Bertin vidgade nu formatet från tvåspaltig kvart till trespaltig folio och i den sålunda tillkomna spalten, senare på särskild sida, anbringades annonser. Vi kunna blott förvåna oss över att ingen förut kommit på idén om denna reform. Först nu hade således den franska pressen förenat alla de fyra avdelningar, som vi

Digitized by Google

funnit i den moderna tidningen och därmed i yttre hänseende kommit till den punkt, som den engelska uppnått redan tre fjärdedels århundrade tidigare.

Inom få år fick denna princip en tillämpning i vidgad måtto, nämligen genom *Émile de Girardin*, som i detta hänseenden nästan kan kallas den moderna europeiska pressens fader. Född 1806 hade han vid unga år redan förvärvat sig en betydlig erfarenhet i pressens både litterära och affärsförhållanden. Han slog sig på förlagsverksamhet och ägnade sig åt att ge ut böcker, kartor, almanackor, veckoblad till priser, vilkas ringhet var för den tiden häpnadsväckande, och som betingades av de stora upplagorna. Ett av hans företag, Journal des connaissances utiles, som blott kostade 4 francs om året, drevs på en månad upp till en avsättning av 120,000 exemplar. Aldrig nöjd med den vunna framgången kastade sig Girardin oupphörligt in i nya företag; »en ny idé var dag» var hans lösen, och med outtröttlig energi satte han i verket allt vad hans fruktbara fantasi ingav honom. Det är en amerikansk anda, som driver honom fram; hans affärer äro inte främst medel att förtjäna pengar, utan själva verksamheten och framgången tjusar honom, och han saknade ingalunda idéella syften: »Le journalisme est un sacerdoce», är ett yttrande av Girardin, som visserligen icke var en blott fras för honom.

Bild 14. ÉMILE DE GIRARDIN, 1806—81.

Bland Girardins idéer var nu också den att utge ett stort dagblad till billigt pris. Han hade 1835 framkastat denna tanke i tryck och satte den i verket med sin nya tidning *La Presse*, som den 1 juli 1836 »framträdde på publicistikens Sinai bland blixtar och åskor», för att begagna Girardins egna ord. Den kostade 40 francs om året, jämnt hälften av det vanliga (10 centimes numret, således samma låga pris, som de engelska bladen först efter 1855 kommo ned till). Att tidningen skulle kunna bära sig, syntes efter äldre åsikter omöjligt, men Girardin

Digitized by Google

ämnade låta annonsörerna betala kostnaderna: ju billigare pris, dess större spridning, ju större spridning, desto rikligare tillflöde av annonser, vilka därigenom bli långt mer värda. Det är den princip, varpå nästan alla stora tidningar sedan hava grundats, här för första gången klart formulerad och konsekvent genomförd. Och att tiden var inne för denna reform — eller kanske vi skola kalla det revolution? — det bevisar utgången: efter tre månader hade La Presse en avsättning av 10,000 exemplar, snart därefter ökad till det dubbla. Hade Girardin varit mindre noga om medlen, skulle han kunnat driva företaget med större rent ekonomisk framgång. En affärsman Dutacq startade samtidigt Le Siècle, som »vände sig till folk med mindre odlade hjärnor, men mera kraftiga drifter», och därför även nådde till en upplaga av 38,000 exemplar. — Stegringen i annonser inställde sig också, men något långsammare; medan Débats' inkomst av sådana stannade vid 20,000 fr., drog La Presse 1838 därav 150,000 och 1845 300,000 fr.

Det blev ett skri av förtrytelse över nykomlingen bland alla dess äldre kolleger, ej minst de liberala. Ju mer ideellt dessa togo sin uppgift, ju mer hänfört de svärmade för de liberala principerna, desto mer upprördes de över denne affärsman, som öppet tillkännagav att hans tidning ej var grundad främst för att kämpa för ett visst politiskt parti. Väl ville även Girardin strida för idéer, men han var fjärran från all doktrinarism, och därför erkändes han ej av de liberala. Att han verkligen med sitt företag tog ett stort steg mot pressens demokratisering, det kunde de icke medgiva, men de anade, vilka faror som kunde uppstå, då pressens affärssida utvecklades på detta sätt.

En häftig polemik från alla håll blev således det mottagande La Presse rönte. Girardin gav ej tappt, och snart hade han råkat i så häftig ordväxling med en av sina angripare, att konflikten enligt fransk åsikt ej kunde lösas annorlunda än genom en duell. Hans motståndare var Armand Carrel, en man av lidelsefull hänförelse och ovanlig rättskänsla, Le National's ledare, av alla partier erkänd såsom en pennans riddare utan fruktan och tadel. Duellen fick den i Frankrike mycket överraskande utgången, att den kostade Carrel livet; han avled den 22 juli 1836, blott 36 år gammal. Det var en utgång som nästan tycktes hava en symbolisk betydelse: representanten för den nya demokratiska affärspressen såsom segrare över den mest typiske ideologen bland publicisterna. Girardin sörjde uppriktigt över den sorgliga tilldragelsen och sökte göra vad han kunde för att försona sitt dåd.

Svårligen skulle han kunnat så med ett slag genomföra sin revolution, om han ej tillgripit ett nytt, synnerligt verksamt medel att locka den breda läsekretsen, jag syftar på införandet av roman-

Digitized by Google

följetongen. Alldeles ny var inte denna idé; små skisser hade någon gång tidigare förekommit i avdelningen under strecket, och i den efter engelskt mönster uppsatta Revue de Paris hade utgivaren Véron 1829 begynt införa romaner styckevis i varje häfte. Girardin är emellertid den förste som tillämpat detta tillvägagångssätt i dagspressen. Tidpunkten kunde ej vara lämpligare; romantiken hade infört den historiska romanen, som Alexander Dumas och andra gjort oerhört populär, och i dess spår följde den realistiska samhällsromanen. Aldrig förut hade prosaberättelsen varit så omtyckt, och förbundet mellan dagblad och roman visade sig genast vara en för båda parterna synnerligen förmånlig affär. Inom kort hade nästan alla de stora tidningarna sin romanföljetong, mestadels någon äventyrshistoria från forntid eller samtid, levererad av författare som Soulié, Féval, Paul de Kock o. a.; till och med den förnäma Journal des Débats värvade ej blott Dumas utan ock Eugène Sue för sina spalter. Den senare erhöll här för sina beryktade Parisermysterier 26,500 francs, den förre för Greven av Monte-Cristo över 33,000 — för den tiden vackra summor —, och Siècle gav årligen ut mer än 100,000 fr. på sin följetongsavdelning.

Vittnesbörd om rörligheten och mångsidigheten i den franska kulturen och den franska pressen under denna tid gav uppkomsten av så olikartade organ som Globe, först språkrör för den romantiska skolan, sedan för Saint-Simonisterna, Univers, där Louis Veuillot förde ultramontanismens talan, Avenir, där den bekante aposteln Lamennais predikade sin ideella kristendom, Les Guêpes, med vilket Alphonse Karr begynte boulevardpressen o. s. v.

Alla de förändringar vi sålunda sett genomförda i den franska pressen under loppet av en människoålder hade givit tidningarna ett helt nytt utseende; i stället för små kvartlappar voro de ståtliga fyrspaltiga folioblad. Genom billighetstidningarnas (utom La Presse och Le Siècle även Le Constitutionnel) stora upplagor hade Parispressens sammanlagda spridning utom Paris på 10 år (från 1836 till 1846) stigit från 70,000 exemplar till bortåt 200,000. De äldre och dyrare tidningarna hade däremot helt små upplagor på några få tusen ex.; blott Débats kom upp över 10,000. Utvecklingen företedde emellertid icke blott lysande sidor. För de samtida kunde denna pressens och litteraturens popularisering få utseendet av en industrialisering, under vilken de höga syftena försvunno. Sainte-Beuve t. ex. klagade däröver, och en åskådlig skildring av förhållandena gav Balzac i sin roman »Illusions perdues» (1838). Han förtäljer där om en ung mans karriär såsom journalist, och det blir till en besk satir. Balzac hade sina privata skäl därtill, då han gång på gång hade sammandrabbningar med de dåvarande tidningarna i Paris. Finge man tro honom,

Digitized by Google

voro de väsentligen grundade på chantage, utpressning; förläggarna måste betala kritikerna, såvida de inte ville riskera att se sina publikationer ihjälslagna eller nedgjorda, och på samma sätt måste också teaterdirektörerna gå till väga, liksom naturligtvis affärsmän, som ville ha sina varor anbefallda.

»Jag lever», säger en av pressmännen i denna roman, »på att sälja de biljetter teaterdirektionen ger mig i ersättning för den välvilja, jag tillåtes visa i tidningen, och på de böcker, som bokförläggarna skicka mig att anmäla ... Om en förläggare ger ut ett mästerverk, men är snål på exemplar, blir han krossad. Det är vidrigt, men jag lever av detta yrke, jag som hundratals andra!

Tro inte att den politiska världen är mycket vackrare än den litterära: allting i dessa båda världar är korruption, varenda människa där mutar eller mutas. Då det gäller ett något så när stort bokhandelsföretag, betalar förläggaren mig för att slippa angrepp ... Aktriserna betala också berömmet, men de slugaste betala kritikerna; tystnaden är vad de mest frukta. Därför är en kritik, som är avsedd att vederläggas på annat håll, bättre och betalas dyrare än ett enkelt beröm, som glömmes dagen efter. Polemiken, min käre vän, är celebriteternas piedestal.»

Det tillhörde Balzacs fantasi att överdriva och förgrova, men han har utan tvivel här berört en sjuk punkt hos den franska pressen.

* *
*

Revolutionen 1848 blev helt annorlunda allvarlig och långvarig än den av år 1830, den erinrade mera om den stora av 1789, även därutinnan att under ett par år en oinskränkt tryckfrihet rådde, då flera hundra nya publikationer trädde fram. Men som tidigare kom också nu reaktionen; Louis Napoléon upprättade det andra kejsardömet.

Inskränkningar i pressfriheten hade redan förut genomförts; Loi Tinguy hade sålunda 1850 föreskrivit bl. a. att alla artiklar skulle signeras. 1852 ordnades pressens villkor och de blevo stränga; visserligen infördes icke censuren, men genom en fyndig anordning gjordes den ansvarige utgivaren till ett slags censor, i det att ytterst stränga straff, temporär eller definitiv indragning av bladet hotade honom, om han icke var nog försiktig i sin hållning. Det blev nästan som under l'ancien régime, den som ville ha bättre nyheter fick gå till utländska blad, främst kanske Indépendance Belge i Bryssel. Men såvitt möjligt sökte dock oppositionen också komma till tals i Presse, Siècle och andra Paristidningar.

Å andra sidan var den kejserliga regeringen angelägen att på sitt

Digitized by Google

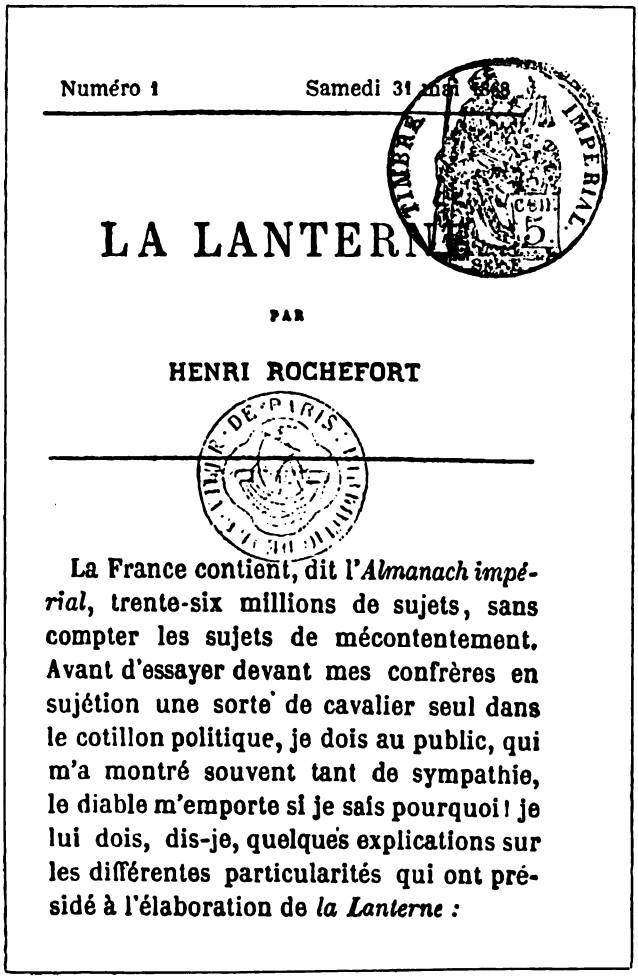

Numéro 1 Samedi 31 mai 1868

LA LANTERNE

PAR

HENRI ROCHEFORT

La France contient, dit l'*Almanach impérial*, trente-six millions de sujets, sans compter les sujets de mécontentement. Avant d'essayer devant mes confrères en sujétion une sorte de cavalier seul dans le cotillon politique, je dois au public, qui m'a montré souvent tant de sympathie, le diable m'emporte si je sais pourquoi ! je lui dois, dis-je, quelques explications sur les différentes particularités qui ont présidé à l'élaboration de *la Lanterne :*

Bild 15. La Lanterne 1868.

sätt uppmuntra pressen, väl att märka den som ville avstå från kritik av dess åtgärder, och helst den, som sysslade med litteratur, teater, sällskapsliv och slika oskyldiga ting. Den ville gärna hava ord om sig att beskydda den högre kulturen, och den lyckades för sina tidningar, Constitutionnel och Moniteur, vinna bl. a. Sainte-Beuve, som där skrev sina berömda Lundis. Men den beviljade också frihet från pålagor åt sådana blad, där litteraturen blott var camouflage för allehanda frivola ting, som amuserade publiken, och som kunde avleda dess uppmärksamhet från politiken.

Under 1850-talet gick pressen tillbaka; de mycket reducerade

Digitized by Google

siffrorna för dess spridning ådagalägga att allmänheten ej längre hade intresse för den. Men fram på 1860-talet blev oppositionen åter mera talför och yrkandet på utvidgad pressfrihet allt starkare; det uppges att 1867 trots alla hämningar de liberala tidningarna hade upplagor, som sammanlagt voro tre gånger större än regeringspressens, och till slut fann Napoleon rådligast att giva efter. 1868 infördes en friare ordning, och inom kort hade icke mindre än 140 nya tidningar framträtt, bland vilka Henri de Rocheforts Lanterne tog priset såsom den våldsammaste; den förbjöds, men trycktes i utlandet och sökte sig in i Frankrike i stora mängder på hemliga vägar.

Försöket att med militärisk gloire förnya den skakade auktoriteten misslyckades grundligt, och med Sedan föll kejsardömet. Därmed blevo dock ingalunda de radikala eller ens de liberala herrar; ännu under åtskilliga år syntes den nya republikens bestånd skäligen osäkert inför angreppen från bonapartister och monarkister, och själva de härskande republikanerna voro konservativa. Pressen hade visserligen 1870 sluppit ifrån stämpelskatten, men belägringstillståndet, som ännu i flera år kvarstod, gjorde dess ställning osäker, och först genom en lag av år 1881 fick den sin fulla frihet.

De många olika partierna inom Frankrike sörjde för att inom dagspressen skapa organ för sina åsikter. För ultramontanismen, påvemakten och jesuiterna kämpade alltjämt Veuillot i Univers med samma hårdnackade och våldsamma temperament, avskydd icke minst av många uppriktiga katoliker, beundrad av allt litterärt folk för sin saftiga stil. Han »slängde ut vigvatten som vitriol och handterade krucifixet som en knölpåk». Orleanisterna hade Soleil, senare också boulevardbladet Gaulois; bonapartisternas Pays fick sin prägel av Paul de Cassagnac, vars skarpa penna ådrog honom den ena duellen efter den andra. På République française's redaktion kom Gambetta gärna var dag och »talade» sin artikel — själv skriva den kunde han inte. Den moderata liberalismen företräddes av Débats och den yngre Temps, i vilken Jules Ferry och andra av det nya statsskickets främste hade sitt organ. Édmond About predikade i XIX:e Siècle den traditionella franska voltairianismen, Clémenceau lät sitt temperament redan spela i Justice o. s. v.

Republiken framkallade icke blott en uppdelning av partierna i en mängd skiftande grupper; varje betydande politiker blev ett centrum för sig och hade sitt organ i pressen. En i viss mån ny typ av dagbladet uppstod därigenom, till vilken jag skall återkomma.

Av faksimilet s. 32 framgår att de stora tidningarna på 1850-talet redan fått den yttre typ de allt sedan i det hela bibehållit. Av dem

Digitized by Google

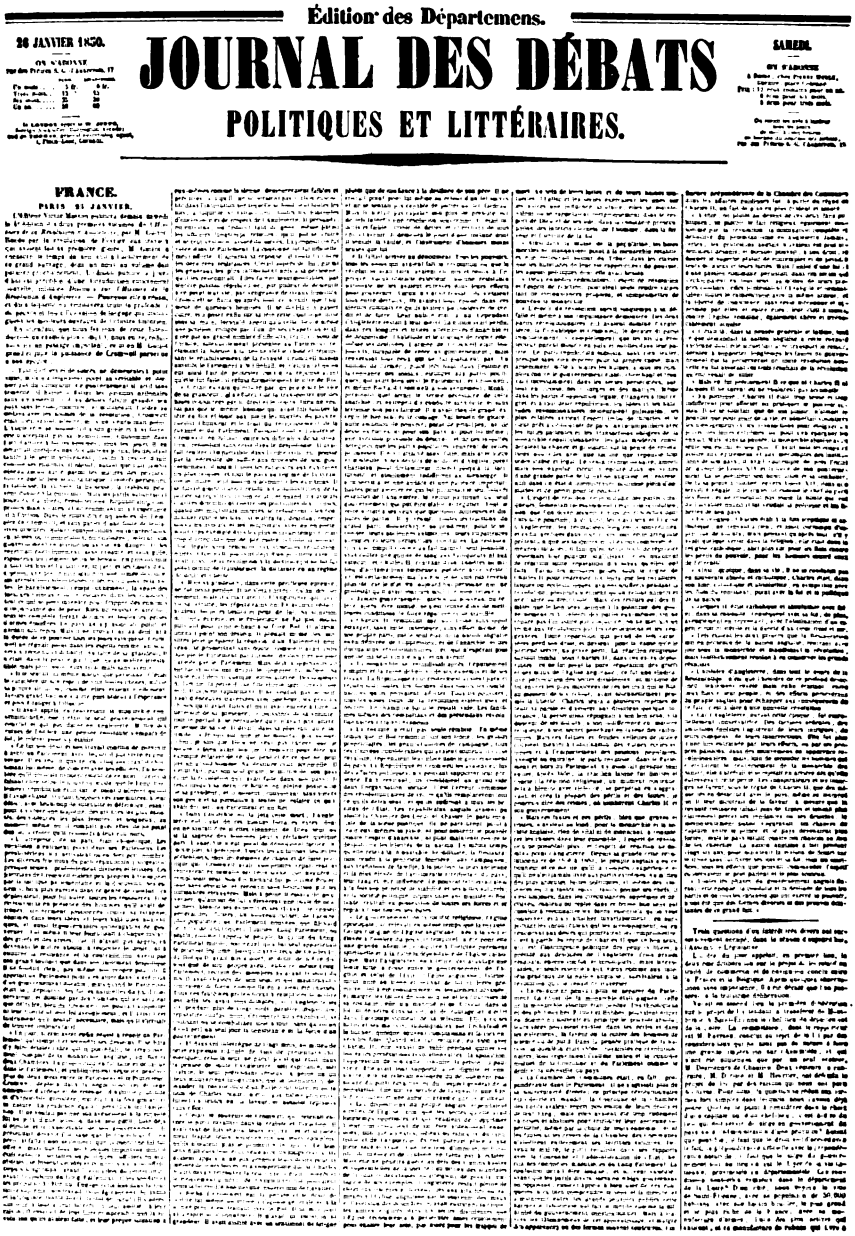

Édition des Départemens.

26 JANVIER 1850.

SAMEDI.

JOURNAL DES DÉBATS

POLITIQUES ET LITTÉRAIRES.

FRANCE.

PARIS 25 JANVIER.

Bild 16. Journal des Débats 1850.

Digitized by Google

hade Débats under denna period sin främsta tid såsom kulturorgan. Då den 1889 firade sin hundraårsfest, kunde den uppräkna en lysande skara av medarbetare, bland vilka flera den franska vetenskapens främsta, såsom Renan och Taine.

Till nykomlingarna under kejsardömet hör *Le Temps*, grundad 1861. Själva namnet hänvisar på förebilden Times. Som denna företrädde tidningen den högre finansen, därjämte också den franska protestantismen, men sökte sig kulturella medarbetare inom intelligensen över huvud, därvid tävlande med Débats. Under A. Hébrards ledning fick det också stor politisk betydelse — det sades att det utkläckte statsmän för republiken, och liksom Times höll det sig gärna i beröring med dennas regering. Ett engelskt drag var ock att det på ett dittills inom den franska pressen okänt sätt ägnade uppmärksamhet åt företeelserna utom Frankrike och höll korrespondenter i utlandets huvudstäder; därav uppstod småningom dess intima förbindelse med utrikesdepartementet.

Som Débats och Temps äro typer för den solida Paris-pressen, är *Figaro* för vad man kallat boulevardbladet. Namnet hade begagnats tidigare, men om också genren till sin riktning funnits förut, fick den en utveckling, som var något nytt. Figaro grundades 1854 av Villemessant såsom ett veckoblad och leddes av denne med överlägsen talang. Han samlade upp vad man talte om på kaféer och klubbar, på teatrar och boulevarder och skapade sålunda ett organ för hela den värld, som är elegant och som roar sig, för Parislivet i ordets populära mening. Figaro var framför allt mondän, pikant, kvick med en smula litterär och konstnärlig anstrykning; krönikörerna sutto här i högsätet (Albert Wolff — av tysk börd —, Aurélien Scholl m. fl.), och talangerna på detta område betaltes mycket högt av Villemessant. Tonen var personlig, frivol och t. o. m. skandalös, vilket från första numret, som innehöll ett angrepp på Jules Janin, inbragte tidningen en mängd processer. Men Villemessant tog dessa blott som välkomna reklamer, och hans framgång var från början given. Alltifrån 1868 är Figaro daglig och har småningom utbildats till en stor tidning, men förblev under lång tid inkarnationen av den speciellt franska pressen, framför allt av kejsardömets frivola Paris liksom Offenbachiadén på scenen. Man bör måhända tillfoga att den sistnämnda dock både konstnärligt och moraliskt stod högre, och att Figaro-typen blomstrat lika yppigt under republiken som under kejsardömet. Den fick 1879 en ny än mera fördomsfri representant i Gil Blas, och denna åter framkallade ej mindre än elva efterföljare under 1880, som också av Temps benämndes l'année pornografique.

En annan nyhet var uppkomsten av dagbladet till en sou, ett nytt

Digitized by Google

3e Année — No 115 TRENTE CENTIMES Dimanche 25 Mars 1856

H. DE VILLEMESSANT
H. JOUVIN et G. BOURDIN
RÉDACTEURS EN CHEF

PRIX D'ABONNEMENT
PARIS
Un an . . . 32 fr. | Trois mois . . 8 fr.
Six mois . . 16 | Un mois . . 3
DÉPARTEMENTS
Un an . . . 32 fr. | Trois mois . . 9 fr.
Six mois . . 16 | Un mois . . 3
Étranger, le port en sus.

FIGARO
PARAÎT TOUS LES DIMANCHES
Le Journal et la Brochure
100 CENTIMES PAR NUM.

RÉDACTION
55, rue Vivienne, au coin du boulevard
Au rez-de-chaussée
PARIS

H. DE VILLEMESSANT
H. JOUVIN et G. BOURDIN
RÉDACTEURS EN CHEF

PRIX D'ABONNEMENT
PARIS
Un an . . . 32 fr. | Trois mois . . 8 fr.
Six mois . . 16 | Un mois . . 3
DÉPARTEMENTS
Un an . . . 32 fr. | Trois mois . . 9 fr.
Six mois . . 16 | Un mois . . 3
Étranger, le port en sus.

FIGARO
PARAÎT TOUS LES DIMANCHES
Le Journal et la Brochure
100 CENTIMES PAR NUM.

ADMINISTRATION
RÉDACTEUR EN CHEF
Rue Caumartin, 45
PARIS

FIGARO

A S. A. MONSEIGNEUR LE PRINCE IMPÉRIAL.

Paris, 25 mars 1856.

Monseigneur,

Il y a aujourd'hui quarante-cinq ans, un Prince naissait aux Tuileries.

Quelques jours après cet événement, un solliciteur se présentait au palais pour remettre un placet au Roi de Rome.

L'Empereur, votre aïeul, voulut que la pétition fût remise à son héritier en personne.

Puis il dit au solliciteur, en souriant : « Qu'a répondu le Roi de Rome? »

— Rien, Sire; — mais, qui ne dit mot consent, je suis donc autorisé à penser que le Prince accueille ma demande. »

Napoléon ratifia le tacite engagement de son fils.

Monseigneur, sous les auspices de ce précédent, Figaro vous remet aujourd'hui sa pétition.

Les 101 coups de canon qui ont salué votre naissance nous apportaient l'espérance, car nous savions que vous entriez dans ce monde les mains pleines de pardon et de indulgence.

Cependant, Monseigneur, vous nous avez oubliés.

On vous aura dit que nous étions de grands conspirateurs, des corrupteurs de l'esprit public, la terreur des pères de famille.

On vous trompe déjà, Monseigneur.

La vérité, la voici :

Dieu nous avait voire naissance, mais aussi fondé un petit journal d'un esprit libre mais non irrespectueux.

Nous n'avions jamais eu en vue d'entrer, comme élément d'éducation, dans les pensionnats de demoiselles.

Nous avons voulu, tout simplement, recueillir — une ou deux fois par semaine — les enfants perdus et les enfants trouvés de l'esprit français, l'anecdote, le mot, voire même la gaieté accidentelle du jour, — toutes choses qui n'effrayaient ni François Ier, ni Henri IV, ni Louis XIV, souriant aux gaudrioles de Molière.

A une Princesse, je n'oserais rappeler ces souvenirs; mais entre hommes, Monseigneur, nous pouvons causer de ces choses-là, à l'heure où les pudes filles sont couchées.

L'esprit français, pour mieux circuler en Europe, a toujours été léger de robe et court vêtu, et aux plus mauvais jours des reactions politiques, jamais le pouvoir n'a songé à lui imposer des vêtements de deuil.

Aussi, de ce qui nous arrive, n'est-ce pas le pouvoir que nous accusons.

Pourquoi ne le dirions-nous pas?

En retour d'une parfaite soumission aux lois du pays, d'une probité littéraire qui demeurera notre titre, quoi qu'il advienne, nous avons trouvé dans l'administration de paternels ménagements.

On nous disait quelquefois : « Figaro, mon ami, » calmons-nous. — Vous êtes gentil, mais un peu » léger : — on vous aime parce que vous ne man» quez pas d'esprit, mais le siècle prétend à des » pudeurs inconnues à nos pères. — Soyez plus » décent que M. de Voltaire, et si vous causez les » vitres, que ce soit comme des voleurs, sans bruit » et sans éclat. »

Parfois il a pu arriver, Monseigneur, que la vitre brisée est tombée dans la rue (un malheur est bientôt fait, et notre plume n'est ni un diamant).

Aussitôt, des badauds de s'assembler, et toutes les vertus du demi-monde de se voiler en criant : « A l'aide! au meurtre! »

Voilà notre crime, Monseigneur.

Nous avons demandé quelques hypocrisies de quelques vanités. — On a persiflé aux magistrats que nous étions des parents, sans patrie et sans famille, et les magistrats nous ont condamnés à la prison et à l'amende :

Pure, impitoyablement, et en vertu des lois sur la presse, l'immortel Figaro — le patrimoine d'une famille — va mourir!

Et pourtant, l'enfant de Beaumarchais n'est pas né pour mourir. — Il porte avec lui la tradition de cet esprit sensé et vif qui, sous tous les régimes, — tantôt triomphant et glorieux au soleil, tantôt persécuté et proscrit, — a toujours contre la sottise la bonne de Bazile.

On peut le mutiler et l'emprisonner, — un jour il reparaît comme ces petits diables enfermés dans une boîte à surprise.

Vous Figaro, avez-vous pensé qu'en Prince homme d'esprit, à votre entrée dans le monde, vous vous diriez : « Je vais de sévir bien des larmes. Figaro, » est, à coup sûr, mais coupable que la plupart de » ceux à qui j'ai fait grâce. — Rendons la liberté, » rendons la vie à Figaro, et qu'il apprenne de » nous à être indulgent, même pour le vice et le » ridicule. »

Voilà donc, Monseigneur, notre pétition en vos mains — ne désespérez pas, et Figaro est sauvé.

Daignez agréer, Monseigneur, l'assurance de mon profond respect.

Pour copie conforme
Son ordonnateur en disgrâce
H. DE VILLEMESSANT.

Bild 17. Figaro 1856.

Digitized by Google

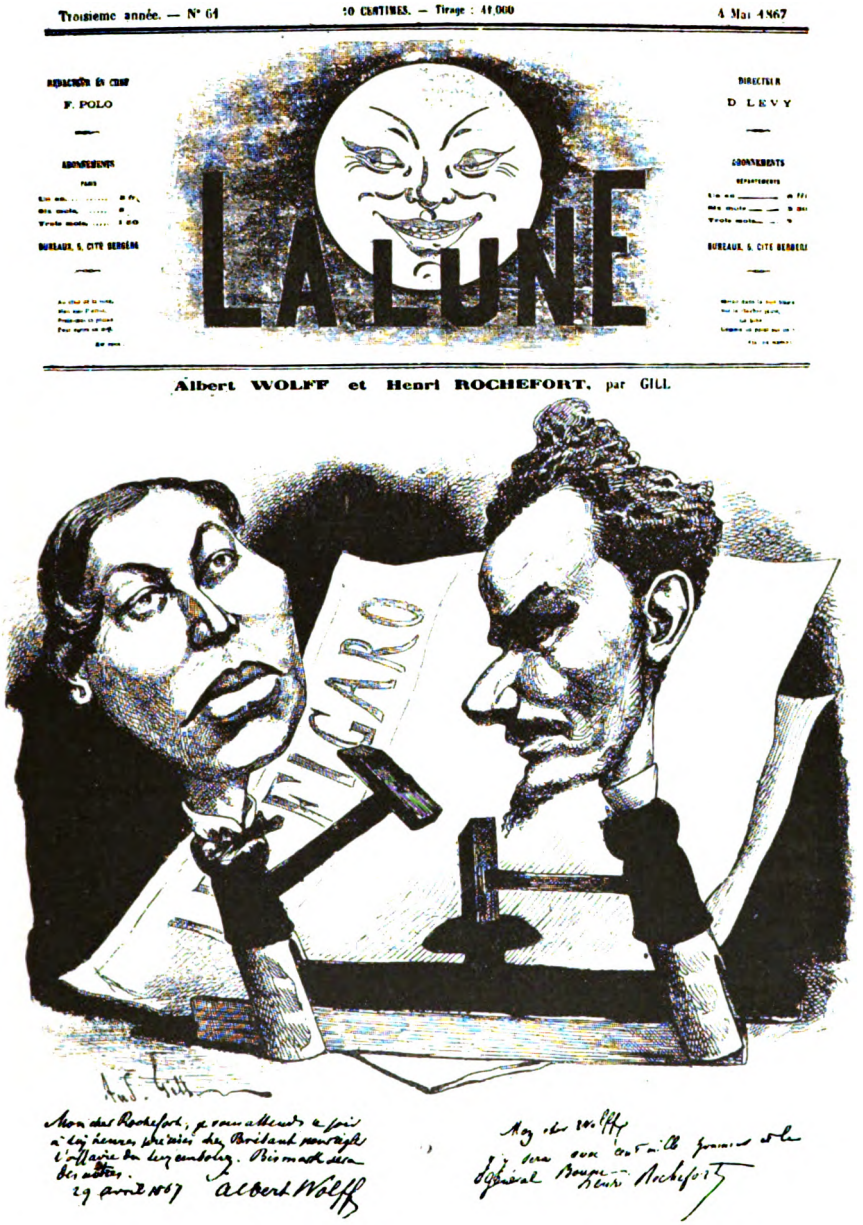

Bild 18. Karikatyrer av Albert Wolff och Henri de Rochefort.

Digitized by Google

Le Petit Journal

Bureaux : rue Richelieu, 112 — Librairie du Petit Journal

Abonnements Paris — Trois mois 5 fr. — Six mois 9 fr. — Un an 18 fr.

QUOTIDIEN — UN NUMÉRO : 5 CENTIMES

Abonnements Départ. — Trois mois 6 fr. — Six mois 12 fr. — Un an 24 fr.

Sixième Année : N° 1,830 — Samedi 8 février 1868

Tirage du Petit Journal : 245,300

VENDREDI 7 FÉVRIER 1868

LE NOUVEAU FLUIDE.. MAGNÉTIQUE..

On croit généralement que le temps des sortilèges est passé, — et que le dernier des Cagliostro a été condamné par la 6e chambre de police correctionnelle pour s'être mêlé de ce qui ne le regardait pas.

Le livre de l'avenir n'est plus marqué, comme les cotonnades d'un magasin de nouveautés, en chiffres connus.

Et le temps n'est plus où l'on vendait son âme au Diable, à l'aide d'un simple acte sous-seing privé.

De notre temps, on est devenu plus positif : on fait les affaires en règle, et un misérable qui vendrait son âme au démon en lui signant de son sang une cession de cette propriété précieuse .. n'accomplirait pas la convention.

Il ferait annuler le *traité*... pour défaut d'enregistrement..

Je n'ai jamais eu la velléité de vendre mon âme pour les biens périssables de ce monde.

Je dois à la vérité de déclarer que personne ne m'a offert de l'acheter.

Les bons curés m'ont exhorté à la conserver dans le meilleur état possible et m'ont donné d'excellents conseils pour sa conservation.

Mais jamais Lucifer, à notre époque où l'on voyage si vite, n'a quitté l'enfer pour me faire, entre quatre routes, dans un carrefour sombre comme il convient pour ces sortes de transactions, une proposition d'affaires.

Cela ne veut pas dire que le merveilleux soit absolument distrait de la surface du globe.

Seulement il est devenu plus facile à expliquer.

Aujourd'hui les dieux de l'Olympe descendraient sur terre que les hommes se mettraient à analyser leurs nuages. On regarderait si Vénus a de la poudre de riz sur le visage, si Cupidon a été vacciné, et si le Jupiter se changeant en pluie d'or devant Danaé, se compose de pièces contrôlées à la monnaie.

Nous parlions l'autre jour, chez le dramaturge, entre amis communs, des sorcelleries des siècles passés, des talismans et des charmes de la magie, des poisons et des philtres qui peuvent mener à la puissance et à la célébrité, quelquefois à la fortune.

Un vieillard qui était présent nous dit :

— Il existe dans notre monde actuel un liquide plus magique que l'anneau de Gigès ou le chapeau de Fortunatus ... On peut devenir une autorité quand on sait s'en servir habilement.

— C'est un poison.

— C'est, continua-t-il, un composé de poisons réunis, le sulfate de cuivre, uni à la noix de galle d'Alep, y joue un rôle actif.

— Et cela est un talisman contemporain ?

— Sans doute, répondit-il.

— Pouvez-vous nous le montrer ?

— Je n'ai pas loin à aller, répondit-il, car je vois la fiole merveilleuse sur le bureau de notre hôte.

Et il nous montra... une *bouteille d'encre*.

Cela est vrai, il peut couler de cette bouteille la joie ou la tristesse, le bien ou le mal.

C'est avec cette encre que le négociant établit son crédit et donne à ses billets à ordre la sanction de sa signature.

C'est avec cette encre que notre hôte avait écrit des romans qui ont fait les délices de la génération actuelle.

C'est avec cette encre que le Souverain signe ses décrets, que l'expéditionnaire fait ses copies, que l'amoureux timide confie au papier son premier aveu.

Cette bouteille, notre vénérable ami avait raison de le dire, contient le Bien et le Mal, selon qu'on se sert de son contenu.

Le peintre Vernet se présente un jour chez Voltaire, qui s'écria en l'abordant :

— C'est vous, monsieur Vernet, qui irez à l'immortalité ! Vous avez les couleurs les plus brillantes et les plus durables !

— Mes couleurs, monsieur, n'ont rien de comparable à votre *encre*, reprit modestement le peintre.

A propos de l'encre et de l'usage qu'on en peut faire, Alphonse Karr écrivait ceci il y a vingt ans :

« Plusieurs milliers d'hommes vont chercher aux coins des bornes, dans les tas d'ordures, — dans les endroits les plus boueux, — tout ce qu'il y a de chiffons misérables, de lambeaux infects, de haillons pourris. On les entasse dans les cuves, on les fait pourrir encore, — puis on en fait une pâte que l'on étale et que l'on fait sécher en feuilles minces.

» D'un autre côté, — on concasse un poison violent que l'on appelle noix de galle, — on y mêle un peu d'un autre poison qu'on nomme vitriol — et on en fait un liquide d'une couleur triste et funeste, de la couleur du deuil et de la mort.

» D'autre part, on a rassemblé curieusement les plumes d'un animal, emblème de la sottise, et dont le nom est devenu une injure, — on les taille en forme de dard. — Quand cela est fait, — des milliers de gens — s'établissent sur des tables et se livrent au singulier exercice que voici :

» Cette liqueur noire, composée du mélange de deux poisons, est dans un petit vase, — devant eux ; ils s'arment de leur harpon de plume d'oie, — et ils se livrent à la pêche de vingt-quatre petits *signes* (n'écrivez pas cygnes, ô messieurs les imprimeurs !), qu'ils mettent sécher à mesure qu'ils les ont pêchés l'un après l'autre sur les feuilles minces provenant des pourritures diverses dont je vous parlais tout à l'heure, c'est-à-dire, pour parler plus clairement, que de leur plume d'oie, trempée dans ce poison noir, — ils forment sur leur papier vingt-quatre petits dessins, toujours les mêmes, mais dans un ordre différent, — mettant l'un avant l'autre, ou celui-ci avant celui-là.

» C'est bien pis que les caractères magiques, que les signes cabalistiques des sorciers. »

On a beaucoup discuté sur l'origine de l'écriture ; je crois que les premiers écrivains ont été les pasteurs qui, avec leurs bâtons, traçaient des sillons dans le sable mouillé par les pluies.

Il est néanmoins évident que ces écrivains, consommateurs d'encre de la petite et de la *grande vertu*, dont parle Alphonse Karr, n'ont fait qu'amplifier l'écriture *idéographique*, c'est-à-dire celle qui, à l'aide de certaines figures, exprimait, non des mots, mais des idées entières.

Les hiéroglyphes égyptiens, les mille signes des Chinois, appartiennent évidemment à l'écriture idéographique.

L'écriture alphabétique a succédé à ces sortes de signes représentant la pensée, le premier alphabet fut fait pour reproduire les mouvements de la bouche articulant les sons.

On le voit, dit M. Bouilhet, dans la lettre B, qui est l'image des lèvres, et dans la lettre O, qui représente la bouche, qu'on arrondit en la prononçant.

Il ne faut pas croire que tous les pays se servent de l'encre... de la même manière ..

En Europe, on écrit de gauche à droite.

En Orient, on écrit de droite à gauche.

Au Mexique, l'écriture est perpendiculaire.

Dans le Japon, l'écriture est oblique.

En Angleterre, pour utiliser la feuille de papier à lettres qu'on affranchit, en écrivant à un ami, on écrit en tout sens au recto et au verso, en travers de l'écriture déjà tracée... cela a l'air d'un quadrillé calligraphique.

J'ai voulu savoir d'où venait cette expression populaire : *Écrire comme un ange.*

N'en déplaise à MM. les expéditionnaires, je ne crois pas qu'il y ait de commis aux écritures dans le Paradis, bien que Sterne y ait sublimement placé un chérubin greffier, chargé d'établir la balance de nos bonnes et de nos mauvaises actions ..

L'origine de ce dicton est toute mondaine.

Une livraison de l'*Esprit des Journaux*, de 1783, nous initie à l'origine de cette expression.

Ange Vergèce était l'un des plus habiles écrivains qu'il y ait eu. La Bibliothèque nationale possède trois manuscrits grecs écrits de sa main.

C'est la belle écriture d'Ange Vergèce qui, selon Ménage, a donné lieu à l'expression proverbiale : *écrire* comme un ange.

Nous ne sommes plus au temps où le Roi, l'Empereur Charlemagne n'avait pas d'encrier, .. ne sachant pas écrire.

Ou son fils, Louis-le-Débonnaire, ayant assemblé plusieurs évêques pour signer un acte important, ne trouva d'écritoire ni dans son palais, ni dans les maisons des évêques.

On fut obligé d'aller emprunter un encrier au chancelier.

Aujourd'hui il y a, dans chaque logis, de l'encre.

Chacun sait écrire ...

Et la cause de la civilisation y a gagné plus d'une conquête importante.

Je l'ai devant moi cette bouteille d'encre, et je déclare que dans les mains de

FEUILLETON DU 8 FÉVRIER 1868

LES

ESCLAVES DE PARIS

TROISIÈME ET DERNIÈRE PARTIE

Le Chantage

XIII

— Suite —

La plus vive surprise se peignit sur la physionomie du bon père Tantaine, surprise mêlée de colère et de chagrin.

Il parut tout interdit d'abord, puis, se remettant :

— Rendez-moi mon billet, Chupin, dit-il d'un ton glacé.

Le garnement s'était reculé hors de la portée du bras.

— Plus souvent ! ... répondit-il. Pourquoi vous le rendrais-je, votre billet ?

— Parce que tout est rompu entre nous. Parce que je ne m'associe pas avec un galopin qui doute de ma bonne foi et qui m'accuse de traîtrise. Eh ! ... je trouverai dix bons garçons qui, pour la dixième partie de ces mille francs, seront enchantés de me donner un coup de main. Allons, mon argent, et vite ! ...

Avec autant d'attention pour le moins et aussi peu de succès que le comte de Mussidan, Chupin s'efforçait de deviner l'expression de l'œil du bonhomme, derrière ses impénétrables lunettes.

Cet examen calma ses défiances.

— Excusez, papa, fit-il gracieusement, ce n'est pas la peine de vous emporter. Vous paraissez gentil aujourd'hui, mais l'autre soir, au Grand-Turc, vous étiez furieux.

— Oh ! ... furieux ..

— Non, ... c'est mon miel ! ... Allons, ne dites pas le contraire, je l'ai bien vu à la façon dont vous tripotiez vos lunettes, ... comme cela, tenez ...

Et il imitait d'un air narquois le geste familier du vieux clerc.

Pour cette fois, le doux Tantaine eut un mouvement d'effroi qui certes n'était pas feint, et son regard eût fait frémir et fuir Toto, s'il eût pu le voir.

— Tu es, ma foi ! ... un observateur, dit-il avec une gaieté un peu forcée, et cela te servira. Eh bien ! ... oui, j'étais mécontent de te rencontrer en mauvaise compagnie, et surtout de t'entendre révéler des secrets de fortune à des scélérats qui ne manqueront pas d'en abuser.

Il parut interrompu par une petite quinte de toux, et c'est lentement, en concentrant toute son attention sur la figure de Chupin, qu'il ajouta :

— D'ailleurs, à ce moment là j'étais encore au service de M. Mascarot, et on doit prendre les intérêts de son patron ...

— Il fallait donc le dire ! ... on n'est pas sorcier !

— N'importe ! ... nous ne pouvons plus rien faire ensemble, tu as un trop détestable naturel. Quand on veut être trop fin, on devient sot. Me soupçonner de te vouloir du mal, moi, un ami ! ...

Toto était complètement rassuré, il chercha à s'excuser.

— J'ai peut-être eu tort, prononça-t-il, mais c'est que je viens d'être mordu ! ... Les autres aussi étaient des amis ! ... Voyons, papa, sans rancune, vite une petite tasse, l'affaire est entendue.

Mais, maintenant que Chupin était décidé, le doux père Tantaine ne l'était plus du tout. Non, il ne voulait plus entendre parler d'association [illegible] pris, et il réclamait énergiquement ... son argent.

Pour se faire pardonner, Toto n'eut pas trop de toute son éloquence.

— Je n'avais pas réfléchi, protestait-il, et j'ai dit une bêtise. Qu'ai-je à craindre ? ... Si j'étais pincé, est-ce que je ne vous dénoncerais pas ? ...

— Tu serais dans ton droit, si c'était par ma faute.

— Naturellement ! ... Et vous seriez pris à votre tour. Oh ! ça ne serait pas long. Par le jeune homme [illegible] connaîtrait l'argent ? Pierre, on découvrirait la femme, et par la femme on connaîtrait le vieux jaloux. La police n'est pas plus bête que nous, n'est-ce pas ? elle comprendrait bien que [illegible] chaud [illegible] s'amuse [illegible] faire [illegible] son compte, que j'ai [illegible] et qu'il [illegible].

— Juste ! [illegible] de la voix et du geste le vieux clerc d'huissier, tres juste, plein de sens !

[illegible] désire se rendre [illegible] ne demande qu'à se laisser convaincre. Le père Tantaine finit par accepter les excuses de Toto, il lui laissa le billet que le mauvais drôle roula dans le fouillis d'un mouchoir qui lui servait de cravate, et bientôt, assis l'un près de l'autre, [illegible] ils [illegible] leurs intérêts et [illegible] leurs [illegible] dispositions.

Reproduction et traduction interdites.
Voir le *Petit Journal* du 2 juillet au 22 octobre, et depuis le 5 novembre.

Bild 19. Le Petit Journal 1868.

steg på den väg, som inslagits av Girardin, och där Frankrike fortfarande behöll ledningen. Det var, betecknande nog, icke en journalist, utan en affärsman, som genomförde denna reform, bankiren M. Millaud, vilken i februari 1863 startade *Petit Journal*. Dragmedlen voro de gamla beprövade, rafflande faits divers och dito följetongsromaner. Därtill också korta artiklar i kraftig och saftig stil (i synnerhet sign. Timothée Trimm, pseudonym för Léo Lespès). Inom kort hade upplagan nått 100,000 exemplar, men steg än högre, sedan bladet inköpts av boktryckaren H. Marinoni och den gamle Girardin. Denne hade på 1850-talet missmodig dragit sig från journalistiken, men kunde icke länge stanna utanför. Redan 1862 kastade han sig åter in i striden och var under 1870-talet på flera håll med i främsta ledet; att han skulle hysa förkärlek för Petit Journal, hans egen andas barn, är naturligt. Bladets dittills oerhörda upplagor (1876: 350,000 ex.) kunde utgå tack vare Marinonis tekniska ledning; han konstruerade de rotationspressar, på vilka denna och andra franska billighetstidningar trycktes.

Att ge akt på är huru denna nya press väsentligen grundades på lösnummerförsäljning, medan de äldre stora tidningarna fortfarande stödde sig på sina trogna abonnenter.

3. TYSKLAND.

Över Tyskland vilade Napoleons hand lika tung som över Frankrike; den främsta tyska tidningen, Cottas Allgemeine Zeitung, måste under fälttåget mot Ryssland prisa de germanska ynglingarna lyckliga, som fingo kämpa för civilisation mot barbari under världshistoriens ypperste hjälte. Slaget vid Leipzig 1813 förkunnas först som en fransk seger; då andra uppgifter inlöpa, har redaktionen tydligen blivit alldeles villrådig. Den avtrycker fortfarande de franska bulletinerna, men bland dem skymtar här och där en uppgift, som låter ana huru det stod till i verkligheten, och till sist vågar man förklara de förra för lögnaktiga.

Det Napoleonska väldets fall inledde emellertid icke någon ny period för den tyska pressen. Den av Stein och andra väckta nya andan hade i Berlin 1813 framkallat Der preussische Correspondent, som leddes av män som Niebuhr, Arndt och Arnim, men de funno sig snart så besvärade av den alltjämt bibehållna censuren, att de tröttnade på arbetet. I Koblenz hade den bekante Joseph Görres från början av 1814 i sin Rheinischer Mercur framträtt som en taleman för nationen, men efter ett par år måste han upphöra med sitt blad.

Digitized by Google

När regeringarna åter kände sig säkra, befunnos de föga villiga att inlösa de löften om ett friare samhällsskick, som utställts under den nationella lyftningens dagar. Och om på något håll verkligen någon regent yppade håg därför, så visste Metternich, som från Wien ledde reaktionen, att stäcka sådana ansatser. Genom de s. k. Karlsbadbesluten av 1819 lades hela det Tyska riket under en censur, som i vissa stycken var t. o. m. strängare än den gamla. Man kan också tillåta sig ett tvivel på att det förefanns något starkt allmänt behov av en fri och modern press.

Tidningarna bibehöllo i inre och yttre hänseenden sin gamla 1700-tals-typ. Formatet var liten kvart, utstyrseln tarvlig, utgivningstiden två till fyra gånger i veckan. Först 1824 blevo tidningarna i Berlin dagliga, och ännu senare kommo därutinnan Kölnische Zeitung (1829) och Hamburgs Unparteiische Correspondent (1830). Redaktörerna voro i viss mån ursäktade; utom officiella meddelanden fingo de knappt trycka annat än nyheter från andra orter eller helst utlandet, och de voro sålunda för sitt innehåll nästan beroende av postgången. I den mån denna blev daglig se vi också tidningarna i de större städerna begagna sig därav. Men icke ens dessa utrikes nyheter voro — frånsett censuren — överallt fria; i Sachsen hade Leipziger Zeitung till 1830 monopol på dem, de andra bladen fingo köpa rätten till avtryck av denna, och liknande förhållanden existerade på flera håll. Även i fråga om annonserna funnos av gammalt monopol, som flerstädes upprätthöllos ända till århundradets mitt.

Att texten under dylika villkor blev mycket tarvlig är självklart; framför allt är bristen på inhemska nyheter påfallande. Någon gång kunde väl censuren bedragas, såsom när Die Schnellpost i Berlin meddelade en del saker från Turkiet, som läsaren lätt lokaliserade till Preussen. Tysklands splittring hade ur denna synpunkt sina fördelar: vad som ej fick offentliggöras i det ena landet, blev möjligen tillåtet i det andra. Om Berlin och Preussen kunde man sålunda läsa ett och annat i Münchens tidningar, om denna stad voro åter Hamburgs blad bäst underrättade. Dessa sistnämnda behöllo över huvud ännu länge det försteg de under 1700-talet uppnått; om de voro lika tystlåtna som de andra om sin egen stad, så innehöllo de mycket nyheter från andra håll, och för den skandinaviska pressen voro de en rikt givande källa, Detta gäller främst ovan nämnda Correspondent, vilkens upplaga 1800 påstås ha uppgått till 30,000 exemplar, längre fram dess medtävlare Börsenhalle. — Värst var det givetvis i Wien; där fingo tidningarna blott syssla med frivolt skvaller, medan Metternich uti sitt officiösa organ, Der Österreichische Beobachter, genom Gentz och Friedrich Schlegel upplyste och ledde allmänheten i lämplig riktning.

Digitized by Google

Blott en tidning hade Tyskland, som kan nämnas i bredd med de engelska och franska, *Allgemeine Zeitung*, men även denna var präglad av de antydda förhållandena. Den utgavs från 1798 av den berömde förläggaren Cotta, först i Stuttgart och från 1810 i Augsburg (1882 flyttad till München, upphörd såsom dagblad 1908), uppges

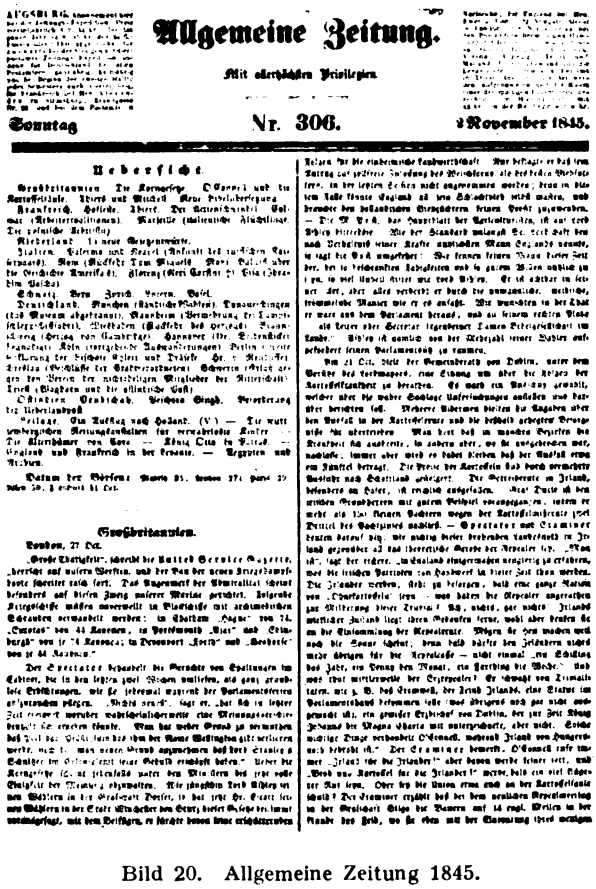

Allgemeine Zeitung.

Mit allerhöchsten Privilegien.

Sonntag Nr. 306. 2 November 1845.

Ueberſicht

Großbritannien.

London, 27 Oct.

Bild 20. Allgemeine Zeitung 1845.

1823 haft en spridning av 4,000 exemplar, på 1830-talet kommit upp till det dubbla, men sedan åter gått ned. Cotta befattade sig åtminstone icke direkt med inhemska förhållanden — det var nog ett villkor för att bladet skulle få existera —, men bjöd förträffliga korrespondenser från andra håll, främst Paris och Wien. Med Metternich var förhållandet naturligtvis alltid vanskligt, men Cotta visste att sätta sig i respekt även hos denne, så att han nedlät sig att underhandla om

Digitized by Google

bladets hållning. Vedersakarna beskyllde Cotta för att taga mutor från Wien; hans efterlämnade papper hava ådagalagt, att det tvärtom var han, som besoldade Metternichs kreatur för att erhålla upplysningar. Ledande artiklar innehöll Allg. Zeitung lika litet som andra tyska blad, men det kunde väl hända att redaktionen själv skrev en fingerad korrespondens för att få fram sin mening i någon fråga. Jämte denna tidning utgav Cotta från 1807 ett Morgenblatt für gebildete Stände, som man ibland finner lovordat av samtida, men som verkar synnerligen efterblivet, 1700-talsaktigt, med sina utdrag ur resebeskrivningar och stadskrönikor, sina upplysningar om kinesernas strafflagar och »de gamlas hårprydnader», sina betraktelser över »urbanitet» och annat slikt.

Bredvid äldre vetenskapligt litterära organ uppstodo sådana av lättare art, förnämligast ägnade åt förströelseläsning; bland dem var Der Gesellschafter i Berlin (1817) på sin tid mycket spridd och förebild för liknande på andra håll.

Det är i blad av detta slag oppositionen först kommer fram, och som banbrytare räkna vi *Ludwig Börne*. Från Frankfurt började han 1818 under titeln Die Wage utgiva en följd häften, i vilka han till synes avhandlade oskyldiga ting, litteratur och teater och dylikt, men där han ofta insmugglade skarpa satiriska yttranden om andra saker, även politiska. Börnes kvickhet, som står sig ännu i dag, gjorde honom eftersökt av förläggarna, men myndigheterna voro också uppmärksamma på honom. Han måste söka sig språkrör än här och än där, ibland hos Cotta, men förtröttades icke, och efter hans föredöme bildade sig en mängd unga journalister. Deras mål var dubbelt: att förvärva sig en »briljant» stil och att i sina teaterkritiker, recensioner, resebrev o. s. v. inmänga anspelningar, som censuren icke kunde komma åt men läsarna väl förstodo — giftigheter mot tyskt tyranni, tysk obskurantism, tysk dumhet och beskedlighet. Vi känna väl denna stil genom dess mästare: Heinrich Heine. Hans kvickhet har i hans vers och hans prosa åt eftervärlden byggt ett monument över denna tid.

Das junge Deutschland, 1830-talets opposition, hade andra talemän med mindre talang och mera karaktär, som vunno mindre rykte och fingo lida mera för sina åsikter. De voro föregångarna, som offrades för att i någon mån röja vägen. Men huru ringa behovet av tidningar över huvud ännu var framgår av en uppgift — om den är riktig —, att år 1835 i hela Preussen antalet periodiska publikationer visserligen steg till omkring 300, men att deras sammanlagda spridning icke uppgick till mera än 43,000 exemplar.

Genombrottet kom med 1840, då Preussens tron intogs av Friedrich

Digitized by Google

Wilhelm IV, en hohenzollrare av den romantiska typen, välvillig, men ömtålig om sin värdighet och utan verklighetssinne. På grund av äldre beslut av förbundsdagen kunde han icke införa hel tryckfrihet, men i december 1841 fingo de preussiska censorerna order att behandla pressen mera liberalt, medan samtidigt publicisterna förmanades att icke begagna friheten till lättsinne och skvaller. Åtgärden hälsades med förtjusning; i de äldre bladen började ledare nu synas, och nya blad uppsattes. Cotta ansåg sig kunna syssla med även tyska förhållanden, en annan stor förlagsfirma Brockhaus i Leipzig gjorde sin efter hans mönster 1837 startade Allgemeine Zeitung till »en avstjälpningsplats för alla preussiska skandaler», medan en veckoskrift Die Grenzboten (från 1847 i Leipzig) på samma sätt beivrade Metternichs regemente i Österrike, och i Köln en ny Rheinische Zeitung gick så långt i radikalism, att den upptog artiklar av socialismens apostel Karl Marx. Huru en hel skola av frihetssångare framträdde, är väl bekant.

Friedrich Wilhelm blev högst missbelåten; han hade hoppats på att kunna bevara ett välmenande patriarkaliskt välde över pressen, men såg nu samhällsfarliga tendenser röja sig, och redan i februari 1843 fingo censorerna befallning att åter hålla strama tyglar. Verkan därav visade sig på olika sätt. Rheinische Zeitung stupade på sin post; Brockhaus skiftade färg, upphörde med sina anfall på den preussiska regeringen och såg sitt blads prenumerantantal falla från 3,000 till 700. — Karikatyrer syntes, som vände sig t. o. m. mot konungens person; en dylik framställde honom utdelande »ordre» med ena handen och »contre-ordre» med den andra, och med inskriften »des-ordre» på pannan.

Regeringen sökte över huvud helst använda stillsamma metoder för att tämja pressen; en sådan var att förbjuda vederbörande blads försändning med posten, en annan att rent av få ett finger med i redaktionen. Ett exempel därpå! *Kölnische Zeitung* hade sedan 1831 under ledning av J. Dumont i fråga om både rent tekniska ting och innehåll gått ansenligt framåt, och stod i flera avseenden såsom Tysklands modernaste dagblad. Det var ett katolskt organ, men detta avhöll den icke från att kämpa för Preussens hegemoni och att i vissa hänseenden intaga en liberal hållning. Regeringen var därför icke alldeles belåten, men ville icke gripa in med hårda tag, och den fann utväg att under hand köpa den nyss (1842) anställde huvudredaktören Hermes. Dumont lät emellertid icke bedraga sig; han började finna de ledande artiklarna något tvetydiga, anställde en undersökning och upptäckte huru saken hängde samman. Hermes blev avskedad, men regeringen sörjde ju för, att han till tröst fick anställning i ett konservativt blad.

Digitized by Google

Strävandena att fullständigt kväva det nya kunde icke genomföras; gjort kan ej göras ogjort. Allmänheten hade fått pröva nyttan och nöjet av att läsa en relativt fri press, den hade blivit väckt ur sin politiska och samhälleliga likgiltighet. Den kunde icke finna sig i en återgång till den gamla regimen, och den understödde tidningarna i deras förnyade kamp mot regeringarna och dessas verktyg, vilka också gåvo hugg på sig. Undantar man Leipzig, den tyska bokhandelns centrum, där censuren utövades av universitetets professorer, voro i regeln de personer, som kunde fås till censorer, okunniga och enfaldiga. De misstänkte med rätta, att författarnas uttryck dolde en mening annan än den bokstavliga, men vari denna låg, förstodo de icke, och då de grepo in, skedde det som oftast rent blint. Historierna om deras befängdheter äro legio.

Alla bemödanden till trots fortsatte oppositionspressen sin verksamhet, och de förnämsta dagbladen kunde fröjdas åt en under 1840-talet starkt stigande avsättning. Kölnische och den gamla, från 1721 stammande *Vossische Zeitung* i Berlin nådde 1847—48 upp till respektive 17,000 och 24,000 exemplar, siffror, som böra jämföras med de ovan anförda från trettiotalet. Men den opposition de drevo måste naturligtvis bli ganska moderat.

Det samlade missnöjet bröt ut efter föredömet av februarirevolutionen i Paris 1848. Oroligheter och upplopp, delvis av mycket allvarlig och till en tid framgångsrik art, skakade samhället. I Österrike, där förhållandena voro sämst, tog Metternichs system en ända med förskräckelse, och en plötslig stormflod av pressalster störtade fram under de sju månader krisen varade; ensamt i Wien uppstodo då 388 nya tidningar, av vilka 90 dagliga. Men liksom i det övriga Tyskland, liksom i Frankrike, blev friheten kortvarig. Då revolutionen i oktober slagits ned, blev reaktionen våldsam.

De tyska regeringarna sökte överallt länka förhållandena in i de gamla gängorna. Censuren återupprättades väl inte, men i Preussen infördes ånyo stämpelskatten, och det fordrades en ansenlig penningborgen för rättigheten att utgiva en tidning. Varningar och hotelser inskärpte gång på gång hos oppositionella tidningar, sådana som Kölnische och Vossische, nödvändigheten av att oavlåtligt taga sig i akt, och även konservativa blad blevo utsatta för trakasserier. Och det var inte blott politiska ting, som gåvo anledning till dylika. Ej minst ivrig var polisen att söka utleta upphovet till notiser, som voro otrevliga för någon ämbetsman, och då myndigheterna hade i sin makt att genom indirekta medel rent av undergräva misshagliga tidningars ekonomiska existens, måste dessa tyst finna sig även i sådana åtgärder, som voro olagliga.

Digitized by Google

De ledande artiklarna, som först på 1840-talet blivit brukliga i den tyska dagspressen — ännu 1847 uttalade sig Cotta principiellt emot dem — men som publiken snart lärt sig fordra av alla större blad, måste åter, om ej helt försvinna, dock betydligt inskränkas, t. o. m. om de blott befattade sig med kommunala angelägenheter. Följden av det ena som det andra var att tidningarnas spridning minskades, för Kölnische t. ex. från 17,000 till 9,000 exemplar.

De flesta nygrundade pressföretagen försvunno inom kort, och blott några få överlevde bakslaget. Så National-Zeitung, organ för dem, som ville ett enigt och starkt Tyskland med liberal hållning, jämte Vossische då Berlins förnämsta blad. Voro dessa närmast avsedda för den bildade medelklassen, så vände sig däremot Volks-Zeitung (1849—53 kallad Urwähler-Zeitung) till de små inom samhället, hantverkarna och småborgarna i synnerhet. Den hade ord om sig att vara dåtidens mest radikala tyska tidning, men förefaller från en senare tids synpunkt ganska moderat, och hade så inte varit förhållandet, skulle den väl ej heller blivit gammal; det påstås att den med nöje lästes av dåvarande preussiska kronprinsparet. Volks-Zeitung avtog också i betydelse allteftersom den socialistiska pressen utvecklades. På 1860-talet, då Ferdinand Lassalle kallar arbetarskarorna till sammanslutning och kamp för sina rättigheter, framträder Volksstaat i Leipzig, följd av flera andra.

På motsatta flygeln träffa vi de preussiska junkrarnas organ, Neue Preussische Zeitung, på grund av sin titelvinjett, järnkorset, vanligen kallad *Kreuz-Zeitung*. Den grundades, efter vad som numera blivit upplyst, av ingen mindre än Bismarck, vilken också under flera år var den flitigaste medarbetaren. Det gavs perioder, då nästan varje nummer hade någon artikel av hans hand, och jämväl en mängd skämtsamma ting lära stamma från honom.

På 1860-talet inträdde småningom bättre villkor för tidningarna, och man märker huru de ånyo gå framåt. Men om det behandlingssätt de nu rönte var mindre öppet brutalt, var det lika hänsynslöst, och de måste fortfarande tjäna vederbörande regeringars avsikter. Medlen härför voro pressbyråerna, särskilda ämbetsverk med uppgift att sörja för den allmänna meningens upplysning i lämplig anda.

Mest beryktad bland dessa är den preussiska, som alltsedan sitt grundande 1848 varit i livlig och framgångsrik verksamhet, men hade sin storhetstid under Bismarck, en mästare på detta som på andra diplomatiens områden. Han hade långt mindre penningmedel än t. ex. den franska regeringen under Ludvig Filip — intill 1856 blott ett par hundra tusen kronor — men han visste att med små kostnader åstad-

Digitized by Google

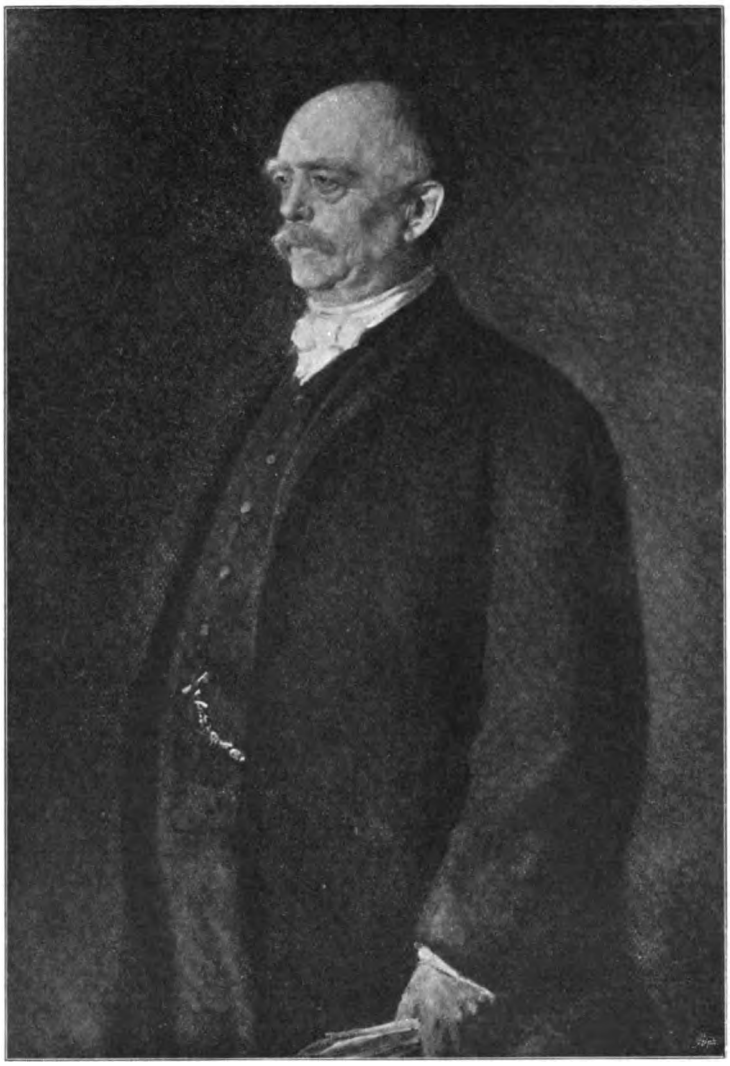

Bild 21. Otto von Bismarck.

komma mycket goda resultat. Hemligheten var helt enkelt den, att pressbyrån köpte inte tidningarna såsom sådana, utan deras enskilda medarbetare och korrespondenter — det var mycket billigare och diskretare och därtill vida effektivare. Metoden var, som vi sett i fallet med Kölnische, icke alldeles ny men tyckes nu hava använts med större skicklighet och framgång än förut. Således hände det att redaktionen av en tidning själv var okunnig om, huru den preussiske minister-

Digitized by Google

presidenten lät den dansa efter sin pipa. Det var icke minst icke-preussiska blad, som voro föremål för hans uppmärksamhet. Genom att skaffa in uttalanden av en viss färg i pressen i olika tyska landsändar och sedan citera dessa i andra blad fingo läsarna den avsedda föreställningen om vad man på andra håll trodde och tänkte, och sålunda leddes den allmänna meningen indirekt men kanske just därför så mycket bättre. Detta tillvägagångssätt synes särskilt hava använts under förberedelserna till den avgörande kampen med Österrike om hegemonien i Tyskland.

För resten drog sig Bismarck ingalunda för mera brutala medel, då dessa voro nödiga; sålunda måste Augsburger Allgemeine Zeitung på grund av hotelser, att den i händelse av motstånd skulle förbjudas inom Preussen, bekväma sig till att avlöna en »lika överflödig som dyrbar korrespondent» — att också trycka hans brev kunde redaktionen icke tvingas till. — Detta fall tyder på att det var snålt med byråns budget. Efter kriget 1866 fick Bismarck vida rikligare medel till sitt förfogande. Då den avsatta hannoveranska kungaätten vägrade att avsäga sig sina anspråk, övertogs dess privata förmögenhet (över 50 millioner kr.) tills vidare av den preussiska kronan, som använde medlen för pressbyråns verksamhet; det var den beryktade »reptilfonden».

En historia från detta senare skede förtjänar anföras, helst den handlar om en tidning, som länge varit och alltjämt är en av Tysklands allra främsta, *Frankfurter Zeitung*. Den grundades 1856 av bankiren Leopold Sonnemann såsom ett litet rent finansiellt meddelande. Denne hade emellertid omfattande allmänna intressen, vilka föranledde honom att efter ett par år utvidga bladet med en politisk och en följetongsavdelning. Det växte sålunda ut till en stor tidning och till ett ledande organ för den borgerliga vänstern. Bismarck hade ett gott öga till den och sökte göra den mjuk genom flera 1876 anhängiggjorda rättegångar, som ledde till att ett par av redaktörerna dömdes till fängelse. Men kort därpå befinnes Sonnemann i underhandling med höga vederbörande i Berlin — icke om politiken, där han höll sig styv, utan i en rent praktisk fråga. Regeringen hade såsom en belöning åt vissa välsinnade tidningar givit dem tillåtelse att nattetid använda telegraflinjerna; denna fördel ville nu Sonnemann uppnå för sitt blad, och han lyckades. Rimligtvis har han genom sina förbindelser kunnat göra Bismarck finansiella tjänster, och då realistisk fördomsfrihet finnes på båda sidor, finns också möjlighet att komma överens.

All brutalitet och all slughet hade naturligtvis icke hjälpt, därest ej Bismarck varit bärare av en stor tanke. Att det livskraftiga, starka

Digitized by Google

Preussen måste bli kärnan i ett enat Tyskland, därom voro många icke-preussare övertygade, och Bismarck hade sina bästa medarbetare i dessa frivilliga entusiaster. På flera håll utom Preussen uppstodo organ, som anslöto sig till detta. I Bayern t. ex. Münchener Neueste Nachrichten, upprättat 1848 såsom ett anspråkslöst, för småfolket tillrättalagt utdrag ur andra blad, men under 1860-talet med verklig betydelse såsom förkämpe för enhetstanken under preussisk ledning och senare Bayerns största och mest lästa blad. Ett annat exempel erbjuder veckorevyen Grenzboten, som under Gustav Freytag hyllade samma riktning och i många år var ett både politiskt och kulturellt organ av hög rang, det enda som kan nämnas i bredd med de engelska veckoskrifterna.

Grenzboten utgavs i Leipzig; medan vi icke uti England och än mindre uti Frankrike hade anledning att befatta oss med annat än huvudstadspressen, måste vi i Tyskland taga hänsyn till den nedärvda decentralisationen. En följd av den voro också de begränsade upplagorna; ännu 1870 hade blott ett tjugutal tyska dagblad upplagor av mer än 10,000 exemplar och blott två, Kölnische och Volks-Zeitung i Berlin, nådde upp till 35,000. Med utvecklingen av industrien och storstäderna inträdde sedermera andra förhållanden också för pressen.

Om den tyska pressen gjort sin insats i politiken, så kan den dock i detta hänseende icke mäta sig med den franska, än mindre med den engelska. Dess egenart ligger fastmera på det kulturella området.

Kölnische Zeitung gör anspråk på att ha först av alla tyska tidningar 1838 upprättat en fast följetongsavdelning »under strecket». Formellt må detta ha sin riktighet, men det är orätt att härvid räkna blott med det franska föredömet; inhemska förutsättningar äro också att ihågkomma. Alltifrån mitten av 1700-talet hade det blivit vanligt att de tyska nyhetstidningarna åtföljdes av en »lärd» bilaga, och denna — låt vara att den oftast var torr och pedantisk — inrymde uppslaget till den senare populärt kulturella följetongen. Vad behandlingssättet åter angår, hade man ju också bredvid de franska, en Jules Janin och andra, inhemska mönster i Börne och Heine. Den tyska soliditeten tog i längden ut sin rätt, följetongen blev här mera vetenskaplig till sitt innehåll och tyngre i sin form. Därjämte är att lägga märke till att vad i Frankrike blott Journal des Débats och Temps erbjödo sina läsare, det fann man och finner man — naturligtvis med vederbörliga reduktioner — uti alla tyska tidningar, som hålla på sitt anseende. Också här gäller den decentralisation, som skapat mängden av smärre kulturella samhällen.

Digitized by Google

Att närmare syssla med Österrikes press torde vara överflödigt; blott en tidning skall här nämnas. August Zang hette en f. d. officer, som sysslade med allehanda affärer, en tid drev han ett wiener-bageri i Paris och gjorde där sina iakttagelser rörande tidningarna. Följden blev, att han vid revolutionen 1848 fann läget lämpligt att i Wien sätta upp ett eget blad, Die Presse. Namnet röjer redan förebilden; liksom Girardin ville Zang för en kreutzer skänka ett läsvärt dagblad, och det lyckades. Det fick t. o. m. en viss betydelse som liberalt organ och kunde från 1860-talet draga nytta av den då utvidgade tryckfriheten.

Då Zang emellertid tycktes väl starkt lägga an på det ekonomiska utbytet, bröto sig några medlemmar av redaktionen ut och satte upp en ny tidning *Neue Freie Presse*, som snart växte den gamla över huvudet. Den blev den tongivande i Wien, tidtals kanske också den mest inflytelserika, i alla händelser den enda där med europeiskt rykte. I spridning var den på 1870-talet jämställd med de främsta tyska, och liksom dessa hade den en utmärkt kulturell följetong. Anatole France och Georg Brandes t. ex. voro i något senare tid där gärna sedda gäster, och dessa två namn ge en föreställning om nivån uti denna avdelning.

4. FÖRENTA STATERNA.

Den amerikanska pressen — varmed i det följande städse förstås pressen i Förenta staterna — räknar liksom större delen av den europeiska 1830-talet såsom den första etappen i sin moderna period. Dessförinnan ligger redan ett gott stycke utveckling.

Påfallande sent uppträda de första dagliga tidningarna; 1784 en i Philadelphia, 1785 den andra i New York. Högst överraskande är också uppgiften att den första religiösa veckoskriften icke är äldre än 1814. Härmed må nu vara hur som helst, av åtskilliga andra notiser och data, som meddelas i de amerikanska presshistorierna, framgår att livlig rörelse härskat i facket redan på 1820-talet. Så t. ex. förtäljes det, att 1823 startades det första societetsbladet, N. Y. Weekly Mirror, vilket skall hava gett upphov till uttrycket the upper ten, och att 1827 damerna fått sin egen tidskrift i Ladies' Magazine o. s. v.

Anledningen till denna rörlighet är icke heller svår att upptäcka. Redan under århundradets första decennier finna vi en livlig verksamhet för upprättandet av skolor, och detta icke blott genom insatser från filantropiska föreningar utan också genom åtgärder av de särskilda staternas, nämligen de östra, New Englands, myndigheter.

Digitized by Google

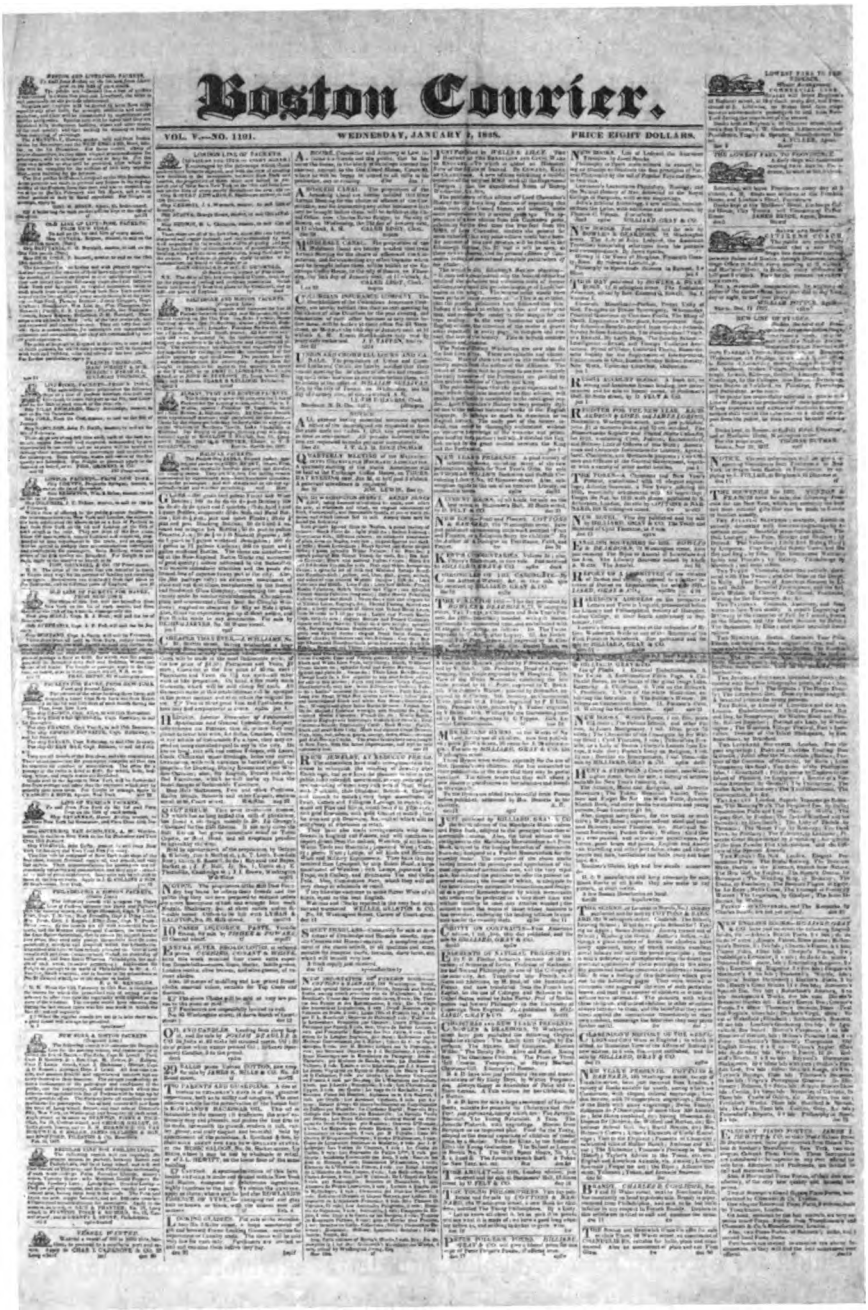

Boston Courier.

VOL. V.—NO. 1191. WEDNESDAY, JANUARY 2, 1828. PRICE EIGHT DOLLARS.

Bild 22. Boston Courier 1828.

Digitized by Google

Läskunnigheten blev sålunda här spridd långt tidigare, än fallet var i det gamla landet. Med 1820-talet räknar man också den definitiva begynnelsen till industriens uppblomstring och därmed till de förut helt obetydliga städernas tillväxt. Båda dessa samverkande omständigheter ha naturligtvis givit starka impulser åt pressen.

De speciellt amerikanska dragen framträda genast. Kasta vi en blick på ett dagblad från den tiden, se vi att det i omfång och utstyrsel är överlägset sina samtida i Europa; påfallande är också den stora massan av annonser. Texten däremot är skäligen mager och efterbliven, »litterär» i 1700-talsmening, med sina dikter, sina moraliserande uppsatser och sina notiser om kuriösa ting. Politiken hade också sin andel; de två stora partierna, republikaner och demokrater, som egentligen skilde sig i frågan, om de enskilda staterna skulle knytas fastare samman eller icke, bekrigade varandra ivrigt, förnämligast genom en grov och personlig polemik mellan redaktörerna. — Dagbladen åtminstone voro dyra och föga spridda; de kostade tio dollars för år, och av de elva, som funnos i New York 1830, nådde intet upp till 3,000 exemplars upplaga.

Bild 23.
J. G. Bennett.

I denna situation ingrepo boktryckarna och yrkesjournalisterna mot politikerna och hävdade sina och publikens intressen. Bland flera försök att ge ut dagblad till en cent var N.Y. Sun det första framgångsrika, grundat 1833 av B. H. Day. Innehållet var fortfarande tarvligt; men med sina berättelser och lokalnotiser, polisärenden och skvallerhistorier träffade Sun den amerikanska smaken och kunde snart skryta med en avsättning av 3,000 exemplar i New York och 5,000 utom staden.

Den egentliga reformatorn är emellertid en annan man, *James Gordon Bennett* (1795—1872), en skotte, som vid unga år kommit över till Amerika, blivit tidningsreporter och gjort ett visst uppseende genom den pigga stil, som utmärkte hans korrespondenser från Washington. Liksom Girardin, liksom Lars J. Hierta — två samtida, med vilka Bennett genom sitt livsverk har mycken likhet — liksom varje boren publicist över huvud, hade han en naturlig fallenhet att uttrycka sig kort och klart, och liksom de båda nämnda ägde han en betydande affärstalang och oförtruten energi. Efter flera misslyckade försök och med vunnen erfarenhet om partipressens brister lyckades Bennett slå igenom.

Digitized by Google

Den 6 maj 1835 startades — med ett kapital av 500 dollars berättas det — *The New York Herald*, som var bestämd att taga ledningen inom den nordamerikanska pressen. Priset var liksom för Sun en cent, men redan efter halvtannat år, då framgången syntes säkrad, höjdes det till två. I begynnelsen skrev Bennett nästan allt själv, t. o. m. annonserna skrev han om i skämtsam ton! Hans notiser och städse korta artiklar voro hållna i en hurtig, frisk stil — han förenade, säger en hans landsman, fransk elegans med amerikansk kraft!

Efter hand införde Bennett en mängd reformer i sitt blad, till vars framgång särskilt hans money-articles lära bidragit. Varje dag gick Bennett på börsen och berättade sen om världspapperens prisläge, beledsagande dessa faktiska uppgifter med en resonerande översikt, något som väckte häftig förtrytelse hos börsmännen. Genom hotelser sökte de skrämma honom att avstå, men det bekom honom lika litet i detta fall som i andra. Han gick sin väg fram, avhöll sig själv från att spekulera och fann utan tvivel med rätta, att han därigenom gjorde den bästa affären. Och i den låg hans mål.

Uti politiken höll sig Bennett på afstånd från varje bestämt parti men följde den naturligtvis och förvärvade efter hand ett ej ringa inflytande. Viktigare ansåg han det vara att skaffa många, säkra och färska nyheter. 1838 besökte han Europa och anställde där egna korrespondenter; samma år publicerade Herald den första krigskarta, som lär förekommit i någon tidning, och utgav sitt första dubbelnummer, innehållande bl. a. referat in extenso av tal vid ett offentligt möte. Några år senare, 1844, började Bennett jämväl införa referat av predikningar, varöver prästerna länge voro högst uppbragta, men vilket i detta de religiösa sekternas förlovade land var ett ytterligare kraftigt medel att göra bladet omtyckt. Exemplet följdes ock av de andra tidningarna.

Dessa hade med avund sett Heralds snabba framgång, och 1840 ingicks dem emellan en sammansvärjning, åsyftande att genom bojkottning av bladet och dess annonser mörda detsamma. Efter några månader måste planen uppgivas, men konkurrensen blev allt skarpare, särskilt i fråga om nyheterna från Europa, som kommo med ångbåt till Boston och därifrån fördes med järnväg till New York. En gång anlände posten försenad en lördag; Suns agent i Boston tog då ett extratåg, men fann vid sin framkomst på söndagen tryckeriet öde. Heralds ombud hade bedrivit sin sak listigare; han lät trycka sina extrablad redan i Boston och förde dem sedan färdiga till New York. En annan gång inrättades ett helt sätteri ombord på en ångbåt o. s. v. 1846 bildades av fem stora tidningar ett bolag, som skulle genom egen ångbåt från Liverpool slå Herald i fråga om de europeiska nyheterna,

Digitized by Google

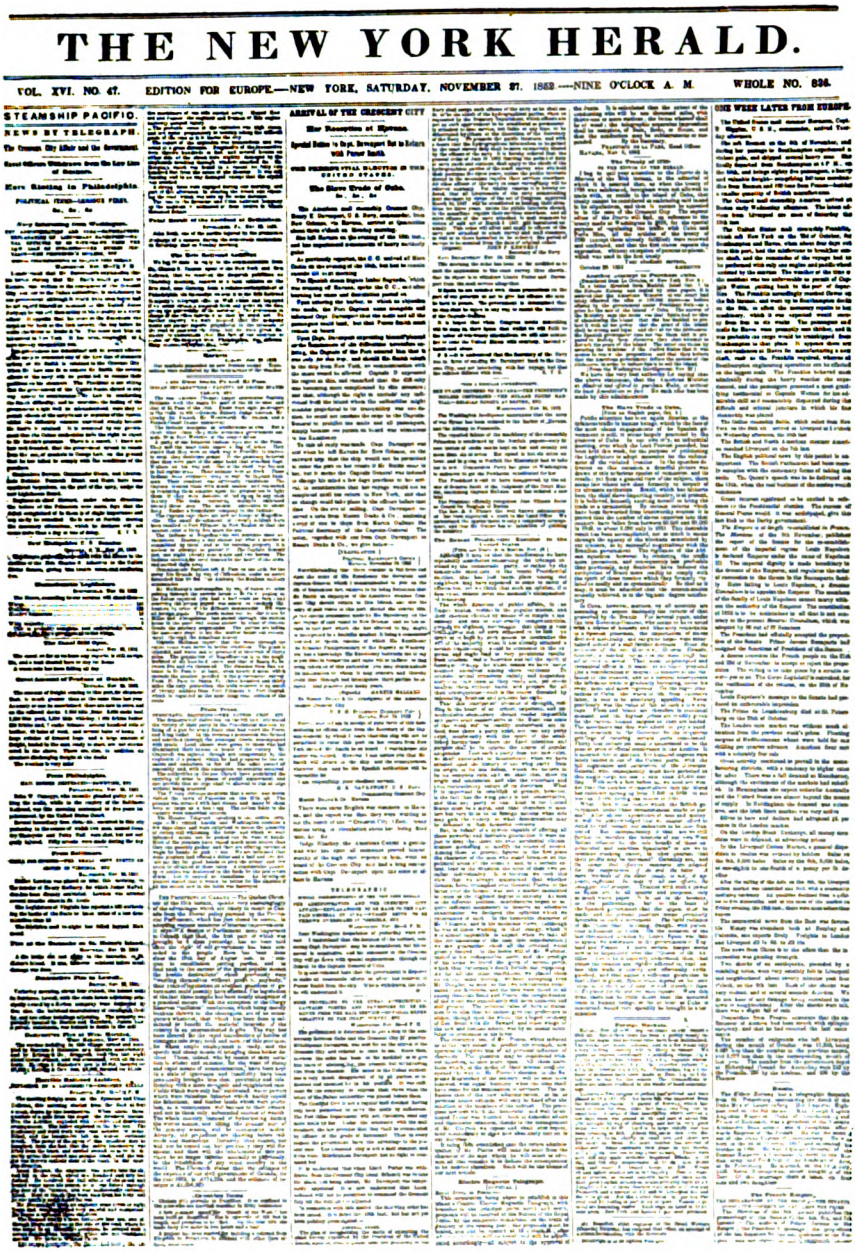

THE NEW YORK HERALD.

VOL. XVI. NO. 47. EDITION FOR EUROPE.—NEW YORK, SATURDAY, NOVEMBER 27, 1858.—NINE O'CLOCK A. M. WHOLE NO. 836.

STEAMSHIP PACIFIC.

NEWS BY TELEGRAPH.

ARRIVAL OF THE CRESCENT CITY

ONE WEEK LATER FROM EUROPE.

Bild 24. N. Y. Herald.

Digitized by Google

men även detta försök misslyckades; då bolagets post hann till New York, funno de Heralds extrablad redan tryckta. Slika bedrifter ha naturligtvis i sig själva ej så stor betydelse, men förfela aldrig sitt intryck på den stora publiken, i synnerhet den amerikanska.

Rappheten i konkurrens och reklam, egendomligheterna och oarterna framträdde sålunda redan nu i den nordamerikanska pressen. Då Charles Dickens besökt Förenta staterna 1842, gav han i sin roman Martin Chuzzlewit en skildring av tidningsväsendet därstädes, i vilken det bl. a. berättas, huru ångbåten från Europa vid sin ankomst genast översvämmas av en legion unga medborgare, som om varandra utropa New Yorks-Banditen, New Yorks-Kloaken, New Yorks-Familjespionen o. s. v.

»Här är New Yorks-Kloaken! Här är några av Kloakens tolvtusen exemplar för i dag med de pålitligaste handelsunderrättelserna och skeppsnotiserna och fyra hela spalter om balen hos mrs White i går afton samt Kloakens egna upplysande noter om alla de närvarande damernas levnadsöden ... Här är Kloakens skildring av slagsmålet i Wall Street och Kloakens självständiga berättelse om en skamlig oredlighet, begången av utrikesministern, då han var åtta år gammal, och som nu för en rätt vacker summa blivit meddelad av hans egen amma ...»

Satiren är naturligtvis överdriven, men Dickens berör ett drag, som i själva verket varit och alltjämt är ett bland de mest karakteristiska för pressen i U. S. A.; därom mera längre fram.

Om vi fästa oss vid dagbladen såsom de för oss intressantaste, böra vi alltjämt ihågkomma, att dessas roll ännu var helt ringa bredvid veckobladen — helt naturligt, då städerna ännu voro små, avstånden stora och förbindelserna långsamma. Ännu 1850 räknade man i runt tal inom U. S. A. 350 dagliga tidningar emot 275 varannandags- och halvvecko- samt 2,000 vecko-, med upplagor av respektive 750,000, 155,000 och 2,875,000 exemplar.

Tekniskt stod denna press alltjämt före den europeiska som framgår av faksimilet av ett nummer av Heralds veckoupplaga, »Edition for Europe», 1853. Som vi finna, äro rubriker genomgående använda, ett grepp, som väsentligen torde få tillskrivas Bennett, och som ännu var nästan okänt i Europa. För sensationella nyheter, vilka — jämte »The latest» över huvud — anbringas på femte sidan av numrets åtta, har man redan en hel sats rubriker med — ännu måttfulla — fetstilar t. ex.

Digitized by Google

TERRIBLE DISASTER ON THE JERSEY COAST.
WRECK OF THE BRITISH BARK ARGYLE.
ONLY ONE MAN SAVED.
THRILLING ACCOUNT OF HIS ESCAPE.
&c. &c. &c.

Detta i våra tidningar ännu ganska nya påfund har således mycket gamla anor på andra sidan Atlanten. Och man kan säga att den grundsats, som mot århundradets slut med mycken självhärlighet förkunnades av amerikanska tidningsmän, nämligen att de icke begärde annat än att vara blotta försäljare av nyheter, denna var redan till god del praktiskt tillämpad av Bennett. Och med utmärkt resultat: 1855 var Heralds upplaga 55,000 exemplar. Det var den tidens »gula» press.

Emellertid stod ännu den äldre journalisttypen såsom den normala, liberalismens, som satte sin uppgift i att kämpa för upplysning, frihet och andra ideella ting. Dess främsta representant var *Horace Greeley* (1811—1872) med sin N. Y. Tribune, som startades 1841. Han var radikal i vissa hänseenden, hyste t. o. m. sympati för Fouriers kommunism, men låg med iver i den praktiska politiken och räknas som en av nationens stora uppfostrare; hos honom fingo också flera yngre journalister, som ännu en generation uppehöllo den höga typen, sin utbildning, så Dana, Whitelaw Reid m. fl.

Idealiteten hindrade icke Greeley från att både i metoder och språk vara skäligen »amerikansk». Tonen i pressen var över huvud mycket uppriktig; Bennett omtalade en kollega såsom »den lille kanaljen Raymond», och Greeley tillropade en annan: »du ljuger, din skurk, du ljuger ogudaktigt, gement, uselt!» Också sade en redaktör King 1871: »Tag bort ord som blackguard, liar och villain från våra tidningar, och även den förträfflige Greeley skall med avsmak vända sig bort från detta yrke.»

Inbördeskriget under förra hälften av 1860-talet, då sydstaterna, som ville bibehålla negerslaveriet och göra sig självständiga, till sist efter en hård och långvarig kamp blevo besegrade av nordstaterna, medförde en kraftig utveckling av pressens nyhetsavdelningar, av »det stora reportaget». Bennetts Herald, Greeleys Tribune och Raymonds Times gingo i New York fram under häftig inbördes konkurrens. Greeley hade en tid såsom motto: »The Nation War-Cry: Forward to Richmond!» och säges hava tvingat generalerna att angripa. Resultatet blev närmast nederlaget vid Bull Run 1863, men därefter den anspänning av alla krafter, som vann segern.

Digitized by Google

Bild 25. Karikatyr av Horace Greeley.

Generalerna generades både av ledarna och av korrespondenterna och sökte kontrollera de senares verksamhet, men dessa å sin sida spände sin uppfinningsförmåga och hittade på många sätt att gäcka den militäriska vaksamheten. En gång t. ex. skrevs meddelandet på tunt papper, som instoppades i en ihålig uniformsknapp och sålunda av en permitterad soldat bragtes till redaktionen. Också telegrafen utnyttjades i dittills okänd utsträckning. Det förtäljes att en korrespondent under pågående drabbning tog en linje i besittning och telegraferade en hel Mosebok för att utestänga konkurrenterna och bli den första, som meddelade utfallet.

Krigets verkan var för dagspressen främst den, att publiken blev van vid sensationella nyheter och nu fordrade sådana även sedan fred inträtt. Och tidningarna funno givetvis sin fördel i att tillfredsställa

Digitized by Google

denna fordran, huru det än skulle gå till. Vid serveringen grep redaktionen också till rubriker av långt grövre mått och i långt större mängd än förut; tillväxten i dessa kan gälla som en måttstock för framstegen mot vad som i tekniskt avseende blir det m o d e r n a dagbladet.

I stort som i smått, i andan som i tekniska detaljer visar således sextiotalet i U. S. A. ett förspel till den »amerikanisering», som skulle komma under århundradets sista period. Nyheterna togo försteget framför den ledande artikeln, det är summan av förändringen. Den personliga journalistiken blev ställd på avskrivning, åtminstone i dagspressen.

Ch. A. Dana, som redigerade Sun från 1868, hörde ännu till det äldre släktledet; han lovordas för den litterära charm han visste förläna allt vad han skrev. H. J. Raymond i N. Y. Times räknas också till de äldre, men förkunnade redan grundsatsen att för en tidning var den politiska ståndpunkten en bisak i jämförelse med rapphet i nyhetsanskaffningen. Whitelaw Reid (1837—1912), som efter Greeley övertog Tribune och redigerade den till 1905, stod väl ännu närmare den nya riktningen. Han gav för övrigt ett exempel på den karriär, som i U. S. A. står öppen för betydande tidningsmän, i det han slutade som ambassadör i London. — Även utom New York fanns det givetvis tidningar med rykte för vederhäftighet och med inflytande; såsom exempel kan nämnas den på sin tid berömda Star i Kansas, redigerad av colonel W. R. Nelson.

En anekdot om Reid kan tjäna som vinjett för detta kapitel. Under kriget hade tidningarna börjat utkomma även på söndagen och fortsatte därmed efteråt, vilket hos de söndagsdyrkande puritanerna väckte mycken ovilja. Då Tribune upphörde med dessa nummer, fick Reid av bekanta höra mycket beröm för denna åtgärd, men upptog det något skeptiskt, enär han fick allt fler vittnesbörd om huru mycket publiken i själva verket tyckte om dem. Därest han plötsligt avbröt lovorden över indragningen med frågan: »Nå, vilket söndagsnummer läser Ni nu i stället?» blev också vederbörande högst förlägen och måste bekänna sin svaghet.

5. TIDSKRIFTER.

Dagspressen suppleras av tidskrifterna, vilka jämväl hava anspråk på vårt intresse. Alldeles lämna vi dock åsido de vetenskapliga journalerna och de fackorgan för olika yrken, som under 1800-talet vuxit upp, som allt mer specialiserats, och som blivit allt talrikare.

Digitized by Google

Det kan ej bli tal om annat än en summarisk revy av de viktigaste typerna bland de allmänna tidskrifterna.

Som stammoder för dem tror jag man bör sätta Le Mercure galant, grundad i Paris 1672 av Donneau de Visé, naturligtvis i skydd av ett privilegium, från 1724 kallad Mercure de France. Under hela 1700-talet var denna inför Europa representanten för den franska kulturen i dess mondäna form, och ehuru den icke hade att frukta någon konkurrens, fyllde den sin uppgift med honnör. — Då sedermera den tyska litteraturen inträdde i sitt stora skede och blev den ledande, fick också den ett motsvarande organ i Der Teutsche Mercur, utgiven 1773—1810 av Wieland i Weimar. Namnet röjer redan att den ville tävla med den franska, och den bestod provet. Den var som sin redaktör en lycklig förening av fransk och tysk kultur på ett populärt plan.

Såsom begynnelsen till den moderna engelska revyn bör nämnas The Gentleman's Magazine, grundat 1731 av den driftige förläggaren Cave, redan ovan nämnd för sina parlamentsreferat. Andra tidskrifter lade mera an på litterära recensioner, och som ett nytt skott på denna stam framträdde 1802 *Edinburgh Review*, grundad av några yngre skriftställare, bland dem Walter Scott. Det sades om denna, att om politiken och litteraturen voro de två ben varpå den stod, så var politiken det högra. Och då nu revyn fick en allt mer utpräglad liberal färg, trivdes Scott ej där utan startade 1809 med några likasinnade medtävlaren *Quarterly Review*. Det antages att dessa haft åtskilligt inflytande på utvecklingen av de ledande artiklar, som från denna tid blevo en huvudsak i dagbladen.

Båda innehöllo liksom de äldre revyerna recensioner, men tonen var ungdomligare och friskare, ibland ganska stridslysten, t. o. m. närgången, liksom vi sett vara fallet i Times. Recensionen blev icke ett torrt referat utan snarare en essay med dess friare hållning och dess mera personliga prägel. Båda sökte de draga till sig samtidens yppersta författare, och de lyckades; Macauley t. ex. har i Edinburgh Review offentliggjort sina berömda essayer. Detta ehuru redaktörerna strängt höllo på anonymiteten; de övergåvo denna först in på detta århundrade. — Sin största avsättning synas de ha nått emot 1820 (bortåt 14,000 ex.); efter hand fingo de medtävlare, men utgöra ännu ett vittnesbörd om traditionens styrka i England.

Deras yngre medtävlare, Westminster från 1823, Contemporary, Nineteenth Century o. s. v., representera olika åsikter och hava även i någon mån varierat formerna. De utkomma oftare, recensionerna hava trätt i bakgrunden för fristående artiklar, omfånget av dessa har på sina håll minskats, och den tyngd, som med åldern präglat de äldre, har fått vika för en lättare stil. Signering av uppsatserna

Digitized by Google

genomfördes först av S. H. Lewis i hans 1865 grundade Fortnightly Review.

Flera engelska tidskrifter upptogo det gamla namnet Magazine såsom beteckning för en mer populär hållning än revyernas. Blackwood's Magazine av år 1817 vände sig sålunda till en vidsträcktare läsekrets genom att även inrymma berättelser, poesier och essayer över alla möjliga ämnen, dock med litterära anspråk och ofta skrivna av framstående författare. Två liknande startades 1859, Macmillan's och Cornhill's, båda sålda till det dittills okänt billiga priset av en shilling per häfte, det sistnämnda i begynnelsen lett av W. M. Thackeray, den berömde romanförfattaren; än mera populärt var Dickens' Household Words. En ny förändring har Magazine-typen undergått på senare tid, då den upptagit illustrationer; vad den sålunda vunnit för de sakliga och aktuella artiklarna och därigenom i lockelse för de bredare lagren, kan man befara att den förlorat i litterärt värde.

Den engelska revyn gav upphov åt liknande på kontinenten, med de ändringar, som nationell smak och andra förhållanden hava betingat. Närmast kom Frankrike, där Guizot, beundraren av det engelska samhällsskicket, 1828 grundade Revue française. Den upphörde efter ett par år, men hade 1829 redan fått två ersättare, Revue de Paris, som bestod till 1845, och *Revue des deux mondes*, som består ännu. Den fick sin prägel först av F. Buloz, som fördomsfritt upptog artiklar från olika håll, men upprörde åtskilliga samtida genom sin brist på fast hållning. Senare har den, icke minst under F. Brunetières ledning, haft nära anslutning till Franska akademien. Då den utkommer två gånger i månaden, kan den följa dagshändelserna i sina översikter, och så är i regeln fallet också med den ståtliga rad efterföljare den efter hand fått, somliga nästan lika förnäma, andra med mer populär hållning, t. ex. Revue politique et littéraire (Revue bleue 1863).

I Tyskland dröjde det rätt länge, innan typen fick någon representant; man hade där sina litteraturblad, moderniserade avkomlingar av det föregående seklets »lärda tidningar». Bland flera andra kunna nämnas Jenaische Litteratur-Zeitung (1804—48), grundad på initiativ av Goethe, och Cottas Litteraturblatt (från 1820). Närmare den engelska revyn stod Westermanns Monatshefte (från 1856); med utpräglat politiska syften framträdde Preussische Jahrbücher 1858, ledd först av M. Duncker i liberal anda, sedan av H. von Treitschke och H. Delbrück. Då J. Rodenberg 1874 började Deutsche Rundschau, upptog han däri även skönlitteratur, såsom är vanligt i de franska, och detsamma ha flera yngre revyer gjort.

U. S. A. hade från 1815 den ännu bestående och högt ansedda

Digitized by Google

North American Review och senare flera Magazines, men först Atlantic Monthly 1857 torde ha rätt att räknas som en äkta avkomling av Edinburgh Review; vid dess grundande medverkade Emerson och hans krets.

De populära veckobladen kommo i gång på 1830-talet. Jag erinrar om Girardins insats på detta område och huru man i England då sökte väcka läslusten och sprida nyttiga kunskaper bland folkets bredare lager genom för dem — mer eller mindre lyckligt — avpassade publikationer. Bland de bästa greppen var nog att man genast i dessa införde illustrationer. Sådana hade väl tidigare emellanåt förekommit t. ex. i Gentleman's Magazine, men de måste bli sällsynta, då blott det dyr-

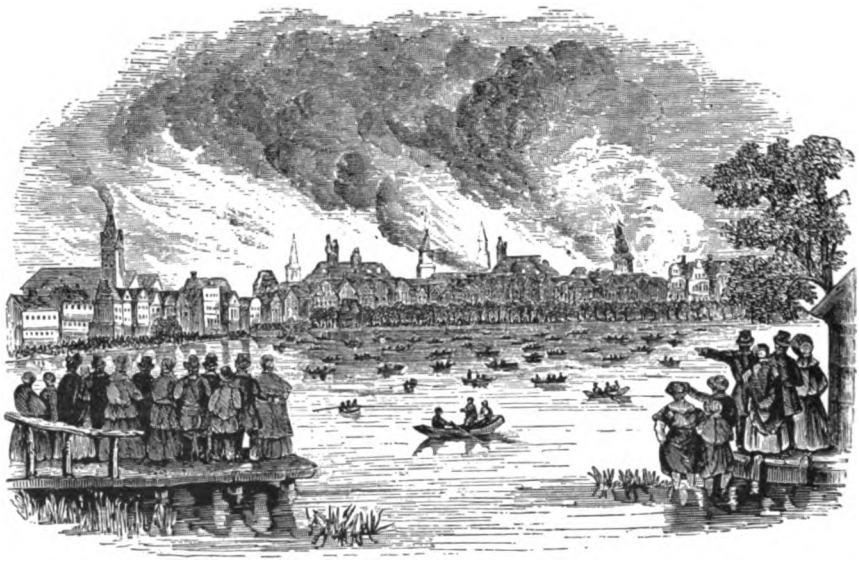

Bild 26. Hamburgs brand efter bild i Illustrated London News 1842.

bara kopparsticket användes. På 1800-talet fick träsnittet en renässans, och det var detta, som nu utnyttjades för veckobladen. Observer lär varit det första, som mera ofta införde dylika (på 1820-talet), och därifrån upptogos de i en del då mycket omtyckta häftesvis utgivna serier av komiska skisser och berättelser; till dessa anslöt sig Dickens' Pickwick Papers.

Till de äldsta illustrerade tidskrifterna hör Ch. Knight's Penny Magazine 1832, som utgavs med stöd av ett filantropiskt sällskap, men det blev snart uppenbart att något ekonomiskt stöd icke behövdes. Här voro tvärtom utmärkta affärer att göra, och många nya veckoblad uppstodo. I Frankrike startades bl. a. Magasin pittoresque, som

Digitized by Google

Bild 27. »A. Donis», skämtbild till parodisk äktenskapsannons i Illustrated London News.

ännu består, 1833, och samma år började bokhandlaren J. J. Weber i Leipzig ett Pfennig-Magazin, som fick icke blott sitt namn och sin typ utan också sina klichéer från London, och som snabbt skall ha nått en spridning av 60,000 exemplar. — I Sverige utgav L. J. Hierta ett par år (1836—38) Lördags-Magasinet, likaledes med från England (över Leipzig?) hämtade bilder, men det blev ingen framgång; i Danmark och Norge synas efterbildningarna ha gjort mera lycka.

Alla dessa voro till text och utstyrsel skäligen enkla, det undervisande syftet framträdde väl tydligt, medan dock ämnena — Jaggernauts tempel, orangutangen m. m. — icke just voro de ange-

Digitized by Google

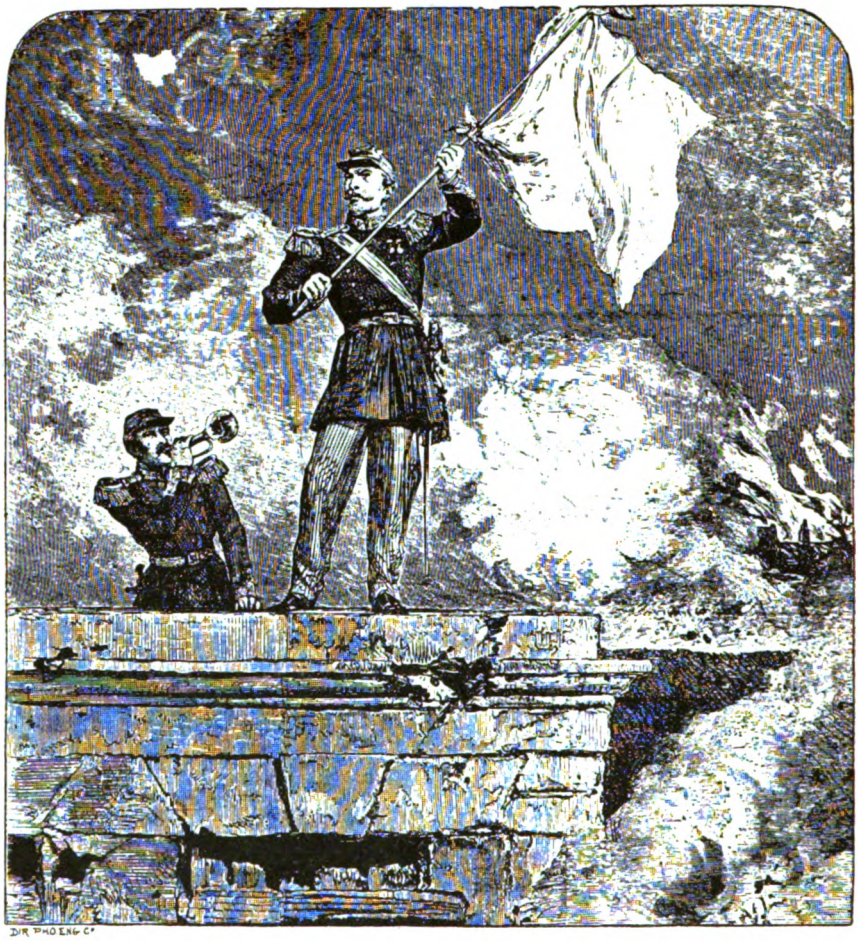

Bild 28. Sedans kapitulation den 2 sept. 1870, bild i Illustrated London News.

lägnaste för folkbildningen. Man känner igen karaktären från Cottas Morgenblatt.

Emellertid uppstod tanken på att ombilda denna typ för den högre ställda borgerliga familjen och på samma gång giva den aktualitet. På ett framgångsrikt sätt förverkligades denna tanke av H. Ingram i förening med tecknaren Mark Lemon i deras *Illustrated London News*, som tillfredsställde vida högre anspråk i fråga om utstyrsel, bilder och text. Dess första nummer, den 14 maj 1842, innehöll ej mindre än 32 träsnitt, mestadels porträtt till dagskrönikan och karikatyrer, men också en stor bild av Hamburgs brand den 5—8 maj, således högst

Digitized by Google

aktuell. Men — den var en på fri hand gjord teckning, och så förblevo dessa illustrationer ännu decennier framåt, allt intill dess fotografien blivit nog utvecklad för att besegra vad tecknarens fantasi, eventuellt med ledning av någon nedkastad skiss och möjliga förstudier, fått skildra.

Den nya typen vann omedelbart insteg i andra länder. Frankrike fick 1843 Illustration, Tyskland s. å. Illustrierte Zeitung (utgiven av samme Weber, som startat Pfennig-Magazin), U. S. A. 1856 Harper's Weekly, Sverige 1855 Illustrerad Tidning, Danmark 1859 Illustreret Tidende o. s. v. Sin härkomst bevittnade alla dessa redan därmed, att de liksom Illustrated London News som frontespis buro en bild av den ort där de utkommo.

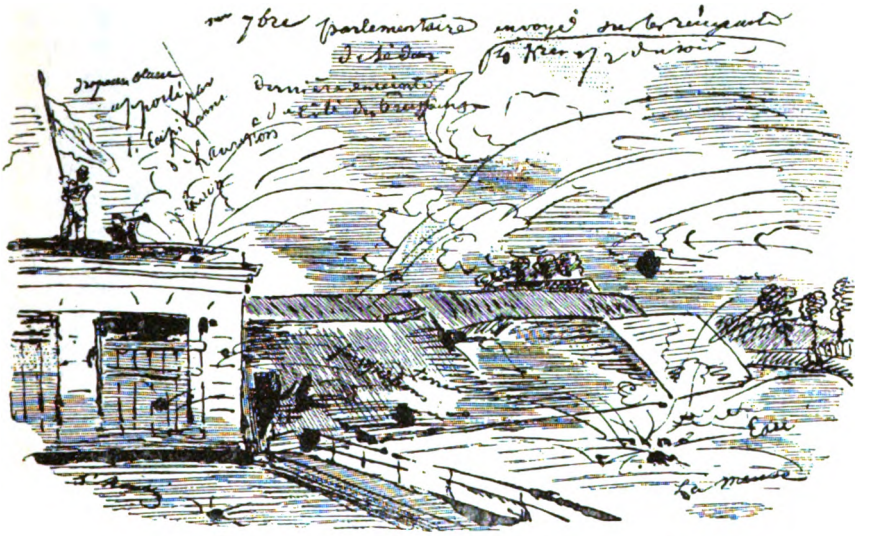

Bild 29. Korrespondentens teckning till föregående bild.

Framförallt i de germanska länderna hava familjebladen blomstrat; om de amerikanska något längre fram i sammanhang med pressens utveckling där. För Skandinavien ha de tyska haft stor betydelse. En rangställning intog på sin tid Gartenlaube, startat 1853 av E. Keil, som med fint spårsinne valde ut just sådan läsning hans publik ville ha. Bladets namn har blivit termen för berättelser, som mera utmärka sig för hygglig familjeanda än för litterärt värde. Men det meddelade också mera substantiella saker, såsom goda naturvetenskapliga uppsatser. Framgången var stor, fram på 1870-talet steg upplagan till 300,000 exemplar. Och dock hade efter hand en mängd efterföljare

Digitized by Google

Bild 30. Punch. Titelsida 1841.

framträtt: Ueber Land und Meer, Vom Fels zum Meer, Daheim, Zur guten Stunde, och vad allt de nu heta.

Till samma typ som dessa veckoblad hörde månadsskriften Svenska Familjejournalen, grundlagd 1862 av boktryckaren C. E. Gernandt, vilken inom kort kom upp till den för våra förhållanden oerhörda upplagan av 70,000 exemplar. Om det med bladet kombinerade lotteriet bidrog därtill, så måste erkännas att det liksom Gartenlaube inne-

Digitized by Google

höll i synnerhet naturvetenskapliga uppsatser av god kvalitet. Jämför man det med dess efterträdare, den danska Allers Familjejournal, är skillnaden oerhörd; publiken har blivit så mycket större och har så mycket mindre förutsättningar.

Utnyttjandet av den satiriska teckningen för pressen genom upprättandet av speciella skämttidningar tyckes vara ett franskt påhitt. *Punch or The London Charivari*, grundad 1841, hänvisar genom undertiteln på det berömda parisiska karikatyrbladet. Men det är helt engelskt. Under sin första tid, då det bland sina medarbetare räknade t. ex. Thackeray, blev det ett lika fullödigt uttryck för den Victorianska humorn som Charivari för det franska hånet. Och i Punch publicerades först en dikt som Thomas Hoods Song of the Shirt, det gripande inlägget mot utsvältningssystemet i industrien. Man förstår att Punch fått anseende som en lika vördnadsvärd nationell institution som Times, och han har bättre burit sina många år. Traditionen har uppehållits icke blott däruti att träsnittet alltjämt användes.

Tyskland följde med Fliegende Blätter 1844 och Kladderadatsch 1848, båda då politiska. Det förra övergav snart de offentliga angelägenheterna för att uteslutande odla det gemytliga harmlösa skämtet, som på sin tid hade en ypperlig representant i tecknaren Oberländer. I sin begränsning var det lika nationellt som de ovan nämnda. Månne dess upphörande 1923 skall få en symbolisk mening? — Av dess yngre kolleger har Simplicissimus (från 1896) blivit både berömd och beryktad; så talangfullt bladet varit, har det också varit ett vittnesbörd om tysk brist på balans.

M. Goldschmidts Corsaren (Köbenhavn 1840—46) har förblivit ett dokument av rang till sin tids kulturhistoria, som här blott kan nämnas som en samtida till de nyss omtalta. Yngre och vida anspråkslösare voro de svenska Kapten Puff (1855) och Söndags-Nisse (1862).

6. TEKNISKA FRAMSTEG.

I det föregående har jag sökt skildra den dagliga nyhetstidningens utveckling i de stora länderna fram till det senaste halvseklet, då den avgörande demokratiseringen sätter in — den rörelse, som man med blott halv rätt kallar amerikaniseringen. Innan jag övergår till denna, har jag att påpeka några saker, som från mitten av 1800-talet påverkade dagspressen i a l l a länder, visserligen i olika grad. Vi ha sett huru perioden mellan de båda franska revolutionerna 1830 och 1848 var en politiskt upprörd tid, och huru, sedan stormarna efter

Digitized by Google

den senaste lagt sig, en reaktionens och resignationens period inträdde i fråga om politiken. Men på den materiella odlingens område gick det framåt med ökad fart. Användningen av ångan och elektriciteten, maskinernas och samfärdsmedlens utveckling erbjöd nya möjligheter, som den tillgodogjorde sig med raskare takt under den nämnda perioden, frihandelns genomförande beseglade de internationella förbindelserna, och på världsexpositioner började folken fira glänsande fester över resultaten av denna tävlan, som man i lycklig okunnighet om konsekvenserna ännu kallade den fredliga.

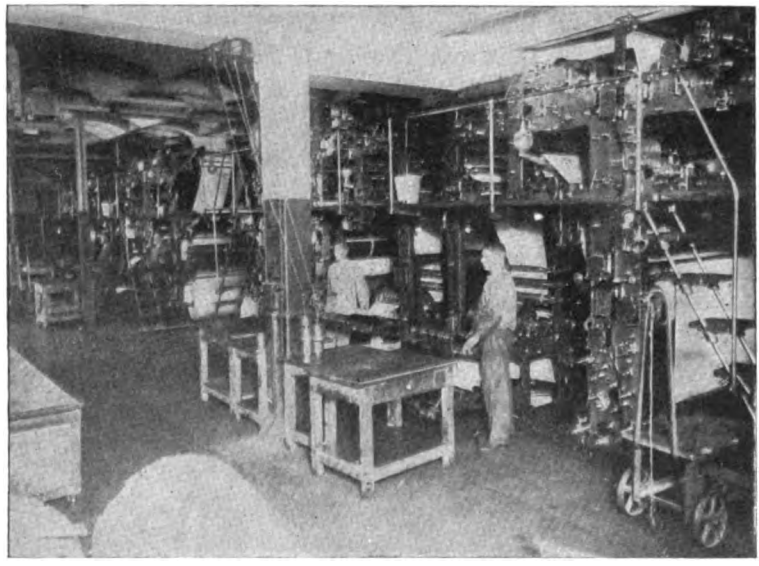

Bild 31. Modernt tidningstryckeri (Dagens Nyheter).

På tryckerikonstens utveckling skall jag icke ingå utan hänvisar till vad som härom yttras i en annan avdelning av denna serie. (W. Schwanenflügel, De tekniska framstegen.) Jag erinrar blott om att redan 1846 amerikanaren Hoë konstruerat en rotationspress, som fyllde mycket höga fordringar, och att över huvud taget i detta hänseende tidningarna hade alla nödiga medel till förfogande, i den mån de kunde betala.

De sedan långt tillbaka i de stora städerna bestående privata nyhetsskrivarna övergingo under 1800-talets förra del till byråer, som distribuerade korrespondenser till landsortsbladen, vilka sålunda för billigt pris kunde få sitt behov. I början litograferade byråerna dessa

Digitized by Google

meddelanden, som alltjämt spela en stor roll; nu användas mera moderna reproduktionsmetoder.

Innan ångbåtar och järnvägståg började rusa fram över hav och land, gåvo förbättringarna i postens befordran mycket ringa utslag, från vår synpunkt sett. Ännu långt in på 1800-talet kunde veckor förlöpa, innan även de viktigaste nyheter hunno spridas till Europas huvudstäder. Att man på sina håll gjort vad som kunde göras med de äldre medlen, har jag i det föregående gett ett och annat exempel på, såsom Walters egna postkuttrar till kontinenten och kurir genom Frankrike; tre av Times' London-kolleger hade på liknande sätt sörjt för gemensam privat befordran av sin indiska post.

Kontinentens tidningspress, mera begränsad till sina finansiella medel, måste nöja sig med billigare åtgärder. Kölnische Zeitung hade sålunda berett sig tillfälle att för en kostnad av 3,000 mark årligen få ett exemplar av Times ett halvt dygn tidigare, än den vanliga posten kunde avlämna det. — Med den optiska telegrafen gjordes försök på flera håll, men resultaten synas icke hava eggat till fortsatta ansträngningar, och samma var förhållandet med brevduveposten. Den senare tycks i själva verket knappt haft betydelse annat än som provisorisk utfyllnad av luckorna, när de riktiga telegraflinjerna upprättades. Det var med dessa revolutionen i nyhetstjänsten kom, men ingalunda med ett slag, utan tvärtom påfallande långsamt.

Uppgifterna om den tidpunkt, då den elektriska telegrafen tagits i bruk för pressen, äro ofullständiga. Man har funnit ett telegram i Morning Chronicle för maj 1845 från Portsmouth till London, vilket fortskaffats på järnvägsbolaget South-Westerns linje, men om detta är det äldsta i sitt slag är ovisst. Rimligtvis hava amerikanarna varit före. Åtminstone året därpå började Bennett regelbundet använda telegrafen mellan Washington och New York för sin tidning, och med vanlig amerikansk energi utnyttjade han det nya medlet; redan 1847 trycktes i Herald flera politiska tal, som telegraferats in extenso. Under inbördeskriget lärde sig reporterna att i största utsträckning använda telegrafen, och huru deras erfarenheter sedan kommo den europeiska pressen till godo skall jag strax berätta. Att denna varit mera sen uti att tillgodogöra sig uppfinningen, berodde nog helt enkelt på att dess medel voro knappare och telegrammen för dyra; ett sådant om tjugu ord från Berlin till Köln kostade 14 mark, för längre sträckor mera, och det syntes då icke löna sig. Publiken hade icke heller fostrats till stora anspråk; redan de kortfattade notiserna voro ett under. Och sådana kommo tidigt, i Kölnische Zeitung t. ex., som gick i spetsen i Tyskland, regelbundet alltifrån 1849, d. v. s. så fort linjernas sträckning tillät.

Digitized by Google

Den dryga kostnaden framkallade omedelbart telegrambyråer, som genom att distribuera det samlade nyhetsmaterialet till ett stort antal kunder voro i stånd att sätta ned priset till en bråkdel. De voro blott en ny tillämpning av de korrespondensbyårer, som sedan länge funnits till på flera håll. Den äldsta uppstod naturligtvis i Amerika: Associated Press 1848. Uti Europa var J. P. Reuter föregångsmannen. I Aachen, då slutpunkten för linjen från Berlin, upprättade han 1849 en byrå i avsikt att betjäna närmast finansmännen med kursuppgifter o. d., men flyttade den ett par år därefter till London, givetvis en lämpligare ort för ett sådant företag, sedan kabeln mellan Dover och Calais kommit till stånd. I början gick det klent att få tidningarna till kunder; på Times svarade man: »Sådana saker göra vi bäst själva», och blott Morning Advertiser mottog Reuters anbud. Men erfarenheten gav honom rätt, och 1858 kunde han underteckna kontrakt med hela den stora Londonpressen, Times inbegripen.

I Berlin hade B. Wolff, affärsdirektör för Nationalzeitung, 1849 fått till stånd en för finansen och pressen gemensam telegrambyrå, som efter hand växte ut till ett stort företag, och i Paris hade samtidigt en äldre korrespondensbyrå, Agence Havas, utvecklats på samma sätt. Dessa tre stora firmor funno snart uträkning i att samarbeta och delade den gamla och nya världen så, att envar fick sitt verksamhetsområde: Reuter den fjärran östern, Wolff Nord- och Österuropa, Havas Medelhavsländerna, och överallt upprättades så agenturer för insamling och förmedling av nyheter. De nya byråer, som senare uppstodo i synnerhet i de olika huvudstäderna, fingo inordna sig under de tre stora.

Tack vare denna omfattande organisation kunna alla tidningar ända bort i det mest avskilda Kråkvinkel få snabba och pålitliga nyheter från alla håll, i den mån givetvis som var och en kan betala.

Men icke precis efter vars och ens önskningar. Det urval nyheter, som t. ex. Wolff består de nordiska agenturerna, har ibland varit skäligen godtyckligt; likgiltiga notiser hava levererats, medan vida viktigare saker förbigåtts, och även vad nyheterna inom varje särskilt land beträffar, har omdömet hos redaktionen i centrum och hos dess agenter allt som oftast varit klent. Missnöjet har lett till upprättandet av konkurrensföretag, ibland bildade av några större tidningar, men vanligen har ganska snart en överenskommelse träffats, och det gamla samarbetet har åter kommit i gång, som man bör hoppas efter förbättrade grunder. Sådana tvister ha nog förekommit överallt, i U. S. A. hava de varit allvarligast. Om Associated Press för närvarande sedan åtskillig tid tillbaka är den härskande — ehuru ingalunda ensam om facket — så har denna firma flera gånger varit hotad och en

Digitized by Google

period t. o. m. överflyglad av konkurrensföretag. Men på dessa strider är det onödigt att här ingå.

Orsaken till att konkurrensen på detta fält annars icke har stora utsikter ligger givetvis däri, att den förutsätter en organisation, som t. o. m. inom begränsade områden är så krävande, att den blott med oerhörd kostnad och möda kan genomföras. I Europa och kanske över hela jordklotet, Amerika undantaget, hava därför de tre nämnda stora firmorna fått ett monopol, som icke står att rubba. Och detta har som alla monopol sin mycket betänkliga avigsida.

Först och främst: för att snabbt få del av de officiella nyheterna måste de i viss mån ställa sig i regeringarnas tjänst, och dessa underlåta icke att begagna dem för sina ändamål. Att genom dem sprida falska uppgifter har givetvis blott en tillfällig verkan, men även denna kan vara av betydelse; man vinner tid och därmed ofta mycket. För resten äro de ju blott officiösa; regeringen kan vid behov dementera dem officiellt. — Vida mera använd är metoden att undertrycka vissa ting, som skulle vara obehagliga att få ut — det är över huvud på denna väg hela pressen själv numera mestadels driver sin agitation, varom mera längre fram. — Att jämväl de kapitalister, som äga dessa stora affärer, begagna dem för sina ändamål är tämligen klart.

Detta föranleder, att gång på gång häftiga anklagelser resas mot dessa byråer, men också att de äro tämligen skyddade mot angrepp. Då t. ex. Agence Havas tidigt fick en fri medtävlare i Agence continentale, voro den förra och den franska regeringen lika angelägna om att döda den, och det lyckades. — De stora engelska och amerikanska tidningarna hava också befriat sig från byråernas förmyndarskap; de använda eventuellt deras telegram, men hava sina egna agenter på alla viktiga orter, på de viktigaste kortaste sträckorna t. o. m. sina egna linjer.

Till sist några siffror, som vittna om huru oerhört telegrafens användning för pressändamål växte under de sista årtiondena av 1800-talet. 1871 innehöllo de engelska presstelegrammen sammanlagt 22 millioner ord; 1881 var motsvarande siffra 328 och 1900 835 millioner — detta oberäknat vad som sändes på det trettiotal linjer de stora tidningarna redan då själva ägde. För senare år saknas uppgifter, rimligtvis räknas nu med milliarder.

Samfärdsmedlens utveckling föranledde utsändning av egna korrespondenter för särskilda uppgifter, främst till krigsskådeplatserna. Den förste, som verkade i stor stil och förvärvade sig ett motsvarande rykte, var W. Russell i Times' tjänst. Han gjorde sina lärospån i det dansk-tyska kriget 1848 och sändes 1854 till Krim, varifrån han med-

Digitized by Google

delade utförliga, omsorgsfullt utarbetade berättelser. Stort uppseende och stor uppståndelse förorsakade vad Russell hade att förtälja om de otroliga bristerna i den engelska arméns utrustning.

Russells korrespondenser voro emellertid vanliga brev, befordrade med post eller särskilda lägenheter. Presstelegrammen innehöllo oftast blott några få rader med det nödvändigaste om de märkligaste händelserna, och karakteristiskt är ett meddelande av en engelsk tidningsman, som sändes ut i krigen 1864 och 1866. Hans instruktion gick då ut på att han icke skulle spara på kostnaderna och icke använda telegrafen! Tydligen ville redaktionen hava utförliga och åskådliga skildringar, men kunde aldrig tänka sig, att det skulle vara lönande att sända dessa såsom telegram.

De, som bröto denna fördom, voro amerikanarna, vilka under inbördeskriget 1861—65 lärde sig utnyttja den elektriska förbindelsen och funno att kostnaderna blevo rikligt ersatta. Kriget 1870—71 gav de europeiska pressmännen samma lärdom (det österrikiska 1866 hade varit alltför kortvarigt härtill), men det hade nog ej gått så snabbt, om inte en amerikansk journalist G. W. Smalley kraftigt ingripit. Denne har härom själv berättat följande.

Ungefär samtidigt med nedläggandet av de första båda atlantiska kablarna upprättade New York Tribune 1866 en redaktionsbyrå i London för insamling av europeiska nyheter, vilken Smalley förestod, då kriget 1870 helt oväntat bröt ut. Det gällde nu att genast med de under inbördeskriget gjorda erfarenheterna sätta i arbete en korrespondensstab, men Smalley tordes ej lita blott på denna. Han gick då upp till Daily News' redaktion och föreslog ett utbyte av nyheter, ett förslag, som antogs efter en kort överläggning. Strax därpå fick Smalley ett långt telegram från en av sina bästa korrespondenter, Holt White, och skyndade sent på aftonen upp till Daily News med en avskrift därav, vilken han överlämnade till vakthavande redaktören. Denne mottog papperet med tydlig misstro. »Han frågade mig än en gång, om jag ville påstå att detta hade kommit med telegraf. — Jag försäkrade honom att så var. — Alltihop? — Ja, alltihop.» Han var mycket hövlig, men fortfarande misstrogen och önskade tydligen se originaltelegrammen. Då Smalley förevisade dem, »stirrade han på dem, som om jag visat en avskrift av några assyriska tabletter». Följande morgon bringade emellertid Daily News detta första telegrambrev, som man kunde kalla korrespondensen till skillnad från de vanliga korta meddelandena, och påkallade i en ledare sina läsares uppmärksamhet för denna nyhet.

Någon tid bortåt fortsattes samarbetet mellan Tribune och Daily News, som givetvis även lät sina egna korrespondenter använda den

Digitized by Google

amerikanska metoden och som en följd härav såg sin upplaga växa till det tredubbla. Och snart funno alla de stora europeiska tidningarna att de måste följa detta exempel. Times' Russel, som var med även i detta krig, blev med all sin erfarenhet och omsorgsfullhet ohjälpligt slagen av sina kolleger av den nya skolan, vilkas meddelanden icke voro så utarbetade, kanske ej alltid så pålitliga, men i snabbhet överträffade hans.

Bland dessa nådde ingen större berömmelse än Archibald Forbes, som arbetade för Tribune och Daily News. Han var lika outtröttlig och härdig som uppfinningsrik och ägde därtill förmågan att på stående fot kasta ned på papperet raska och åskådliga skildringar — kort sagt, han förenade i sällsynt grad en krigskorrespondents typiska egenskaper. Många äro ock berättelserna om de bragder han utfört. Då Paris i januari 1871 kapitulerat, var Forbes den första tidningsman, som trängde in i staden, såg från hästryggen allt det viktigaste på kortaste tid och skyndade sedan åstad dels till häst, dels på järnväg ända till Karlsruhe, varifrån han slutligen kunde fritt telegrafera tre spalter till sin tidning. Omedelbart därpå återvände han till Paris, där han för sin sena ankomst hånades av sina kamrater, till dess de snopna fingo veta, att Forbes tvärtom redan gjort sitt verk och slagit dem med tre dygns försprång. — Då sen kommunen härskade i Paris, tog Forbes del i densamma, till dess han sett tillräckligt, lyckades slippa ut under förevändning att han medförde ett viktigt budskap från kommunens regering till drottning Viktoria, tog sig så fram till London, dit han ankom klockan sex på morgonen efter att från Calais hava varskott redaktionen. Två timmar senare förkunnade Daily News' extrablad att Paris stod i lågor; samtidigt fann huvudredaktören Forbes sovande den rättfärdiges sömn med ett postlexikon till huvudkudde.

Den kanske största bragden under kriget utfördes av en helt ung tysk-amerikan vid namn Gustav Möller. Han bragte det första — och länge enda — meddelandet om Metz' kapitulation till Tribune och Daily News. Utrustad med nya instruktioner och nya penningmedel, lämnade han redaktionen för att åter ge sig ut i kriget — och har sedan aldrig avhörts. Har han stupat i sitt arbete eller rånats i London? Legenden tillade sedan Forbes även denna bragd.

Farligt är krigskorrespondentens kall, och isynnerhet tecknarna riskera jämt att bli tagna såsom spioner. En räddade sig vid ett tillfälle endast genom att svälja sin ritning; andra använde för sina utkast cigarettpapper och kunde således i nödfall låta dem gå upp i rök mitt för sina förföljares näsa. Illustrated London News hade ej mindre än fem ritare med i kriget 1870, av vilka en lät sig stängas inne i Paris under belägringen.

Digitized by Google

Väl bekant är historien om huru den preussiska generalstaben genom engelska tidningar fick kunskap om Mac Mahons tåg mot norr för att understödja Bazaine i Metz. På grund av denna upplysning — vederbörligen bestyrkt — utarbetades den operationsplan, som resulterade i kapitulationen vid Sedan.

Bild 32. Engelska tidningskorrespondenter i Balkankriget 1877.
Ur Ill. London News.

Den historien gav knäcken åt krigskorrespondentens yrke. Ju bättre han fyllde det, ju farligare blev han. Hade redan tyskarna 1870—71 sörjt för att truppernas rörelser icke på förhand skulle bli bekanta, så blev det senare en än viktigare och än mera konsekvent genomförd uppgift. Ännu under kriget i Östasien 1905 kunde trots japanernas vaksamhet telegrafagenturerna och de stora världsbladen bereda sina kunder och läsare en och annan överraskning. Så Times' korrespondent, då han efter slaget vid Liaojang genom en våldsam ritt nådde neutralt område och till sitt blad telegraferade den första utförliga berättelsen om utgången.

Under världskriget var slikt uteslutet; korrespondenterna voro väl närmast generalstabernas fångar, som endast emellanåt fingo höra ett diktamen av någon auktoriserad officer, vilket sedan ytterligare skulle underställas den militäriska censuren i hemlandet. Och själva krigföringen var ju, frånsett kanske de första månaderna, av den art, att en enskild person föga kunde veta om operationernas gång i det hela. — Krigskorrespondentens romantik hör till det försvunna.

Digitized by Google

Att ingå på tidningen såsom affär vore för denna period mindre påkallat och är icke möjligt, enär blott en del spridda uppgifter stått att få. Att t. ex. det stora parisiska bladet Constitutionnel 1837, då det var i nedgående, köptes för 432,000 francs, men 1852, då det åter haft en blomstringstid, såldes för 1,900,000, intygar något som vi redan förut veta — att tidningar äro högst vanskliga företag, och att de redan då voro ganska stora affärer.

Från periodens senare del föreligga uppgifter om ett par amerikanska blad, som ha intresse. 1859 räknade N. Y. Tribune sina utgifter till 450,000 kr., varav en tredjedel för redaktionen. Under kriget (1863) hade siffran stigit, dock ej mer än till en halv million, varav en fjärdedel åtgått till krigskorrespondenter och telegram; konkurrenten N. Y. Times visar ungefär samma siffror. 1879 hade Tribunes kostnader vuxit till 1,300,000, varav hälften föllo på redaktionen. Förskjutningen i förhållandet mellan konton finner sin förklaring däri, att papperspriset 1863 var ytterst högt, men gått ned ansenligt på 70-talet. Till detta få vi anledning återkomma. För övrigt är siffran låg i jämförelse med vad som anföres om Neue Freie Presses utgifter under år 1873: ej mindre än 1,800,000 kr.

Vad inkomsterna beträffar, finnas uppgifter för Vossische Zeitung från en följd av år (lösnummerförsäljningen är icke upptagen, då den för denna tid var mycket obetydlig); de visa

	1813	1830	1840	1850
av abonnemang . . .	42.000	64,000	96,000	156,000
av annonser	13,000	40,000	60,000	145,000

(allt i svenskt mynt och avrundade summor). Vi lägga märke till annonsinkomstens stegring från en fjärdedel till nästan hälften av det hela. Det är en tendens, som vi skola återfinna.

Försök hava gjorts att sammanställa en jämförande press-statistik för det äldre 1800-talet, och några siffror må meddelas, ehuru de nog äro skäligen osäkra. 1828 skulle sålunda nyhetstidningarnas antal hava varit i England 483, i Frankrike 490, i Tyskland 593 (däri icke medtaget Österrike, som hade 80) samt i Förenta staterna omkring 800. I förhållande till folkmängden skulle då Tyskland och England hava stått betydligt framom Frankrike, men ihågkommas bör, att det här är fråga blott om antalet tidningar, icke om storleken av deras upplagor. 1830 räknades i hela Europa 2,403 nyhetstidningar och 10,730 andra periodiska publikationer; för Nordamerika voro motsvarande tal 1,136 och 9,650. Vi stå då vid tröskeln till den senaste perioden i pressens utvecklingshistoria.

Digitized by Google

II.

TIDEN EFTER 1880.

7. FÖRENTA STATERNA.

Under termen amerikanisering bruka vi för bekvämlighetens skull sammanfatta allehanda företeelser, som framträtt såsom följder av samhällenas industrialisering och demokratisering. Det gäller om pressen som om andra ting, men härvid är verkligen icke alltid upphovet till de nya metoderna och de nya typerna att söka på andra sidan Atlanten. I alla fall har sensationspressen dock först slagit ut i full blomma i U. S. A.

Att så skett kan synas besynnerligt, om man utgår ifrån att grundvalen för folkets kynne är den anglosaxiska puritanismen, som av koloniernas fäder på 1600-talet bragtes med från England, och som i den nya världen fått utveckla sig fritt, ohämmad av andra kulturella traditioner. Man kan emellertid erinra sig att en tysk nationalekonom, M. Weber, fyndigt och förbluffande härlett den moderna kapitalistandan just från puritanerna. Andligen hemma i det gamla testamentet, voro de övertygade om att liksom vår Herre välsignat patriarkerna med stora hjordar o. s. v., så borde han välsigna de nya släkten, som strängt höllo hans bud. Och de blevo icke bedragna. Det reglerade puritanska levnadssättet var en den bästa förutsättning för ekonomisk framgång, och här, i Amerika, där de utvalda icke längre förtrycktes av Belials män, utan själva gestaltade sina förhållanden och med hela sin medfödda och fostrade duktighet kunde utnyttja landets naturliga rikedomar, där visade det sig, att en oväridslighet av deras slag förde till en världslig lycka av högst imponerande mått.

Inför denna var det icke möjligt att hålla fast vid puritanismens ursprungliga mörka syn på livet. Optimism blev tvärtom amerikanens kanske allra mest utmärkande drag. Han är bottensäker på att han själv är en förträfflig människa och likaledes på att hans land och alla dess inrättningar äro de bästa i hela världen. Den amerikanska pres-

Digitized by Google

sens senaste historiker (G. H. Payne) har avslöjat grunden därtill: »Så länge högsta makten ligger hos folket, och folket är civiliserat, måste det gå framåt, ty demokrati är ett lika säkert tecken på evolution som religion ... Demokratiens triumf har alltid varit de demokratiska känslornas triumf.» Detta är amerikansk ortodoxi, vetenskapligt grundad. Och det är icke blott naiva Chronschougar av Paynes sort som tala så; en aristokratisk humanist av Irving Babbitts rang gör allt emellanåt — med samma uppriktighet? — sin reverens för demokratien.

Denna är likadan som all annan ortodoxi, det vill säga tyrannisk. Varje år, påstås det, bli en eller flera professorer bortkörda från sina colleges på grund av någon för de styrande missliebig åsikt; i regeln är det ju också ett kyrkosamfund, som grundlagt och uppehåller anstalten. Det finns många kyrkor, det är sant, och de ha respekt för varandra, men icke för utomstående. Talleyrands bekanta ord, att U. S. A. har »87 sekter, men blott *en* sås», besannas alltjämt. För den bildade européen är det en outhärdlig uniformitet, som präglar alla ting och förhållanden, materiella och andliga, i det stora landet, men det är just denna uniformitet, denna nivellering demokratien där vill. Kritik anses blott kunna härröra från socialister och bolsjeviker, från illasinnade och förfallna individer. Över huvud bli här problemen synnerligen enkla, man har sin kodex, och man kan genast fälla sin dom. — Då en amerikansk tidningsman, M. E. Stone, frågade en engelsk, T. P. O'Connor, efter hans åsikt om amerikanarna, fick han till svar: »They are the best half-educated lot in the world.» Och den förre godkänner omdömet.

Men det anförda är *en* sida av saken. Payne säger bl. a. att U. S. A. äger en trosvisshet som Europa aldrig haft, och det är alldeles riktigt, det är följden av ståndpunktens enkelhet och av optimismen. Då det heter att dollarn är allsmäktig och är målet för allas strävan, är det en sanning med mycket stark inskränkning. Amerikanen har intet av den franska gnidigheten; han är hellre slösare. Det är framgången som han dyrkar. Den anglosaxiska sportkänslan är ledande hos honom, på gott och ont.

Och på intet område kan detta behov — att känna sig gå framåt — lättare och säkrare bli ställt till freds, än på teknikens. Det är också där amerikanarna triumfera. Icke minst i fråga om pressen gäller det, och jag har redan påpekat huru de i detta hänseende tidigt varit föregångsmän.

Lägg nu härtill att de äro ett ungt folk. Samhället får sin demokratiska karaktär av farmarna och arbetarna, vilkas kultur eller kanske bättre: vilkas civilisation har en färsk och teknisk prägel. De

Digitized by Google

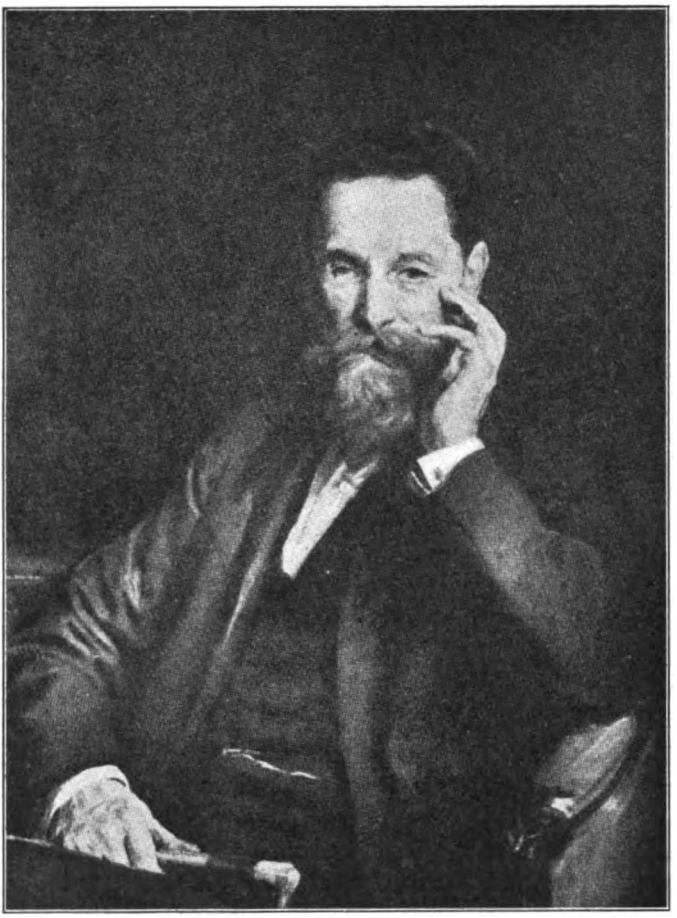

Bild 33. JOSEF PULITZER.

kretsar i östern, som ha gamla traditioner, äro små och kanske mindre inflytelserika nu än tidigare, medan massorna av — numera mestadels lågt stående — immigranter hålla genomsnittsstandarden nere.

Ett ungt, låt oss säga rent ut, ett barnsligt folk, med lust för löjen och tårar, och det i en grad, som vi kanske ha svårt att föreställa oss, ty i Europa äro nog även de enklare klasserna mer »vuxna». Men på samma gång ett folk med högt utvecklad teknik — det är den karaktär, som satt sin prägel på pressen.

I 1883 slöt Ernst Beckman, en hedersman av femtiotalets liberala skola, sin skildring av tidningarna i U. S. A. med följande ord: »En grundlig reform av vissa lyten — följder till det mesta av missbrukad

Digitized by Google

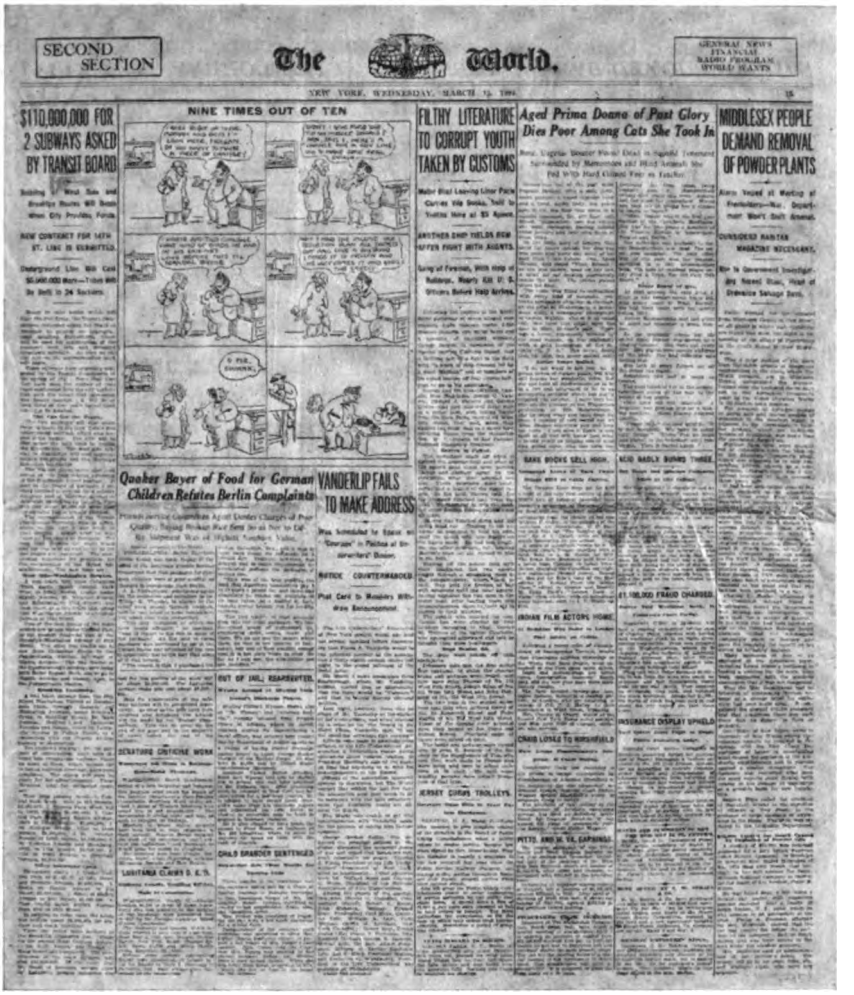
SECOND SECTION

The World.

NINE TIMES OUT OF TEN

$110,000,000 FOR 2 SUBWAYS ASKED BY TRANSIT BOARD

FILTHY LITERATURE TO CORRUPT YOUTH TAKEN BY CUSTOMS

Aged Prima Donna of Past Glory Dies Poor Among Cats She Took In

MIDDLESEX PEOPLE DEMAND REMOVAL OF POWDER PLANTS

Quaker Bayer of Food for German Children Refutes Berlin Complaints

VANDERLIP FAILS TO MAKE ADDRESS

Bild 34. The World (första sidan av andra sektionen; hela numret 28 sidor).

frihet — göres uppenbarligen behov, om Amerikas press skall i fullt mått vara vad dess makt förpliktar den att vara. Lyckligtvis är reformen redan börjad.» — Samma år detta trycktes inköpte *Josef Pulitzer The World* i New York och började sin reform; den gick icke i Ernst Beckmans anda.

Född i Ungern kom Pulitzer vid unga år till Amerika, var med i inbördeskriget, ådagalade där duktighet, blev så journalist och, sedan han mildrat sin socialism, redaktör för en tidning i St. Louis. Han ville ha större verksamhet och fick tillfälle att förvärva The World, som

Digitized by Google

då stod inför sitt slut, med blott 20,000 exemplars avsättning. Sin plan att skapa ett blad för de obildade genomförde han med den framgång att inom ett par år upplagan var mångdubblad. Metoden kunna vi tills vidare korteligen angiva så, att han sänkte nivån och förnyade tekniken.

I sin anmälan talade Pulitzer vackra ord om sina ideella syften och om pressens höga uppgifter, ord som han upprepade, då han trettio år senare vid Columbias universitet instiftade ett college för tidningsmän, det första i sitt slag.[1] Under en treårig kurs skulle dessa inhämta »grundliga» kunskaper i ett halvt tjog vetenskaper, för att sen gå ut »to exalt principle, knowledge, culture, at the expense of business, if used to be». (Det kan måhända lämpligen här inskjutas, att Pulitzer yrkade sträng åtskillnad mellan redaktion och ekonomisk ledning.) Han skall hålla efter ämbetsmän, avslöja ohederlighet, befordra alla goda företag o. s. v. »Det som är allas business är ingens — utom journalistens... En duktig, oegennyttig press med allmänanda, med förmåga att se det rätta och med mod att göra det, är i stånd att skydda den offentliga moral, utan vilken en folklig styrelse är ett bedrägeri och ett gyckel.»

Bild 35. W. R. Hearst.

Det är vackra ord — har Pulitzer rätt att säga dem? Ortodoxa amerikanare sådana som Payne, för vilka framgång är ett ofelbart intyg om sunda demokratiska och moraliska principer, söka uppvisa, att han åtminstone ibland verkligen handlat som idealist, d. v. s. tagit itu med gängse missbruk. Svårligen kan dock detta sägas ha satt prägel på hans insats i dess helhet. Representanterna för den äldre pressen blevo givetvis upprörda, och en av dess främste, C. A. Dana i Sun, fann det namn, som blivit hela den nya riktningens: den »gula

[1] Särskilda kurser för tidningsmän hade inrättats i U. S. A. redan 1893, i Lille i Frankrike 1894, i Tyskland något senare.

Digitized by Google

pressen». Tillmälet syftade på den brokigt kolorerade söndagsbilaga, som var ett av Pulitzers lockmedel, och närmast på en i gul blus klädd pojke, »the yellow kid», vars där skildrade äventyr blivit mycket populära.

Det säges att World, när det fått en del år på nacken, blivit bättre, och detta kanske har något sammanhang med att Pulitzer fick en rival, som överbjöd eller rättare underbjöd honom: *William Randolph Hearst*. Dennes fader, en kalifornisk silverkung, hade lagt sig till med en tidning, Examiner i San Francisco, vilken skulle arbeta för hans inval i senaten; när avsikten uppnåtts, överlät han den till sin son, som visat sig vara road av journalistik. Efter att tio år ha lett Examiner ansåg denne tiden inne att erövra New York och inköpte 1896 (av en broder till Pulitzer) *N. Y. Journal*, uti vilken han realiserade sina tankar om huru en folklig tidning skulle skötas. Och med framgång: han äger nu mer än ett dussin blad i New York, utom Journal, som utges på eftermiddagen, *American*, som är morgontidning, och ett tyskt blad, i Chicago en annan American o. s. v. Hearst d. y. har liksom fadern politisk ärelystnad och sin bestämda ståndpunkt i de stora frågorna; den gula färgen på människor har han aldrig tyckt om, hugger gärna på engelsmännen och har försökt att få U. S. A. att inkorporera Mexico — det påstås att han är stor jordägare där. Ett par år efter flyttningen till New York fick han en chance i kriget mot Spanien; det förtäljes att han skickade en fotograf i förväg till Cuba, och då denne telegraferade att det inte såg ut att bli något krig, svarade Hearst: »Gör ni bilderna, så gör jag kriget.» Och så skedde. Det blev, i förbigående anmärkt, en härlig tid för den gula pressen,

Bild 36. W. R. Hearst, karikatyr ur skämttidningen Life.

Digitized by Google

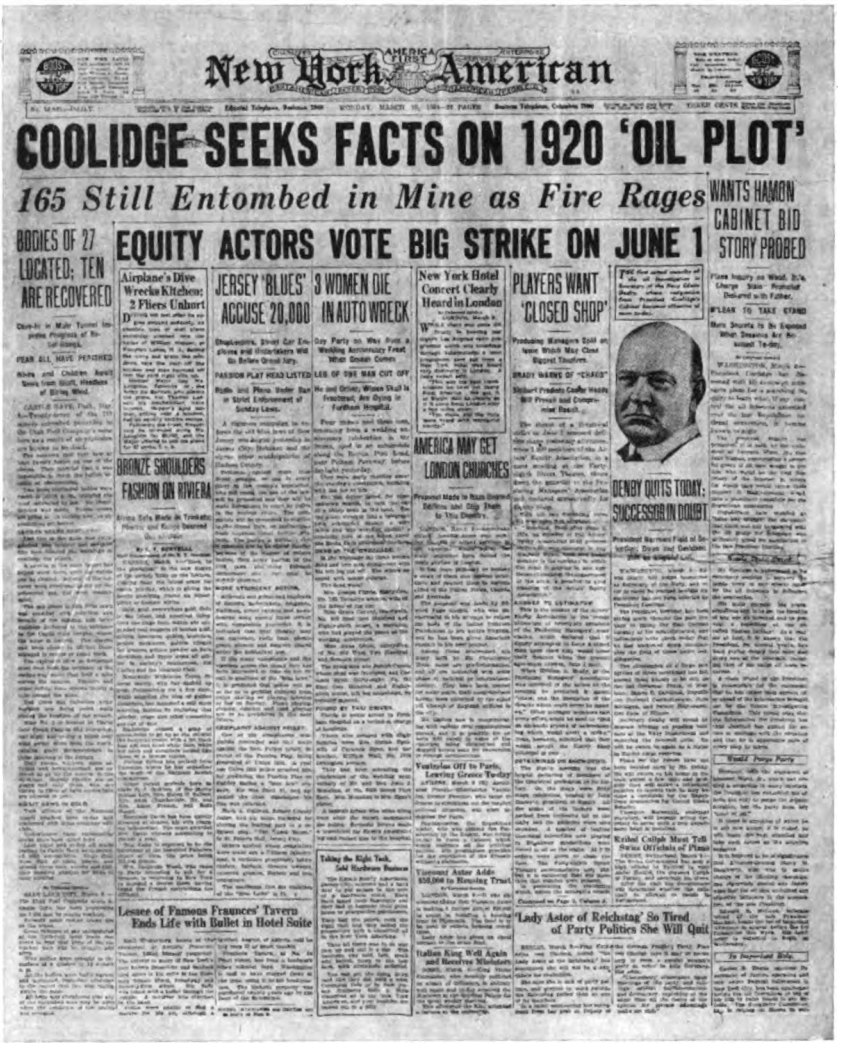

New York American

COOLIDGE SEEKS FACTS ON 1920 'OIL PLOT'

165 Still Entombed in Mine as Fire Rages

WANTS HAMON CABINET BID STORY PROBED

BODIES OF 27 LOCATED; TEN ARE RECOVERED

EQUITY ACTORS VOTE BIG STRIKE ON JUNE 1

Airplane's Dive Wrecks Kitchen; 2 Fliers Unhurt

JERSEY 'BLUES' ACCUSE 20,000

3 WOMEN DIE IN AUTO WRECK

New York Hotel Concert Clearly Heard in London

PLAYERS WANT 'CLOSED SHOP'

BRONZE SHOULDERS FASHION ON RIVIERA

AMERICA MAY GET LONDON CHURCHES

DENBY QUITS TODAY; SUCCESSOR IN DOUBT

Lessee of Famous Fraunces' Tavern Ends Life with Bullet in Hotel Suite

'Lady Astor of Reichstag' So Tired of Party Politics She Will Quit

Bild 37. New York American.

man kunde öka rubrikerna till riktiga affischstilar, och man slösade med pengar på sensationella telegram; en tidning skall ha givit ut 10,000 kr. om dagen på sådana. Hearsts intressen föranledde honom att motsätta sig U. S. A:s ingripanden i världskriget — bl. a. av ovilja mot engelsmännen —, men då han märkte att folkstämningen var för mäktig, slog han naturligtvis om och drev sedan en hetsagitation lika häftig som någon annan.

Digitized by Google

Målet för Hearst har emellertid varit ingenting mindre än att bliva unionens president, och han har lyckats bli uppställd som kandidat ett par gånger och fått ett antal röster. Men trots sin propagandas våldsamhet har han icke nått sitt mål och lär icke heller göra det framdeles. Hans tidningar hava millioner läsare, men dessa köpa dem icke för att ur dem hämta sina åsikter.

Det är ovan anmärkt att övergången till den nya perioden i pressens utveckling bl. a. innebär just att den principiellt avstår från att skapa åsikter för att endast meddela nyheter. Om den trots detta söker ingripa i politiken på en punkt, så äger den intet där förvärvat anseende att stödja sig på. Genomsnittsamerikanen behöver naturligtvis någon auktoritet, men denna finner han annorstädes, främst i de uttalanden av framstående personer, som i synnerhet inför valtillfällena ymnigt införas i dagbladen, medan han bryr sig föga om vad dessas ledande artiklar säga. Och här ingripa de religiösa veckobladen, vilkas myndighet sträcker sig också till världsliga ting, när de finna anledning att yttra sig om sådana.

Låt oss taga ett nummer av N. Y. Journal och se till vad det innehåller; det är valt på måfå, men ger i alla fall en föreställning om genomsnittet. Dagen, den 4 juni 1923, har tydligen varit mager; de tre nyheter, som fått förse de grova rubrikerna, äro: 1:o en matförgiftning vid ett bröllop, som synes varit ganska lindrig; 2:o ett överfall av en neger på en förmögen fru, som också kommit undan med livet fast illa sårad; och 3:o ett förslag att av kongressen begära 15 millioner dollars för att göra New York riktigt »torrt». Numrets andra »ark» bjuder föga mer: en polis har blivit »mysteriöst» överfallen, vid en spårvägssammanstötning hava 18 personer skadats, och en stor badbassäng har öppnats. Varför just dessa historier blivit föredragna, är för en främling omöjligt att förstå, då det finns bland mycket annat t. ex. en bilolycka, som orsakat fyra personers död.

Av numrets 32 åttaspaltiga sidor (priset 3 cents) är ungefär halva utrymmet upptaget av annonser. I texten finnas utländska nyheter från London, Ruhr och Kina, en sida finansnotiser, tre sidor sport, två »Magazine pages» med romanföljetong och annat för damerna och hemmet, ett par sidor skämtteckningar, referat av en predikan m. m. m. m., varibland historien om två romantiska skilsmässor som slutat med ett bröllop — allt detta tämligen huller om buller. — Man kan tillnärmelsevis göra sig en föreställning om innehållet, därest man ur en av våra tidningar (helst ett söndagsnummer) tar bort alla artiklar av högre värde och tänker sig det övriga mångdubblat, utspätt och försett med grova rubriker.

Digitized by Google

Det intryck en europeisk läsare får är icke alldeles det han väntar. Nog är pressen i U. S. A. begiven på sensation, om det finns tillfälle därtill, men var är den icke det? Materialet är måhända rikligare där borta, det uppsökes med större iver, och det utstyres med grövre drag och starkare färger, men den amerikanska prägeln sättes på pressen i än högre grad av något annat. Vad européen framförallt häpnar över det är den otroliga mängd strunt, som fyller dessa jätteblad. Mestadels kanske jämförelsevis oskyldigt skvaller, men ohjälpligt tarvligt, småstadsaktigt strunt. Betecknande äro rubriker sådana som dessa:

MRS JONES WON'T ADMIT WEDDING.
MILLIONAIRES BET ON A SNAKE FIGHT.
CHICAGO CHURCH GIRL ACCUSES MILLIONAIRE.
ATHLETICS MAKE JOHN D. FORGET HIS MONEY.

1860 gav Horace Greeley en vän, som skulle starta en landsortstidning, några förhållningsregler; den första lydde: »Börja med klart medvetande om att det, som djupast intresserar en vanlig mänsklig varelse, är han själv; därnäst är han mest upptagen av sin granne.» Satsen gäller säkerligen jorden runt, men det hör väl till den genomförda demokratien i U. S. A. att man finner den så gladeligen tillämpad i pressen. Det har emellertid förnummits ett behov av ett vackert namn på denna lilla svaghet, som fått så stora proportioner, och så fann någon på att säga, att nyhetens värde icke berodde på händelsen som faktum, utan på det »human interest» den kunde äga.

Termens innebörd och över huvud hela andan uti den amerikanska journalistiken kan man inhämta ur läroböckerna i facket. Sedan Pulitzer stiftade sitt college, har antalet sådana institut vuxit till ett fyrtiotal. I programmet för det, som är inrättat vid Colorados universitet, upptagas dels allmänbildande ämnen, »enär journalistiken fordrar vidsträcktare kunskaper än något annat yrke», dels tekniska övningar med handledning i »utbildning av speciellt journalistisk talang», dessa sistnämnda förlagda till de två senare åren av de fyra kursen omfattar.

De läroböcker, som skrivits att tjäna vid dessa övningar, ådagalägga en förening av anglosaxisk realism med tysk systematik, som är ganska karakteristiskt amerikansk, skulle jag tro — den möter också i många vetenskapliga verk. Vi taga en 1921 utgiven Handbook for Newspaper Workers av G. M. Hyde, associate professor of journalism vid Wisconsins universitet. (En annan med något högre syften

Digitized by Google

är W. G. Bleyer, Newspaper Writing and Editing, 1913.) Den blivande reportern får här noggrann förteckning på alla de uppgifter han skall skaffa och alla de personer han skall utfråga, då det gäller t. ex. en eldsvåda. Och vidare huru notisen sen skall skrivas, huru de viktigaste fakta skola sättas först, huru rubrikerna skola avfattas o. s. v. Hyde medger att strävan efter en individuell form nog kan vara lovvärd, men han anser det bättre att hålla fast vid den i detalj fastställda typ, som lång erfarenhet ådagalagt vara den bästa, som utexperimenterats för genomsnittsläsaren, och som denne är van vid. — Den demokratiska standardiseringen är genomförd även i nyhetsfabriken.

Viktigt är att notisen om möjligt får »dramatiskt» liv, att den blir en verklig »historia», och att den, därest tillfälle gives, erhåller ett »märke» (feature), som skänker den »human interest». Om Susie Brown bryter benet, så är det ingenting märkvärdigt, men om det sker under kuriösa omständigheter, så får faktum nyhetsvärde. Att nordpolen upptäckes, är icke i och för sig så intressant som de lidanden och faror, dess uppnående kostat. »Human interest» betecknar egentligen sensationsvärdet, men detta inrymmer icke blott skräck och medlidande utan lika mycket lustiga saker; löjen och tårar höra samman i populär smak.

Man frestas tycka att slikt kunde fås lika bra för mycket billigare pris, med mindre apparat och möda. Varför skola dessa sensationer väckas just av det s e n a s t e mordet eller benbrottet eller misstaget? Aktualiteten ger visserligen ett plus, men det tycks närmast bero på sportintresset, på reporternas tävlan att komma först. Egentliga nyheter, sådana av verkligt värde, äro skäligen likgiltiga för den stora publiken, och att det ödslas oändligt med dollars på telegram från alla världens kanter, hänger väl mest på den reklam som kan göras därmed. Att däremot chefen för lokalavdelningen är den viktigaste personen i redaktionen, är allmänt erkänt.

Att närmare gå in på huru lokalreportaget fungerar torde vara överflödigt; skildringar därav hava allt emellanåt kunnat läsas i vår egen press, och jag hänvisar till en sådan i Ord och Bild 1913, där Lisa Hellberg livligt och hänfört berättat huru det går till i N. Y. Times.

Några ord likväl om de mest framträdande dragen, vilka belysa det faktum, att i allt som hör tekniken till amerikanarna varit föregångsmän. Från dem härstamma alla dessa grepp, som efter hand — vanligen väl genom engelsk förmedling — dyka upp i våra egna tidningar.

Under slutet av förra århundradet ansågs användningen av intervjuen som det mest framträdande tecknet på att en redaktion höll sig up to date i sina metoder. N. Y. Herald gör anspråk på att redan 1859 hava meddelat en sådan, men det var ett enstaka fall utan omedelbara

Digitized by Google

konsekvenser. Först ett eller annat årtionde därefter blev den vanlig för att sedan åter bli mer sällsynt. Det vill säga, själva den dialogiska formen användes nu mindre, men utfrågningen florerar ju i högsta måtto; även de högst uppsatta finna sig i detta nödvändiga onda, numera — också efter amerikanskt mönster — stundom förljuvat av att reportern är kvinnlig. Men amerikanarna hava också funnit på ett motdrag. Utfrågaren släppes icke längre fram till firmornas chefer, utan mötes av dessas pressagenter, som hava att förse tidningarna med — lämpligt valda och avfattade — upplysningar om vederbörande affärer; att dessa herrar också hava att se till, att icke några andra, icke auktoriserade uppgifter inflyta, är självfallet och, naturligtvis, i grunden ännu viktigare. Ensamt i New York hålla 1,200 finans-, handels- och industriföretag sådana pressagenter och -kontrollanter.

Var och en, som haft något nummer av en amerikansk tidning i sin hand, har slagits av dess oerhörda omfång — låt vara att våra egna numera hava tilltagit mycket. Pappersförbrukningen är också kolossal; man har beräknat att per individ åtgår årligen i U. S. A. 130, i England 76, i Tyskland 45 och i Sverige 36 (engelska) skålpund därav för tryck. Man undrar hur folk hinner läsa allt detta; hemligheten är: det läses icke. I Chicago anställdes för något år en statistisk undersökning av den tid tidningsköpare ägna sina blad. Av de 2,000 insamlade uppgifterna framgick att 75 % på ett morgon- och ett aftonnummer använde tillsamman blott 15 minuter; de övriga förbrukade mera, somliga ända upp till två timmar.

För dessa, som icke hava eller icke ge sig tid att mer än ögna på tidningarna, äro rubrikerna vägvisare, desto mer nödvändiga, ju mer omfånget växer. Men de ha blivit något annat tillika; i det ovan (s. 50) avbildade exemplaret ur N. Y. Herald finns det icke blott *en* rubrik, som nödtorftigt angav ämnet för artikeln, utan flera, som redan antydde det viktigaste av dess innehåll. Och av denna art äro de moderna rubrikerna, vilkas avfattande kräver en särskild teknik, och som på senaste åren trängt fram även till oss. Kommer så härtill, att ämnet är av sensationell beskaffenhet, så måste stilsorterna givetvis stå i förhållande därtill, och så få vi dessa första sidor som se ut som affischer.

Snabbläsarna behöva nu icke mer än se på de sammanfattande rubrikerna för att få besked om de viktigaste nyheterna. Men för dessa — de äro talrika, som vi nyss sett — bli själva artiklarna ju överflödiga, och varför icke då trycka tidningar med bara rubrikerna? Denna slutsats har också, som vi strax skola se, dragits, och i de modernaste populära bladen har texten inskränkts till ett minimum (tabloid).

Till utfyllnad tjäna därvid bilderna. Överförandet av dem från

Digitized by Google

veckobladen till dagspressen avhängde givetvis av reproduktionsmetodernas fulländning, i synnerhet av möjligheten att med yttersta snabbhet få klichéen färdig. Och därmed dröjde det. Redan 1884 började emellertid Pulitzer att i World införa bilder, de ökades efter hand, och på det nya århundradet faller illustrationens segertåg i dagspressen, i text och i annonser, i den förra dels för att återge aktuella bilder till dagshändelserna, dels för att kommentera dem i satiriska teckningar (cartoons, som sporadiskt förekommit långt tidigare), dels för att berätta lustiga historier i en serie av situationer, — dessa båda sistnämnda slag speciellt amerikanska. Uppkomsten av dagblad, där bilden är huvudsak och texten har tabloidform är däremot engelsk, men på sistone har i New York ett sådant, Daily News, haft en desto våldsammare framgång. (Det tillhör den stora firman Scripps-Howard, som äger ett trettiotal dagblad på skilda orter.)

Att journalisterna icke blott skola berätta om mer eller mindre märkliga handlingar, utan själva utföra sådana, är ett mycket använt slagord. Det bör väl icke åsyfta vanliga reporterbragder, utan något annat. Skulle man därmed förstå större företag, utrustandet av expeditioner t. ex., så har Herald äran av initiativet, då den 1870 utsände Stanley, en emigrerad walesare, vars verkliga namn var J. Rowlands, för att uppsöka missionären Livingstone i det inre av Afrika. Menar man åter igångsättandet av sociala och liknande undersökningar eller kampanjer för någon reform, så torde engelsmännen hava minst lika rätt att nämnas först. Redan på 1840-talet läto Times och Morning Chronicle verkställa utredningar av detta slag, om resp. den hungersnöd, som uppstått på Irland efter potatisskördens felslående, och om industriarbetarnas villkor.

Det torde vara en mycket spridd föreställning att den amerikanska pressen, den gula i synnerhet, är skäligen lögnaktig, och för denna kunna åberopas icke minst uttalanden just av amerikaner. Vi lämna här åsido de tillfällen, då chauvinismen spelar in; vid sådana blir pressen överallt partisk, och i U. S. A. bli uttrycken naturligtvis grövre än annorstädes. Vidare kan det konstateras, att nyheterna från utlandet där tillyxas framförallt i sensationssyfte; det sakliga, politiska intresse, som skulle kräva verklig upplysning på detta område, saknas. Å andra sidan måste givetvis det lokala reportaget, i den mån det kan kontrolleras av vilken läsare som helst, vara tillförlitligt. Men också här kunna synpunkterna, sympatierna och antipatierna ej blott ändra belysningen utan förskjuta fakta.

Den berörda, inhemska kritiken härflyter dels från tidningsmän av den äldre skolan, dels från teoretiska sociologer, dels och i synner-

Digitized by Google

het från socialister eller annars radikalt inriktade publicister.[1] De gå ut på att tidningarna samt och synnerligen, »liberala» och »konservativa» — dessa benämningar ha börjat bli gängse även i U. S. A. — äro kapitalistaffärer, vilka förfalska alla uppgifter, som i någon mån beröra ägarnas intressen, framförallt sådana om strejker och om arbetarförhållanden över huvud. Upton Sinclair, den bekante författaren till Jungeln m. m., har i sin bok The Brass Check, a study of american journalism, utkastat våldsamma anklagelser mot det härskande systemet, mot industrichefernas hänsynslöshet å ena sidan, mot myndigheternas och tidningarnas feghet å den andra. (Att Sinclair själv måst trycka och distribuera boken — ingen förläggare har vågat — är en karakteriserande omständighet.) Man må göra än så stora avdrag för författarens ensidighet, kvar står i alla fall intrycket av ytterst betänkliga förhållanden, och detta bekräftas från många håll och på många sätt. Det heter sålunda att notiserna om strejkerna, deras orsaker och förlopp som regel äro åtminstone ofullständiga, ofta falska, och att o m verkligen riktiga fakta meddelas, rubrikerna ge en helt annan syn på saken — man kan ju lita på att de flesta icke läsa mer än dessa!

Tag vidare Wells bok om Amerika och läs de upprörande skildringarna av den obarmhärtiga och lagvidriga grymhet, med vilken myndigheterna behandlat alldeles oskyldiga och ofarliga svärmare. Men vederbörande voro här i den vackraste enighet med den allmänna meningen i detta frihetens och moralens hemvist, som är genomsyrat av industrialism och kapitalism. Amerikanarna själva medge att i de av Wells åberopade fallen lag och rätt uppenbart sattes åsido, men finna just intet betänkligt däri. De urskulda dem med att den bolsjevikiska förkunnelsen och andra svärmerier äro så mycket farligare i U. S. A., därför att folket där är så naivt, och att samhället måste skydda sig, eventuellt även med medel, som ligga utom de normala, utom lagen.

Det anförda hör emellertid mera till de sociala förhållandena i U. S. A. över huvud än till pressens historia där. Andra ting ge kanske en väl så god inblick i denna och ådagalägga hurusom ägarna eller annonsörerna, deras vänner och väns vänner fordra och utöva ett inflytande på tidningarna, som för oss är alldeles överraskande, och det i fråga om saker, som borde vara redaktionens eller den enskilde medarbetarens domvärjo ensamt underkastade. Jag skall blott taga ett enda exempel, då detta synes mig tillräckligt talande. I sin ovan

[1] I radikala tidskrifter har det gjorts mycket stort nummer av att underrättelserna om Ryssland under senare år varit oriktiga. Det är mycket sannolikt, men denna kritik imponerar icke mycket, ty den har mest kommit ifrån, vanligen judiska, journalister, som försvarat sina själs- och blodsfränder i den ryska styrelsen.

Digitized by Google

anförda lärobok behandlar Hyde teaterrecensionerna — de lämnas i regeln såsom alldeles oviktiga åt gröna ungdomar att öva sig med — och nämner inledningsvis såsom en självklar sak, att omdömet dikteras av ägarna eller editorn, men, fortsätter han, »vi inbilla oss nu att vi skriva utan någon sådan hänsyn».

De officiella programmen, resolutionerna vid journalistmötena och talen vid festerna äro naturligtvis okunniga om dessa förhållanden och bruka blott den traditionella idealismens retorik. Någon enstaka gång kan även då verkligheten skymta fram. När vid en bankett i New Yorks tidningsförening en skål föreslogs för den oavhängiga pressen, bröt en medlem det officiella hyckleriet och sade i sitt svar: »I Amerika finns det ingenting sådant som en oavhängig press, det skulle då möjligen vara i någon landsort. Ni vet det och jag vet det. Det finns inte en bland er, som kan våga ge uttryck åt sin ärliga mening. Om ni gör det, vet ni att det inte blir tryckt . . . Den som vore dåraktig nog att göra det, skulle bli kastad på gatan.» O. s. v.

Att redaktörer avskedas hör också till det vanliga, och det sker icke, såsom skett i några mycket omtalade fall i England, på grund av avvikande mening om tidningens hållning i politiska principfrågor, utan för någon småsak, som stött en aktieägare. Något uppseende eller någon harm väcker det ej heller. Den enskilde kapitalistens rättighet att godtyckligt köra bort en anställd ifrågasättes icke i ett land, där av ålder även ämbetsmännen i massa avskedats vid partiskiftena.

Tidningsmännen själva hava inrättat sig efter denna uppfattning. 1907 utkom en bok med titeln: Making of a Newspaper, författad av John L. Given i N. Y. Evening Sun, vilken från flera håll, även av engelsmän som Dibblee och Warren, betecknats som den bästa i sitt slag. Det har dess värre icke varit mig möjligt att få tag i den, men andan i den röjes tydligt nog av en recension i Athenæum. Enligt citat där säger Given att han lika gärna kunnat kalla boken Making of a reporter och hånar gammalt folk, som tro pressens uppgift vara att strida för vissa mål. »Läsarna vilja ha fakta för att själva bilda sig sina åsikter», säger han, vartill Athenæum torrt anmärker, att »folket i U. S. A. måtte vara mera intelligent än i vårt eget land». Given tillfogar: »Den man, som förmår skriva övertygande blott om han själv är övertygad, skulle snart finna sig illa sedd av editor och ägare, vilka båda förutsätta, att deras anvisning alltid utgör tillräcklig grund för en mening.» Nyheterna äro en tidnings kärna, den satsen upprepas här som överallt annars, och Given betecknar såsom ett utslitet trick bruket att, då inga sådana inlöpa, skrika om behovet av nya skolhus, bättre vattenledning, renare gator o. s. v.

Ägarna äro således de som avgöra tidningarnas karaktär, och

Digitized by Google

vilka äro deras synpunkter? Med den cyniska öppenhet, som i U. S. A. växlar med den traditionella idealistiska förkunnelsen, har en av dem — han har visserligen bevarat sin anonymitet — svarat: »Jag är handlande och jag säljer nyheter. Det är inte mitt göra att förse mina kunder med bara hälsosamma nyheter. De komma till min bod, och om de begära ett visst slags varor, så ger jag dem det, så länge försäljningen av det inte förbjudes av lagstiftningen; vilja de förgifta sin själ, så är det deras sak och inte min Jag håller inte någon predikolokal utan en bod. Jag är liksom en kemist oförhindrad att sälja vad andra vilja köpa, så länge jag inte bryter lag. Om ni har något klagomål att framföra, så vänd er till polisen och lagstiftningen, men ni behöver inte komma och besvära mig.» (Edinburgh Review 209: 548.)

Då tidningarna gingo över från de äldre smärre förhållandena och blevo moderna kolossala affärer, kunde redaktion och ekonomisk ledning icke längre förenas i en person. Editorn av den gamla typen, som var på en gång ägare och huvudredaktör av sitt blad, har efter hand försvunnit. Han har blivit andra man, den ekonomiska direktören är chefen. Först och främst måste företaget bära sig.

Men, kunde man fråga, om så är och om ägarna hava de fördomsfria principer som nyss framlagts, varför bliva då icke tidningarna värre än de äro? Svaret ligger däruti, att den sunda affären i längden står sig bäst, huru många undantag man än måste göra från denna regel. Eller än bättre, vi svara såsom den ovan citerade Stone, vilken fastslår som sin tidiga erfarenhet, att det lönar sig bäst »att icke införa någonting, som icke en ung flicka kan läsa högt i vilket sällskap som helst». Skandalbladen kunna nog få större avsättning än de anständiga, men de släppas icke in i hemmen och äro därför värdelösa som annonsorgan. — Och sålunda blir moralen eller åtminstone anständigheten räddad. Ty på annonserna hänger tidningens existens.

Annonsernas värde beror närmast på spridningen, och uppgifter härom fås i Sell's World's Press (den senaste mig tillgängliga för 1921). Enligt denna utgå i New York de båda Hearstbladen American (morgon) och Journal (afton) förhållandevis i 301,000 och 675,000 exemplar, Times i 368,000, World i 335,000, Herald (numera upphörd), Sun och Tribune i vardera ungefär 100,000. Söndagsnumren visa mycket högre siffror, Times och World över en halv million, American (som då innesluter Journal) en hel.

Siffrorna äro för en stad av New Yorks storlek icke märkligt höga, underlägsna motsvarande i London och Paris, vilket beror på den lokala prägel, som icke minst de gula tidningarna lägga an på. New York-pressen är New Yorks, icke landets. De andra storstäderna,

Digitized by Google

The Chicago Daily Tribune.

THE WORLD'S GREATEST NEWSPAPER

VOLUME LXXVI—NO. 144 SATURDAY, JUNE 16, 1917.—TWENTY-TWO PAGES. PRICE TWO CENTS.

LOAN HALF BILLION OVER GOAL

U. S. TANK SHIP SUNK AFTER 2 HOUR FIGHT

Moreni Is Beaten by U-Boat; Four of Crew Lost.

BILLIONS VERSUS BILL

"BILL WHAT LIKE THIS A BIT"

BILLIONS

PEOPLE OF U. S. RUSH TO GIVE NATION CASH

All Who Subscribed Will Get the Full Sum Sought.

FIRST DRAFT TO REGULAR ARMY

Second Unit to Fill Gaps in the Militia; 725,000 Total to Be Called.

WRATH

PACKERS TO SELL U. S. LEATHER AT PRESENT PRICES

HILL REJECTED AS DUNN JUROR

WILSON SPEEDS FOOD CONTROL

U-Jobs Senate to Harden Bills in Order to Save Crops.

THE WAR

THE WEATHER.

CLOSE U-BOATS' BASES IN GREECE

NATION TO TAKE SHIPS BUILDING

Vast Tonnage Will Be Speeded Up by Action in Ten Yards.

LOAN ESTIMATES

KIEL PAPER SAYS BREMEN IS LOST

ASKS INQUIRY ON CAMP CONTRACTS

Bild 38. The Chicago Daily Tribune.

Boston, Philadelphia, Chicago, San Francisco o. a. hava dagblad som icke giva New Yorks efter, och Chicago Tribune skryter med att vara »världens största tidning», och det är riktigt, om man ser till omfång och räntabilitet; dess upplaga är 424,000 exemplar.

Men decentralisationen finns numera i själva verket blott i det yttre, ty de stora firmorna, Hearst främst men också andra, äga tid-

Digitized by Google

ningar över hela unionen, vilka matas ur gemensamma källor, d. v. s. hava gemensam nyhetstjänst och även i stor utsträckning gemensamma ledare, förströelseläsning o. s. v. Till smärre orter utsändas från vissa centraler blad, som redan äro till hälften färdigtryckta men hava några sidor blanka för lokala notiser och annonser — en metod, som begagnats redan tidigare på andra håll (i Tyskland uppges det), men som här utnyttjas i vida större utsträckning.

Vi ha tidigare även för europeiska tidningar konstaterat tendensen att allt större procent av deras inkomster härflyter från annonserna. Man har räknat ut att dagbladen i U. S. A. sammanlagt uppbära av försäljning 100 millioner dollars, av annonser 184; 35 stora morgonblad ensamma hava av sistnämnda summa 87 millioner, och av dessa tar Hearst 27.7. Vad en prenumerant eller lösnummerköpare betalar räcker numera — och det är en allmänt gällande sats — på sin höjd att betala sättning, tryckning, papper och distribution, för de stora billighetsbladen icke så långt. Redaktionen, reportaget och bidragen från utomstående betalas av annonsörerna; texten är — ur affärssynpunkt — blott till för att locka köpare, upplagornas storlek för att locka annonsörer. Det är dessa som avgöra ett tidningsföretags öde; förrän de inställt sig bär det sig icke, och det tycks i grovt genomsnitt taget fordras ungefär lika mycket annonser som text. Häri också orsaken till att det numera är så ytterligt svårt att sätta upp ett nytt dagblad; det skall ha finansiell styrka att härda ut åratals förluster, ty så länge tar det att leda annonser på en ny väg.

Annonseringen kräver affärsmannens synnerliga uppmärksamhet. Med den tyska grundlighet, som i vissa fall tillhör amerikanen, har han gjort reklamen till föremål för vetenskapliga, psykologiska och statistiska undersökningar. Och det är tacksamt; amerikanen är ett lättfånget offer, ty han tycker om reklamens högljudda skryt. En hel litteratur i facket har vuxit upp; man får till livs allehanda historier, såsom t. ex. att Henry Ford i begynnelsen av sin bana (1899) införde en annons om 300 rader i 142 tidningar för en kostnad av 6,000 dlrs, och som följd därav sålde 338,771 bilar à 750 dlrs. På dylika fakta och på vidlyftiga experiment bygges det upp teorier om vilka metoder som för olika branscher äro mest effektiva, huru annonsen bör utstyras, huru betalningssättet bör ordnas o. s. v. Även hos oss hava numera stora affärer sina reklamexperter.

Ovan berördes att de stora New York-tidningarna numera utkomma både såsom morgon- och afton- (egentligen middags-) blad, Hearsts visserligen under olika titlar (American och Journal). Av dessa båda editioner hålles genomgående aftonens mera 'populär', d. v. s. mera gul, och tar också i fråga om spridning försteget. I hela unionen upp-

Digitized by Google

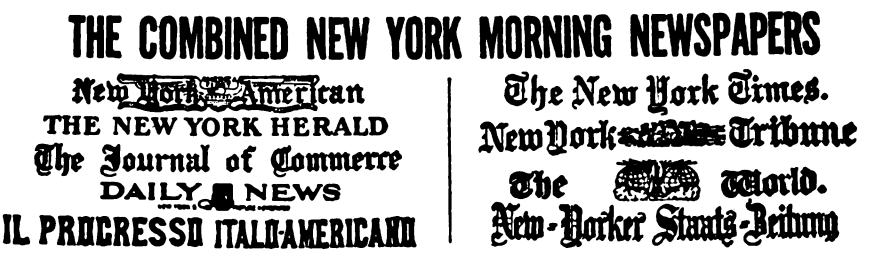

Bild 39. Titeln på en publikation, som under strejken 1923 utgavs gemensamt av de stora New York-tidningarna.

skattas avsättningen av dagbladens morgoneditioner till 18.3 miljoner exemplar, medan aftonens stiga till 30. Orsakerna till denna företeelse torde vara flera. Man kan erinra om att kontoristen och kroppsarbetaren ju lika väl kan läsa sin tidning då han far hem som då han far bort, och medan morgonupplagorna måste vara färdiga på en gång, kunna eftermiddagens utgivas i flera tryck, vart och ett förnyat med de allra färskaste telegrammen om sporttävlingarna m. m., en omständighet, som amerikanen bör sätta värde på. Under kriget hade detta sin särskilda lockelse och gav aftontidningarna chancer före de andra. Men somliga iakttagare vilja söka det avgörande skälet däruti, att dessa aftonblad hava sin särskilda publik bland kvinnorna, denna nya publik, som pressen över hela världen under de senaste årtiondena allt mera lagt an på att tillgodose och erövra.

Föreningen av morgon- och aftonblad på en hand innebär en minskning av kostnaderna för nyhetsanskaffningen, och i samma syfte hava andra åtgärder vidtagits; ovan är nämnt koncentreringen av en mängd tidningar på olika orter hos samma firma. Åtskilligt av reportaget utföres nu av särskilda agenturer, som leverera materialet för sin specialitet till ett stort antal redaktioner, på samma sätt som av ålder telegrambyråerna. Även artiklar inom skilda ämnen spridas efter samma metod; priset blir lägre och författaren förtjänar mera. Arthur Brisbane, den berömdaste ledareskribenten, som är anställd hos Hearst, förser ett sextiotal tidningar och kan rimligtvis räkna sin årliga inkomst därav i ett sexsiffrigt tal.

Men redaktionens arbete i en stor tidning är kanske ej mindre ansträngande ändå; fortfarande gäller nog den ofta citerade satsen, att den editor är den bästa, som kan lukta sig till, var helvetet nästa gång skall bryta löst, och sörjer för att ha en reporter på platsen.

Åtskilliga företeelser kunde ännu vara att påpeka. Så t. ex. Christian Science Monitor i Boston (från 1908), som har sitt eget program av väsentligen negativ art. Detta dagblad talar aldrig om något, som

Digitized by Google

har med »brott, skandal, död, elände och last» att göra — under kriget antyddes ju visserligen att fienden begick »atrocities». Och även sina annonsspalter håller det fria från utbjudandet av te, kaffe, tobak, spirituösa drycker, läkemedel, liv- och olycksfallsförsäkring. En kristlig välvilja härskar i dess spalter och det uppskattas även av folk, som icke hylla christian science.

Minnesota Daily Star är grundat (1921) på kooperation, en tanke, som dyker upp på flera håll, men om denna tidning lyckats bättre än andra dylika företag, så har den ej heller några betänkligheter mot sensationer av alla slag. Likadant är förhållandet med det jiddiska Daily Forward (Vorwärts), vilket går så bra, att det kan understödja en del sociala institutioner. — Blott i förbigående må erinras om den betydande icke-engelska pressen, inom vilken den tyska står främst så väl i omfång som i rang. Skandinaverna få mestadels nöja sig med veckoblad; det är i Chicago de hava sina största organ, såsom det dansk-norska Skandinavien och de svenska Amerikanaren och Tribunen, vilka vardera lära ha en avsättning av 60,000 exemplar.

Man vill gärna skylla hela den senare utvecklingen på immigranterna, i det man framhåller att alltifrån åttio-talet tillströmningen från de icke-germanska, i bildning efterblivna folken (slaver, italienare o. a.) tilltagit i oerhörd grad. Det må vara tillåtet att betvivla riktigheten häri; svårligen skulle dessa element varit starka nog att förklara Pulitzers framgång redan under det nämnda årtiondet. Den verkliga grunden ligger nog i genuint amerikanska förhållanden och egenskaper.

En främling måste överlåta åt amerikanarna själva att i detalj studera den 'reform' Pulitzer, Hearst och deras efterföljare genomfört, att utreda dess orsaker och bedöma dess verkningar. Ovedersägligt är att målsmännen för den gamla pressen med förtrytelse och sorg sett den nya journalistikens segertåg, och att sociologer och över huvud tänkande medborgare dela deras bekymmer och farhågor.

Såsom den sista betydande journalisten med tradition från vad som nu betraktas som pressens gamla goda tid anses *E. L. Godkin*, en irländare, som från Londons Daily News flyttade över till U. S. A. och där blev redaktör för Nation 1865 och senare för Evening Post i New York. Av vittnesgilla män som James Bryce och William James lovordas han som en moralisk kraft för hela landet, den där sökte hejda den primitiva demokratiens överhandtagande. Med lidelse deltog han i den politiska kampen, och med bitande ironi förföljde han allt vad han ansåg osunt. Men han blev allt mer missmodig, uppgav till sist striden och återvände 1900 till England. För en 100-procents, naivt

Digitized by Google

Bild 40. The World, karikatyr ur skämttidningen Life, New York.

troende amerikan som den ovan citerade Payne är denna pessimism en styggelse, ett förräderi mot alla ortodoxa principer, och han tillämpar på Godkin de ord som de Quincey någon gång skall ha tillåtit sig om Kant: han hade »ingen tro, ingen självkritik, ingen barnslig ödmjukhet».

Kanske bestå på somliga orter ännu organ, som sätta sig andra mål än ekonomisk framgång. Ett sådant var aftontidningen N. Y. Globe, vilken från flera håll lovordats såsom oavhängig och oförskräckt; den förde t. ex. 1912—1913 en årslång kampanj mot förfalskning av födoämnen. Men för någon tid sedan inköptes den av Fr. A. Munsey, en av Hearsts smartaste och hänsynslösaste konkurrenter, och därmed var dess saga all. (Samme man inköpte N. Y. Herald och nedlade den i mars 1924; i hans affärsmetoder tyckes dödande av vissa tidningar vara en.) — Globes förra redaktör Bruce Bliven har nyligen i Atlantic Monthly (dec. 1923) gett en översikt av pressen i U. S. A.;

Digitized by Google

hans slutsats blir att det »för närvarande icke synes några tecken, som kunna rättfärdiga en optimistisk uppfattning. Det högsta vi kunna vänta är att landet må bringas att göra klart för sig, i vilken riktning dess press går och dennas hastighet.»

Det finns emellertid en tidning, som gärna åberopas av dem, som vilja se förhållandena något ljusare, *N. Y. Times*. Den övertogs 1896, då den befann sig i ett mycket dåligt läge, av Adolph S. Ochs, som genast sänkte priset från tre till en cent och på samma gång moderniserade den. Efter tre—fyra år var dess ställning bland konkurren-

"All the News That's Fit to Print."

The New York Times.

THE WEATHER.

TITANIC SINKS FOUR HOURS AFTER HITTING ICEBERG; 655 SAVED BY THE CARPATHIA, PROBABLY 1400 PERISH; ISMAY IN LIST OF SURVIVORS, FAMOUS NAMES MISSING

Col. Astor and Bride, Isidor Straus and Wife, and Maj. Butt Aboard.

"RULE OF SEA" FOLLOWED

PICKED UP AFTER 8 HOURS

FRANKLIN HOPEFUL ALL DAY

HEAD OF THE LINE ABOARD

Biggest Liner Plunges to the Bottom at 2:20 A.M.

RESCUERS THERE TOO LATE

WOMEN AND CHILDREN FIRST

SEA SEARCH FOR OTHERS

The Lost Titanic Being Towed Out of Belfast Harbor.

Bild 41. The New York Times.

terna säkrad, dess budget lär nu uppgå till 20 millioner dollars och dess vinst till $2^1/_2$.

Se vi på ett nummer av den, konstatera vi en yttre likhet med de stora engelska; den har få bilder, utmärkt tryck och — under normala förhållanden — relativt måttfulla rubriker. Ledarna äro korta, men många (ända till sju), telegrammen om europeisk politik påfallande utförliga och upplysande, den rena strunten betydligt inskränkt. Den är kort sagt amerikanskt rask och vaken och anses efter amerikanskt begrepp »clean»: den kan läggas fram i hyggliga familjer. — Men se vi litet närmare efter, finna vi överallt instoppade — anordningen är märkligt oredig — en mängd notiser om mord, självmord, olyckor, skilsmässor och dylikt, visserligen ganska korta och satta med

Digitized by Google

fin stil, korteligen alla de gula sensationerna, ehuru i en mera diskret form. »Human interest» är tillgodosett. Times kan också glädja sig åt en avsättning, som överträffas blott av Journal och Daily News, och annonsinkomsten torde tävla med dessas. Ochs har gjort sin lycka genom att tillämpa Stones sats, att den »hyggliga» tidningen — eller den som förvärvat rykte att vara hygglig — är den mest affärsmässiga.

Bild 42. Adolph S. Ochs.

Till de senare årtiondena hör införandet av en Magazine Page med förströelseläsning i vardagens nummer. Då man upptäckt att det fanns en publik under den gamla, upptäckte man också den kvinnliga publiken, vilken det icke minst lönte sig att odla. Allbekant är huru starkt feminiserat det intellektuella livet i U. S. A. är, huru männen, upptagna av sitt business, helt överlåta till kvinnorna att odla detta. För deras räkning upptaga dagbladen en hel rad avdelningar, Chicago Tribune sålunda en sida News of Chicago society, en Womans Club Page, modenyheter m. m. De kulturella och litterära artiklarna äro dock mest hänvisade till söndagsbilagorna, och de äro kolossala till omfånget. Som ett rekord har nämnts en sådan till N. Y. Times 1921, som hade 96 sidor samt ett par planscher. Men Chicago Tribune lär oftast ligga främst härutinnan. Det mest populära i dessa »rotogravure»-editioner är den mångfärgade bilden, alltifrån grova karikatyrer av en yttrest primitiv komik upp till tekniskt fulländade sentimentala scener. N. Y. Times har också söndagligen en Book Review and Magazine (om 32 stora sidor, varav visserligen mera än hälften annonser och en del illustrationer), vilken åtminstone delvis skrives av kritiker med namn, såsom prof. Brander Matthews. Också tidskrifterna tyckas mest anlagda för damerna, så t. ex. ett veckoblad som Saturday Evening Post. Detta, som berömmer sig att vara grundat

Digitized by Google

av Benjamin Franklin 1728, har på senare tid haft en även för U. S. A. »unparalleled success». Med sin upplaga av två millioner exemplar har det nått även till våra bokhandlare.

Bild 43. New York Times' byggnad.

Bland magasinen hava de från 1800-talets mitt stammande Harpers och Scribners (Century) fått avstå rangen såsom det mest omtyckta åt Ladies' Home Journal, vilket 1883 startades av samma förläggare som Saturday Evening Post, den mycket framgångsrika firman Curtis i Philadelphia, och som är så karakteristiskt amerikanskt, att det förtjänar några ord särskilt. Dess redaktion övertogs 1890 av Edw. Bok, en holländare, vilken såsom liten pys kommit till U. S. A. och där själv brutit sig en bana, såsom han berättat i en nyligen utkommen självbiografi. Redan som 20-åring hade han börjat med små förlagsaffärer, och då han fick hand om Ladies' Home Journal, slogos alla äldre rekord i denna bransche; det nummer, varmed han 1919 avslöt sitt redaktörskap, var ett nytt sådant; det trycktes i två millioner exemplar. Fyndiga uppslag, genomförda med en ej vanlig förening av djärvhet och smidighet, är Boks signatur. Han tycks alltifrån barndomen haft förmågan att förkläda sin tilltagsenhet till älskvärdhet. Som spring-

Digitized by Google

pojke redan avlockade han unionens främsta män autografer, och ett bland hans bästa grepp var att förmå personer, som alldeles icke voro skriftställare till yrket, till, jag skulle vilja säga: intimt reportage. »Okända hustrur till välkända män, okända äkta män, berömda döttrar till berömda män — alla, som voro något, och alla, som icke voro något, blevo uppfordrade att räkna sina pulsslag inför en andlös värld efter melodien av tidskriftens växande spridning. Ett grepp av mr E. W. Bok hade gjort hela världen till *en* familj. Det tycktes, som om genrens möjligheter aldrig kunde bli uttömda och publiken kunde gå på och ropa efter mer utan återvändo.» (Tassin, The Magazine in America.) T. o. m. republikens presidenter, med Roosevelt i spetsen naturligtvis, bröto den oskrivna regeln att de icke under sin ämbetstid borde yttra sig i tryck. Gamla och nya magasin följde efter, villigt eller ovilligt. »Personlig journalistik blev ett vittnesbörd om företagsamhet.» — Det amerikanska skvallret hade fått en ny och briljant manifestation. (Har den skönsamma läsaren möjligen även hos oss förnummit något exempel på metoden?) Själv angav Bok som hemligheten i sin lycka att han alltid följt publikens smak, men inom varje slag — romaner, småberättelser, moraliserande essayer, reseskildringar o. s. v. — sökt hålla uppsatsernas nivå ett steg över den vanliga. Diskret antyder han att hans personliga tycken äro vida mera förnäma. Sin biografi kallar han The Americanisation of Edw. Bok, och han slutar den med en hyllning till den amerikanska idealismen: efter en rekreationsresa till Europa kan han betyga att han i intet land funnit en sådan klar och äkta moral.

Det nämnda häftet av Ladies' Home Journal var ett rekord även därutinnan, att det innehöll annonser för en million dollars. I själva verket äro magasinen och veckoskrifterna icke mindre än dagbladen främst annonsorgan, och ett häfte av t. ex. Saturday Evening Post gör närmast intryck av en kolossal reklambroschyr (ungefär 70 sid. text mot 100 sid. annonser). Det stora omfånget och den stora spridningen hava en av sina förutsättningar uti den billiga posttaxan; portot bestämdes 1885 till en cent per skålpund, och detta utnyttjades under nittiotalet till upprättande av en del nya, högst populärt hållna magasin (Munsey, Mc Clure, Everybody, Cosmopolitan), vilka för 10 cents skänkte flere stora följetongsromaner och en massa short stories, men som i verkligheten knappt voro annat än förstuckna reklamgeschäft. På 25 år stegrades antalet försända exemplar av dylika från 10 till 500 millioner. Postverkets stora förluster på denna trafik föranledde införandet 1917 av åtskilligt högre porto på tidskrifter av detta slag.

Digitized by Google

En litteraturart härskar framför andra i magasin och i veckoskrifter av nu antytt slag, den speciellt amerikanska novelletten. Det är som författare av short stories Poe, Bret Harte och Mark Twain blivit berömda, och om denna koncentrerade berättelse kunna väl amerikanarna säga som Horatius om den romerska satiren: tota nostra. Men pressens oerhörda behov av dylika (»dagens novell» har ju blivit stående nummer även i våra dagblad) har drivit författare inom alla europeiska länder att kasta sig på en så lönande specialitet. De stora tidningarna och veckobladen kunna givetvis betala honorar hur höga som helst och således köpa de bästa krafterna, World t. ex. O'Henry (W. S. Porter † 1910), som ansågs för den nyaste mästaren i genren.

Det finns givetvis också tidskrifter med mer litterär hållning; bredvid de ovan nämnda äldre magasinen hava av ålder North American Review och Atlantic Monthly det bästa namnet. De stå väl efter de stora europeiska i gedigenhet — särskilt, tycks det, i det historiska facket — men de innehålla en mängd artiklar av högt aktuellt intresse. Att de gärna skylta med uppsatser av framstående engelska och franska författare är ett karakteristiskt drag.

Veckopressen är oerhört omfattande; den uppgavs 1909 räkna över 15,000 publikationer (mot 2,000 dagliga), från karikatyrblad som Life och Judge till religiösa av alla färger. Att bland de senare katolikerna hava det största antalet vittnar om den romerska kyrkans förmåga av anpassning; närmast komma baptisterna, så metodisterna o. s. v. — Dessa religiösa blad hava för övrigt icke kunnat hålla sig oberörda av den påträngande världsligheten. Exempel lära finnas att redaktionen sätter det icke-uppbyggliga innehållet som en särskild avdelning och uppmanar läsarna att icke vanhelga söndagen genom att studera denna.

Veckoblad, som stå närmare dagspressen och innehålla aktuella artiklar, finnas av olika slag. Som exempel på de populära kan nämnas Collier's Weekly; om den kan meddela beskrivning av en »våt» dinner i Washington, avåten av senatorer och kongressmän, som talat för förbudet, så bebådas detta med helsides annonser i dagbladen. Det lönar sig, ty då kan den vanliga upplagan om en million ex. kanske dubblas. Och vilken reklam!

Bland veckobladen träffas också organ för modernt intellektuella strävanden, för andra och vidare synpunkter än dem, som omhuldas av genomsnittsamerikanen, organ som Outlook, Nation, New Republic. De citeras gärna av våra tidningar, då de innehålla upplysningar, som undertryckas i dagspressen. Men de äro ingalunda representativa för amerikanskt tänkesätt, såsom synes redan av deras ömkligt få

Digitized by Google

annonser; rimligtvis bestå de, tack vare understöd från någon mecenat, som är road av socialistisk eller bolsjevikisk kritik — i U. S. A. slår man gärna samman alla opponenter under någon sådan rubrik. Möjligt är emellertid att man i dylika tidskrifter har rätt att se ett tecken till att det börjar gå hål på den ortodoxa självgodheten. En sammanfattning av den kritik, som från dessa kretsar riktas mot idé- och själlösheten i den amerikanska kulturen, finner man i en samling uppsatser med titeln The Civilisation in the United States (1922). Att genomföra en ändring i detta hänseende, om också endast inom den högre klassen, skulle kräva ett oerhört arbete. Och en revolution — ty en sådan vore det — medför alltid sina risker. Just de bästa elementen bland amerikanarne hämta sin styrka ur de traditioner, som bekämpas av dessa kritiker. Genombrytas fördomarna, riskerar man att på samma gång knäcka den moraliska ryggraden — puritanismen.

8. ENGLAND.

Från 1880-talet räkna vi den »nya journalistikens» tid både i Amerika och i Europa. Uti vissa nya metoder hade det förra varit tidigare, men den stora strömningen bryter igenom ungefär samtidigt i England, och den måste således bero på andra orsaker än blott en efterapning av föredömet i U. S. A. Sensationslystnaden, om vi hålla oss till denna, är ett drag som finnes litet varstans, åtminstone i anlag, och den intressantaste uppgiften blir att se till, i vad mån och på vad sätt varje folks press tillägnar sig de nya uppslagen.

De gemensamma orsakerna till förändringen äro dels tekniska, dels sociala. Vad beträffar de förra, skall jag här icke söka redogöra för förbättringarna i rotationspressen och sättmaskinen; de hava fortgått ganska jämnt och kunna icke ensamma hava medfört ett plötsligt omslag, men äro givetvis en nödvändig förutsättning därför.

Vida mera ingripande vid en bestämd tidpunkt äro uppfinningarna inom pappersindustrien. Försöken att ersätta den dyra lumpen med annat material gå långt tillbaka, men först då man kommit till framställande av trämassa, fingo dessa försök praktisk betydelse. Med 1870-talet blev problemet löst på ett billigt och effektivt sätt. I det ögonblick de svenska småskogarna börja exporteras som trämassa eller som papper i »långa banor» för rotationspressarna, då är tiden inne för den nya journalistikens segertåg.

Man har sammanställt prisuppgifter för tidningspapper i New York under 1800-talets sista tredjedel och funnit, att kostnaden för samma kvantitet var 1866 (då siffran var högst): 17.2, 1873: 11.2,

Digitized by Google

1878: 6.46, 1890: 4, 1900: 1.6 — således ett fall till mindre än tiondelen under en mansålder. (Jag antar att kvaliteten blivit betydligt försämrad, men det spelar ingen roll i detta fall.) Huru avgörande en sådan fortgående omvälvning skulle vara för billighetspressens utveckling är självklart. Man stod färdig att övergå till massproduktion.

Bild 44. GEORGE NEWNES.

De sociala orsakerna kunna sammanfattas i den fortgående demokratiseringen med dess följder, men här är särskilt att giva akt på en sak: läskunnighetens spridning och läslustens tilltagande.

Förhållandena i den engelska pressen äro i detta fall kanske särskilt upplysande. Vi ha sett att den första insatsen för dagbladens demokratisering, Girardins och Bennetts, blev utan omedelbar verkan där på grund av skatten; först sedan denna upphävts och pennyblad framträtt komma på 1860-talet de stora upplagorna, likväl icke större

Digitized by Google

än dem Times redan kring 1850 uppnått, d. v. s. ungefär 50,000 exemplar. Kriget 1870—71 skänkte Daily News en tredubblad avsättning, och även andra blad drogo fördel av situationen, men det var ännu icke frågan om en väsentlig ändring av hela typen.

Bild 45. Tit-Bits.

De veckoblad, som uppstått under 1840-talet och som, i den mån de undgingo skatten, kunde säljas för en eller två pence, voro verkligt populärt hållna, d. v. s. avpassade efter läsare med s. k. mindre anspråk, rättare anspråk av annan art. Det var också på detta område »den nya journalistiken» först skulle framträda genom konsekvent tillämpning av en ny princip. Och den oerhörda framgången åter beror på att

Digitized by Google

den antydda klassen av läsare plötsligt fått en kolossal utvidgning. År 1870 antog parlamentet en Educational act, genom vilken moderniseringen av folkskolan inleddes, och som utbyggdes år 1876.

Ännu år 1880 stodo London och New York ungefär lika i fråga om de absoluta siffrorna för tidningarnas antal och spridning, med vardera bortåt 30 dagblad och sammanlagda upplagor av över 700,000 exemplar, men huru mycket Amerikas största stad var överlägsen Europas springer i ögonen, när man besinnar att den förra då hade blott tredjedelen så många invånare som den senare, och att i U. S. A. varje stor stad har sina blad, medan Londons tidningar läsas över hela England. Läskunnigheten och läslusten i detta land tyckes hava varit sent utvecklade. Vi sågo huru i Frankrike, där dock även stämpelskatt fanns, det för tidningar använda papperet från 1814 till 1826 steg från 26 till 669 millioner ark; i England var antalet tidningsexemplar 1811 24½ millioner, föll 1816 på grund av skattens höjning till 22 och steg 1820 till 29 millioner. Siffrorna äro icke alldeles jämförbara, men visa i alla fall ett oerhört utslag till Frankrikes förmån. Och 1832 påstods jämväl i det engelska parlamentet att det fanns stater i Nordamerika, som kunde uppvisa en press med en sammanlagd årlig spridning förhållandevis tio gånger större än den engelska.

Uti detta bragte 1880-talet en omvälvning genom den snabbt växande verkan av de nyss nämnda parlamentsbesluten; läskunnigheten tilltog hastigt, en ny publik ryckte fram, och den krävde en ny press.

George Newnes hette mannen, som gjorde reformen. Född 1851 hade han fått sin utbildning i en galanteriaffär i London och under tio år förestått en filial i samma genre i Manchester. En afton, då han satt och läste sin tidning, fann han en liten notis, som särdeles roade honom. Varför kunde inte en tidning utgivas, som bestod av bara sådana intressanta saker som denna »godbit»? »Tit-Bit! Tit-Bit! Heureka! Tit-Bits! Det var så jag fick idén till Tit-Bits», berättar Newnes.

Den 22 oktober 1881 (ett minnesvärt datum!) utgavs första numret av den nya penny-veckoskriften med detta namn, *Tit-Bits*. Framgången var omedelbar och bestående. Efter tre år flyttades affären till London; påskhäftet 1897 utgick i 671,000 exemplar, ett rekord, som senare antagligen slagits. Vad innehöll då detta blad? Svaret gavs i följande karakteristik av G. Steffen (England såsom världsmakt och kulturstat, 1898):

»Penny-veckoskrifterna äro sammansatta av lösryckta småbitar av alla möjliga slag; skvaller om ryktbara personer, naturvetenskapliga smånotiser, historiska anekdoter av äldre och yngre datum, tekniska upplysningar, reseäventyr i koncentrerad form, sportberättelser,

Digitized by Google

sensationsnovelletter, allehanda vardagliga och sällsamma erfarenheter och råd beträffande det moderna storstads-, industri- och handelslivet — och så vidare i oändlig mångfald. Allt är hackat smått i bitar, vilka kunna läsas och fattas av den vid lektyr mest ovane. Intresset hålles vaket genom en behaglig omväxling mellan det vardagliga och det vidunderliga, mellan det praktiska och det romantiska. Så till vida, som det kan vara fråga om en tendens i ett sådant mischmasch, tycks den gå ut på att framhålla, hur oändligt många underliga sätt att förtjäna pengar och »komma sig upp» ett modernt samhälle erbjuder den tilltagsne ynglingen.»

Med andra ord: den avdelning »blandade ämnen», som tidningarna av ålder använt som fyllnadsgods, blir här huvudsak. Det är anekdoter och det är »fakta», dessa senare utan sammanhang — en viktig sak —, anförda icke för att ur dem skall härledas någon tanke, utan rent lösryckta, såsom i och för sig märkvärdiga eller kuriösa. (Genren företräddes hos oss, skulle jag tro, först av »Förgät mig ej».) Det tekniska greppet att allt skall »hackas smått» är kanske det allra viktigaste; det är en bärande princip för den nya journalistiken, och det har sedan genomförts på ett högre plan; även sammanhängande artiklar behandlas numera på detta sätt i populära organ och förses med smårubriker över varje stycke, som för den ovane läsaren skall underlätta tillägnandet. Halvt omedvetet hade Newnes löst ett problem av oerhörd räckvidd.

I en uppsats om Newnes heter det: »Vad skulle det gagna till att ge en tredjeklass-passagerare en föreläsning om bimetallism eller en briljant artikel om binomial-teoremet? Utan tvivel skulle sir George (Newnes har sett sin framgång belönad med adelskap) kunna köpa sådana bidrag billigare än dem, som han fyller sin världsberömda tidskrift med, men genomsnittspubliken tycker inte om dem. Han väljer därför i stället en beskrivning om tusen ord av en millionärs lyckosamma spekulationer eller en spalt notiser om »hur kungen äter sin middag». Och därför att han så gör, äro våra (engelska) bokkiosker nu föremål för främlingens fägnad och beundran.»

Den sista slutsatsen ger optimistens synpunkt på rörelsen, och den förhoppningen är väl åtminstone i någon mån grundad, att publikationer av detta slag och en sålunda tillrättalagd framställning locka massorna att ägna någon stund till läsning, och att en del folk småningom får lust att göra bekantskap med litteratur av högre art.

Genren har bibehållit sig i det hela likadan som då den startades; pristävlingar, gratisförsäkring och andra tricks användes redan av Newnes och endast en och annnan ny variation ha efterföljarna kunnat hitta på.

Digitized by Google

Ännu ett ord om Newnes' senare verksamhet. Åt Tit-Bits ägnade han alltjämt främst sina krafter och valde själv omsorgsfullt dess text, men han nöjde sig icke med denna veckoskrift utan startade nya och utvecklade sålunda sin affär till det storartade och mångsidiga förlag för periodiska publikationer den blivit. Hans bästa företag jämte Tit-Bits var det allbekanta Strand Magazine, vartill planen utarbetades av Newnes i förening med Greenhough Smith, en modernisering av den gamla magazine-typen, där illustrationen kommit till sin fulla rätt och där innehållet gjorts mera aktuellt, medan priset nedsatts till hälften av det äldre, eller en halv shilling. Sin största framgång — en av sina »booms», som engelsmännen säga — hade tidskriften, då den meddelade Conan Doyles enastående »Sherlock Holmes». Startat år 1891, hade Strand efter några år en upplaga, som var kolossal och räknades i flera hundratusentals exemplar; det lästes över hela jorden, och ensamt dess spridning i Amerika lär överträffat vad något annat engelskt magazin nådde i sitt hemland. Nu har det nog sett sin bästa tid. — Andra Newnes' tidskrifter voro Woman's Life, British Boys, Navy and Army, Country Life, Wide World Magazine o. s. v. — där fanns att välja på, som man ser — och härtill kommo publikationer av en hel rad stora häftesverk.

Andra liknande förlag hava efter hand uppstått, somliga mer specialiserade, t. ex. på dam- eller sporttidskrifter, andra ännu mer omfattande än Newnes'. Av hans lärjungar äro de märkligaste Alfred Harmsworth och Cyril Arthur Pearson, båda en tid anställda i Tit-Bits' redaktion. Sedan de lärt hemligheten eller konsten där, grundade de egna veckoblad av samma slag, den förre Answers 1888, den senare Pearson's Weekly 1890. Det var rena efterapningar, sin betydelse vunno dessa herrar, då de slogo sig på dagspressen.

Newnes' inflytande har varit oerhört. Icke blott så, att nya tidskrifter av liknande slag uppstått, utan även inom andra grenar av pressen och icke minst inom dagbladen. Att det också sträckt sig över Atlanten och medverkat vid Pulitzers genombrott är högst sannolikt.

* *
*

Äran av att ha i dagspressen infört den nya journalistiken, som man brukar säga i England, har *W. T. Stead* gjort anspråk på, och på goda grunder (född 1839, omkommen vid Titanics undergång 1912). Han har skrivit en bok om »världens amerikanisering» och berömt sig av att hava kämpat för denna, därvid besjälad av den gamla äkta puritanska andan — det säger sig själv att denna var helt modernt

Digitized by Google

yankee, att amerikaniseringen var fullt så äkta som puritanismen. Han var idealist och filantrop, men hans religiositet var främst intresserad av spiritismens fenomener, den skulle hava en för honom påtaglig karaktär. Och som journalist hade han avgjord håg för sensationer och reklam. Han var en folklig förkunnare och en realistisk natur. Mer än en gång framlade han sina åsikter om huru tidningar skulle skötas, bl. a. genom att (i Review of Reviews 1893) referera ett samtal med Morley, då denne var hans chef i Pall Mall Gazette. På Morleys anmärkning om det önskvärda i att ha en stab sakkunniga för behandling av olika ämnen svarade Stead att detta vore ett misstag: »Journalisten står mellan det levande och det döda, mellan dem som veta allt och dem som veta intet, och det är hans plikt att tolka de fås vetande för de mångas fattningsförmåga.» — »En astronomisk artikel borde således skrivas av en i ämnet okunnig journalist?» — »Naturligtvis. En astronom skulle skriva den för astronomer och begagna termer, som läsarna inte skulle förstå . . . och de skulle inte lära sig det som ni åsyftat.» — Morley invände att detta vore att sätta okunnigheten till lärare för okunnigheten. — »Alldeles inte. Det är att använda en man, som är intelligent nog för att tappa fackmannens hjärna och sen servera sitt vetande så, att den vanlige läsaren kan fatta det.»

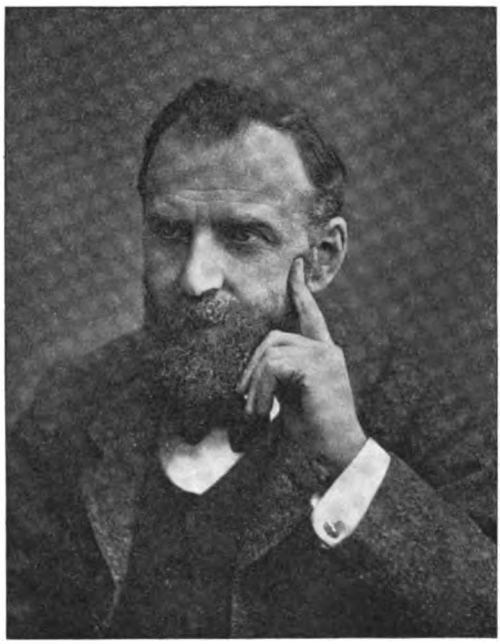

Bild 46. W. T. Stead.

Bliven huvudredaktör för *Pall Mall Gazette* 1883 efter Morley, fick Stead fria händer att tillämpa sina idéer, därvid understödd av T. P. O'Connor, en journalist av verklig litterär rang, ännu räknad som en av den engelska pressens yppersta pennor. »Han och jag», sade Stead sedermera, »kunna med rätta påstå, att vi revolutionerat den engelska journalistiken. Vi bröto med gammal tradition och gjorde journalistik till ett levande ting, pulserande av aktualitet, överallt

Digitized by Google

i beröring med livet... och detta utan att sätta till ett jota av vår politiska övertygelse.» Denna bevisade han sedermera genom att högljutt fördöma Englands politik mot boerna.

Åtminstone tre viktiga nyheter säger sig Stead ha infört i dagspressen: intervjuen, illustrationen och de förnyade upplagorna, vilka sedan allmänt upptagits. Den första intervjuen publicerade Stead 1880 eller 1881, men först på 1890-talet blev den mera allmän för att sedan åter tämligen försvinna. Illustrationen kom också då i bruk och har alltjämt utvidgats, sedan den grafiska tekniken fullkomnats, likaså de med »nya» nyheter försedda upplagorna, vilka liksom i Amerika gjort aftontidningarna mera omtyckta än morgonbladen.

Steads mest beryktade tilltag var artikelserien 1885 om The Maiden Tribute (»kvinnooffret i det moderna Babylon»), som gjorde en oerhörd skandal och bragte Stead tre månaders fängelse och avsked från redaktörskapet. 1890 startade han Review of Reviews med hjälp av Newnes, vars Tit-Bits här tillämpades på ett högre plan: tidskriften består huvudsakligen av korta referat av de mest uppseendeväckande artiklarna i andra revyer. Ett par försök att åter få fast fot i dagspressen misslyckades. Sin oförbränneliga vitalitet ådagalade han dock ännu på gamla dagar, när han, då anställd i Daily Mail, vid prinsens av Wales hemkomst från Indien lät smuggla sig ombord på hans fartyg, utfrågade de intet ont anande officerarna och följande morgon hade en utförlig berättelse om färden tryckt, medan konkurrenterna fingo nöja sig med den magra officiella. Som reformator behåller Stead sin plats, som han vunnit genom att föregripa den riktning, vilken blev härskande med de på 1880-talet framträngande nya samhällsklasserna.

Efter Steads avgång ur dagspressen var det den 1877 startade *Daily Chronicle*, som ledde reformerna, i det att den överförde en del av dem till de stora morgontidningarna, och under *H. W. Massinghams* ledning fick en glansperiod. Men om denne införde ett mindre tungt skrivsätt, mera rubriker och dylikt, var han alldeles icke benägen för den grövre sensationen. Han var — och är ännu — en journalist av hög rang, framförallt intresserad av politiken. Där tog han vinden från Daily News och ernådde ett anmärkningsvärt inflytande inom det liberala partiet; han påstås sålunda hava haft betydande andel uti att Asquith blev dess ledare. Men Massingham fick också bära följderna av sin liberalism; då Chronicles boervänliga hållning väckte publikens misshag och hotade att bliva betänklig för dess ekonomi, blev Massingham, som icke ville giva efter, avskedad av tidningens ägare. Till den riktigt »nya», affärsmässiga journalistiken kan han således icke räknas.

Digitized by Google

Bild 47. ALFRED HARMSWORTH, lord NORTHCLIFFE.

Dennas främsta män i England hava bröderna *Harmsworth* varit, och i synnerhet Alfred (1865—1922), nu mera känd under namnet Northcliffe efter det lordskap, som hans framgång inom pressen och

Digitized by Google

stora bidrag till den konservativa valfonden 1903 förskaffade honom. Efter sin begynnelse i Tit-Bitsgenren har han liksom Newnes och Pearson satt upp en hel rad veckoskrifter och magasin för olika intressen och smak, men sin viktigaste insats gjorde han med halvpennybladet *Daily Mail* 1896.

Tidningar till detta billiga pris voro förut icke okända (såsom exempel kan nämnas Morning Leader, grundad 1892), men dessa hade varit ganska anspråkslösa till sitt innehåll. Northcliffes idé var att för den halva pennyn ge köparen ett blad, som i fråga om nyheter kunde tävla med de äldre stora morgontidningarna. Han ansåg sig kunna genomföra denna plan, då han för billigt pris övertagit en på fallrepet stående aftontidning Evening News, som hade nya utmärkta maskiner. Hans kapital var blott 15,000 pd, men han gjorde ytterst omsorgsfulla förberedelser. Fullständiga nummer av Daily Mail började tryckas den 15 februari, men först sedan hela maskineriet — ordet taget i den mest omfattande mening — visat sig fungera utan minsta vank, beslöts att skrida till starten, som skedde den 4 maj. Upplagan var 100,000 exemplar, men omtryckning måste ske; försäljningen steg till 397,215 ex. — nära det fyrdubbla. När den första nyfikenheten var över, föll siffran något, men framgången var från första stund säker och har stått bi. Inom fem år nådde Daily Mail millionen, vid enstaka tillfällen, såsom Mafekings fall, drottning Viktorias död och under världskriget, mycket nära halvannan. Den senaste siffra jag sett för en genomsnittsdag, den sista april 1921, var 1,392,294. Sådana tal har England förut nog haft för veckoblad, men icke för dagblad. — Då en upplaga tryckes i Manchester, dit alla nyheter genast telefoneras, kan Daily Mail på morgonen vara i läsarens händer nästan var helst denne befinner sig inom England. Att en upplaga utkommer i Paris och en annan på Cunard-linjens fartyg, hör väl mera till reklamen. — Kostnaden för varje nummer uppgavs 1909 till 1,600 pd, nu är den givetvis högre.

Orsakerna till denna stora och snabba framgång äro flera, men den avgörande torde nog vara tillämpningen av Newnes' »stora upptäckt»: att det fanns en ny publik, och av hans metod: att hacka allt i bitar. Daily Mail har gett läsaren lika många och lika snabba, fast kanske icke lika pålitliga nyheter som de stora bladen. Liksom de har den skaffat sig korrespondenter jorden runt och liksom de förbindelser uppe bland de ledande kretsarna. Men den har meddelat dem i en mycket sammanträngd form, så att läsaren genast får tag på det väsentliga: det är »the busy man's paper». Alltså ha dessa utförliga referat av parlamentets förhandlingar, av andra politiska tal och mera slikt, som var den äldre engelska pressens särmärke, ersatts av

Digitized by Google

korta notiser, till på köpet kanske redigerade såsom reporterns subjektiva intryck. De hade börjat inskränkas redan förut, nu har det kommit därhän, att somliga redaktioner nöja sig med att meddela referat, som lämnas av därför särskilt upprättade agenturer. Samma väg hava ledarna gått; de äro gärna fyra—fem till antalet, men ha krympt ihop till »femtummare», således blott en kort anmärkning om ett aktuellt spörsmål. — Detta är en helt annan typ än den, som Delane bragt till fulländning i Times.

Sensationen frodas i politiken, särskilt under krigen, men består till vardags av de vanliga olyckorna och brotten. Den engelska sensationsjournalistiken skall, liksom den amerikanska, i motsats till den romanska, bevara skenet av anständighet, och den håller sig därför med förkärlek till äktenskapsprocesserna; skandalen är ju ingalunda mindre, men då den utspelas inför domstolen, blir den respektabel. Av gammalt ha dessa artiklar haft hemortsrätt i populära engelska blad; en redaktör av Times uttryckte en gång den önskan att dylika referat måtte bli förbjudna i England (som de äro i Frankrike alltsen 1850), men ingen vågar på allvar yrka på avskaffandet av denna säkerhetsventil för skandalhungern. Allt sådant, från politiken och från polisen, täckes också här av den amerikanska termen »human interest» och serveras under de från U. S. A. hämtade feta rubrikstilarna. Men det finns dock en skillnad; en amerikansk journalist uttalade sin förvåning över att, medan man i U. S. A. alltid söker driva upp dimensionerna på en olycka eller ett brott, den engelska pressen tyckes dämpa tonen — en iakttagelse, vars bärvidd dock inskränkes, ju längre ned vi komma och som är helt upphävd i de populära söndagsbladen.

Ett gammalt men i engelska dagblad så gott som nytt grepp, vilket anses kraftigt bidragit till framgången och dess varaktighet, var införandet av romanföljetongen — den hör till de internationella lockelserna. Det anmärktes mycket riktigt att »the serial story» hade vida mer berättigande i ett dagblad än i en månadsskrift, där läsaren mellan varje häfte hinner glömma var hjälten senast fastnade.

Illustrationen har efter hand blivit mycket använd. Frånsett vad som annars insättes i text och annonser, är numera hela sista sidan fylld av bilder: någon kunglig person, ett par nygifta ur den högre societeten, en dansös och en sportsman, därtill rörande eller lustiga situationer ur barnens och djurens liv, alltsammans oerhört enformigt — just så som den populära smaken vill ha det.

I den så att säga officiella historien om tidningen (Mackenzie: The Mystery of Daily Mail 1896—21), som utgavs till 25-års-jubileet, berömmer den sig av alla de insatser den gjort, huru den ordnat en

Digitized by Google

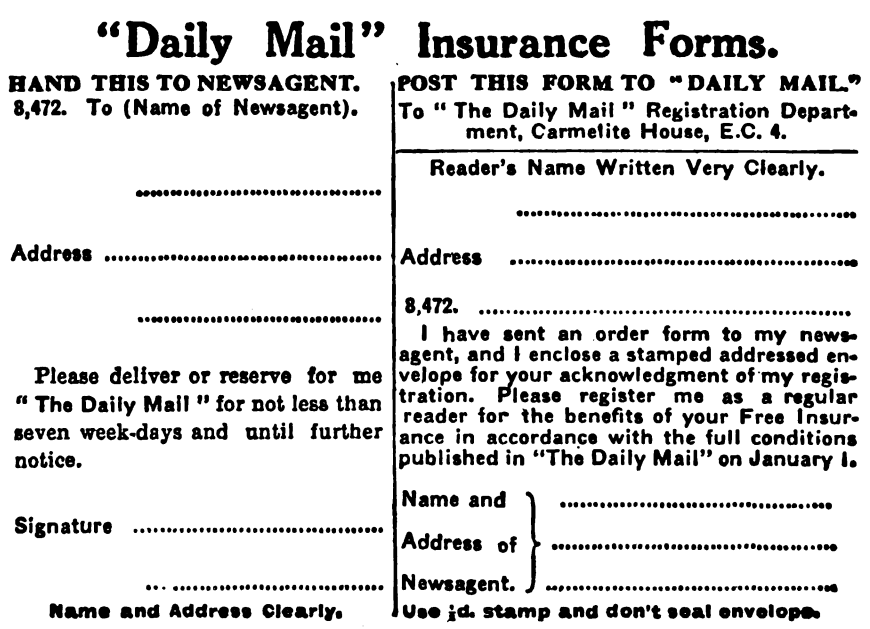

"Daily Mail" Insurance Forms.

HAND THIS TO NEWSAGENT.
8,472. To (Name of Newsagent).

.....

Address .....

.....

Please deliver or reserve for me "The Daily Mail" for not less than seven week-days and until further notice.

Signature .....

.....

Name and Address Clearly.

POST THIS FORM TO "DAILY MAIL."
To "The Daily Mail" Registration Department, Carmelite House, E.C. 4.

Reader's Name Written Very Clearly.

.....

Address .....

8,472. .....

I have sent an order form to my newsagent, and I enclose a stamped addressed envelope for your acknowledgment of my registration. Please register me as a regular reader for the benefits of your Free Insurance in accordance with the full conditions published in "The Daily Mail" on January 1.

Name and Address of Newsagent. .....

Use ½d. stamp and don't seal envelope.

Bild 48. Tillkännagivande om försäkringsvillkor för köpare av Daily Mail.

utställning, som visat »det ideala hemmet», uppmuntrat trädgårdsskötsel, agiterat för flygningens utveckling, för ett standardbröd o. s. v. Dylikt hade ju förekommit långt tidigare både i England och i U. S. A., ibland i stor, ibland i liten skala, men som allt annat har det i Daily Mail utförts med mera buller.

Samarbetet med försäkringsbolagen till ömsesidig båtnad var ett av Newnes' originella grepp, som på olika håll tagits upp. Under de senaste åren har en sann försäkringsepidemi grasserat i den engelska pressen, och huru Daily Mail ingripit däri kan ses av ovanstående bild.

Huru omdömena om detta dagblad än utfalla, dess stora inflytande på pressens modernisering kan icke bestridas, och till sist har måhända Dibblee rätt, då han säger: »Om Hearst komme över till England, så skulle det med ens bli klart, huru mycket bättre Daily Mail är, än den behövde vara.»

Annonser hava av gammalt haft hemort i den engelska pressen, men de voro förr i världen knappast av det slag, som kan rubriceras som reklam. De brukades icke systematiskt, och de sattes med samma stilsort som texten. Efter hand utvidgades de och rubrikstilarna trängde in också på detta område, såsom ganska naturligt var. Times

Digitized by Google

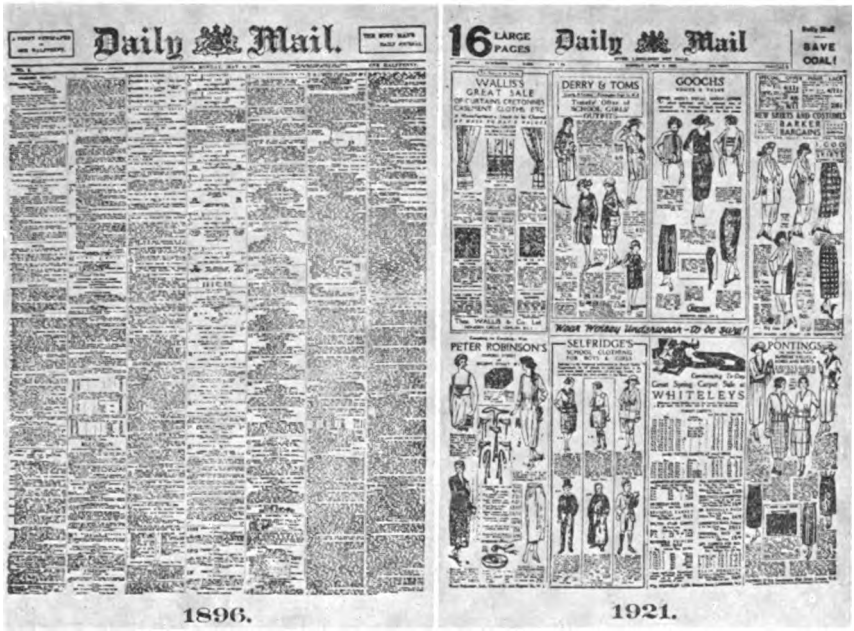

Bild 49. Daily Mails första sida 1896 och 1921.

och Daily Telegraph hava dock i det längsta sökt bevara sina traditioner; annonsören fick ej bryta mot uniformiteten utan måst nöja sig med att t. ex. genom upprepning av samma ord eller rad söka fånga läsarnas uppmärksamhet.

En annons i Times är givetvis på grund av dess rika eller förmögna läsare synnerligen värdefull, och av samma skäl kunna revyer med en rätt begränsad avsättning hava god annonsinkomst. Men den stora industrien, som mera lägger an på kvantitet än kvalitet, har sina givna organ uti massornas press. Harmswortharna hade naturligtvis ögonen öppna härför, men det visade sig, att annonsörerna voro skäligen tröga att inse sin fördel, och drastiska medel måste ibland tillgripas för att övertyga dem. Underverk därutinnan skall ha uträttats av Daily Mails annonschef Wareham Smith. Relativt få stora firmor, bland dem t. ex. tvålfirman Pears, slogo sig tidigt med iver och framgång på annonsering; för att få andra att följa ordnade Smith riktiga kampanjer; efter en sådan, som varade i 18 månader, hemförde han den första helsidesannons, som någon järnväg i England låtit införa. Kampanjen fördes i detta fall genom att bl. a. omsorgsfullt omtala alla de stora eller små missöden, som inte kunna undgås i driften.

Digitized by Google

Bild 50. Modern anordning av kombinerad text- och annonssida; ur Daily Mail.

Stundom har det gått galet; angreppen på en tvålfirma Lever, som icke ville annonsera, besvarades med en rättegång, som lär kostat Daily Mail 50,000 pd. Men i stort sett ha metoderna varit lyckosamma; 1909 beräknades annonsinkomsten till 500,000 pd, 1923, påstås det, till 3 millioner. Annonserna hava trängt in överallt, t. o. m. i Daily Telegraph omgiva de texten; naturligtvis ha illustrationer här använts

Digitized by Google

i ökad mängd. Första sidan upptages helst av en enda annons, vilken då är ordnad med typografisk konst. Den kostar i Daily Mail 1,250 pd.

I den nyss nämnda officiella historien om Daily Mail har Northcliffe låtit förkunna tidningens bragder och storhet, huru utomordentliga maskiner den har, huru underbar dess organisation är, huru den har sina egna skogar på New Foundland, som förser den med trämassa och papper o. s. v. Han har icke minst låtit framhålla sin omsorg för alla sina anställda, och hans egna ord härom vid andra tillfällen hava bekräftats från socialistiskt håll. I den nämnda boken hava också hans medarbetare fått ampelt erkännande, alltifrån Th. Marlowe, (irländare — naturligtvis!), som nästan hela tiden varit tidningens huvudredaktör, till helt anspråkslösa, anonyma medlemmar av staben. Listan på bidragande utom redaktionen innefattar namn, som höra till Englands främsta i politiskt, socialt och litterärt hänseende. Det är blott e t t namn man saknar: *Kennedy Jones.*

Bild 51. KENNEDY JONES.

Då denne man, född 1865, avled i okt. 1921, voro alla tidningar ense om att det var han, som skapat Daily Mail och därmed en ny period av engelsk journalistik; O'Connor i Daily Telegraph t. ex. säger att han allmänt ansetts som familjen Harmsworths business man, och gör själv anspråk på att ha dragit fram honom (i Sun 1892).

Kennedy Jones, som kämpat sig fram från intet, har icke saknat erkännande, bl. a. blev han parlamentsledamot, och om Northcliffe ansett lämpligt att förtiga hans insats, har han själv berättat om den i sin bok Fleet Street and Downing Street 1920, där han icke minst dröjer vid sitt arbete på att sätta Times på benen. Att beakta är, det han icke åberopar direkt amerikanska föredömen, utan som sina läromästare ärar Newnes och Stead. Man återfinner de vanliga slagorden: gentemot den gamla tråkiga pressen, som var till blott för politiker, finansmän och klubbmän, har den nya genom odlande av »the human element» blivit en press för alla o. s. v. Han är orubbligt övertygad om det berättigade i sina syften och metoder, och i de stora upplagorna ser han beviset på att de äro »sunda». Själv utgången ur massan, kunde han icke betvivla dess rätt.

Digitized by Google

Kennedy Jones vet mycket väl att han anses som en hård man, men försvarar sig med att han, väl ihågkommande sin ungdoms kamp, alltid sökt giva varje arbetssökande sin chance. Naturligtvis var han hänsynslös, framförallt väl mot redaktionen, och från denna sida är han skildrad av Ph. Gibbs i The Street of Adventure. Med kroppsarbetarna hade han kanske bättre hand. Då en strejk hotade med anledning av några nya maskiner, övertygade han sig om att de missnöjda icke voro så talrika, kallade så in deras taleman och bad dem »dra åt helvete». Varpå ordföranden, en irländare, genmälte: »Tack, sorr. Ni har talt som en gintleman.» — Anekdotens innebörd har ju mycket gamla anor; om metoden icke är ny, är den måhända dess mer allmängiltig.

Northcliffes betydelse minskas föga av att Kennedy Jones får sin tillbörliga andel i framgången erkänd. Den senare betonar som alla av hans typ och tid, att pressen från att ha varit ett yrke (profession) blivit en affär. För Northcliffe förblev det bådadera. I olikhet med de andra nya tidningsmagnaterna var han själv journalist, räknade sig och räknades av kollegerna såsom sådan. Han har haft sin fasta politiska övertygelse, som han fullföljt, och därmed skiljer sig Daily Mail från sina amerikanska, franska och tyska kolleger, vilka icke annat än tillfälligtvis bestå sig med en sådan. Northcliffe har alltid varit imperialist, alltid predikat Englands världsvälde. Jingoismen var hans idealitet. Sin första chance fick han med boerkriget, sen upphörde han aldrig att hetsa med den tyska faran, hans kampanjer med och mot Lloyd George under och efter kriget äro ännu i friskt minne.

Med hänvisning till boerkriget säger Dibblee: »Rudyard Kiplings och andras pennor skänkte folkets lidelse slående uttryck, men de skapade den icke. Här fanns en nation, som i fyrtiofem år pratat om krig utan att verkligt pröva det. Här fanns en journalistik, nog så inflytelserik och vaken på nytt, men böjd för att anse värdighet nyttig, och att en vis man borde tänka sig för två gånger, innan han tog ett avgörande steg. För dem som fingo privilegiet att dra fördel härav blev resultatet en ekonomisk framgång åtminstone lika stor som den, vilken gamle John Walter nådde mera lätt och utan så långt verkande konsekvenser.»

Northcliffe har, såsom den journalist han var, alltid gärna för allmänheten öppnat sitt hjärta; han har sagt sig drömma om en tidningstrust så kolossal, att den skulle göra all konkurrens omöjlig — i själva verket var Napoleon hans erkända förebild, och han vårdade ömt en liten hårlock, som skulle göra honom lik världshärskaren. En sådan trust, förkunnade han, skulle tillskynda mänskligheten stor

Digitized by Google

Bild 52. Titelsidor på några av Harmsworths tidskrifter.

välsignelse, då den icke längre behövde taga hänsyn till publikens dåliga sidor; alla omoraliska nyheter och artiklar kunde undertryckas o. s. v. — T. o. m. Stead blev betänksam inför utsikten till ett sådant monopol, vilket kanske — slikt händer tyvärr — skulle strypa även goda nya påfund och berättigad kritik.

Att trustväsendet blomstrat upp inom pressen, är en direkt följd av Newnes' ingripande reformer, av massproduktionen. Det finnes

Digitized by Google

alltjämt dess bättre utgivare med bestämda politiska, sociala och kulturella syften och med motsvarande förutsättningar i bildning och karaktär, men för massan av redaktörer är det nog att liksom varje annan fabriksledare, liksom den ovan omtalte Edward Bok, hava en säker näsa för och erfarenhet om smaken hos det slags folk, man vill ha till kunder.

Efter denna princip var Newnes' stora förlag anlagt, efter densamma ha bröderna Harmsworth byggt upp ett än mer omfattande; redan 1902 uppgåvos de äga 32 skilda publikationer, och nu torde deras olika bolag, av vilka Associated Newspapers är det största, hava ett hundratal. Lagret är utomordentligt väl försett med artiklar för olika differentierad smak; ensamt populära magasin ha de åtta, ensamt veckoskrifter för barn ett par dussin o. s. v. Trusten ledes numera av Northcliffes broder, lord Rothermere, som själv icke är journalist, men lär äga desto större talang som finansman.

Harmsworths närmaste medtävlare var C. A. Pearson, också han som sagt en lärjunge till Newnes, i vars Tit-Bits han var manager 1885—88. Sedan han därtill gjort studier i Amerika, grundade han med ett kapital av 3,000 pd, som han lånat av en släkting, år 1890 sin Weekly. Ehuru genren inte var ny, blev framgången så stor, att upplagan redan andra året räknades till 200,000 exemplar, ja, en gång höll Pearson på att bli ruinerad på grund av för stor avsättning! Bland de pristävlingar, som tillhöra arten, hade efter amerikansk idé upptagits ett slag, där det gällde att finna det felande ordet i ett stycke text. Engelsmännen grepos plötsligt av en sann lidelse för denna sport, och hundratusentals människor köpte bladet blott för att komma åt tävlingskupongerna. Pearsons eget tryckeri kunde ej tillfredsställa efterfrågan, han fick hyra andra, kostnaderna stego våldsamt, men ej så inkomsterna, ty — och här kommer det egentligen instruktiva i historien — annonserna ökades inte, och därmed var den stora spridningen ej blott till ingen nytta, utan rent av en nackdel. Ett domstolsutslag, som förklarade hela tävlan olaglig såsom ett förklätt lotteri, kom som en räddning för Pearson; då innestodo i insatser över 700,000 kronor.

Efter det lyckliga slutet på denna för engelskt sportraseri karakteristiska »missing-word-boom» gick Pearsons affär jämt framåt. Att han någonsin haft en egen ny idé, har jag ej lyckats upptäcka, men han har efter hand tagit upp en mängd främmande, kanske med någon liten förändring. 1893 startade han Short Stories, såsom titeln anger ett veckoblad för småberättelser, 1896 Pearsons Magazine såsom en efterapning av Strand och de närmast följande åren en hel rad nya tidskrifter, modetidningar, skämtblad m. m., bland dem också ett Royal Magazine, som såldes för tre pence, ett rekord i prisbillighet.

Digitized by Google

Efter ett årtionde ansåg sig Pearson kunna följa Harmsworths föredöme också med en halvpenny-morgontidning; den 24 april 1900 utkom första numret av Daily Express, och nyfikenheten var så stor, att på förhand därav beställts halvannan million exemplar. Man undrade, vilken hållning bladet skulle intaga. Svaret blev, att det icke hyllade något parti. Pearson hade icke som Northcliffe någon politisk ärelystnad, men fann uträkning i att ge sin tidning en moderat karaktär. Hans framgång — betydlig, fast icke så storartad som Northcliffes — har belönats på vanligt sätt: 1916 blev han lord Cowdray.

År 1899 kommo Daily Telegraph och Daily Mail överens om att utgiva söndagsnummer och sålunda liksom U. S. A:s och kontinentens tidningar utkomma alla veckans sju dagar. Men försöket slog illa ut och har icke upprepats; publiken blev upprörd över detta brott mot engelsk tradition. Den vill nog ha sin tidning också på söndagen, men vilodagens helgd skulle formellt iakttagas. Man beräknar tidningsåtgången i London om vardagarna till sex millioner exemplar, om söndagarna till det dubbla. Av ålder har också England haft sina särskilda söndagstidningar; den ännu blomstrande Weekly Dispatch stammar från 1801 och var för sin tid ett sensationsblad, som beskrev boxningar och slikt, sedermera också ett radikalt organ. Från att vara veckoblad, som sammanfattade veckans nyheter för läsare, de där annars icke hade tid att ägna dem, och således voro avsedda för de breda lagren, hava dessa publikationer blivit söndagstidningar, bestämda för en viss dag, men annars föga olika de vanliga dagbladen och såsom dessa med sinsemellan mycket skild hållning. De tre ovan nämnda ungefär jämnåriga Reynolds' och Lloyd's Weekly Newspaper samt News of the World hava ökat sin gamla och säkra popularitet genom de nya metoderna. Reynolds förbinder med radikal hållning rykte att vara synnerligen väl underrättad om hovet, det sistnämnda, som försäkrar att »dess nettoförsäljning överskrider 3,000,000 exemplar», och som således bör vara världens mest lästa tidning, flödar av sensationer: Tric of infamous criminals. — Dead woman's secret. — City life secrets. — Stranded actress. — A thief in society. — Trapped by flood. — Boy slain in wood. — Dead man's accusers. — Veiled woman's story of sinister farm. — Body in a pit. — Returned by stealth. — Countess's adventure in fishing smack. — Love and jealousy. — alla dessa titlar i ett nummer (d. 30 sept. 1923) och därtill sport, tävlingar, musik, bilder m. m. — en rikedom, som icke överbjudes av något amerikanskt, men så kan ju också ett stort lands och en stor stads material för en hel vecka utnyttjas. Och det gör News of the World samvetsgrant.

Digitized by Google

SUNDAY EDITION

NEWS OF THE WORLD.

SUNDAY, FEBRUARY 10, 1924.

NET CERTIFIED SALE EXCEEDS 3,000,000 COPIES.

PREMIER'S GREAT ORDEAL.

STATEMENT IN COMMONS ON TUESDAY.

CABINET'S POLICY.

THE "LONG FIRM" GENIUS.

JOSEPH MENDLESON IN GAOL AT LAST.

THREE YEARS OF EXILE.

NAVAL STOKER'S HONOUR.

CONVICTION QUASHED BY LOYALTY.

VENIZELOS RETIRES.

ELOPED TO LONDON.

COURT SEQUEL TO YOUNG LOVERS' FLIGHT.

BEFORE THE CRASH CAME.

THE SIX POINTS.

CABINET'S PLANS.

KING'S SPEECH TO BE ADOPTED.

WHERE M.P.s WILL SIT.

ACCUSED OF CONSPIRACY.

KRUPP'S NEW VENTURE.

NO WEDDING BELLS.

THE EMPIRE CRUISE.

OUR FOREIGN POLICY.

FIXED OVER £50.

Bild 53. News of the World.

Digitized by Google

Gå vi till den motsatta flygeln, passera vi bl. a. Sunday Times, ett från vardagens Times alldeles skilt organ (det tillhör nu lord Rothermere) med helt olika hållning, men ett seriöst blad, för att längst bort stanna vid *Observer*, erkänd såsom Londons för närvarande yppersta söndagstidning. Grundad 1791 har den genomlöpt flera stadier och torde varit det första söndagsblad, som (kring 1880?) meddelade nyheter på samma sätt och i samma grad som vardagens. Det är kortteligen till utstyrsel och innehåll ungefär en Daily Telegraph för söndagen, med den skillnad, att en del artiklar få karaktär av veckorevyer. Observer inköptes 1905 av Northcliffe, 1911 av Astor, den amerikanske miljardären, vars intresse för Londonpressen på flera punkter synes varit gynnsamt, och redigeras nu av J. L. Garvin. Det är honom bladet har att tacka för sitt stora anseende, hans ledare citeras med vördnad ända upp hos oss såsom uttryck för den äkta engelska moderata och sakliga konservatismen.

Man har anmärkt, att de främsta politiska journalisterna i ordets gamla förnäma mening, sådana som de högt värderade J. A. Spender, G. Gardiner och Massingham, på senare tid visat benägenhet att från dagspressen gå över till veckobladen, och detta därför att de där åtnjuta större självständighet. Måhända kan man våga tillfoga, att även för journalister av solid läggning det är tilltalande att, som i gamla dagar Delane, låta ögonblickets reaktion inför dagshändelserna något lägga sig genom ett par dygns besinning. Visserligen är, såsom Girardin en gång sade, pressens signatur glömska, men de hastiga svängningar i opinionen, som nutidens snabba nyheter ibland framkalla, kunna onekligen bli en smula generande för dem, som äro kallade att utan tid till eftertanke tolka dem.

Bredvid söndagstidningarna av nu angiven art ha vi ytterligare andra. T. P. O'Connor, som vi förut mött såsom medarbetare i dagspressen, har därjämte haft egna veckoblad, M. A. P. (Mainly About Persons) och T. P:s Weekly, och nu senast övertagit Cassel's Weekly. Och så ha vi veckobladen med tidskriftskaraktär, de gamla förnäma Spectator (liberal) och Saturday Review (konservativ) och de nya mer eller mindre radikala: Nation, Outlook och New Statesman.

Bland aftontidningarna har den under senare delen av 1800-talet uppkomna typen småningom försvunnit. Pall Mall Gazette inköptes 1892 av Astor och lades om till konservativ. Redaktionens mest betydande medlemmar utvandrade då, fingo hjälp av Newnes och satte upp en ny Gazette, Westminster, som blev ett liberalt organ av rang. — Men den riktning, som Stead inslagit, har oemotståndligt trängt fram; liksom i U. S. A. hava aftontidningarna alltmer blivit nyhetsblad, om också av annan art än morgontidningarna, mera populärt anlagda.

Digitized by Google

Släkt med dessa äro illustrations-dagbladen. Bilder hava ju länge, mer eller mindre, hört hemma i pressen, av vad slag den vara må, men en sak för sig är den typ, som grundar sin existens — liksom äldre veckoskrifter — på illustrationer av dagskrönikan. Den är rätt gammal i England (Daily Graphic 1890), men till blomstring har den nått först för ett tiotal år sen, beroende säkerligen dels på de mekaniska metodernas fullkomnande, dels på sambandet med biografernas segertåg. Numera hör Harmsworths Daily Mirror till de mest populära företagen. Det kan förtjäna tilläggas, att denna sattes upp (1904) såsom ett dagblad, särskilt avsett för kvinnorna. Det är väl tvivel underkastat, om dessa ha behov av ett för sig särskilt tillrättalagt nyhetsmaterial, och åtminstone denna gång visade sig spekulationen vara en grundlig missräkning. Också slog Kennedy Jones — det var han som ledde detta företag — tvärt om, kastade ut allt det feminina, tog ny sats och lade så en ny seger till sin förra.

Då jag övergår till frågan, huru den nya journalistikens seger med Daily Mail och dess själsfränder påverkat den äldre pressen, kan jag icke undgå att något utförligare dröja vid *Times'* historia. Den hade ofta klandrats för sin vacklande eller trånga politiska ståndpunkt, den hade genom affären med Parnell fått en allvarsam knäck i sitt anseende för ofelbarhet, men den var alltjämt redigerad med samma saklighet och omsorgsfullhet, och den bevarade sin självständighet. Det förtäljes, att lord Randolph Churchill vid sin avgång ur ministären 1886 sent på aftonen uppsökte redaktören Buckle för att genom primören av denna nyhet köpa ett välvilligt eftermäle, men fått ett tvärt avslag. — Engelsmännen hava också, även om de aldrig läsa detta blad, ett livligt intresse för dess öden och betrakta det såsom en av sina nationella institutioner, som bör hållas uppe; det bör vara världsbladet framför andra.

Men det var tydligt, att Times var i en utförsbacke; upplagan angavs 1898 ha sjunkit under 40,000 ex.; priset 3 pence var för högt, och innehållets solida ledsamhet mindre lockande än någonsin. Något måste göras, som utan att rubba på de förnäma traditionerna kunde göra tidningen mera populär. De manager (först Moberley Bell, sedan en amerikan Hooper), som för detta syfte anställdes, sökte locka med bilagor av olika slag, som för billigt pris tillställdes abonnenterna; särskilda veckoblad för finanser, teknik, uppfostran m. m. utgåvos efter hand, bland dem ett Literary supplement, som förvärvat sig mycket högt anseende och väl kan sägas hava utträngt de äldre kritiska veckorevyerna. (Athenæum maste 1922 uppgå i Nation.) — På senare tid har också en illustrerad bilaga tillkommit, även den av hög rang i sitt slag.

Digitized by Google

Vidare upprättades ett bokförlag, som utdelade ett nytryck av Encyclopædia Britannica med supplement, en samling Historians of the World m. m., och en »bokklubb», ett slags lånbibliotek, som gav abonnenterna stora fördelar och tycktes hota de vanliga bokhandlarna i deras näring. De blevo också ursinniga och skrîade högljutt, men faran var överdriven, den storartade organisationen kunde icke genomföras. Över huvud visade sig all denna fyndighet och allt detta arbete fåfängt; Times' upplaga sjönk ytterligare, ägarna blevo betänksamma, hela företaget sattes på aktier 1906 med ett kapital av 750,000 pd.

Världsbladet var till salu, fast det ej utbjöds. De båda tidningskungarna Northcliffe och Pearson voro spekulanter, och den förre (med sina kompanjoner) kom 1908 i besittning av Times. Det hette att dess karaktär icke skulle rubbas, men en del ändringar vidtogos, och 1914 nedsattes priset till en penny, vilket medförde en mångdubbling av upplagan. Bestod ännu den gamla Times?

Northcliffe kunde icke avhålla sig från att söka påtrycka det ärevördiga bladet sin politiska riktning, d. v. s. Daily Mails chauvinism. Han har en gång sagt: »Tidningar äro en gåta. Jag lär mig var dag något om dem, som jag inte visste förut, och jag har ändå studerat dem i vart hörn av världen, alltsen jag var pojke.» Han fick besanna detta också i fråga om Times; den blev ett besynnerligt mellanting, som icke på något håll vann riktigt förtroende och fast grund. Experimentet anses ha kostat Northcliffe ett par millioner pund, och vid hans död skyndade sig arvingarna att (d. 1 nov. 1922) göra sig av med företaget, som återgick till familjen Walter med hjälp av andra kapitalister. Huvudredaktören ombyttes, och kursen länkades åter in i den gamla fåran. Times har åter blivit ett självständigt organ för citys sakliga och moderata politik.

De nya ägarna söka bibehålla tidningens särställning genom att appellera till den levande känslan för traditionen. De vilja även formellt (och finansiellt?) göra den till en nationell institution under en viss offentlig kontroll. Huruvida detta skall lyckas, huruvida en typ, om än så värdefull, från en gången tid kan bevaras med konstlade medel, återstår att se.

Times var icke det enda gamla dagbladet, som råkade i trångmål och därpå i de nya pressgrosshandlarnas händer. Då Standard 1904 inköptes av Pearson, utbrast Daily News:

»Detta är den sista och mest dramatiska händelsen uti den revolution, som under de senaste tio åren försiggått inom pressen här i landet. Den innebär brytandet av en stor tradition ... Vi delade

Digitized by Google

sällan Standards syn på tingen, men vi gillade alltid den anda, varefter den sköttes. Den var djupt medveten om sina plikter mot nationen, såsom alla tidningar av den gamla skolan äro. Den ansåg det vara en tidnings skyldighet att tala sanning, även om den kallades tråkig, hellre än att servera lockande fantasifoster. Den lät aldrig rikets öden 'hänga på en rubrik'. Den drömde icke om massakrer och fann icke på ultimatum. Den nya journalistiken, som gått fram som en stormvind, är ovederhäftig och revolutionslysten. Den har ingen övertygelse. Den predikar jingoism i London, liberalism i Leeds, imperialism i Glasgow. Den drar sig ej för att upphetsa en nation till krig blott för att få upplagorna att växa. Den har brutit med all den engelska pressens tradition och har gjort den amerikanska 'bossens' metoder till sitt rättesnöre.»

Denna missmodiga utgjutelse, delvis kanske betingad av att Daily News själv vid den tiden var kännbart berörd av den nya journalistikens segertåg, har icke alldeles besannats. De båda andra konservativa morgontidningarna, *Morning Post* och Daily Telegraph, hava ridit ut stormen, och de familjebolag, som äga dem, hava lyckligt upprehållit sina traditioner, låt vara att dessa äro mindre tryckande än familjen Walters. Den förra inköptes 1876 av Algernon Borthwick, vars far redan varit dess redaktör, och utvecklades sedan alltmer i aristokratisk riktning; den blev godsägarnas, officerarnas och med dem befryndade samhällsklassers organ, och ägaren blev lord Glenesk. Efter dennes död ledes Morning Post av hans dotter lady Bathurst. Med anspelning härpå yttrade Manchester Guardian vid 150-årsjubileet 1922, att tidningen betraktas som »en spirituell, militärisk änkenåd, full av orimliga åsikter och beundransvärd livaktighet; ni har på känn, att om hon fick sin vilja fram, hon skulle ruinera landet, men det får hon icke», och därför är det bara trevligt att höra henne förkunna sin politiska visdom. Bladet är emellertid synnerligen mäktigt, och vare sig där behandlas militära eller litterära eller andra ämnen, hava dess artiklar ord om sig att stå på en hög nivå, vilken det bolag, som nyss (1924) inköpt det, vill bevara.

Mera borgerlig är *Daily Telegraph*, men även dess ägare, familjen Levy-Lawson, har blivit belönad med ett lordskap, Burnham, vars innehavare är de engelska pressmännens självskrivne president. Telegraph har också sin spalt, där notiser om den aristokratiska societetens förehavanden införas mot en avgift av ett pund stycket, såsom det öppet tillkännages — ett litet drag som kanske kan anses betecknande. För övrigt är tidningen moderat höger, står nära Times' ursprungliga tradition och har nog på grund av det gamla Citybladets vanskligheter förvärvat rangen som det förnämsta konservativa organet, en plats,

Digitized by Google

som det försvarar genom sin soliditet. Då den nuvarande lord Burnhams fader 1916 avled, innehöll Daily News ett motstycke till den nyss anförda ledaren, en hyllning till den bortgångne såsom en representant för pressens goda tradtion.

Den argaste högern har man under de senaste årtiondena haft att söka icke inom den gamla pressen, utan inom den nya populära, framförallt i Northcliffes, numera Rothermeres Daily Mail. Dess chauvinism kan givetvis åter bryta ut, när helst ett tillfälle erbjuder sig. Den tävlar alltjämt med Morning Post i franskvänlighet, och det har påstått att orsaken skulle ligga däruti, att ägarna äro finansiellt djupt engagerade i Frankrike, en insinuation av den art, som alltid utsprides under dylika förhållanden. Huruvida Daily Mails inflytande motsvarar dess anspråk, är ju en annan sak.

Liberalismen är långt klenare företrädd i Londonpressen. *Daily News* hade traditionerna från Gladstones stora tid, men blev sedan som vi sett fördunklat av Daily Chronicle och var en tid ganska osäkert ställt. Inköpt 1902 av chokladkungen Cadbury, fick det sin prägel av dennes puritanska åsikter. Northcliffe har berättat, att han en gång blev kallad till Cadbury, som lovordade hans tidningar såsom »märkligt fria från brott och last», och föreslog att de tillsammans skulle göra något för att höja pressen i Birmingham (där C. är bosatt). Han skulle bestå pengarna, Northcliffe sköta resten och hålla vilken politisk kurs han ville. Denne avslog anbudet med föga dolt förakt. —Dibblees omdöme lyder: »Daily News politik är högeligen sentimental och böjd för en osjälvisk humanitarism, som bekämpar trångt nationella tendenser, och det kan icke alltid avhålla sig från att låta denna känslosamhet färga sina nyheter, i synnerhet de utländska.»

Men Cadbury har lyckats mycket bra med sin tidning; han beslöt sätta ned priset till ½ penny, införa illustrationer och andra moderna metoder, men förbjöd alla sportnotiser — en enastående heroism, som icke heller visat sig möjlig att vidhålla. Det gick kanske trögt att arbeta upp bladet, men det gick; Daily News kunde åter glädja sig åt stora, t. o. m. kolossala upplagor. Det fick också till redaktör en av den engelska pressens ypperste män, A. G. Gardiner (1912—19), bekant icke minst för den obarmhärtiga kritik han riktade mot Lloyd George och dennes metoder under världskriget.

Daily News' ställning föranledde 1906 upprättandet av ett nytt liberalt dagblad i London, som bekostades av en ung rik entusiast Franklin Thomasson. Tribune, som det nämndes, skulle bli »ett första rangens nyhetsblad», men på samma gång »ett sunt allvarligt organ för den allmänna meningen», d. v. s. för liberalernas vänstra flygel, och hållas på en intellektuellt hög nivå. Förberedelserna voro om-

Digitized by Google

sorgsfulla, inga kostnader sparades och starten gick bra. Men vad det nu berodde på, riktig fart vann tidningen icke, och då den ännu efter två år, i början av 1908, icke fått större avsättning än 100,000 exemplar och gick med förlust av 1,000 pd i veckan, avstod Thomasson från kampen, som då kostat honom, sägs det, över ¼ million pund.

Uppgiften att företräda det liberala partiet tillföll sålunda den ovan nämnda Westminster Gazette. Utgivare har från 1896 allt intill 1922 varit J. A. Spender, som därmed förvärvat anseende som en av Englands främsta publicister. Det har emellertid ansetts mindre lämpligt att till ett politiskt huvudorgan hava ett aftonblad, och så började Westminster Gazette från november 1921 utkomma på morgonen. Någon affär har den emellertid icke blivit utan tarvar understöd av de liberala kapitalisterna, bl. a. påstås det av lord Cowdray.

Den allmänna meningen är emellertid ense om att man har att söka liberalismens främsta organ icke i Londonpressen, utan i *Manchester Guardian*. Grundat 1821, dagligt 1855 övertogs detta blad 1871 av C. P. Scott, som behöll ledningen i mer än fyrtio år och gav det dess utomordentligt stora anseende. Han stödde Gladstone, även om detta, såsom i fråga om home rule, måste ske genom att gå mot strömmen, och har alltjämt vidhållit en klart liberal politik. Men det märkliga är den höga intellektuella och moraliska standard som alltid kännetecknat Guardian. Gärna har den dragits fram som ett föredöme gentemot den av »den nya journalistiken» inficierade Londonpressen, och i synnerhet naturligtvis på liberalt och radikalt håll förklaras den rent av vara »idealet för en tidning». (New Statesman.) New Republic betecknade den nyligen såsom »ett mönster av opersonlig journalistik, inspirerad av en ledande personlighet», och detta framförallt genom tre egenskaper: nyheternas höga standard, rikedomen och vidsyntheten i de redaktionella artiklarna och den utomordentliga redbarheten och generositeten i dess stridssätt. Härtill bör fogas, att den kulturella avdelningen står lika högt som den politiska och »behandlas med något av tysk grundlighet och mycket av latinsk kvickhet och uddighet». Den engelska landsortspressen räknar många tidningar (t. ex. Scotsman i Edinburgh), som hava vackra anor och på sin ort ha stort inflytande, men Manchester Guardian är ett nationellt organ, ett världsblad.

Den engelska arbetarpressen har alltid haft klena villkor; den socialistiska Daily Herald befinner sig kroniskt i ekonomiska svårigheter, och det är samma historia i alla länder, Tyskland ensamt undantaget. Arbetarnas ledare och journalister må aldrig så mycket tillhålla dem att gynna sina egna intressen och köpa sina egna blad, de lockas mera av kapitalisternas, som förse dem med sensationsnyheter

Digitized by Google

och förströelse, än av socialisternas, som bjuda dem åsikter. Förhållandet har påtalats gång efter annan, ständigt utan resultat. Nyligen har Norman Angell (The Press and the Organisation of Society 1922) lagt fram ett förslag att bringa ändring däri, men det lnnehåller just ingenting nytt utan är liksom tidigare sådana opraktiskt och utopiskt, och en redogörelse är därför överflödig.

9. FRANKRIKE.

Kommer man från den amerikanska eller engelska pressen till den franska, är det första som slår en att tidningsnumrets omfång är så ringa, och bakom detta yttre faktum ligga inre, som icke äro mindre olika. En större motsats än den mellan t. ex. New York Journal och Le Temps, mellan en typiskt amerikansk och en typiskt fransk tidning kan icke gärna tänkas.

Vi ha sett huru Débats på 1850-talet utvidgades till sex spalter, ett format som på 1870-talet genomfördes mera allmänt, och som fransmännen funnit bäst att bibehålla. Då sedan Figaro 1895 till de fyra sidorna lade två nya, betraktades detta såsom en märklig reform, vilken efter hand accepterades av de större bladen. Och vid detta omfång ha de allra flesta stannat — där icke krigets hårda villkor framtvingat en återgång till de fyra sidorna. Att Frankrike, revolutionernas klassiska land, är hemmet för Europas mest konservativa folk, är en sanning, som småningom gått upp för alla. I pressen framträder detta, liksom på andra områden, i ett fasthängande vid traditionen och en standard, som präglar det yttre och det inre.

Att de franska bladen kunna nöja sig med ett så begränsat utrymme, beror främst på att annonstillflödet är så mycket mindre. Den franske affärsmannen begagnar hellre andra sätt att få sina varor bekanta; affischer och cirkulär användas med förkärlek och det ej minst av tidningarna själva. Petit Journal uppgavs i början av 1900-talet taga in 2,800,000 francs på annonser, men själv bestå 640,000 på affischer och dylikt, och det beräknades att av 100 millioner fr., som utgåvos för annonsering av alla slag, endast 40 kommo tidningarna till godo. — En annan egendomlighet är att hela annonsväsendet — frånsett de allra största Parisbladen — ligger i händerna på några särskilda firmor, som förpakta tidningarnas annonsavdelningar mot fasta summor. Begynnelsen till detta bruk ligger på 1840-talet, och det har genomförts alltifrån sextiotalet.

Ju färre annonserna äro, dess större verkan böra de äga, och de betalas också högre än i andra länder. Men de franska tidningarna

Digitized by Google

MERCREDI 13 JUILLET 1859.

JOURNAL DES DÉBATS

POLITIQUES ET LITTÉRAIRES.

MERCREDI 13 JUILLET 1859.

FRANCE.

PARIS, 12 JUILLET.

REVUE MUSICALE.

Bild 54. Journal des Débats 1859.

skulle i alla fall stå sig illa, därest icke kontot för »publicité» inrymde andra inkomstposter. I intet land äro reklamer i texten vanligare, och dessa betalas givetvis högre än annonserna. Priset på de senare växlade före kriget från $1\frac{1}{2}$ till 5 francs, medan de förra kostade

Digitized by Google

25—40 francs raden. Sådana communiqués införas bland andra notiser, men utmärkas av tidningar med ömtåligare samveten genom någon lindrig typografisk detalj. Borttages denna, stiger priset betydligt, och en tidning, som så gjorde, vann därpå 400,000 fr. Men begreppet reklam har under tidernas lopp fått en allt större omfattning; det är knappast för mycket sagt att varje välvilligt omdöme i en fransk tidning förutsätter att både dess förläggare och den enskilde publicisten erhållit sitt arvode därför, vare sig det gäller en fest hos en privat person, en nytt slags puder eller en ny roman. Därest i notisen om öppnandet av en bilutställning nämnes att presidenten dröjt vid en viss firma, så har denna nog fått betala därför och det drygt. Sådant är en sak, som sedan länge ingått i det allmänna medvetandet i Frankrike, och som knappt stöter någon människa. Liksom husmodern mycket väl har reda på att köksan vid alla inköp tar sin sou på francen, så beräknar staten vid upplåggandet av ett lån på 500 millioner tolv millioner för »publicité», d. v. s. tidningsreklamer. Startandet av en roman, säger d'Avenel, kan kosta ända upp till 80,000 francs.

Att tidningarnas börsavdelning med denna uppfattning är en utmärkt inkomstkälla, är självklart. Den förpaktas i regeln till någon affärsman för en bestämd summa; och han utnyttjar den sen på bästa sätt. Det är en delikat historia, säger de Chambure, då han berör ämnet, och han inskränker sig till att råda en husfader att vid penningplacering icke just lita på pressens anbefallningar. Naturligtvis är det en stor skillnad på olika tidningar. Om den förnäma Journal des Débats av sin börsavdelning beräknar 100,000 francs, medan Figaro på sin tar in en million — siffrorna avse här som alltid, där icke årtal nämnas, förhållandena före kriget —, så är det tydligt att de skötas efter olika principer.

Man kan ju säga att då detta blivit ett fullt genomfört system, så vittnar det visserligen om en annan moral än vår, men kan icke kallas korruption. Även de ryska generalerna lära iakttagit en viss ordhållighet, när de fått sina mutor; skulle affärerna fortgå, måste det så vara. Sparsamheten, individens och familjens, icke statens, är den franska dygden framför alla andra; att sko sig är icke blott legitimt, utan en plikt, vars underlåtande skulle vara ett beklagligt och straffvärt lättsinne, och ingenstädes är dyrkan av traditionen så utsträckt till vördnad även för traditionella missbruk, genom vilka någon person kan bereda sig fördelar.

Emellertid saknas icke tillfällen, då dessa förhållanden från att vara offentliga hemligheter bragts på tal av mera ömtåliga moralister. Man läse t. ex. inledningen till kritikern Ernest-Charles' bok La litté-

Digitized by Google

rature française d'aujourd'hui (1902), där han stämplar den litterära industrialismen, bokmakeriet och reklamen. »Den litterära berömmelsen bör icke gå till mer än 150,000 eller 200,000 francs. Operationen innebär icke någon risk. För var bok ger man ut 20,000 eller 25,000 francs i publicité; efter fem böcker är man säkert berömd.»

Över huvud är det genom en dylik uppfattning sådana storartade korruptionsaffärer som Panamaskandalen bli möjliga, men moraliska stortvätter anställas egentligen blott då politiken kommer med i spelet, och då ur denna synpunkt ett avslöjande av motståndare är ett lämpligt grepp.

Som vi se, Balzacs skildring av Parispressen var ingalunda blott ett alster av hans genom motgångar väckta misstänksamhet och av hans förstorande fantasi — den hade ett ganska faktiskt underlag och gäller i än högre grad nu än då den skrevs. För resten ha ju vissa kristidsföreteelser också i andra land, jämväl i Skandinavien, ådagalagt, att där frestelsen förefinnes, där finnes alltid folk som falla för den. Det är onödigt att erinra om slika beryktade historier, om icke för att förebygga fariseism.

De franska tidningarnas ringa omfång har emellertid ännu en orsak utom den i det föregående angivna. Det har sagts en gång att parisaren blott har tre geografiska begrepp: Paris, la province och »là-bas», vilket sistnämnda inrymmer hela jordklotet utom Frankrike. Engelsmannen, tysken, germanen över huvud har intresse för hela världen, låt vara differentierat genom ganska olika synpunkter. Om engelsmannen i vissa hänseenden är insulär, så är fransmannen det icke mindre; hans intresse och hans kunskaper äro synnerligen begränsade, när det gäller ting utom hans land eller hans stad. Underrättelserna från utlandet äro — eller voro före den nuvarande krisen — synnerligen sparsamma, och även med landsorten befattar sig Parispressen föga eller icke alls.

Över huvud är denna befriad från den massa strunt, som kommit framförallt de amerikanska tidningarna att svälla ut till kolossala häften. Och om en utlänning finner artiklar och notiser, som han är benägen att bedöma som sådant, så får han måhända medgiva att de dock äro i någon mån litterärt kvalificerat strunt. Detta ger den franska pressen onekligen en förnämare karaktär; vad den bringar är i genomsnitt mera läsvärt.

Det kan måhända — med all reservation för giltigheten — ha sitt intresse att till jämförelse meddela ett par av varandra oberoende försök, gjorda i början av 1900-talet, att i siffror angiva innehållets nart i esp. amerikanska och franska dagblad: för de förra upptaga yheterr 55 %, »opinions» 7.1 (därav en god del insända brev), »litte-

Digitized by Google

ratur» (= förströelseläsning) 2.4, annonser 32 (båda dessa konton numera nog något ökade), vartill komma illustrationer, redan då i N. Y. Journal omfattande 18.7 %; för de franska åter nyheter 30, politik 9, litteratur 14, konst och teater 11, annonser 27.5 % (en påfallande hög siffra). Härvid är att ihågkomma den synnerligen stora skillnaden i utrymme, ungefär 16 sidor mot 6.

Den franska kulturen är sig själv nog, och den kan ha grundad orsak att så vara; om det är i allo lyckligt, är en sak för sig. Fransmännen försvara den såsom en gammal och förnäm skapelse emot den moderna demokratiska, som industriens utveckling genomfört, och de vända sig främst mot tyskarna, men kunde givetvis lika fullt angripa amerikanarne och kanske andra f. d. allierade.

Denna franska kultur, vars högre värde ger den större rättighet att existera t. o. m. på de andras bekostnad, är klassisk och aristokratisk till sin karaktär. Men Frankrike har s i n demokrati; man åberopar gärna att det i motsats till andra länder alltjämt är ett bondens och hantverkarens land. Dessa hava just icke förrän på den senaste mansåldern blivit vidare uppmärksammade i litteraturen, och i politiken synas de alltjämt icke. En bonde i kammaren, i ministären, är helt enkelt otänkbar. Icke förty är det nog dessa samhällselement, som ytterst äro de avgörande; så länge finansmännen, advokaterna och publicisterna kunna få dem med sig, må de styra landet; mot dem går det icke. (Huruvida icke Frankrike dock är på väg att industrialiseras även det, är en fråga som redan diskuteras.)

Av yttersta vikt blir då att bearbeta denna anonyma massa, att under skonande av dess fördomar — framförallt dess motvilja mot att betala skatter — söka ingiva dem de åsikter och den stämning, som politiken kräver; därav dessa flitiga tal av ministrar och deputerade, därav ock tidningarnas agitation. Slikt förekommer för visso i alla land, men det är värt att lägga märke till särskilt i Frankrike, där det i högsta grad satt sin prägel på pressen.

I Journal des Débats' Livre du centenaire har John Lemoinne dragit upp en jämförande karakteristik av den engelska och franska pressen, vari följande läses: »Som medel för publicitet och information är den engelska tidningen överlägsen den franska. Den har flera korrespondenser, flera telegram, flera nyheter, flera referat, den har i synnerhet flera annonser. Med ett ord, den är rikare. Men jag tror icke att den har samma politiska verkan som den franska. Denna är ett överlägset organ för opinionen. I den engelska tidningen finna vi korrespondenser från alla länder, av helt annan mening än dess egen. Vi äro mer doktrinära, mer 'filosofiska', mer logiska. Våra tidningar bilda en menighet (un corps de doctrine); vi tillåta icke i korrespon-

Digitized by Google

denser och notiser vad som strider mot vår religiösa, moraliska, politiska ståndpunkt, vi arbeta mera genom predikningar än genom upplysning. Vi bekänna och vi driva en bestämd princip i rak motsats till den engelska journalistikens växling och filosofiska likgiltighet.»

En annan författare säger att fransmännen icke nöja sig med fakta utan fordra reflexioner och tankar, t. o. m., tillägger han, om dessa äro förgiftade, och en tredje (Hatin) förklarar rent ut att »för en fransk tidning lönar det sig bättre att lägga an på lidelserna än på vetgirigheten».

Dessa uttalanden äro värda beaktande; de må suppleras genom ett påpekande av en fransk egenskap, som under kriget visat sig på ett beundransvärt sätt: disciplinen. Världen erinrades då om att fransmännens stora skald är Corneille lika väl som Racine, den heroiske förkunnaren av plikten lika väl som den subtile tolkaren av lidelsens psykologi. Överallt gör sig denna disciplin gällande, i familjens makt över den enskilde lika väl som i statens byråkrati. En amerikansk bytesprofessor (B. Wendell) har skrivit en ur flera synpunkter märklig bok om Frankrike, däri han bl. a. skildrar den hierarki — termen är riktig även däruti, att den nog härflyter från katolska föredömen — som består i undervisningsväsendet, hurusom en direktör i ministeriet dekreterar läroplaner och utnämner lärare, dem han genom omsorgsfulla rapporter har förträfflig kontroll över, var och en genom hans dossier. Systemet, även frånsett dess oundgängliga avigsida av långt sträckt nepotism, skulle uppröra kanske framförallt en svensk med hans ämbetsmannatraditioner och ömtålighet; intelligent skött fungerar det säkerligen förträffligt, och framförallt, det accepteras utan opposition.

För våra fäder var Frankrike revolutionernas klassiska land, för oss bör det vara disciplinens, i politiken och jämväl i pressen.

Paris' tidningar kunna uppdelas i tre eller fyra slag. Den förnämsta typen kan man kalla den i fransk anda ombildade engelska, representerad av de båda välbekanta *Journal des Débats* och Temps. De äro institutioner, fyllda av ansvarskänsla gentemot sina traditioner och sina uppgifter. Den förra bibehåller bäst sin gamla karaktär såsom framförallt ett kulturellt organ för eliten av den franska publiken, men saknar icke politisk betydelse. Om dess upplaga stannar vid en efter nutida förhållanden anspråkslös siffra, så beror dess existens antagligen på att dess »publicité» på grund av läsekretsens höga sociala ställning ger stor avkastning. — Temps har fortsatt den tendens, som redan tidigare röjt sig, det har under det nya århundradet blivit Frankrikes främsta politiska blad; härom mera nedan.

Digitized by Google

Figaro blev också en institution, men med annan anda; om den började ådagalägga litterär ärelystnad, så bibehöll den dock sin mondäna karaktär och upphörde ingalunda att vara det främsta boulevardbladet. På 1880-talet gick det i vissa hänseenden i spetsen för pressreformerna genom införandet av »le grand reportage», särskilt intervjuen med personer av rang inom politiken, litteraturen, sällskapslivet o. s. v. Chincolle synes givit föredömet, andra följde. Men om dessa samtal verkligen ägt rum, ansågs likgiltigt; Maurice Barrès t. ex. skrev intervjuer med Renan och andra berömdheter utan att ha sammanträffat med dem. Man hade fått en ny, mera dramatisk form för den litterära essayen, det var allt. Det är icke fråga om fakta utan om konstnärlig stil — det är franskt. — Tidtals har Figaro velat spela en politisk roll och tog sålunda parti för Dreyfus, men kom därmed i konflikt med både publik och aktieägare; redaktionen fann snart rådligast att avskeda ett par medarbetare såsom försoningsoffer och helt kasta om kursen. Sitt gamla rykte för hätska personliga angrepp har Figaro bevarat. Ännu minnes man huru sådana på politikern och finansmannen Caillaux förde till att dennes hustru gick upp och sköt ned dess direktör Calmette (mars 1914). Det var en sensation alldeles i tidningens egen stil. — På sistone har Figaro haft en del inre strider att bestå; ett tag utvandrade en del av dess stab till Gaulois, vilken under Arthur Meyer ävlats att vara det mest mondäna bladet.

Av långt mera ingripande betydelse än Figaros s. k. reformer var grundandet av *Matin* 1884 av en amerikan A. Ch. Edwards med stöd av amerikanskt kapital. Därmed fick Frankrike en ny typ: le journal d'information. Det är ju betecknande att en tidning, som lägger an på nyheter, anses som något nytt, och det var som av upphovet redan kan slutas amerikaniseringen, som ryckte in i Paris. Till de gamla lockelserna, rafflande följetongsromaner och dito faits divers, kom nu det verkliga reportaget i stor stil. Matin berömde sig av att vara »det enda franska dagblad, som på egna trådar får de senaste nyheterna från hela jorden». Man har visserligen misstänkt att trådarna i själva verket voro New York Heralds, men Matin har mången gång blivit nämnd för någon uppseendeväckande journalistisk bragd, ett djärvt avslöjande eller någon annan sensation, som ibland kanske också var överensstämmande med verkligheten.

Matins pris var tio centimes och låg sålunda emellan de dyra bladens femton eller mera och billighetsbladens fem. Skulle det icke löna sig att utgiva en stor tidning till en sou? Försöket gjordes med *Journal* 1892. Såsom redaktör stod journalisten F. Xau, men i själva verket hade denne starka finansiella krafter bakom sig, och det krävdes också, därest som man sagt sju millioner francs gingo åt, innan tid-

Digitized by Google

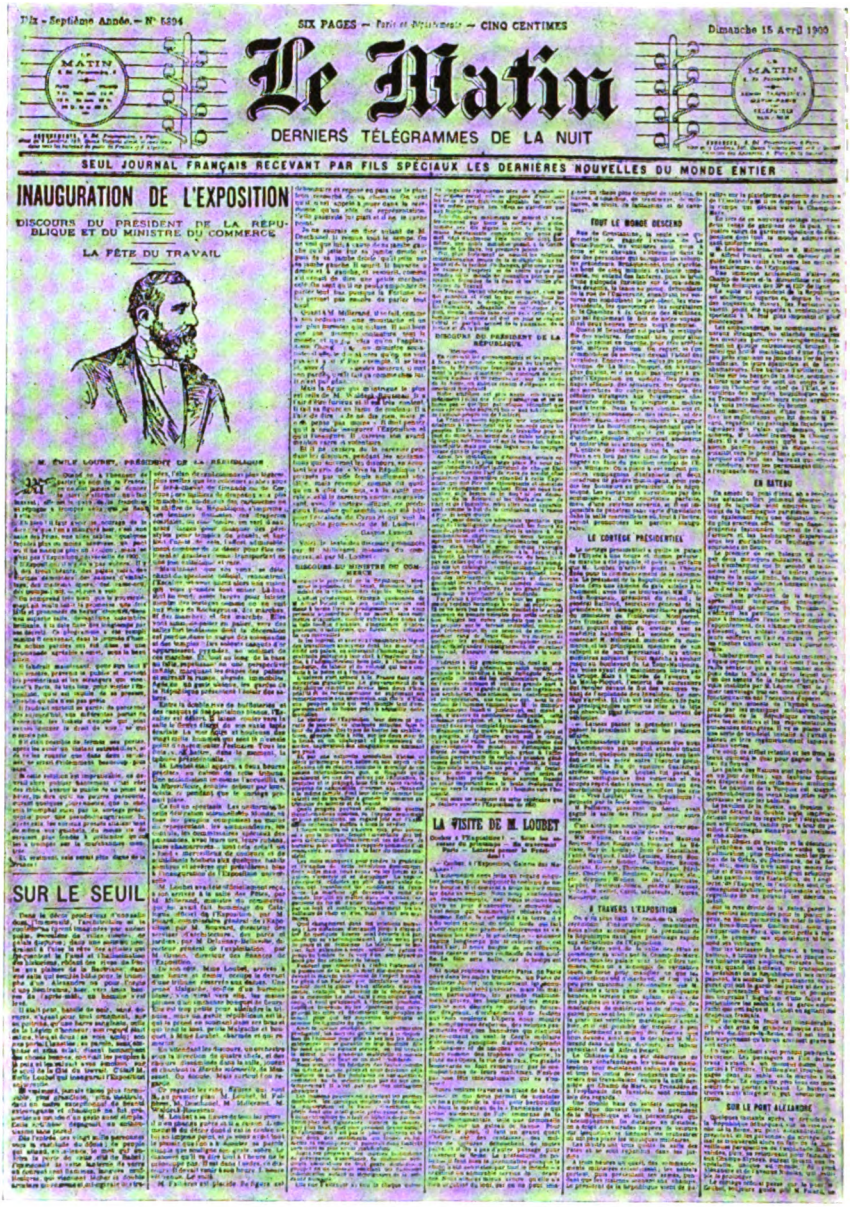

Le Matin

DERNIERS TÉLÉGRAMMES DE LA NUIT

SEUL JOURNAL FRANÇAIS RECEVANT PAR FILS SPÉCIAUX LES DERNIÈRES NOUVELLES DU MONDE ENTIER

INAUGURATION DE L'EXPOSITION

DISCOURS DU PRÉSIDENT DE LA RÉPUBLIQUE ET DU MINISTRE DU COMMERCE

LA FÊTE DU TRAVAIL

M. EMILE LOUBET, PRÉSIDENT DE LA RÉPUBLIQUE

SUR LE SEUIL

LA VISITE DE M. LOUBET

TOUT LE MONDE DESCEND

DISCOURS DU PRÉSIDENT DE LA RÉPUBLIQUE

LE CORTÈGE PRÉSIDENTIEL

EN BATEAU

À TRAVERS L'EXPOSITION

SUR LE PONT ALEXANDRE

Bild 55. Le Matin 1900.

Digitized by Google

ningen slagit igenom. Den lade bl. a. an på att vara lika litterär som de äldre stora, men med en mera modern och yngre prägel.

Matin, som emellertid trots sina ansträngningar sackat något tillbaka i konkurrensen, inköptes 1898 av en M. Poidatz, som följde Journals exempel, satte ned priset till en sou, ökade omfånget och bl. a. förnyade utrikesavdelningen genom att för en summa av 125,000 francs om året förvärva Times' telegram. Matin fick på detta sätt ny fart och upplagan ökades på tre år till det fyrdubbla (bortåt 300,000 exemplar). Belåten med denna framgång sålde Poidatz tidningen till en ingenjör Bunau-Varilla, som kommit sig upp vid Panama och som visade att än mera kunde tagas ut ur affären. Genom nya reformer, bl. a. införande av illustrationer, drev han upp avsättningen till ännu vida högre siffror. — Journal å sin sida blev icke efter; ledarna togo upp den amerikanska idén att utöka bladet med åtskilliga särskilda avdelningar, ägnade åt moder, hygien, »humor», kinematografi o. s. v. Den kom med detta sitt stora omfång — före kriget ända till tolv sidor — att mera påminna om den anglosaxiska typen än om den gamla inhemska.

Den franska publiken visade sig således erkännsam för en hel del amerikanism i journalistiken, och följden har blivit att begreppet »stor tidning» fått en vidgad innebörd: det är numera billighetspressen, som är den stora, till omfång och spridning. Dit räknas då visserligen ännu Débats och Temps men med minst lika stor rätt Matin och Journal, vidare Echo de Paris (ägd av familjen Simond, köper sina nyheter av Daily Telegraph), som på sista tiden gått fram bredvid dem, och så de gamla soubladen Petit Journal och *Petit Parisien*, vilket sistnämnda ungefär vid sekelskiftet från det förra erövrade platsen som Frankrikes mest lästa. Petit Parisien, grundad 1876, övertogs 1888 av Jean Dupuy, en mycket bemärkt politiker, flera gånger minister, vice president i senaten o. s. v., men därtill en överlägsen affärs- och organisationsförmåga. Tidningen är i grunden storborgerlig, och som ett vittnesbörd kan citeras ett yttrande av Arthur Meyer, redaktören av den snobbiga Gaulois: »Jag lyckönskar er till ert blad. Det är beundransvärt skött. Det läses också i m i n a kretsar.» Men Dupuy har förstått att ändå bibehålla en viss demokratisk ton och har sålunda fått ett fast grepp på småborgaren i hela Frankrike.

Landsorten har naturligtvis sin press, och somliga stora städer ha tidningar med ansenlig upplaga och inflytande, såsom Dépêche de Toulouse, Petit Marseillais, Petite Gironde (Bordeaux) m. fl. Men centralisationen är stark på detta som på andra områden. Likaväl som Madame, när hon skall köpa en ny hatt, skriver till Louvre eller något annat av de stora magasinen i Paris och får sig tillsänt ett litet lager

Digitized by Google

i angivet prisläge att välja på, lika väl måste Monsieur ha sitt blad med något av doften från huvudstadens boulevarder.

»Den lille parisaren» är också mycket omtyckt i landsorten; dygnet om gå dess pressar och kasta jämt ut nya upplagor för expresstågen i alla riktningar efter dessas avgångstider. Och dessa upplagor äro icke blott förnyade med de senaste telegrammen utan också en smula tillrättalagda efter behovet och tycket just i den landsända, för vilken envar är avsedd.

Petit Parisien hade genom dessa medel före kriget nått en upplaga av 1,600,000 exemplar, och nu anges den till två millioner eller därutöver, något i hela världen enastående; intet dagblad, blott ett par engelska söndagstidningar hinna dit, som vi sett. Affären är kolossal; expeditionskostnaderna ensamma uppgingo 1915 till 2,760,000 francs, och vinsten var rimligtvis något liknande. Några synnerligen belysande siffror för Matin 1912 böra här till jämförelse citeras. Man beräknade då att dess kostnader, fördelade på vart enstaka exemplar, var 3.76 centimes, medan av de 5, köparen erlade därför, tidningen erhöll 3.5 — således en förlust på varje exemplar av $^1/_4$ centime dagligen eller bortåt 1 franc årligen. Men samtidigt betalte det bolag, som arrenderade Matins »publicité», fem millioner därför, och vinsten var således lysande. Värdet i Petit Parisiens annons-avdelning bör då vara ännu mycket högre, när dess spridning är ungefär lika stor som dess fyra konkurrenters sammanlagda. Jean Dupuys' söner, som för några år sedan ärvt affären, ansågo den nog stark att våga ännu ett steg: de började trycka sina »regionala» upplagor delvis ute i de städer, för vilka de voro avsedda. Detta upprörde häftigt de andra stora Paristidningarna, och dessa bildade under Bunau-Varilla en trust, som tog upp striden om marknaden i landsorten. Närmast gällde den det hela Frankrike omspinnande nät av agenter och detaljförsäljare, som distribuerade tidningsnumren till allmänheten, och som man nu förmådde att bojkotta Petit Parisien. Denna måste också efter ett par månaders kamp ge tappt.

I förbigående kan här La Croix nämnas, ett katolskt organ, som 1880 grundades av les pères de l'assomption, men 1883 övertogs av yrkesjournalister, gjordes till dagblad och fick stor framgång. Det är anlagt framförallt på landsorten, för vilken dotterblad i en mängd departementshuvudstäder upprättats. Samtliga dessa upplagor lära hava en spridning av halvannan million exemplar.

Ytterligare några drag böra tillfogas för belysning av amerikaniseringen. — Enstaka försök hava gjorts att i Frankrike driva kampanjer för ett visst socialt mål, men erfarenheten har visat att försiktighet därvid är av nöden, mer än annorstädes kanhända. En tid-

Digitized by Google

Bild 56. La Croix.

Digitized by Google

ning, som var nog djärv att taga itu med alkoholismen och särskilt absintdrickandet, rönte visserligen livligt understöd av framstående läkare och sociologer, men stötte på den mäktiga »fédération des marchands du vin». Den fann sig bojkottad av både annonsörer och läsare, skall hava sett sin spridning minskas med 100,000 exemplar, måste avstå från kampanjen och göra en förödmjukande avbön.

Bilderna hava fått insteg i de flesta tidningar (dock ej i Débats och Temps), men brukas rätt måttfullt, och Excelsior (1910), som var ett försök i stil med Daily Mirror, lär icke haft mycken framgång. Annars hava nog de anglosaxiska typerna tillägnats i ganska stor utsträckning, så Tit-Bitsgenren i Je sais tout (1905) m. fl. och det domestika veckobladet i Femina (1901) och andra. Petit Parisien utger i likhet med de engelska tidningsförlagen en hel rad specialtidskrifter som Nos Loisirs, Miroir des sports, Agriculture nouvelle o. s. v. — Den nya typen av aftonbladet är också representerad, främst av Paris-Midi (1911), som vunnit allt flera läsare; till sitt omfång är den mindre än våra landsortstidningar.

Förströelseläsningen förekommer i dagbladen icke blott i form av den gamla franska följetongsromanen utan ock såsom short story i varje nummer. Även kvinnorna och den icke-litterära publiken ha fått både sina särskilda organ och sina »sidor» i de populära tidningarna.

Söndagstidningen är däremot överflödig här, enär den ingår i dagbladet, och veckobladet av högre standard representeras endast av Annales politiques et littéraires (1883). Men det ersättes av revyerna och i själva verket även av dagspressen. Vi äro ännu icke färdiga med denna, vi ha ännu kvar att betrakta en typ därav, just den mest franska.

Klagomålen att den äkta traditionen i pressen klämts till döds äro lika gamla och lika starka i Frankrike som annorstädes. Hela den skildring, Léo Claretie gav av tidningsväsendet i Petit de Julleville's litteraturhistoria 1900, var en elegisk återblick på flydda bättre dagar. Vi ha sett huru mycket längre moderniseringen nu sträckt sig, och det bör särskilt betonas hurusom informationspressen, sin art likmätigt, medfört att den ojämförligt största delen av innehållet blivit osignerat. Reportaget är till sin natur opersonligt, anonymt.

Men den franska prägeln har ingalunda helt utslätats. Den personliga synpunkten är alltjämt högt värderad, beundran för den briljanta artikeln alltjämt levande och stark — oavsett vilken dess tendens är. Politiken ger sitt betydande inslag också i nyhetspressen. En politisk person av rang har gärna en ledarställning även där, så senator de Jouvenel i Petit Parisien, så Pichon i Petit Journal, så den mera äventyrlige Ch. Humbert i Journal. I Echo de Paris hade den gamle

Digitized by Google

legitimisten greve de Mun och sedan den nyligen avlidne nationalisten Maurice Barrès hemort, och från samma blad citeras de uppseendeväckande artiklarna av signaturen Pertinax (André Geraud).

Men det finnes en mängd andra tidningar i Paris utom de nu nämnda. I sin förut citerade bok uppgav d'Avenel att det då (1905) fanns inalles 89 dagblad, och han tillfogar att av dem blott ett dussin buro sig. Några år senare (1914) har Latzarus en liknande uppgift: av de då till 66 minskade förde 25 ett skenliv — somliga med blott några hundra prenumeranter —, medan av de övriga 41 knappt ett tiotal lämnade vinst. Huru förklaras detta förhållande?

I förbigående må erinras om att åtskilliga främmande makter eller partier inom främmande länder göra ansenliga uppoffringar för att se sina intressen företrädda i världspolitikens centra, London och än mer Paris, icke blott så, att de understödja vissa därtill villiga tidningar, utan också genom att uppsätta egna organ, veckoblad och t. o. m. dagblad. Så gjorde t. ex. finnarna under sin kamp mot storryssarna.

Långt viktigare är emellertid att de politiska partierna inom Frankrike — såsom också sker i andra land — måste se till att vara företrädda i Parispressen. Den monarkiska Gazette de France, Frankrikes och över huvud Europas äldsta tidning, kunde sålunda framsläpa sina dagar med en minimal upplaga ända till dess dyrheten under kriget (1916) gav den nådestöten.

Men denna politiska partipress har i Frankrike sin särskilda prägel. Den är mindre organ för ett parti än för en framstående politisk person. Det har förut varit anledning att fästa uppmärksamheten på detta förhållande, som kanske särskilt utbildat sig under den tredje republiken, då grupperingen inom parlamentet tidtals åtminstone icke föreskrivits blott av de stora linjerna, utan avhängt av en mängd smärre frågor eller rent av personliga anledningar. En politiker, som skall betyda något eller synas betyda något, måste där mer än annars vara en framstående talare, och han har behov av att stå i ständig förbindelse med publiken, som också kräver detta. Tribunen i kammaren är honom icke nog; han måste var dag hava tillfälle till förkunnelse inför trogna och otrogna, och det är fast otroligt vad somliga politiker kunna hinna med. Bredvid sin dagliga artikel i en tidning låta de sitt ljus skina även i andra organ, som upplåta sina spalter.

För all denna förkunnelse kan den stora pressen icke räcka till. Det har funnits och finnes alltjämt en mängd små tidningar i Paris bredvid den förra, och det tyckes gå förunderligt lätt att sätta upp sådana. Organisationen gör ju icke så mycket besvär; man kommer överens med ett par firmor om förpaktning av annons- och börsavdelningarna, man abonnerar hos någon nyhetsagentur — sådana

Digitized by Google

finnas i Paris uti synnerligen riklig mängd av alla slag — på dess material, och man hyr ett par bladnegrer för det reportage som därutöver kan vara nödigt. Och så skriver den store mannen sin artikel, som skall bära upp varje nummer.

Men att företaget skall löna sig ekonomiskt är oftast uteslutet, och därför måste det bakom finnas en finansiär, som betalar bristen. De flesta politiker hava väl också sin fasta eller tillfälliga förbindelse med en affärsman, som finansierar honom — säkerligen icke blott av ideella skäl utan under förutsättning att, då vederbörande blir minister, denne skall visa sin erkänsla genom en lönande koncession. Det förtäljes en historia av färskt datum att en minister undandragit sig att fullgöra detta villkor, varöver förtrytelsen blev stor. På det bedragna bolagets stämma förkunnades ljudeligen: »Det går icke an att låta ministrar få vanan att icke betala, vi måste störta — —, det gäller pressens prestige.» Och vederbörande blev mycket riktigt störtad. Moralen i systemet var återställd, och efter ett års tid hade bestraffningen verkat, så att syndaren åter togs till nåder.

Även på vissa håll inom den stora pressen har finansen sitt inflytande. Tidningar som Petit Parisien och Echo de Paris hava anseende för full självständighet, men t. ex. Matins ivriga predikan för ökade rustningar anses icke saknat lämplig uppmuntran från firman Creuzot. Och nyligen har det kommit i dagen att hela den stora pressen, Temps och Débats inbegripna, före kriget uppburo ansenliga belopp av den ryska regeringen. Avslöjandet har av vederbörande bemötts med en vältalig tystnad.

Huru nu än finansieringen ordnas, existerar, som vi hört, i Paris några dussin »små» tidningar. Givetvis är gränsen mellan dessa blad och de stora icke oöverstiglig; det kan hända att ett av de förra småningom utvidgas och övergår att bli även en journal d'information. Typen har bestått länge, som vi sett, och bland senare exempel kan erinras om Clemenceaus Justice och Aurore, som mer eller mindre rent representerat den. Bakom kan sen stå en grupp eller ett parti såsom i Jaurès' Humanité och Daudets Action française.

Ibland är den ledande en politiker av större eller mindre betydelse, stundom kan det vara blott en fribytare såsom antisemiten Drumont (Libre Parole) eller revolutionären och nationalisten markisen *Henri de Rochefort.* »Den utan tvivel främste av Frankrikes publicister» hette han på sin tid i Grande Encyclopédie. Sen han kom sig upp i Figaro och blev berömd med Lanterne, prövade han många växlingar tack vare sin giftiga penna, än deputerad, än landsflyktig, än fånge i Nya Caledonien. I general Boulanger trodde han sig ha funnit sin man och fick med honom fly 1889, men återkom 1895 och lät som

Digitized by Google

förut sina smädelser flöda i Intransigeant — »denne gallsprängde pennans och värjans gladiator, vilken förkroppsligar många av den franska folksjälens sämsta sidor, det sterila kritiserandet, lögnaktigheten, löjlig egenkärlek och vidrig grymhet, åtminstone i ord», så karakteriseras han av Carl Laurin. Själv sätter han som sin läromästare Veuillot, och som denne har han trots allt beundrats. Den höga franska moralens retorik, som vi på sistone blivit blaserade på, kan ej finna varmare beundrare än sådana hätskhetens virtuoser som dessa båda.

Men om fransmannen har sitt ogemena nöje uti att läsa dylika skrävlare, aktar han sig väl att följa dem. Toge man denna personliga journalistik som ett uttryck för den verkliga opinionen, beginge man ett stort misstag. Den är raka motsatsen, samlad och disciplinerad. Låtom oss höra hur denna skapas.

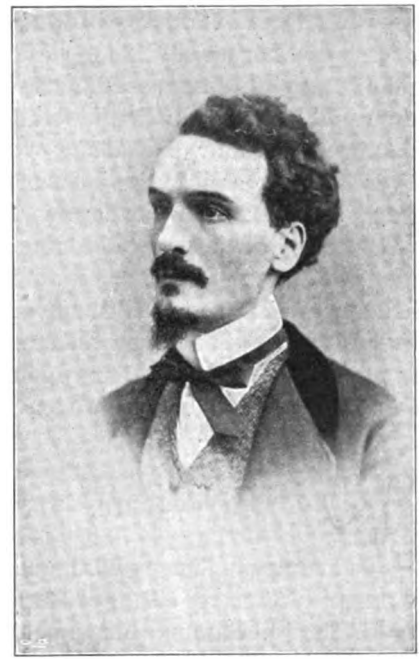

Bild 57. Henri de Rochefort.

Latzarus berättar att redaktionerna i Paris alltid efter en paus i arbetet samlas kl. 5 på eftermiddagen. »Varför kl. 5 em.? Därför att *Temps* då utkommer. — Temps är den stora nyhetskällan för de små bladen, den är också ledaren och rådgivaren för de stora . . . En notis, som stått i denna pålitliga krönika, återges av alla blad. Sålunda upplyser Temps icke blott sina förmögna läsare utan medelbart alla tidningsköpare.» Det är blott de andra »stora» bladen, som — delvis — ha egen nyhetstjänst.

Men det är ingalunda blott nyheterna, utan också åsikterna, som tagas från Temps. Så var det i stor utsträckning långt före kriget, så blev det än mera under och efter detsamma. Och det vill säga att hela pressen — den, som är den allmänna meningens press — tar sina order från regeringen. Latzarus' uppgifter fullständigas av en f. d. diplomat Raymond Recouly (i en märklig artikel i Harper's Magazine december 1922). Han talar om huru Poincaré och andra högt uppsatta herrar varje afton ha en seans med tidningarnas representanter om aktuella frågor, och dessa konferenser hava aldrig av de senare

Digitized by Google

missbrukats. Det är den franska disciplinen, som triumferar. — Recouly själv tycker dock att krigsmetoderna vidhållits länge nog, och att en smula fri diskussion numera kunde tillåtas.

Oppositionen är ingalunda förstummad, men dess verkliga inflytande är vanskligt att uppskatta, beroende som det är av situationen. Den består av olika element, affärsmän, vilkas intressen ej helt sammanfalla med regeringens politik (Journée industrielle), socialister (Humanité m. fl.) och »intellektuella», vilka numera ha sitt organ i Oeuvre, ett i litterära kretsar mycket högt uppskattat dagblad.

Hit räkna vi ock den yngsta av Paristidningarna, *Quotidien*, grundad i början av 1923, enligt dess egna ord, »av 25,000 franska män och kvinnor, som sammanslutit sig för att försvara och fullständiga de republikanska institutionerna». Pacifistisk och feministisk, som den tycks vara, är den således ett kooperativt företag och beklagar sig över att de andra tidningarna hindra dess lösnummerförsäljning. (Med sina sex sidor kostar den 20 centimes, medan de flesta andra nöjas med 15, motsvarande gamla tidens 5.) Den stöder sig på sina abonnenter, d. 6 sept. 1923 angivna till 78,103, »flera än vilka som helst tre franska blad tillsammans». — Quotidien är förverkligandet av en tanke, som varit framkastad på flera håll, särskilt i U. S. A. på senare tid, men om den har någon framtid mer än andra liknande företag, är en fråga, som svårligen kan bejakas.

10. TYSKLAND.

Den ursprungliga splittringen i Tyskland har aldrig blivit övervunnen; på senaste tid hava förhållandenas makt åter låtit den framträda ohöljd. Sammanslutningen av de särskilda landsdelarna i Tyska riket, kejsardömets upprättande och anförtroendet av hegemonien åt Preussen åstadkommo dock i vissa hänseenden en centralisation. Berlin blev rikshuvudstad, dess press den ledande, och de olika partierna måste se till att bli företrädda inom den. Närmast uppstod sålunda där Germania såsom ett organ för det mäktiga centrum, det demokratiskt-katolska partiet, som hade sina anhängare på helt andra håll, förnämligast dels i Bajern, dels i Rhenländerna, där det hade sitt mest spridda blad i Kölnische Volkszeitung.

På den liberala sidan, dittills mest företrädd av den något ålderstigna Vossiche Zeitung, uppsattes av den stora annonsfirman Rudolf Mosse samtidigt (1872) *Berliner Tageblatt*. Huvudredaktör var från början August Levysohn, vid sin död 1908 efterträdd av Theodor Wolff, båda av judisk börd. Tidningen har också röjt frändskap med

Digitized by Google

både Frankfurter Zeitung och Neue Freie Presse, ehuru den kanske varken nått den förras soliditet eller den senares överlägsenhet i följetongen. Men den nordtyska vittsvävande grundligheten och pedantiska abstraktionen ha numera blivit så härskande, att knappast andra författare än de, som hava något judiskt påbrå, synas vara i stånd att skriva en lätt läsbar tysk prosa. Därför hålla sig också utlänningarna helst till Berliner Tageblatt, men också berlinarna själva hava uppskattat dess moderna synpunkter och form. I början av 1900-talet nådde det en spridning av 170,000 exemplar, en siffra som skall värderas efter tysk skala, vilken håller sig åtskilligt lägre än den engelska. Dess liberalism fick också bedömas efter tysk ståndpunkt; då folkhumorn sade: »Vorne pickt es, hinten nickt es», hade den kanske ej alldeles orätt. Emellertid har det alltjämt bibehållit den främsta platsen bland Berlins stora tidningar.

Inom det liberala partiet fick Tageblatt 1884 en medtävlare i Freisinnige Zeitung, språkrör för Eugène Richter, på sin tid en av Bismarcks främsta motståndare i riksdagsdebatterna. — Socialdemokraterna åter kommo 1883 så långt, att de i Berlin kunde uppsätta ett eget dagblad, det bekanta Vorwärts, som alltjämt är partiets huvudorgan och i olikhet med dylika i andra länder synes kunnat glädja sig åt en god ekonomi. Vid det nya seklets ingång hade samma parti sammanlagt inom Tyskland 40 dagblad samt en hel del veckoblad och tidskrifter.

Konservatismen har sina talrikaste anhängare på landet, men sina huvudorgan i Berlin. Bismarck själv uppehöll alltjämt nära förbindelse med pressen, som han gärna smädade och flitigt använde. Kreuz-Zeitung blev honom snart något obekväm, hellre begagnade han Kölnische och som officiöst organ Norddeutsche Allgemeine, vilken understöddes genom prenumeration på ett stort antal exemplar, och som bibehöll denna ställning ända till revolutionen 1920. Efter avskedandet måste Bismarck välja ett annat blad och utgöt då som bekant i Hamburger Nachrichten sin förtrytelse över sina arvtagares missgrepp. — På det nya seklet var greve Reventlow i Deutsches Tageblatt högerns främsta penna.

Av alla de nämnda var det väl knappast någon tidning mer än Berliner Tageblatt, som gjorde nya journalistiska insatser. Emellertid växte Berlin till en storstad även efter europeiska mått och blev därmed en jordmån för tidningsaffärer av amerikanskt och engelskt slag. Föregångsmannen var här *August Scherl*, som 1883 startade Berliner Lokal-Anzeiger såsom ett litet veckoblad med rent lokal karaktär till ett pris av ett par pfennig. Bliven daglig utvecklades tidningen snabbt, så att den till slut gick om alla andra; genom samarbete med Daily

Digitized by Google

Mail såg sig Scherl i stånd att meddela ett internationellt nyhetsmaterial sådant som ingen tysk redaktör förut disponerat. Lokal-Anzeiger var avsedd för den stora publiken och använde en del av de anglosaxiska greppen, men karakteristiskt förblir att den icke så mycket lade an på sensation i amerikansk mening. Däremot hade den mycket att förtälja från det kejserliga hovet, där den ock var väl sedd. Sprid-

Bild 58. AUGUST SCHERL.

ningen, väsentligen inskränkt till Berlin, uppgick som högst till 300,000 exemplar, men har på senare tid minskats.

Enligt engelskt mönster utvidgade Scherl efter hand sin affär genom att sätta upp eller inköpa dels tidningar på andra orter, dels tidskrifter för familjeläsning, för sport m. m. Ett lyckligt grepp framför andra var startandet av Die Woche i mars 1899, som först konsekvent och i stor skala framställde dagskrönikan i aktuella bilder. Framgången var också kolossal; spridningen skall ha nått ända till 400,000 exemplar.

Digitized by Google

Som ett sidoskott från Lokal-Anzeiger uppstod 1901 Der Tag med mottot: »Keiner Partei dienstbar, freies Wort jeder Partei.» Det var genomförandet av en tanke, som nog föresvävat många: att tidningen själv icke skulle hava någon bestämd hållning utan meddela (signerade) artiklar, i vilka alla riktningar kunde komma till orda. Försöket var intressant, men resultatet skäligen negativt. Der Tag har levat, men som parasit på moderbladet, från vilket den haft hela sin nyhetsavdelning. Diskussionen har icke heller blivit allmän; socialisterna hava hållit sig borta, och om de andra partierna företrätts av allehanda förnäma namn, så hava dessa knappast tillhört de ledande. Partipressen har förblivit intressantare än dess dämpade ekon i Der Tag.

Scherl har fått efterföljare, främst bland dem firman Ullstein, som t. o. m. är äldre, men som först något senare fick sina stora framgångar. Dess Berliner Morgenpost slog på det nya århundradet Lokal-Anzeiger och lär ännu med sina 400,000 exemplar utgå i större upplaga än någon annan tysk tidning. Firman har vidare satt upp bl. a. B. Z. am Mittag och övertagit Vossische Zeitung. Även som förlagsaffär över huvud har firman Ullstein blivit en av landets största, då den utger jämväl tidskrifter och billiga böcker.

Ett par siffror kunna åskådliggöra den tyska tidningspressens tillväxt. År 1874, då en ny tryckfrihetslag röjde ur vägen stämpelavgiften och andra hinder, utgjorde antalet genom postverket befordrade tidningsexemplar knappt 300 millioner; tjugu år senare var det över 800 millioner och hade således tredubblats. Och först då, på 1890-talet, inträdde den största tillväxten, i det att Scherl och Ullstein erövrade Berlin, medan på andra orter efter mönstret av dessa blad uppsattes »Generalanzeiger», partilösa nyhets- och annonsblad, vilka flerestädes ställde de äldre tidningarna i skuggan. Genomsnittsupplagan för ett dagblad, som 1885 beräknades till 7,300 exemplar, hade 1914 vuxit till bortåt 30,000.

Till sitt yttre har den tyska tidningen alltid tett sig mindre förnäm än den engelska och den franska (före kriget). Frakturstilen, som fasthålles såsom en nationell klenod, papperet, som redan före kriget var mörkt och dåligt, det lilla formatet — annars på sitt vis bekvämt — bidraga var sitt till detta allmänna intryck. Att den också förefaller liten till omfånget beror emellertid på att de stora bladen utges i två, stundom t. o. m. tre, nummer varje söckendag. Denna egendomlighet går tillbaka till mitten av förra århundradet och bör hava uppstått i sammanhang med de tätare postturerna, vilkas innehåll genom detta utgivningssätt omedelbart kunde tillgodogöras för publiken. Försöken att tillämpa det på andra håll hava överallt — med

Digitized by Google

undantag av i Köpenhamn och Kristiania — slagit illa ut och övergivits. I Tyskland har det däremot vidhållits av nästan alla stora tidningar, medan små lokalblad och de på lösnummerförsäljning anlagda storstadsbladen nöja sig med ett nummer om dagen. Nyheter, artiklar och annonser fördelas sålunda på två eller tre »häften», och slår man samman dessa och därtill lägger åtskilliga bilagor — för söndagen och annars — skall man finna att sådana tyska tidningar som Kölnische, Neue Freie Presse eller Berliner Tageblatt ingalunda stå de engelska efter i omfång. — Det kan tilläggas, att 1918 ännu räknades 120 dylika stora blad, medan de andra, i egentlig mening »dagliga», voro 1,617.

Granskar man innehållet, lägger man märke till att den tyska pressen alltjämt har sina betydande egenheter. Den har i såväl gott som ont hållit sig påfallande oberörd av den anglosaxiska rörelsen. Jag har redan påpekat att sensationen icke här funnit mycken jordmån, men därmed har både det stora och det lilla reportaget förblivit outvecklat, och för illustrationen ha tyskarna ådagalagt en nästan fullständig likgiltighet, utom förstår sig i söndagsbilagorna (av samma typ som Die Woche), vilka också ha gott papper, som gör att bilderna där äro förträffliga.

Tyngdpunkten har alltjämt legat i artiklarna och icke i nyheterna, och icke i politiken utan på det kulturella området. Den utförliga korrespondensen, som var styrkan i Cottas Allgemeine Zeitung, har förblivit en huvudsak. Jag skulle tro att förklaringen ligger däruti, att tysken väl äger omfattande intresse, icke minst för främmande länder och folk, men mindre för aktuella fakta och åskådliga berättelser om händelsernas yttre förlopp än för teoretiska betraktelser. Och dessa kunna icke telegraferas!

En engelsk tidningsman uttalade för ett tjugutal år sedan sin häpnad och beundran för den »enorma massa» kulturella, sociala och tekniska uppsatser han fann i den tyska pressen. Om skillnaden numera är mindre stor, består den nog — relativt sett — fortfarande. Härav likgiltigheten för de nya metoderna, och härav även den påfallande olikheten mellan de amerikanska och de tyska kurserna för blivande tidningsmän. Medan de förra lägga an på träning av praktiska färdigheter, d. v. s. på utbildning av reporters, äro de motsvarande tyska (vid Heidelbergs och andra universitet) inrättade för en högre standard. Med sina föreläsningar i filosofi, sociologi, historia, estetik m. m. tyckas de avsedda för tillärnade redaktörer och följetonister. Det är den tyska idealismen, som sätter sig höga mål — månne för höga? — Skada också att dessa institut icke drilla sina lärjungar i konsten att skriva läsbart.

Digitized by Google

De engelska tidningskungarna stå att finna i adelskalendern, de tyska ingenstans. Ett namn som Scherl har jag fåfängt sökt i uppslagsböcker. I de anglosaxiska länderna går icke en månad, utan att man träffar på en eller ett par uppsatser om ting som röra dagspressen, böcker av eller om framstående tidningsmän äro också talrika. I Tyskland framkomma uppgifter av denna art sällan, utom då någon skandal skall avslöjas, — liksom i Frankrike.

Den tyske journalistens sociala ställning är trots hans utan tvivel högre utbildning säkerligen sämre än andra länders. Bladnegrer finnas överallt, det är en given sak, men i Tyskland behandlades åtminstone före revolutionen pressmännen över huvud såsom bladnegrer, och slika förhållanden bruka inte förändras genom en revolution. I New York kunde redaktören för den tyska Staatszeitung giva en fest för prins Heinrich vid hans besök 1902, i hemlandet hade det naturligtvis varit omöjligt. En annan lärorik historia är följande. En amerikansk reporter av den högre klassen vände sig vid ett tillfälle till den tyske ambassadören i Washington, vilken för tillfället uppehöll sig i Berlin, med en begäran om introduktion till pressbyrån där; ambassadören efterkom denna begäran, men fann nödigt att inskärpa hos tjänstemännen, att de måste behandla amerikanen helt annorlunda än sina egna landsmän. Huru förekommande kejsaren kunde vara mot främmande journalister är väl bekant.

Att bysantinism är en term, som präglats i Tyskland, är icke en tillfällighet. De engelska tidningarna fotografera sina kungligheter lika flitigt som de tyska veckobladen, men det är den devota tonen som gör skillnaden.

Den starka preussiska statskänslan har sin avigsida; i denna värld köpes ingenting gratis. Vördnaden för den plikttrogna men högdragna preussiska ämbetsmannakåren har blivit en vördnad för allt officiellt, som knäckt den borgerliga självständigheten. Mommsen, den berömde historikern, som varit med om den gamla liberalismen, fällde en gång ett på sin tid mycket uppmärksammat yttrande av den innebörd, att det enda parti i Tyskland, som vågade taga en oberoende hållning, var det socialistiska, och många voro nog de, som delade denna mening. Tysken har vida mera känsla för sitt personliga värde än för sin personliga värdighet. Var och en som, om också blott i ringa mån, haft omedelbara intryck av olika klasser, vet att man just bland junkrarna kan påträffa människor med verklig förnämitet, men också att denna mycket efterlysta egenskap annars icke är alltför vanlig. Även hos t. ex. universitetsfolk kan det plötsligt röjas denna förening av kryperi för överordnade och brutalitet mot underordnade, vilken man icke väntat under den lättillgängliga gemytligheten.

Digitized by Google

5. Jahrgang Nummer 6

SIMPLICISSIMUS

Illustrierte Wochenschrift

Durchs dunkelste Deutschland

4

Die Freiheit der Wissenschaft

Bild 59. Simplicissimus.

Dessa förhållanden förklara att en personlig publicistik åtminstone på det politiska området blir så gott som okänd i Tyskland. Eugène Richters förening av politiker och journalist, så vanlig i Frankrike, var här enastående. Om vederbörande annars kunde skriva som Bismarck, skulle de göra som han, dölja sig under en officiellt obruten anonymitet. Bland allt personligt kiv uppstod ingen personlig jour-

Digitized by Google

nalistik. Att en figur som Maximilian Harden gjort sådan lycka med sin veckoskrift Zukunft (1892), är ett undantag som bekräftar regeln. Som han i början stödde sig på Bismarck, så sörjde han sedan för att vara brukad av de mäktiga, och huru det i grunden stod till med hans morskhet, har händelsernas gång obarmhärtigt avslöjat.

11. KRIGET OCH EFTER KRIGET.

Vi kunde icke börja 1800-talets presshistoria just med seklets ingång, än omöjligare har det varit att stanna vid dess slut. Strax förut sätta de nya tendenserna in med hela sin styrka, och jag antar att en kommande skildrare av det tjugonde århundradets europeiska tidningar skall börja med Daily Mail, men detta torde knappast kunna gälla som ett skäl för oss att avstå från betraktelsen av denna senaste period. Några ord må då också ägnas åt tillståndet under världskriget och åt dettas följder, så vitt de nu kunna skönjas.

Den omedelbara verkan var censurens införande i alla de krigförande länderna. Överallt var det egentligen generalstaberna, som dikterade vad som fick tryckas, men deras hållning var skäligen olika i olika länder, beroende i främsta rummet på operationernas karaktär och lycka, men också på olika åsikter om metoderna. Omdömesgilla vittnen påstå att förhållandena i U. S. A. voro de värsta, och det förefaller troligt nog. Ingenstädes undertrycktes oppositionen mera brutalt, ingenstädes ljögs det mera ohejdat, ingenstädes hade hetsen ett tacksammare fält. Det har icke utan skäl sagts att det var den amerikanska reklamen som vann segern.

Den franska och den tyska censuren voro i princip icke mycket olika. Det beror på utgången av kriget att skildringarna av dessa ämbetsverks metoder efteråt framföras på så olika sätt: i Tyskland blir »Wie wir belogen wurden» titeln på en samling akta och fakta utgiven av K. Mühsam 1922; i Frankrike har Chambure såsom Quelques guides de l'opinion (1918) glorifierat de patriotiska journalisterna. Dessa ha emellertid även från engelskt håll (E. Cook) fått erkännande för »reticence, coolness and phlegm»; den franska disciplinen gjorde sig också gällande på detta område.

Om engelsk censur berättas som om andra länders många historier, stundom orimliga, stundom löjliga, men den var säkerligen i det hela vettigare. Sir Edward Cook, som förestod densamma, har i sin bok The Press in War-time (1920) klart bestämt det dilemma, vari den alltid befann sig: att antingen släppa fram även de dåliga

Digitized by Google

nyheterna och den oblida kritiken och därmed kanske väcka en pessimism, som ej var gagnelig — såsom det skedde efter Nordsjöslaget —, eller undertrycka allt sådant — såsom i fråga om Dardanell-företaget — och därmed skapa en optimism, som kunde slappa energien. På äkta engelskt vis gick man en medelväg, osystematisk och praktisk. Daily Mail fick göra häftiga angrepp på bristerna i arméns ammunition m. m., men pacifisterna fingo också kritisera krigspolitiken, i mycket begränsad mån visserligen, men friare än hos någon annan krigförande nation. Att taga parti mest oförfärat var måhända förbehållet tidningar i vissa små »neutrala» länder, i vilka ovanan att vara med om en verklig utrikespolitik fostrat brist på ansvarskänsla.

Att påverka denna s. k. neutrala opinion ansågs även för en viktig uppgift, och lite var fingo vi ju en mängd tyska och franska propagandapublikationer, något olika hållna, men ungefär lika naiva allihop. Mera skruv skulle då den hemliga propagandan kunnat taga. Encyclopædia Britannica vet blott att berätta om tyskarnas inköp av tidningar i andra länder; Norman Angell uppgiver huru många millioner fransmännen använt på olika håll i samma syfte, men också huru den skandinaviska pressen genomgående avslagit deras anbud, en för oss glädjande omständighet. I tidernas fullbordan torde det nog också komma i dagen huru engelsmännen med framgång uppfostrat den amerikanska opinionen; de ha, såsom oftast är fallet med dem, varit de tystaste och de slugaste. En annan mindre ömtålig sida, propagandan i de f i e n t l i g a länderna genom av flygare nedsläppta blad och bilder m. m., har redan avslöjats i Sir Campbell Stuarts bok Secrets of Crewe House.

Krigen hava i regeln varit gyllene perioder för pressen, och det var så även nu — till en tid. Daily News, som förut haft en upplaga på en halv million ex., hade i oktober 1915 kommit upp till 850,000 och liknande stegring eller antagligen än större nådde de chauvinistiska bladen. Men kriget varade — ur denna synpunkt liksom ur andra — för länge. Papperet började tryta, alla omkostnader stego, priserna måste höjas, och publiken kunde blott vid vissa kritiska tillfällen i samma mån som förut spännas på telegrammen. Så blev följden att Daily Mail gick ur världskriget med en upplaga, som var 158,000 exemplar mindre än den haft vid dess utbrott. Flera blad med mindre stark rygg blevo knäckta och måste upphöra. Daily News beräknade i januari 1921 att kostnaden för avlöningar sen 1914 stigit till bortåt det tredubbla och papperet till det femdubbla, medan försäljningen knappt gav det dubbla beloppet och annonserna något över det tredubbla. Sen dess hava förhållandena förbättrats, men riktigt stabila äro de knappast. Lösnummerpriset är nu genomgående det dubbla

Digitized by Google

mot före kriget, och halvpennybladen kosta således en penny, Times och Daily Telegraph två, efter att (före maj 1923) hava varit ännu högre.

Från andra länder komma liknande uppgifter: i New York kunde t. ex. Times och Globe från 1914 till 1917 registrera en med 33 % ökad omsättning, men därefter inställde sig även där pappersbrist och därmed följande stegrade pris och minskad försäljning. Starkare verkade dessa samma orsaker i Frankrike, där flera gamla tidningar och tidskrifter måste upphöra, tillsvidare eller för alltid, och starkast och snabbast i Tyskland, där av 11,000 vid krigets utbrott utkommande periodiska publikationer i oktober 1915 redan 1,150 strukit med, mestadels tidskrifter men också 200 nyhetsblad.

Huruvida nu detta skall bliva en läxa för pressen får framtiden visa. Tidningarna ha av gammalt beskyllts för att av egoistiska motiv gärna hetsa till krig, men de ha fått lära sig att ju längre detta varar, desto mera gå dess verkningar ut över dem själva.

* *
*

Den tyska pressen är givetvis den, som lidit och lider mest av krigets följder, både i yttre och inre hänseende. Att en del gamla organ försvunnit eller mist sin politiska betydelse, är ingenting märkligt; sålunda har t. ex. på högerhåll Deutsche Tageszeitung tagit rang såsom ledande bredvid Kreuz-Zeitung, medan på motsatta flygeln oavhängiga socialister och kommunister fått sina språkrör (Freiheit m. fl.). Bäst hava kanske de liberala bladen stått sig, såsom Frankfurter Zeitung, Berliner Tageblatt och Vossische Zeitung (nu på Ullsteins förlag och redigerad av Georg Bernhard).

Att alla blivit torftigare är icke det värsta, utan att pressen i största utsträckning mist sin självständighet. I Vossische påstods härförleden att den till 90 % råkat i beroende av industrien. Att Stinnes förvärvat Deutsche Allgemeine är ett enstaka, erkänt faktum; i vad mån han och andra industrikungar, t. ex. Hugenberg, inköpt och för sina syften använda tidningar, kan svårligen ens en i facket invigd fullt fastställa, men säkert är att de behärska en stor del av pressen över hela Tyskland, att de äga en mängd telegram- och korrespondensbyråer, och att de till mindre orter utsända till hälften tryckta blad, i vilka lokala notiser och annonser ifyllas. Och man misstänker att jämväl de speciella press-firmorna, såsom Scherl och den nyare Huck (med tidningar i München, Halle, Breslau och Stuttgart med sammanlagt över en million prenumeranter), äro åtminstone påverkade av industrikungarna.

Om de tyska förhållandena äro för kaotiska för att tillåta några

Digitized by Google

slutsatser, och de franska icke tyckas förete några väsentliga ändringar, så erbjuda däremot de engelska ett stort och allmänt intresse.

De utpräglade kristidssymptomen kunna betraktas som avvecklade. En svindlare som H. Bottomley, vilken en tid spelade en stor roll även inom pressen, bl. a. med sitt chauvinistiska veckoblad John Bull, har vederbörligen avslöjats och inburats. Det är icke sådana tillfälliga historier, som äro värda uppmärksamhet, utan fortgången av de redan före kriget yppade rörelserna, och främst förtrustningen. Hela pressen, numera även landsortens, är i färd med att uppgå i några kolossala firmor, som ägas eller behärskas av några få affärsmän. Newnes' och Pearsons förlag arbeta sedan en tid tillhopa, och nyligen, i oktober 1923, har en stor tidningsfirma Hulton inköpts av lord Rothermere. Att ängslan för den brittiska pressens framtid blivit stor och utbredd är icke att undra på.

Man kan påpeka att de stora firmornas omedelbara politiska inflytande ingalunda är avgörande, såsom det senaste parlamentsvalet ådagalagt. De konservativa pressmagnaterna kunde med alla sina millioner dagliga tidningsexemplar icke hindra att deras parti led ett nederlag. (Man kan tillfoga att Daily Mails och dess kollegers uppträdande tydligt röjde att Rothermere alldeles inte äger sin broder Northcliffes politiska instinkt.)

Men om de engelska väljarmassorna vid detta tillfälle gingo andra vägar än dem deras livtidningar anbefallde, är det dock icke anledning att underskatta det inflytande, som presstrusterna småningom kunna utöva genom urvalet av de fakta de meddela och genom de åsikter de dagligen predika. Den kulturella betydelsen därav bör bliva ansenlig, men en undersökning därav är ett stort företag, en uppgift för ett sociologiskt institut, ej för den enskilde, och allra minst för en främling.

Ett par andra omständigheter må i stället beaktas. Lord Northcliffe gjorde ej långt före sin död i en broschyr, Newspapers and their Millionaires, en del uttalanden om sina kolleger, som kanske bära spår av hans inträdda ohälsa, men ha sitt stora intresse genom den — visserligen icke klart formulerade — grundtanken, nämligen att skillnad måste göras mellan de tidningsägare, vilka (såsom N. själv) verkligen äro journalister, och dem som blott äro kapitalister, de där av någon anledning kommit att göra affärer i pressalster. De senare tål Northcliffe icke, och han har rätt i det. Om en järn- eller oljekung kommer i besittning av tidningar, bli dessa lätteligen organ för hans speciella affärsintressen, medan en man, som har sin, åtminstone främsta, uppgift inom pressen, är mindre frestad att låta sina blad brukas som medel för utomliggande syften.

Digitized by Google

Om vi nu från denna synpunkt granska de engelska tidningstrusterna — jag stöder mig här på en broschyr The Press, utgiven 1922 av det socialistiska Labour Research Departement, en i detta fall ojävig auktoritet —, så finna vi att blott *en* av dem, Berry-gruppen, behärskas av personer, vilkas centrala intresse ligger icke i pressen utan i andra affärer (gruvor m. m.). Och denna firma, som nyss uppgått i andra, ägde mest finans- och modepublikationer.

Man må nu säga att de stora kapitalisterna likväl inbördes hålla ihop — det är dock en stor och väsentlig skillnad mellan pressens finansiella förhållanden i England och i Frankrike eller i Tyskland. De förra äro ojämförligt mera sunda.

En omständighet ännu är att beakta. Alltjämt bestå i England några tidningar — och just av de största —, som ägas av familjebolag, och som skötas enligt gamla goda traditioner: Daily Telegraph, Morning Post, Manchester Guardian främst, därtill ännu Times och kanske i någon mån Daily News. Att dessa och de högt ansedda veckobladen fortfarande må kunna uppehållas, är en önskan, som varje vän av den goda engelska pressen måste hysa. Det är givetvis av utomordentlig betydelse att dylika självständiga organ liksom i forna dagar göra sig hörda bredvid de kapitalistiskt-demokratiska.

* *
*

Tidningen är alltid ett problem och skall så förbliva. Klagomål hava alltid höjts och komma alltid att höjas. De må skifta till sin innebörd, men de försvinna icke. I äldre dagar var det främst partiskheten i uppgifterna och i framställningen, som påtalades, och det finns alltjämt anledning därtill, men med affärspressens uppkomst höres också en rakt motsatt beskyllning, nämligen för brist på hållning, och även den berättigad.

Förslag till avhjälpande av bristerna hava aldrig saknats, medan försöken att genomföra dem av begripliga skäl varit mera sällsynta. Märkligast bland de nyare torde vara tillämpningen av kooperationsprincipen på detta område, men åtminstone i U. S. A. har som vi sågo därav just icke följt höjd standard.

Andra angripa det härskande systemet i själva dess grundval, d. v. s. annonsväsendet. Man vill helt enkelt förstatliga detta, understundom i förening med upprättandet av statstidningar, som skulle vara fullt opartiska och rent sakliga. Det kan ingalunda förnekas, att läget sådant det nu blivit har sina högst betänkliga nackdelar. En otillbörlig inverkan från annonsörerna är tydligen vanlig i Amerika och i Frankrike. Annorstädes kunna ock enstaka fall fram-

Digitized by Google

dragas, men i det hela kan man nog säga, att ju större och mer omfattande en tidnings annonsväsen är, desto mer oberoende bör den vara av den enskilde annonsören.

Jag tror emellertid, att vi för en ganska lång tid framåt lugnt kunna överlämna allt sådant till de teoretiska sociologerna att dryfta; det är just ingen risk att vi överraskas av några praktiska resultat av denna reformiver. I alla händelser finnes ingen anledning att inom ramen av denna skildring ingå på dylika diskussioner. Blott därom må erinras, att den gångna krigstiden med dess återfall i censuren bör hava inskärpt, huru dyrbar friheten är för pressen och för samhällslivet. Vilka brister tidningarna var på sitt håll lida utav, det fria övervakandet av samhällets funktioner, den fria diskussionen och t. o. m. den fria agitationen kunna vi ej avstå från.

I fråga om det minskade politiska inflytandet är måhända en anmärkning att göra. Då man säger att ledaren mist sin betydelse, bör man ihågkomma att på dess plats numera står en mängd kåserier eller annat löst gods, som förr aldrig skulle skjutits fram på detta sätt. Verkligt vägande artiklar förekomma kanske lika ofta som i gamla dagar, men intrycket bestämmes av allt det andra.

Huruvida den signerade eller den osignerade ledaren har mest värde och kraftigaste verkan, är svårt att avgöra. Den senare har alltjämt sitt berättigande såsom uttryck för partiets eller gruppens ståndpunkt, men erinras må att de engelska veckobladens och de franska dagbladens signerade artiklar samt de av icke-journalister i den amerikanska pressen skrivna insändarna äro de, som mest uppmärksammas. För resten är ju ofta författarskapet till en anonym ledare en offentlig hemlighet.

Klagomålen över den senaste utvecklingen har det flera gånger varit anledning att beröra. Den har framför allt varit en följd av läsekretsens oerhörda utvidgning, och den har i mycket nog varit oundviklig. Den frågan kan dock uppkastas, om tidningarna icke alltför villigt givit efter för en del tendenser, exempelvis raseriet för sporttävlingar och avguderiet för filmen. I sådant hänseende är det ingen skillnad på olika partiers press. Gemensamma tidsdrag skapa gemensamma yrkesintressen, den ene korpen hackar ej på den andre. Att en institution reformerar sig själv inifrån, utan ingripande av andra, hör till sällsyntheterna. Men varifrån skulle ett dylikt ingripande i detta fall komma? Dagspressen har ju så tämligen monopol på samhällskritik; den skall vara organ för allmänna opinionen, och den är för visso lyhörd för dess växlingar. Om den har ärelystnaden att följa sina egna stora traditioner, skulle den ibland se till att en smula granska denna opinion, icke blott då den uttrycker

Digitized by Google

motsatta politiska och ekonomiska påståenden, utan också då det gäller allmänna sociala och kulturella förhållanden.

* *
*

Tidningsmannens ställning har skapats av 1800-talet. Publicisten — om vi med denna term förstå skriftställaren i dagspolitikens tjänst — var i forna tider antingen en föraktad individ som Defoe eller en högt uppsatt man, som skrev anonymt, eller som på sin höjd i broschyrer framträdde offentligt, såsom Junius och Swift. Redaktörer som Perry och Stuart i England — för att icke tala om Delane, ett unicum —, som bröderna Bertin i Frankrike, som Cotta i Tyskland voro otänkbara tidigare. Och den diplomatiska korrespondenten av den typ, som i Blowitz kanske hade sin första berömda representant, som arbetar uti intimaste förstånd med statsmännen, har blivit en företeelse inom de stora nationerna, som alltjämt har sin uppmärksammade plats.

Medan ledaren ännu i regel, även i tidskrifterna, förblivit anonym, äro de övriga artiklarna, sociala, kulturella, estetiska o. s. v., i regeln signerade och ofta skrivna av författare utom redaktionens egentliga stab, efter råd och lägenhet gärna författare med berömda namn: Shaw, Wells, Chesterton, Kipling hava sålunda varit och äro delvis ännu verksamma i den engelska dagspressen. Och en politiker som Lloyd George tar, då han icke är i ministären, både för arvodets skull och för att lufta sina känslor, nu plats där, utan att just vara nogräknad med vilket organ han skriver i.

Bredvid dessa mer eller mindre tillfälliga publicister stå nu i oräknelig mängd de anonyma journalisterna, reporterna och de andra egentliga yrkesmännen, vilka ha till uppgift främst att skaffa hela det oundgängliga nyhetsmaterialet. De kunna hava sin specialitet, men om dem gäller det ord, som Pulitzer en gång fällt: »Det som är allas business är ingens — utom journalistens.» — Och vad allt får icke han befatta sig med! Väl finns det personer, för vilka denna heterogena röra av intressen alldeles icke innebär något motbjudande, men att detta livsverk kan bliva upprivande, är lätt förklarligt. Ett märkligt vittnesbörd om den moderna journalistens psykiska typ synes mig vara en sorts självbiografi, nyligen utgiven av dansken Frejlif Olsen, verksam bl. a. i Extrabladet. Han är ett gott huvud och en icke alldeles ytlig natur, men han har icke såsom publicisten av den gamla skolan haft något bestämt patos, som gett honom en positiv uppgift att kämpa för, och han har därför hamnat i en desperat

Digitized by Google

cynism. Det är icke intressets vikt, utan aktualiteten, som anvisar tema och behandling, det är icke tidens frågor, som utredas och diskuteras, utan dagens samtal, som flyktigt beröras. Dagbladet har blivit mer 'levande', heter det, men man bör riktigare säga, att det blivit mera rörligt; det är ett liv på ytan. Som publicisten, så har tidningen blivit utan mittpunkt — undantagen på båda håll alltid med tacksamhet erkända.

Digitized by Google

III.

DE NORDISKA LÄNDERNA.

1. SVERIGE.

Om den moderna svenska pressens födelsedag råder ingen tvekan: det är den 6 dec. 1830, då *Lars Hierta* började utgiva *Aftonbladet*. Vad vi dessförinnan hade av tidningar är till sin typ, till sin utstyrsel och mestadels till sin anda 1700-talsmässigt. Man tog utländska nyheter ur Hamburgerbladen, man lät insändare meddela sina praktiska rön, man diskuterade den nya litteraturen. Så gick det till i Wallmarks Journal, så i den gamla Stockholms Posten och så i de andra. En oppositionell stämning kom till orda i Fr. Cederborghs och G. Scheutz' Anmärkaren (från 1816) samt i bröderna S. L. och J. P. Theorells Stockholms Courier (från 1820), men kritiken sysslade mest med enskilda övergrepp av ämbetsmän. Den lyftes upp på ett högre plan av J. Johansson i Argus (från 1820), men dess redaktör gjorde i sina massiva artiklar skäl för det öknamn han fick av sina kolleger: Valfisken.

Lars Hierta var helt annorlunda pigg och rörlig. Det nya dagbladet var som de andra i begynnelsen en liten kvartlapp, men det var vaket för både tekniska och politiska ting. Med sin förening av djärvhet och försiktighet, av affärssinne och journalistisk talang gjorde Hierta inom några år Aftonbladet till en 'stor' tidning efter dåtidens måttstock; dess format blev med 1834 trespaltig folio och växte sedan efter hand, medan text och annonser i bredd ökades. Postupplagans siffra var redan det nämnda året 2,480, lika stor som alla de andra Stockholmstidningarnas tillhopa.

Hierta kämpade för allehanda liberala reformer, politiska, humanitära och ekonomiska, och han höll efter alla »vederbörande», de högre och högsta icke mindre än de lägre. För polemik hade han lik-

Digitized by Google

som sina samtida kolleger överallt mycken håg, och om hans kvickhet icke var av högsta klass, så hade han fyndighet och ett oförbränneligt gott humör. Och det behövdes under alla vedervärdigheterna. Pressens villkor voro, om också bättre än i Tyskland och Danmark, ingalunda goda; hovkanslern hade makt att utan rannsakning och dom när som helst »indraga», d. v. s. förbjuda vilken tidning som helst att utkomma. Men å andra sidan tillät lagen av 1812 vilken person som helst

Bild 60. Lars Johan Hierta.

att uttaga tillståndsbevis för en ny publikation, och därav uppstod ett system med ansvaringar, som fungerade ganska tillfredsställande. Hierta betalte böterna, ersatte bulvanerna, som ibland fingo utstå fängelse, och hade alltid nya sådana redo vid behov. Och så stod Aftonbladet vid slutet av sitt första årtionde berömt och smädat och avundat.

Kampen mellan den liberala pressen och hovkanslern hade då nått sin höjd, medan samtidigt i riksdagen oppositionens angrepp på Carl Johans allenastyrande voro som häftigast, men vid riksdagen 1840 skedde i viss mån ett genombrott. Efter den gamle konungens död

Digitized by Google

N:r 35. **AFTONBLADET** 1835.

Torsdagen **STOCKHOLM.** den 12 Februari.

Priset i Stockholm: för helt år 10 Rdr, halft år 5 Rdr 16 sk. 3 månader 2 Rdr 32 sk. Banko. Lösa Nummer 2 sk. Banko. Prenumeration och utdelning i Bladets kontor vid Stadsmedjegatan; i Bromans bod i hörnet af Drottninggatan och Clara Bergsgränd; i Nettrus bod vid Österlånggatan; i Björlings bod i Kungsbacken; i Lindroths vid Norrlandsgatan och Roodes vid Södermalms torg. Annonser emottagas i förstnämnde Kontor, till 3 sk. Banko raden. Utdelningen kl. 6 e. m.

DÖDE I STOCKHOLM.

Öfver ten och Ridd. m. m. S. Sjöbohm, 11 d:s, 77 år.

Källarmästaren N. J. Otter, 11 d:s, 52 år.

Lorenz Johannes Georg, son till Sockerbruksidkaren L. Kasper, 7 d:s, 15 mån.

DÖD I LANDSORTEN.

EnkeFriherrinnan von Knorring, född B. Haij, i Sköfde 17 Dec., 60 år.

STIPENDIER.

Uti Thuniska Stipendiiförättningen vid Upsala Akademi är Nevrumsnet ledigt ett till-låtas med ett anslag af 1500 Rdr bko under ett års resa tals och vistande vid Utländskt Universitet.

Å af Assessoren E. Törnebohms donerade, under Hödbjelmshusets Direktionens förvaltning ställda, fond, tvenne Pensionerum lediga, det ena för Enka eller Barn efter afliden civil Tjensteman vid Stockholms Stads Styrelses Juridiska Embetsverk, och det andra för Enka eller Barn efter afliden Fabriksidkare, som varit Borgare i Stockholm.

DEPOSITIONER.

Uti Upsala LandtRänteri innestående: Ersättningsmedel till Kronobetjening för biträde vid en Kungsskjuts, 24 Rdr 16 sk. 6 rst; Salpeter-puteridrängen Blome Pension, 15 Rdr 4 sk. 4 rst.; böra lyftas inom natt och år.

I Linköpings LandtRänteri innestående 10 Rdr deponerade af Sotaren Levengren i Norrköping; 3 Rdr 16 sk., af Källarmästaren Lagerqvist derasammastädes, 15 Rdr, af Kapten B. v. Kurken; 30 Rdr, af Hoffstedt och Andersson; 1 Rdr, af Baron Adelsvärd, samt 16 Rdr 32 sk., af P. Kihlstrand.

I Östersunds LandtRänteri innestå: N. Edfelt, 1 Rdr 32 sk.; Kontrollören M. Persson, 5 Rdr 26 sk. 8 rst.

LEDIG TJENST.

Läkarebefattningen vid Skolan å Bernåsgen blifver ledig d. 1 April. Den årliga lönen är 400 Rdr bko samt mat och logis på stället. Ansökningar kunna inlemnas till den 20 Mars hos Intendenten å Bernåsgen.

BOLAGSKUNGÖRELSE.

Enligt ernaste Bolagsstämmobeslut, anmodas respektive Aktieeghare för Paketfartyget N:o 2 uti Angbåts-Paket-Bolaget mellan Stockholm och Göteborg, att till Grosshandlaren K. G. Hedberg på dess Kontor 2 trappor upp i huset N:o 40 vid Skeppsbron, ingången i gränd, inbetala 30 procent af tecknadt belopp, inom 15 Mars detta år, och 30 procent af dito inom 3 derpåföljande Maj, obehindrat för dem som så önska, att på en gång erlägga dessa 60 procent. Qvittenser å förut betalta 10 procent böra till ytterligare påskrift medhafvas. Stockholm 10 Febr. 1835.

Direktionen.

AUKTION.

Å återstoden af den Högbo Bruksägare frånkända del af Ofvansjö Allmänning i Gefleborgs Län, utbjudes till försäljning, under skattemannarätt; 8 Maj, inför Kammar-Kollegium, å LanesKontoret i Gefle och vid Tingsstället i orten.

KALLAS.

Handelsbetjenten Rundahl, 27 April, till Borås R.R.

Joh. Johansson från Mölnebÿ Bodagården, Fröbunda Socken, till Wenersborgs LandsKansli.

Ägare af oguldne inteckningar i Huset och Tomten N:o 325, uti qvart. Blomman i Wenerborg, att hos R.R. anmäla, huruvida de mot deras inteckningars dödande hafva att påminna.

OFFENTLIGA STÄMNINGAR Å BORGENÄRER.

Säthers R.R: aff. Rådmannen E. G. Boström, 1 Juni.

Ystads R.R: aff. Apotekaren G. Aulins och äfven aff. hustrus, 14 Dec. 1835.

LAGFART.

Sökt å 1) halfva Tomten och Gården N:o 37, samt 4 tunnland jord å så kallade Husmyrheden, 2) Gården och Tomten N:o 68, halfva Tomten och Gården derinvid under N:o 69, m. m.; 3) Jordlägenheterne Långmyren och Betningslegdorna, allt i Umeå.

BORGENÄRERS SAMMANTRÄDEN.

Aff. Handlanden i Sundsvall L. Åkerbergs, 25 Febr., kl. 6 e. m., å Stadskällaren och Gästgifvaregården i Sundsvall.

Färgaren C. E. Husell:s, 4 Mars, kl. 3 e. m., hos Handlanden Ekbom i Malmköping.

Aff. Akad. Kamreraren J. O. Forsslunds, 31 Mars, kl. 3 e. m., å Schylanders källare i Upsala.

SPEKTAKEL.

På Kongl. Teatern i dag: Bröllopsgåfvan, och Ålderdom och Dårskap.

I morgon: Putsmakaren, och Tillfället gör Tjufven.

Om Lördag. Hr L. Hjortsbergs AfskedsRecett: Tartuffe, eller Den Skenhelige, och Nya Garnisonen, eller Karnevalskämtet.

SAMMANTRÄDEN.

Ledamöter af N. C., 16 d:s, kl. 1-2 5 e. m.

Sällskapet Polymnia, till Spektakel, 17 d:s, kl. 6 e. m.

Sällskapet W. B., allmänt 13 d:s, kl. 1-2 7 e. m.

MusikaliskaSällskapets första Soirée blifver i f. d. Kirsteinska huset vid Klara, nästk. Tisdag den 17 dennes. Till Repetition behagade Hrr Ledamöter infinna sig Måndagen den 16 d:s., kl. 5 e. m.

Sällskapet för Soiréer med Dans, i f. d. Kirsteinska huset Fredagen den 20 dennes, kl. 1-2 7 e. m.; entrébiljetter för extra Ledamöter utlemnas mellan kl. 4 och 5 e. m. samma dag på Restaurationen Française.

Svenska Industri Föreningen, som ifrån Kongl. Wermländska Hushålls-Sällskapet emottagit en skriftlig skrifvelse angående den af Sällskapet föranstaltade, Exposition af Inhemska Slöjdalster under instundande Fastings Marknad i Christinehamn, får i anledning deraf tillkännagifva, på väl att de till exposition ämnade produkterna böra vara afsemnade i Expositionslokalen före instundande Februari månads utgång, som att Svenska Industriföreningen till befordrande af de vid expositionen afsedda ändamål, samt minskning af transportkostnaden för härvarande producenter, är beredd att härstädes, före den 20 dennes emottaga och till Christinehamn på en gång afsända dylika produkter; och hvarom närmare underrättelse lemnas af Föreningens Skattmästare, Hr P. A. Sprinchorn i dess Klädeshandel i Storkyrkbrinken.

Stockholm den 6 Febr. 1835.

RIKSDAGSUNDERRÄTTELSER.

Ridd. och Adelns Plenum d. 3 Febr

STATSLÅNE-FRÅGAN.

Slut fr. N:o 34.

H. Ex. Hr Grefve af WETTERSTEDT hade ej ämnat yttra sig, om han icke dertill blifvit uppmanad af ett ställe i Frih. Klingsporrs anförande, som Grefven ej trott sig behöfva frukta att få höra från detta rum, sedan vi hunnit så långt på vår parlamentariska bana som vi gjort. Han hade ej väntat, att diskussionen där skulle urarta till bitterhet i ordställningar och uttryck, att man skulle för handlingarne uppleta ädla motiver, och intränga i den Allvetandes rätt. Han trodde, det man borde, af aktning för sig sjelf, bära aktning för sina motståndare, att man borde föra striden öppet och med blanka vapen, väl möjligtvis ämnade att såra med eggen, ej att flecka med fläten. Frih. Klingspor hade yttrat sin kärlek för Regeringen, och gifvit tillräckliga prof derpå, enligt ordspråket, att den man älskar, den agar man. På dylika kärleksbevis hade han varit frikostig. Han hade talat om sportler; dessa voro af åtskillig art, och popularitetssportlerne hade sitt pris så väl som de materiella. Grefven ville ej följa Friherren i alla dess yttranden, men fäste sig endast vid det, der det hette, att Regeringen genom alla möjliga medel, *per fas aut nefas* sökt genomdrifva lånefrågan. H. Ex. uppmanade Friherren att antingen förklara eller återkalla detta yttrande, som eljest i hela sin parlamentariska styggelse, måtte qvarstå för dess räkning, som fällt det. (Många bravorop, åtföljda af några hyschningar.)

Hr von QVANTEN talade *för* lånet, men hördes af ref. icke nog tydligt för att här kunna återgifva hans yttrande.

Grefve FRÖLICH trodde om det länade möden, att här i landet söka upprätthålla värdet af en offentlig karakter. Hr Dalman hade nu förklarat, att han skänkte honom sin nåd. Hr D. hade uppstigit på en thron, hvarifrån han förjagat honom med de hundrade ögonen. Grefven visste icke, om han någonsin egt någon popularitet, men åtminstone visste han att han icke sökt den, på samma sätt som Hr D. Denne sednare hade oriktigt uppfattat några af Grefvens yttranden, och Grefven ansåde alldig ställa sig under Hr Dalmans opposition. Frih. Klingspor hade äfvenledes apostroferat Grefven. Han hade icke riktigt uppfattat hans ord, och visste således icke huruvida meningen var, att gifva honom ett sporthugg med sina ädla klingor, eller att säga honom en kompliment. Hvad han kunde försäkra vore att om Friherren hade att rekrytera ett kompani med sådane män som Grefven, skulle Friherren hafva svårt att följa dem om de toge ut steget på reformernas bana.

Frih. ÅKERHJELM sökte rättfärdiga Regeringen för de beskyllningar som gjorts henne, att hon varit likgiltig för frågan om de tysta förmånsrätternas afskaffande, då det varit Regeringen, från hvilken förslaget derom utgått. Skatternas belopp vore ingen tillvitelse för Styrelsen, emedan det var Representationen, som beviljade dem. Då det förra statslånet var i fråga, var Friherr. ordförande i Riksgäldskontoret, och dit hade anbud kommit, nära nog uppfyllande de föreskrifna villkoren. Lånets erhållande vore då icke så omöjligt. I anledning af Frih. Klingspors beskyllning, trodde talaren, att man borde något sätta sig i de tadlades ställe, att klandret stundom kunde gå för långt o. s. v.

Hr CEDERSCHJÖLD: Frih. Klingspors yttrande angick väl icke egentligen talaren, men han kunde ej undgå, att, i anledning häraf, omtala en anekdot som bevisade, att uttrycket *per nefas aut nefas*, äfven stundom kunde anses ganska oskyldigt. Då Karl XIII föddes, hölls i Lund ett tal af Teologie-Adj. Bildstein, som deri anförde, att han haft en syn, hvilken underrättade honom, att den nyfödda prinsen, ehuru icke omedelbarligen berättigad till tronen, likväl en gång i framtiden, *per fas aut nefas*, skulle komma att uppträda derpå. Detta gjorde naturligtvis mycket uppseende, och Bildstein instämdes för Konsistorium, som likväl icke tilltrodde sig, att afgöra saken, utan öfverlemnade den åt regeringen. Bildstein måste resa upp till Stockholm, och det hela slöts med en admonition till honom, att icke hädanefter i sina tal eller predikningar anföra de uppenbarelser han möjligtvis kunde få. — Talaren tviflade icke på, att man föreslagit lånet, endast af ömhet för jordbruket; men anmärkte likväl, huru man, vid val till höga embeten, icke sällan visade en särdeles sympati för de skuldsatte, likasom man trodde att menniskor vore medgörligare i den mån de voro fördjupade i skuld.

Hr STUART talade emot lånet, visade dess onyttighet, och huru litet landets invånare i allmänhet voro höjda derföre, då Bondeståndet, det, hvars nytta i synnerhet derigenom skulle afses, i stället att, med pukor och trumpeter, som man säger, antaga det, tvertom afslagit sjelfva den Kongl. propositionen, och blott med en ringa pluralitet, antagit ett annat förslag, oaktadt en af de mest inflytelserika riksdagsmännen intresserat sig för detta senare.

Friherre KLINGSPOR hyste aktning för enskilda personer, men visste, att denna känsla fick vika, då fråga var om offentliga åtgärder. Han vidblef således sitt yttrande, att Regeringen användt otillåtliga medel för lånefrågans genomdrifvande, och erinrade huru dess proposition derom blifvit ansedd af Konstitutions-Utskottet, som funnit sig befogadt, att derföre ställa samtelige Konungens rådgifvare under Riksrätt, och huru Ständernes Justitie-Ombudsman gjort påstående emot dem, såsom för embetsfel. Det vore således på Justitie-Ombudsmannens autoritet han här stödde sig. PresteStåndets protokoll förvarade prof på den riksdagstaktik, som af styrelsen blifvit använd, och Friherren vädjade för öfrigt till hvad hela Allmänheten i detta fall hade sig bekant. Man hade talat om popularitets sportler. Friherren hade icke skördat några sådane. Tvertom hade han vid sitt första uppträde på de allmänna ärendernes stormiga bana, stött sig med de populära opinionerne m. m.

Grefve WETTERSTEDT uppmanade åter Frih. att uppgifva de otillåtliga medel som blifvit använde emedan han icke kunnat finna den tydning Frih. gjort, tillfredsställande.

Grefve POSSE hade med bedröfvelse hört den riktning till personligheter, som diskussionen tagit. Han vore icke en af dem, som ville hindra utvecklingen af en ung talares anlag, men bemstålde till Ståndet, om icke detta ämne borde få hvila till Protokollsjusteringen, då Friherren hade tid att besinna sig och rätta ett måhända förhastadt uttryck. Skedde det ej, så skulle Grefven icke underlåta, att vidtaga de åtgärder som 50 §. Riksd Ordn. gåfve vid handen.

Hr ROOS, J. E., uppmanade Friherre Klingspor, att låta sitt ofvanomförmälta yttrande utgå ur protokollet, och hoppades att han skulle lemna Ridderskapet och Adeln den tillfredsställelsen att ej behöfva åtskiljas under den obehagliga känslan af hvad som en passerat; men, utan att Friherren derpå gjorde något afseende eller ens yttrade sig vidare denna afton.

Frih. CEDERSTRÖM talade något om obefogenheten deraf, att om Stats-Rådets ledamöter begagna uttrycket *Regeringen*, ett ord hvarmed grundlagen icke betecknade något annat än Konungen.

Hr L. J. HJERTA hemställde, huruvida icke åsigterne i denna sak snarast skulle kunna bringas till en öfverensstämmelse, om diskussionen hölle sig stadna utanför den allmänna politiska stridsbana uppå hvilken den nu syntes hafva förirrat sig. Han trodde i sjelfva verket, att ingen tvist kunde uppstå derom, att icke de föreslagna lånen skulle blifva af stor nytta för alla de skuldsatte jordbrukare, som deraf kunde komma i åtnjutande till det belopp de behöfde, af samma obestridliga fördel nemligen som hvarje person med flera smärre skulder, af hvilkas täta omsättningar och höga räntor han oupphörligen oroas, måste hemta deraf, att få alla dessa omflyttade i ett enda lån med låg ränta och en ordentlig afbetalning. Hela denna del af ämnet kunde således i talarens tanke sättas å sido. Frågan vore endast, huruvida representationen väl vårdade Statens intresse genom den förbindelse man nu vore på vägen att ikläda densamma. Han trodde i detta fall, att om man föreställde sig vilja rådfråga någon klok och erfaren affärsman från något annat land, med större och mera stadgade kreditbruk än hos oss, och berättade denne affärsman att man ämnade i staten med lån bispringa en hel klass af sina

Bild 61. Aftonbladet 1835.

1844 avskaffades indragningsmakten, »rabulist»-perioden var förbi, och Aftonbladet blev ett mera seriöst organ, där de långa utredande artiklarna togo försteget för polemiken.

Hierta hade dragit till sig utmärkta medarbetare, såsom H. B. Palmær, vilken vann bestående rykte för sina omsorgsfullt slipade försmädligheter, O. P. Sturzen-Becker (Orvar Odd), som efter mönstret av Jules Janin och m:me de Girardin bildade sig till en ypperlig politisk och litterär kåsör, J. P. Theorell, en på flera områden kunnig man och en god penna, Love Almqvist, som med sitt geni och sina — låt oss säga — subjektiviteter var en skäligen ojämn, ibland ganska besvärande och till sist fatal redaktionsmedlem.

Bild 62. J. C. Askelöf.

Bredvid Aftonbladet lyckades C. F. Dalman omskapa det gamla annons- och insändarbladet Dagligt Allehanda till en andra stor liberal tidning, jämväl ett organ för huvudstadens estetiska intressen. — En fribytare var och förblev M. J. Crusenstolpe, som efter att ha blivit avvisad av Carl Johan blev dennes argaste kritiker. Firad icke minst för det fängelsestraff han (1838—41) fick utstå för dessa angrepp, beundrades han omåttligt för sin stil, en sirlig och försåtlig förening av riddarhusets gustavianska retorik och moderna inslag från franska pamflettister. Crusenstolpes broschyrserie Ställningar och förhållanden utvecklades efter hand till en månadsrevy, där skandaler av offentlig och enskild natur blevo omsorgsullt utlagda.

Carl Johan hade sina besoldade skribenter, utan anseende och inflytande, men en bundsförvant av rang, J. C. Askelöf. Bevarande sin självständighet gentemot regeringen, med ypperliga förbindelser bland diplomaterna och ämbetsmännen, med en förträfflig klar stil, med stor polemisk talang var han den mest fruktade konservative publicisten. Men hans Svenska Minerva (1830—48) var blott ett litet halvveckoblad, och man kände behovet av att även på denna sida få till stånd en stor daglig tidning. Försöket gjordes av akademikern B. von Beskow — med hjälp av andra högt uppsatta och med littera-

Digitized by Google

törer såsom synliga redskap — uti Svenska Biet (1839—44), men dess flykt blev kortvarig, efter Carl Johans död var den stäckt.

Med 1850-talet inträdde en ny period för pressen. Missmodig närmast på grund av Almqvists flykt, då denne misstänktes för giftmord, sålde Hierta sitt Aftonblad till ett konsortium. Från att ha varit borgerlighetens gärna litet nyktra och utilistiska organ blev det nu mera akademiskt, »magistrarnas Aftonblad» som det kallades, redigerat först av C. F. Bergstedt, så av P. E. Svedbom och slutligen av Aug. Sohlman. Man vill i dem se arvtagare till Geijers ideella liberalism; Sohlman särskilt var en varm anhängare av skandinavismen, under denna tid en brännande fråga.

Bild 63. S. A. Hedlund.

Till »magistrarna» bör också *S. A. Hedlund* räknas, deras like i varm ideell håg, deras överman i kringsynt vakenhet, i realistisk driftighet och i temperamentets styrka. 1852 övertog han Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning och gjorde den snart till landets förnämsta utom huvudstaden. Alltid ivrig, alltid oförskräckt, någon gång hemfallen åt förflugna idéer, var han dock angelägen att komma till ett resultat i praktiska frågor. Men sin demokratiska färg höll han. Efter genomförandet av representationsreformen uppstod lantmannapartiet och blev snart det härskande i andra kammaren. Böndernas utilism, deras brist på sinne för försvaret och deras egoism i grundskattefrågor kom de andra elementen, ämbetsmän, akademiker med flera att sluta sig samman till »intelligensen», och dit gick större delen av de gamla liberalerna. Men icke Hedlund. Han behöll förbindelsen med bönderna, och så gjorde också hans vän, skyddsling och medarbetare i tidningen Viktor Rydberg. Män som dessa hava utan

Digitized by Google

tvivel en betydande andel däri, att lantmannapartiet i kulturella frågor ådagalagt en vacker liberalitet, och detta i ordets både andliga och ekonomiska mening.

Stockholmspressen gick den andra vägen. Aftonbladet bibehöll under Sohlman sin ställning som huvudstadens främsta tidning. Sedan började det sacka tillbaka, på samma gång det gick mer åt höger. Ett försök av Hiertas svärson, professor G. Retzius att länka in i mera liberala banor (1884—87) blev blott en episod. Förbindelsen med åttitalets »unga Sverige», G. af Geijerstam närmast, gick sönder på grund av de helt olika uppfattningar i etiska och litterära frågor, som snart yppade sig.

Allehanda undergick åtskilliga förändringar. Under namn av Svenska tidningen leddes det under femtiotalet av general J. A. Hazelius, en originell personlighet, konservativ till sin grundstämning men med nya idéer på flera områden, därför naturligtvis betecknad såsom »grå», vilket han minst av allt var. I slutet av 1859 övertogs redaktionen av K. A. Lindström, som definitivt förde tidningen, nu kallad *Nya Dagligt Allehanda*, över i det konservativa lägret. Det blev småningom högerpartiets officiösa organ och har sedermera alltjämt bevarat denna ställning. Lindström lär själv skrivit föga, men han hade ypperliga förbindelser och stor förmåga att få kompetent folk att yttra sig i den ena eller den andra aktuella frågan. Hans efterträdare (från 1885) W. A. Bergstrand gjorde sig under pseudonymen Marcellus bemärkt såsom politisk essayist, kanske mera därför att genren hos oss är så sällsynt, än på grund av någon överlägsen förmåga vare sig i synpunkter eller i stil.

Med Allehanda tävlade vid denna tid *Stockholms Dagblad*, ett gammalt organ för annonser och kungörelser, som under W. Walldéns ledning (från 1870) förvärvat högt anseende för soliditet och humanitet. Dess olikhet med Allehanda bestod i dess frihandelsprogram, varmed också följde hävdande av en del besläktade synpunkter hos »intelligensen». Walldéns efterträdare (från 1885), bröderna E. W. och C.O. Montan höllo också på soliditeten, men lyckades ge Dagbladet en sådan prägel av tråkighet, att senare redaktörer fåfängt kämpat mot det förvärvade ryktet.

Vänstern hade emellertid fått sitt eget organ i *Dagens Nyheter*, startat med år 1865 av *Rudolf Wall*, som uppfostrats i Lars Hiertas skola, och som i viss mån upptog det första Aftonbladets traditioner. Det uppges att särskilt Folkets Avis' framgång i Köpenhavn skall hava uppmuntrat Wall till hans beslut att i Sverige införa »pressen för gott köp» (danismen röjer ursprunget). Med mycket besvär skrapade han ihop 9,000 rdr., och med dem började han oförfärat. Ge-

Digitized by Google

DAGENS NYHETER.

N:o 6. Måndagen den 9 Januari 1865.

Anmälan.

Tidningen Dagens Nyheter utkommer härefter hvarje söckendagsmorgon till följande utomordentligt billiga pris

10 rdr för helt år.
5 rdr för halft år.
2 rdr 50 öre för 1/4 år.
1 Rdr för månad.
Lösa nummer kosta endast
5 öre.

6 öre för raden.

Rudolf Wall.

Minneslista

Måndagen den 9 Januari.

Af Dagens Nyheter för detta år tryckes:	
N:o 1	5000 exemplar.
„ 2	5000 „
„ 3	5000 „
„ 4	5000 „
„ 5	5500 „
Af dagens nummer år tryckt	5500 „

Nyheter från Stockholm.

Jean Vaubaron.

Första Delen.

(Forts. fr. N:r 5.)

Bild 64. Dagens Nyheter 1865.

Digitized by Google

nom det billiga priset (5 öre för lösnummer), genom rappa och pigga notiser och genom praktiska anordningar blev det lilla bladet genast populärt. Efter fyra veckor skröt det med att ha en upplaga lika stor som Aftonbladets; vid första årets slut angavs den till 6,500 exemplar, en vacker siffra, men vida blygsammare än den Folkets Avis nått. Dagens Nyheter var från begynnelsen småfolkets tidning. »Skriv, så 22,000 pigor kunna förstå det», var Walls ord till August Strindberg, som en tid skrev uppsatser där. Wall hade det rätta journalistsinnet, för varje bragd, genom vilken de äldre tidningarna blevo slagna i nyhetskonkurrensen, var han förtjust. Och gärna ägnade han, annars så sparsam om utrymmet, ett par spalter åt t. ex. villatjuven Johanssons bragder eller någon annan populär sensation. För politiken torde han haft mindre intresse, men förhållandena förde honom givetvis till vänster, med den utpräglat akademiska »intelligensen» hade han icke det minsta gemensamt, och så kom han — liksom Hedlund, men av helt andra skäl — att få förbindelser med lantmannapartiet.

Bild 65. Rudolf Wall.

Sin politiska prägel fick emellertid Nyheterna av *S. A. Hedin*, den stockholmska liberalismens store man, beundrad såsom talare och som journalist. Hans stil, bildad efter äldre svenska och franska mönster, var ibland rent av något Crusenstolpeskt cirklad. Men just så blev den ett verkningsfullt uttryck för Hedins starka lidelse, då han uppträdde som grundlagarnas omutlige väktare och — ibland på gammalt rabulistmanér — »tände brasor» för Kungl. Maj:ts regering eller för någon alltför nitisk ämbetsman.

Dagens Nyheter utbildade emellertid en särskild mera modern

Digitized by Google

journalistisk stil, som idkats av Walls efterträdare Fr. Vult von Steyern och O. von Zweigbergk och av medarbetare som Pelle Staaff o. a. Stockholmaren har av ålder haft rykte för en viss lyrik av den mera briljanta arten, sådan som t. ex. August Blanches i äldre dagar och Daniel Fallströms i senare. Nyheternas stil blev raka motsatsen, nykter och klar, helst gäckande och försmädlig, förträffligt tolkande den världsmanna-skepticism, som hör till en huvudstadsbo, och för övrigt den karaktär som alltmer blev tidningens. Några höga positiva ideal har den just icke haft, men alltid varit besjälad av kylig rationalism och ofta funnit lyckliga uttryck för borgerligt sunt förstånd. Det har varit en vanlig klagan att den esomoftast utan varsel skiftat ståndpunkt i aktuella frågor; den anda, varmed de uppfattats och bedömts har dock alltid varit sig trogen. Dagens Nyheter har härmed sedan länge glidit över till en mera akademisk, intellektuell vänsterståndpunkt, men tidningen har genom allehanda populära grepp och moderna metoder sökt och lyckats fasthålla en stor läsekrets, som ger den en säker ekonomisk grundval. — Däremot har den på senare tid i påfallande grad brustit i förmågan att uppehålla stilens traditioner.

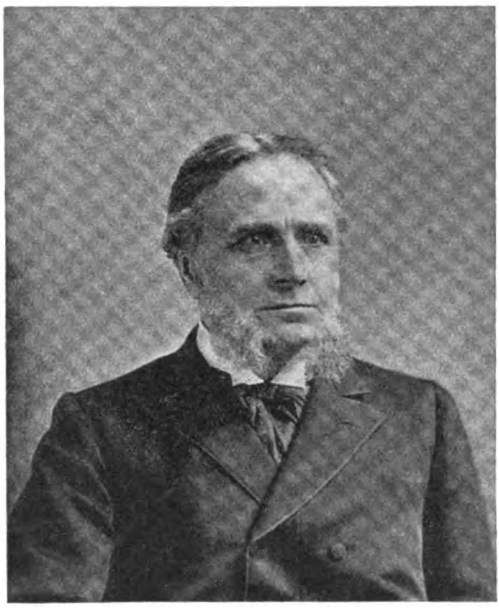

Bild 66. S. A. Hedin.

Den folkliga pressen hade annars tidigare sina företrädare i veckoblad. Ett sådant med stort inflytande var under ett par decennier Väktaren, grundlagt av friherre J. A. Posse, som förenade frikyrklig läggning med politisk konservatism. Än större spridning vann Svenska Weckobladet, från 1869 utgivet av P. C. Kjellberg. Det var mera världsligt och utilistiskt, erinrade ganska mycket om de engelska från 1830-talet, men hade med sitt ganska anspråkslösa innehåll en framgång, som dittills var utan motstycke. Dess popularitet ärvdes på nittitalet av Aftonbladets veckoupplaga, vilken vid sekelskiftet hade en upplaga av långt över 100,000 exemplar. Sådana veckoupp-

Digitized by Google

Snäll-Posten

från

Malmö.

No 1. Måndagen den 8 Maj. 1848.

Anmälan.

Under titeln af Snäll-Posten utgifves härmed en ny tidning i Malmö. Det ingår i planen för denna tidning, att den upptaga sådana meddelanden som kunna vara af allmänt praktiskt intresse för orten och dess omgifning. Den att följa med de politiska förhandlingarna både inom och utom landet och slutligt åt Litteraturen och Vetenskaperna bereda en plats för uppmärksamheten.

Det var önskvärdt, att förut redaure på ärvd både denna tidning utgå redan ett nytt boktryckeri har blifvit inrättadt i Malmö, men de tidsomständigheter politiska händelser, som inträffat och som tyckas gifva ett rätt ännu för den tid vi närmast gå i möte, hafva kommit Red. till den insikt, att ehuru vi hvad det typografiska beträffar icke äro i det skick, som vi önskat för vårt uppträdande och huruvida vi hoppas att komma, vilja vi det oaktadt genast gå i belattning med bladets utgifvande och dröja så mycket hellre, som vi tro oss genom dagliga kommunikationer med Köpenhamn, att kunna skaffa de utländska nyheterna vida hastigare än som eljes är med den vanliga postgången.

Denna utländska politiska tillbragelser äro af den beskaffenhet, att de för närvarande tyckas uppfaga uppmärksamheten från nära nog de flesta andra ämnen. So länge dessa förhållanden fortfara torde vi i första rummet kunna räkna för denna, och hoppas att under en kommande tid få rendera den jemnare fördelning af de ämnen vi önska upptaga.

Uti vår politiska afvertygelse tillhöra vi den riktning som man har benämnt med benämning af den moderat-liberala, som har till ändan ett successivt framåtgående, som vill allas rätt och allas förnuftiga fribet.

Andras åfvertygelse skola vi alltid respektera hvar den må framträda i enlikhet med vår och vi välja alltid uppfatta den behandlet och bäromm som en upplyst tid har att fordra af publicisten.

Tidningen utgifvesonsdag Måndag och Thorsdags eft. m. kl 7. — Extrablad utkomma så ofta omständigheterna dertill förmå.

Innan en månad hoppas vi att kunna trycka tidningen med nya och vackra stilar, som för närvarande äro under gjutning.

Prenumeration emottages i Malmö i Cronholmska bokhandeln, från Maj till årets slut med Rbs B:dr . . . . . 3. —
för hälften af denna tid, eller 4 månader, med 1. 24
på Malmö landkontor, (der Vederbörande haft den välvilja emot Red. att meddela sitt lagliga anförande). för 8 månader, med 2. 16
för 4 månader 1. 32

På utrigs orter lika med hvad priset är å Malmö Postkontor med tillägg af det Postförvaltaren bestämmer, som kan betingas.

På andra orter hvarde Prenumeranter, som föredraga att direkte till Redaktionen insända afgiften för 8 månader med 2 Rbr B:dr och för 4 månader med 1 Rbr 32 sk. Rbr. G. blandt utan vidare afgift under hemsändning till dem.

Tidningen kringbäres utan särskild afgift till alla de i staden hvarde prenumeranter, som derom tillkännagifva.

Annonser införas emot vanlig afgift af 2 sk. banko för tryckt rad, utan förbindning åfven om annonsen blott upptager en eller två rader. Vidlyftigare annonser från Embetsmyndigheter, Auktionsförordningar etc. intagas emot undertecknad afgift.

På det att upplagan af tidningen må någorlunda kunna bestämmas, anhålles att de som vilja prenumerera, må så för dess bättre derom tillkännagifva.

De Tidnings-Redaktioner som vilja skänka denna tidning någon uppmärksamhet torde hafva godheten sammanna dennammas tillsänd.

Malmö i Maj 1848.

Redaktionen.

Utrikes Nyheter.

Helsingborg, d. 6 Maj. I Morgse nibbl hämtades Pilotangelägenheten ett kommunicerade i Dillan hvarå Rådet upp Kjellerbo (Se Dr Wetterlyn) öfvervakade Kämnärens mot ett hvilket ej tillåtet af Embetsmän inom ... efter Se Majtets ... nådiga förordning från Kunglig Majtets ... Stockholm ... Malmö ... Helsingborg ... Landskrona ... Ystad ... Trelleborg ... Simrishamn ... Kristianstad ... Karlskrona ... Kalmar ... Visby ... Gotland ... Norrköping ... Linköping ... Jönköping ... Växjö ... Kristianstad ... Karlskrona ... Kalmar ... Visby ... Gotland ... Norrköping ... Linköping ... Jönköping ... Växjö ...

Malmö. Genom Generalbrefvet till Chefen för Malmö Artillerikompagnie har Kongl. Majts nådigst, att hela den i Christianstad förlagda del af Regementet, utgörande 4 fältartillerier, skall hädanefter ... Enligt redbara underrättelser förmoda ... af omkring 15,000 man att sammanträda i Eslöf.

Bild 67. Snällposten 1848.

lagor utges ännu med framgång på sina håll, egentligen för landsorten, men med bättre kommunikationer stegrades anspråken på snabbare nyheter. De smärre landsortsstädernas tidningar voro ända ned mot århundradets slut ofta varannandags, numera nästan överallt dagliga.

Deras särskilda öden måste här lämnas å sido, men nämnas bör dock Snällposten i Malmö, från 1848 utgiven av B. Cronholm, efter dennes död 1872 förenad med det då nyligen startade Sydsvenska Dagbladet. Dess redaktör var ända till 1907 Carl Herslow, som med tiden blev en politisk personlighet av rang, vars ledare präglades av mycken myndighet. De blevo med tiden allt färre, men kanske

Digitized by Google

just därför allt mer uppmärksammade. För övrigt bars tidningen upp av en för sin tid ovanligt god stab av korrespondenter.

Landsortstidningarnas uppkomst torde i regeln vara den att en boktryckare, gärna med hjälp av någon läroverksman, startade ett veckoblad för ortens behov. Alltsom det efter omständigheterna utvecklades, övergick ledningen till en yrkesjournalist och fick en mer utpräglad politisk hållning. Många äro de redaktörer, som gjort en karriär i riksdagen, vilket ju allt mera sällan varit fallet med Stockholmstidningarnas. Som ett exempel må blott nämnas Mauritz Hellberg i Karlstadstidningen.

* *
*

Uti tekniskt hänseende följde den svenska pressen i stort sett ganska bra med den allmänna utvecklingen. Redan på 1840-talet hade Aftonbladet och Allehanda sina fem eller sex spalter med ett jämförelsevis rikhaltigt innehåll. Nya metoder togos efter hand i bruk; sedan telegraflinjer 1853—54 upprättats söderut från Stockholm, syntes telegram ganska regelbundet i tidningarna. Aftonbladet beräknade sina utgifter på detta konto för år 1855 till 3,000 kr. Först kriget 1870—71 föranledde ett utnyttjande av telegrafen i större skala.

Pappersprisets fall föranledde fram på 1880-talet en sänkning av prenumerationsavgiften, som ditintills hållit sig vid 20—25 kr. för de stora huvudstadsbladen. Den gick ned, i några fall, till bortåt hälften, och lösnummer kostade nu blott fem öre i st. f. tio, och de särskilda landsortsupplagor, som redan tidigare införts, kunde nu fås för några få kronor. — Samtidigt växte omfånget; de höga åttaspaltiga bladen blevo till sist så otympliga, att man allmänt övergick till ett mindre åttasidigt format.

Nu var tiden också inne för ändå billigare och mera folkligt anlagda dagblad. Det första framträdde i Malmö i slutet av 1888, Skånska Dagbladet, grundat av boktryckaren R. T. D. Asp med L. Ljunglund (numera chef för Dagl. Allehanda) såsom redaktör, och kostade blott 4.80 kr. om året. Någon utpräglad politisk ståndpunkt hade det icke, men kanske just därför uppnådde det en för ett landsortsblad alldeles enastående spridning, upp till 60,000 exemplar uppgives det, och med sin massa av annonser har det varit och är alltjämt en briljant affär. På sistone har det också fått en viss politisk betydelse såsom organ för jordbrukarne.

Ett år senare framträdde Stockholmstidningen, grundlagd av A. E. Jeurling, som före 1889 års slut redan skröt med en postupplaga av över 7,000 ex.; den kostade blott 3,60 kr. (*ett* öre om dagen!), i hu-

Digitized by Google

vudstaden 6.—. Tillväxten var så snabb, att tryckeriet hade svårt för att leverera tillräckligt stora upplagor. De grepp, genom vilka denna framgång vanns, voro de vanliga: korta lättlästa artiklar, ett lämpligt urval av notiser och sensationell följetong (»Stockholms mysterier» och dylikt). Stockholmstidningen uppnådde vid sekelskiftet en spridning av över 100,000 exemplar och bibehåller alltjämt en fast kundkrets bland småborgare och kroppsarbetare — ett fenomen så mycket märkligare, som den numera varken till pris eller just i övrigt skiljer sig från sina kolleger och därtill under sin nuvarande redaktör E. B. Rinman med en föredömlig hovsamhet i tonen företräder en moderat liberalism. Den torde hava ärvt en del av den publik, som tidigare höll sig till Dagens Nyheter, och läses jämväl av socialister.

Dessa hava under tiden fått sin egen press. Social-Demokraten började sin bana 1885 såsom halvveckoblad och blev först 1896 daglig. Redaktör var nästan från begynnelsen Hjalmar Branting, som frånträtt sin post först när partiets framgång fört honom till statsministerposten. Måhända har han funnit sig mindre väl på denna, än då han med pennan och på folkmöten fått ge frihet åt det kraftiga temperament, som präglat hans långa kamp för de ideella målen.

Bland övriga socialistiska organ bör Arbetet i Malmö nämnas främst. Grundat 1887 blev det dagligt 1890, hade till redaktör Axel Danielsson och räknade bland sina medarbetare Bengt Lidforss, en av den svenska pressens yppersta och skarpaste pennor. Ehuru i grunden icke någon ytterlighetsman — därtill var han för högt bildad och en för djup natur — tyckte han icke om att lägga band på sitt temperament, när det gällde motståndare. — Den socialistiska pressen har nått en vacker utveckling, men någon lysande affär har den icke blivit. I detta fall sviker partitroheten. Hunnen över den första ungdomens hänförelse för abstrakta principer, har väl kroppsarbetaren sina allmänt mänskliga svagheter — eller rent av sina hemliga borgerliga?

På den motsatta kanten gjordes 1880 ett försök att med Vårt Land giva statskyrkan ett dagligt organ. Det avlopp icke alltför lysande och förtjänar kanske minnas egentligen såsom språkrör för C. D. af Wirsén, som här och i den officiella Post- och Inrikes Tidningar uti flitiga recensioner fördömde all ny svensk litteratur av värde, däribland också t. ex. Gösta Berling.

Vårt Land gav icke alltid ett föredöme i kristlig fördragsamhet, och detsamma kan sägas om den frikyrkliga rörelsens organ Svenska Morgonbladet (från 1891). Ju större politisk makt detta parti förvärvat — och helst sedan spritförbudet blivit dess första trosartikel —, dess myndigare har dess ton blivit, och dess mera tycks det

Digitized by Google

hämta sina etiska principer icke från det Nya, utan från det Gamla testamentet.

En veckopress av högre slag, som diskuterar allmänna spörsmål, har hos oss aldrig kunnat bära sig, och de försök av denna art som gjorts hava därför blivit kortlivade. — Mera populära veckoblad hava däremot tidtals lyckats hålla sig längre, då de burits upp av någon omtyckt kåsör. Man kan till dessa räkna Freja redan på 1830-talet, där Blanche och andra Stockholmslitteratörer skrevo, och i nyare tid Figaro (1878—95), i vilken »Jörgen» (Georg Lundström) ådagalade det oförfärade kynne och den fyndighet i slagord, som äro ett par av följetonistens nödvändiga egenskaper. Samtidigt förvärvade »Sigurd» (Alfred Hedenstierna) med sina »Kaleidoskop» stor popularitet åt Smålandsposten (i Växjö). Dessa krönikor lästes — i original eller i andra tidningars flitiga avtryck — över hela landet. Konservativ till sin läggning såsom en småländsk lantjunkare bör vara, tillät sig dock Sigurd att gyckla också med ceremoniella traditioner och andra vördnadsvärda ting; blev han åter sentimental, vart han icke mindre omtyckt. — Nu tycks denna genre som mycket annat vara undanträngd av dagspressen, men de rena skämttidningarna, vilka i Sverige från sin uppkomst frodats som ingenstädes annars, blomstra alltjämt.

* *
*

Det litterära åttitalet fick aldrig något eget språkrör i pressen, för nittitalet var *Svenska Dagbladet* avsett att bliva ett sådant. Grundat 1885 hade det dragit sig fram utan att riktigt slå igenom, när det med maj 1897 — Stockholmsutställningens år, då den nationella romantikens genombrott fick sin symbol uti den förnyade svenska flaggan med de ljusa, festliga färgerna — övertogs av ett konsortium, såsom vars homme d'affaires stod dr H. Key. I kanske väl höga toner förkunnades att här skulle kulturintressena få ett förnämt organ, skrivet av de yppersta svenska författare, Verner von Heidenstam, Oscar Levertin, Harald Hjärne — vid denna tid liberal —, Ellen Key, Tor Hedberg o. a. En del av dem tröttnade rätt snart, och det blev egentligen Levertin, som fick bära upp företaget. Men han visade sig såsom mannen därtill. Före sin tidiga död 1906 hade han erövrat en auktoritet, som knappast någon kritiker ägt i samma vidd. Jag tillfogar att hans plats efter något mellanskov fylldes av Fredrik Böök, som i likhet med företrädaren förenar vetenskapsmannen och journalisten, besitter både synpunkternas originalitet och stilens friskhet och därtill polemikerns slagfärdighet.

I politiken gled tidningen allt mer åt höger, ett par av Hjärnes

Digitized by Google

lärjungar sökte från mästarens senare, mer konservativa ståndpunkt tillämpa hans myndiga stil på journalistiken, men någon ledande plats har den icke erövrat på detta område. I början var dess hållning också något osäker, beroende på att den startat med för litet kapital. Och i detta hänseende kom den att ställa stora krav, ty med Svenska Dagbladets omläggning inleddes den nyaste perioden i Stockholmspressens historia.

Mannen, som tekniskt genomförde denna, var *C. G. Tengwall.* Efter att hava gjort sina lärospån i landsortspressen hade han kommit till Dagens Nyheter 1897, men övergick efter ett år (sept. 1898) till Svenska Dagbladet, där han blev Keys medredaktör och med en oerhörd energi satte in sitt arbete på reformer, vilket denna gång framförallt betydde utvidgningar.

Bild 68. C. G. TENGWALL.

Jämför man en stockholmsk tidning från 1890 med en motsvarande trettio eller fyrtio år äldre, skall man bliva slagen av huru ringa skillnaden i grunden är. Visserligen — omfånget har utvidgats, annonserna hava ökats, texten ter sig mera modern, framförallt därigenom att en del av notiserna hava brutits ut och fått egna rubriker, söndagsnumren hava börjat, telegrammen hava vuxit, intervjun och andra moderna metoder hava införts, en del bilder, mest porträtt, hava upptagits, ett par organ hava anslagit en mera demokratisk ton.

Men trots allt detta, som för övrigt kommit efter hand utan några särskilt uppseendeväckande omstörtningar, torde det dock stå fast, att typen icke förändrats väsentligt. Och om vi göra en annan jämförelse, mellan ett stockholmskt dagblad från början av 1900-talet och ett tio år äldre, skall ändringen verka långt mer slående. Framförallt det rent yttre intrycket, det kolossalt ökade omfånget och den nya typografiska anordningen.

Förändringen beror naturligtvis på att de nya amerikanska och engelska förebilderna begagnats, men innebär icke en demokratisering i den mening, att den grövre sensationen blivit härskande. (Enstaka grepp därvid icke medräknade, såsom Aftonbladets beryktade kolorerade bilaga Brokiga blad 1907). Skall man kort och summariskt ange karaktären, kan man säga att dagbladen efter hand uppsugit allt det stoff, som förut ingått i veckobladen. Dagbladet har fortgått på sin väg att bliva allt mer alltomfattande; vad som tidigare förekommit

Digitized by Google

mera tillfälligt hör nu till den regelbundna dagliga repertoaren. Detta medan samtidigt allehanda specialorgan ökats så, att hela antalet periodiska publikationer i Sverige vuxit från 646 år 1898 till 1,529 år 1922 och deras genom posten befordrade exemplar från 133 till 339 millioner.

Bland de nya avdelningarna hör sportens till de mest iögonfallande — eller rättare sporttävlingarnas. Intelligenspumpan är icke längre den typ bland ungdomen, som väcker betänkligheter. Och i bredd med sportens hjältar firas biografens — denna ju också en högt värderad annonsör.

Från familjetidskrifterna — såsom exempel på dessa må nämnas Idun från 1887 — hämtas avdelningarna för hus och hem, tävlingsuppgifter av allehanda art, de korta berättelserna och åtskilligt mera. Kåsören, som skrev sin satiriska revy på bestämd veckodag, har fått en hel svärm efterföljare, som med fast otrolig fyndighet dag för dag variera sina motiv och metoder, gärna i form av små situationsbilder, små berättelser, små dialoger. Kan redaktören hitta på något intrikat spörsmål, helst något inom den moraliska kasuistiken, så ser han sina mödor lättade av ivriga insändare dem han visserligen ibland nog måste stimulera. — En smula släkt med detta lätta gods äro de komiska gubbar eller glyttar, som på sista tiden immigrerat från U. S. A.

Därifrån kommer över huvud den viktiga illustrationen och den typografiska utstyrseln i det hela, annonsernas anordning och inträngande på nästan alla sidorna bredvid texten och andra grepp. Så t. ex. bruket att börja alla artiklar överst på spalten, så att man får en rad rubriker bredvid varann tvärs över hela sidan; det ter sig mycket ordentligt och är mycket rimligt i Amerika och England, där artiklarna äro korta, men är hos oss av tvivelaktigt värde, enär läsaren tvingas att irra omkring för att upptäcka fortsättningen av det resonemang, vari han fördjupat sig.

I detta sammanhang en anmärkning. Så ivrigt den svenska pressen tillägnar sig allehanda nyheter från den utländska, synes den icke lägga sig vinn om en sak, som denna är synnerligen angelägen om, nämligen knapp och koncis stil, och detta hör ju dock till journalistikens allra viktigaste ting. Hos oss trives allehanda vidlyftighet och fumlighet i uttrycket, och en reform i detta hänseende vore nog mera motiverad än många andra.

Det var som sagt G. Tengwall, som i Svenska Dagbladet ledde moderniseringen, vilken i längden visat sig synnerligen gynnsam för tidningens ekonomi. De andra sågo sig tvungna att följa med, fastän ovilligt. Dagens Nyheter t. ex. beslöt sig därför först efter flera år, då tecknen till minskad avsättning blevo hotande, men fann snart

Digitized by Google

att dess tvekan varit onödig. Stockholms Dagblad, som var i stort behov av föryngring, lyckades för denna operation 1907 förvärva Tengwalls medverkan; men behandlingen hade icke samma kraftiga verkan på denna patient. — Den stora utvidgningen krävde motsvarande ökning av redaktionsstaben, fördubbling eller kanske mera, och därtill anlitande av utomstående författare i synnerhet för populärvetenskapliga artiklar, om vilka nedan ännu ett par ord.

Tidningarnas budgeter svällde oerhört. I Svenska tidningsutgivareföreningens Minnesskrift äro ett antal sådana för åren 1898 och 1922 offentliggjorda, och de uppvisa en stegring till det femdubbla beloppet, i några fall ännu långt mera. Detta beror icke blott på utnyttjande av det allmänna högprisläget, utan också på en före dettas inträdande genomförd, av ett nytt beräkningssätt maskerad betydande ökning i annonspriset. För en »stor huvudstadstidning» ha utgifterna gått upp från 575,000 till 3,310,000 kr., inkomsterna från 751,000 till 4,565,000, vilket ger en vacker marginal. Också visar taxeringskalendern att Svenska Dagbladet sistnämnda år skattat för 612,640 kr., Dagens Nyheter för 683,780 och Stockholmstidningen för 743,890.

De i Minnesskriften meddelade siffrorna kunna ge anledning till åtskilliga reflexioner. Utgifternas stegring är en självfallen följd av den antydda utvidgningen; att journalisternas avlöning blivit bättre torde också vara berättigat, ty tidigare voro de nog i många fall underbetalta. — På inkomstsidan är det påfallande att landsortstidningarna draga dubbelt eller tredubbelt så mycket av sina annonser som av sin försäljning (vilket motsvarar det normala i utlandet), medan för huvudstadens den senare tyckes betyda långt mera. Det åberopade stora bladet hade 1,835,000 kr. på det förra kontot mot 2,730,000 på det senare. Lösnummerna spela här tydligen en mycket stor roll, intygad bl. a. av söndagsupplagornas stora överlägsenhet i spridning över vardagens.

Denna sistnämnda tycks nu för de största tidningarna i Skandinavien i genomsnitt gå ut i 60,000 exemplar eller än mera.

Av det redan anförda framgår att landsortstidningarna — i växlande skala — också företagit utvidgningar; ett par av dem tävla i omfång med huvudstadens, så Sydsvenska Dagbladet, så *Göteborgs Handelstidning*.

Denna hade under S. A. Hedlund fått en så fast och bred grund i sin stad, att ingen konkurrent i längden kunnat tävla. 1900 fick han till efterträdare brorsonen Henrik Hedlund, vars gärning präglades av en nobel idealitet, men icke av samma temperament och rörlighet. En del nyheter genomfördes dock, bl. a. startades 1902 en mer populärt hållen middagsupplaga, Göteborgstidningen, vilket visade sig vara

Digitized by Google

ett lyckligt grepp. 1917 övertogs ledningen av prof. Torgny Segerstedt, som återskänkte ett krytt kynne åt det gamla bladet. Med en — jag skulle vilja säga — pigg pessimism och aristokratisk liberalism kåserar han om tidens ondska och människornas enfald, alltför lätt hemfallen åt en billig ironi, men ofta med briljanta stilistiska fynd. Mycket omedelbart inflytande på politiken har tidningen väl icke, men den har blivit »en päst för västra Sverige» — en komplimang från en socialistisk motståndare. Och utöver sitt eget uppland har den vunnit läsare genom sin sällsynta sakliga rikhaltighet uti artiklar av inhemska och utländska medarbetare.

Till sist ett ord om våra tidskrifter. En uppräkning av alla titlar skulle bli för vidlyftig[1], och jag erinrar blott om att fosforisternas ståtliga serie av litterära och vetenskapliga revyer haft en hel rad efterföljare, mestadels mera kortlivade och mera populära, oftast utgivna från Uppsala, några från Lund, av akademiker som C. A. Hagberg, C. G. Malmström, G. K. Hamilton, C. R. Nyblom, Hans Forssell och K. R. Geijer. I regeln voro de skäligen konservativa, men politiken spelade ingen eller ringa roll i dem.

En särskild ställning intogo C. F. Bergstedt och C. von Bergen såsom företrädare för vissa nyare riktningar. Så ock Ur dagens krönika (1881—91), där dåtidens unga Sverige fick ge gästroller, enär utgivaren Arvid Ahnfelt, tog ungefär vad som helst, som var i någon mån uppseendeväckande.

Det har alltid varit svårt att driva dessa tidskrifter, och det av naturliga skäl: läsekretsen har varit ringa och annonserna så gott som inga. Därtill har på senaste tid kommit konkurrensen med de stora dagbladen, vilkas utvidgning haft sin värdefullaste sida i de populärt vetenskapliga och litterära artiklarna av fackmän. De kunna betala arvoden, och det har blivit en ekonomisk uppoffring att skriva i en tidskrift, uppvägd visserligen av att uppsatsen får en mindre efemär tillvaro.

En särskild ställning intar Nordisk tidskrift (från 1878), som tack vare sin Letterstedtska fond kunnat nöja sig med en minimal spridning. Ord och Bilds långa vackra serie från 1892, utgiven av K. Wåhlin, har det kostat mycken hängivenhet och mycken möda att uppehålla. Och detsamma gäller om 1900-talets allmänna tidskrifter.

Dessa hava varit mera politiskt inriktade än de äldre, 1800-talets, men detta kan svårligen sägas bero på att något livligare intresse för allvarlig diskussion av hithörande spörsmål uppstått hos publiken. Den har icke heller skockat sig kring dem. Det förtjänstfullt redigerade

[1] Jag hänvisar till förteckningen i Nordisk Familjebok.

Digitized by Google

liberala Forum har också redan gått all världens väg. Det egentliga högerpartiet har — kanske betecknande nog — icke vårdat sig om att uppehålla något organ av detta slag, men två sådana, Det Nya Sverige och Svensk tidskrift, företräda ännu unghögern, ett skäligen obestämt begrepp, som möjligen kan definieras så, att det utesluter aktuellt politiskt inflytande. Medan det förra varit en smula fribytare, har den senare, trogen sitt namns traditioner, varit mer akademisk. Väl redigerad och väl skriven inriktar den sig på att sakligt utreda och bedöma huru verkligheten för närvarande ter sig. Socialisternas Tiden finner det mera angeläget — och säkerligen även mera tacksamt — att förkunna huru det borde vara.

2. DANMARK.

Den danska pressens doyenne, *Berlingske Tidende*, har mycket gamla anor; de kunna räknas tillbaka till åtminstone 1749, då ett äldre blad övertogs av boktryckaren E. H. Berling, som gav det sitt namn. Det har tidningen alltjämt bibehållit, och med rätta, ty den äges ännu i dag av hans arvingar.

Berlingske var en privilegierad tidning, vilket innebar att den hade företrädesrätt att följa med den kungliga posten, och att den över huvud icke hade att frukta någon konkurrent utan kunde leva tryggt på sina kungörelser m. m., men å andra sidan också att dess innehåll var noga övervakat av en därtill förordnad censor; tidtals tillsattes redaktören av regeringen. Texten var således officiös, om ej rent av officiell, men trots detta kunde Berlingske under den Napoleonska perioden glädja sig åt en ganska stor avsättning.

Det fanns ju också andra tidningar: Adresseavisen, ett annonsblad, som var jämnårigt med Berlingske och längre fram även upptog nyheter, Dagen (1803—43), som på 1830-talet hade en relativ blomstring, och veckobladet Nyeste Skilderi af Kjöbenhavn (1803—31), som ägnade sig åt stadens yttre och andra lokala ting.

Tidskrifterna på ett högre plan begynna 1785 med K. L. Rahbeks Minerva (fortsatt till 1807) och densammes Den Danske Tilskuer (1791—1808). Där förspordes nog intresse för politiska, ekonomiska och andra samhälleliga saker, men trycket från ovan och bristen på en utbredd frihetsanda kommo dessa att vika för estetiska ting. Framförallt teatern fångade den köpenhamnska publikens tankar, liksom redan förut och alltjämt senare. Under 1800-talets första del stodo de litterära tidskrifterna i förgrunden, utgivna av R. Nyerup, Chr. Molbech och något senare J. L. Heiberg, vilken på trettio- och fyrtio-

Digitized by Google

Af 3. Novembr.

St. Petersborg, den 11 Oct.

Fra Moſkov forneimmes, at Hendes Majeſtet, Keyſerinden, er ſidſt udi forrige Maaned kommen der tilbage fra Kloſteret Jeruſalem, og det ſynes at være viſt, at Høyſtſamme udi næſtkommende November-Maaned retournérer her til Staden. Imod den Tid forventes her en Perſiſk Ambaſſadeur, hvilken, ſaaſom vores Miniſter udi Iſpahan, Prinz Galliczin, har berettet, ſkal ey alleene fornye den Alliance, ſom udi Peter den Stores Tid blev ſluttet imellem Perſien og Rusland, men ogſaa paa Schach Alys Vegne tage ſaadanne Meſures med vores Hof, ſom maatte agtes fornødne, i Fald det uformodentlig ſkulde komme til Feyde paa een eller anden Kant. Den Franſke Legations-Secreterer ved vores Hof har vel adſkillige gange giort Anſøgning om, at de Franſke Miſſionarier maatte tilſtædes fri Paſſage igiennem det Ruſſiſke Monarchie til China; men han er bleven afviiſt med ſaadan Anſøgning.

Wien, den 22 Oct.

Der holdes paa nærværende Tid gandſke extraordinaire Conferenzer ved Hoffet, ikke anderledes end om der var ſtor Fare paa

Bild 69. Berlingske Tidende 1749.

talen var den obestridda kritiska auktoriteten. Nämnas kunna även H. C. Ørsteds Maanedsskrift for Litteratur (1829—38), som närmast representerar den engelska revytypen, och C. Carstensens (Tivolis grundläggare) försök med franska följetongsblad 1839—44.

Digitized by Google

Fram på 1830-talet började allmänheten få anspråk på en mera modern nyhetspress. Situationen kunde blivit betänklig för Berlingske, om tidningen icke just i det kritiska ögonblicket fått en ny redaktör, som insåg vad här måste göras. Det var M. L. Nathansen, som 1839 övertog ledningen och behöll den i mer än tjugu år. Politiken kunde han på grund av tidningens officiella ställning icke lägga sig i, och han tyckes icke heller haft särskild lust därför, men i fråga om ekonomiska och estetiska ting hade han just det intresse, som motsvarade den borgerliga genomsnittspublikens krav. Han anställde goda pennor för den följetonistiska avdelningen, och han hade över huvud den födde tidningsmannens sinne för vad ett dagblad bör syssla med. Bland hans första omsorger var att göra Berlingske regelbundet daglig och att utvidga formatet till fyrspaltigt; från 1844 utkom den — rimligtvis efter tysk förebild — t. o. m. två gånger om dagen. Så mötte Nathansen lyckligt den ökade konkurrens, som den nya tiden medförde, och såg under sitt redaktörskap upplagan växa från 1,100 till 8,000 exemplar.

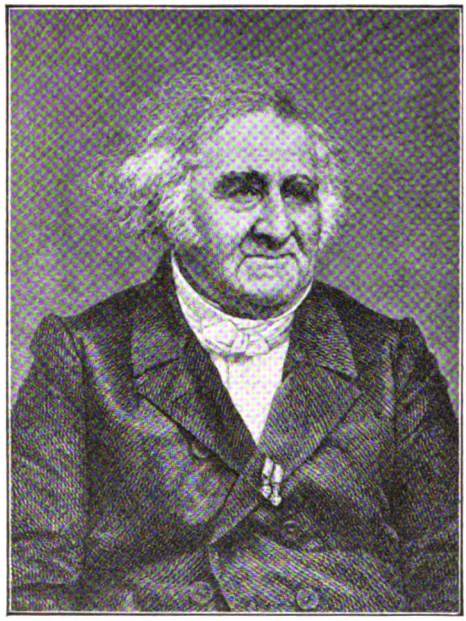

Bild 70. M. L. Nathansen.

De ökade anspråken på dagspressen sammanhängde i viss mån med det småningom framträdande politiska intresset. Den opposition, som förnams var emellertid på grund av både yttre och inre hänsyn skäligen spak; så Kjöbenhavnsposten (från 1827) och ett par tidskrifter på trettiotalet.

Med Fredrik VI:s död den 3 dec. 1839 närmade sig det gamla landsfaderliga enväldet sitt slut. Christian VIII var åtminstone till en viss grad och till en viss tid benägen för ett friare statsskick, och för första gången fick också Danmark nu en politisk tidning, *Fædrelandet*. Det hade börjat som en av prof. C. N. David utgiven veckoskrift, ombildades 1839 till dagblad och fick två år därefter till redaktör en ung student *Carl Parmo Ploug* (född 1813). Såsom poet och såsom spexförfattare var han redan bekant, och han skulle snart bevisa att han var en politisk

Digitized by Google

publicist av rang. Han tyngdes icke av mycket kunskaper, men med sina brister var han en redaktör just efter sin tids sinne; han hade ett äkta patos, som bar upp honom och hans tidning, och han tvekade aldrig att sätta in sig för vad han ansåg vara sin plikt. Så blev Fædrelandet organ för det nya parti, vilket allt som åren skredo allt mer tog makten i Danmark, därför att det hade den bildade, framförallt den akademiska opinionen för sig, nationalliberalerna. Det förenade, såsom namnet anger, två av tidens mäktigaste tendenser, och av dessa blev nationalismen den viktigaste.

Bild 71. Carl Parmo Plougᵉ.

Ty nu trädde den slesvigholsteinska frågan i förgrunden, och i denna intogo nationalliberalerna den rent danska ståndpunkten. De sökte stöd hos fränderna i norr, och så kommo de att sätta skandinavismen på sitt program som en av dess främsta punkter. Med den är Plougs namn oupplösligt förenat, i det hänseendet blev han en ledare för hela Nordens ungdom.

Under 1840-talet, då partiet ännu var i opposition, stod Fædrelandet illa till boks hos regeringen och hade oupphörliga sammanstötningar med censorn Chr. Reiersen. Denne var en både rättänkande och förståndig man, men han måste följa sina instruktioner, och själva ämbetet var nu så förhatligt, att dess innehavare måste bli illa beryktad, ett mål för hån och skämt.

Tidsskiftets kritiska och oppositionella stämning fick inom pressen — och inom litteraturen över huvud — sitt skarpast präglade uttryck i *Corsaren*, ett skämtblad efter mönstret av de franska samtida, som 1840-46 skrevs av *M. A. Goldschmidt*. Utfallen voro som oftast både skarpa och kvicka, och de riktades åt alla håll. Om också regeringen skänkte de tacksammaste uppslagen till giftiga anspelningar, så fick även nationalliberalismen sina kännbara slängar. För sådana blev jämväl filosofen Kierkegaard ett föremål, men en dag gick det upp för Goldschmidt, att han därutinnan handlat orätt. Han var en man

Digitized by Google

med positiva syften, blev nu varse att han hamnat i negativitet och drog sig ifrån alltsammans. Goldschmidts senare tidskrift Nord og Syd (1847—57) räknas också till de solidaste och vidsyntaste. I Danmarks litteraturhistoria och i viss mån också i dess litteratur har Corsaren emellertid sitt bestående rum.

Tronskiftet 1848 inledde en ny period i Danmarks politiska historia. Pressens villkor blevo genast friare, en provisorisk lag härom antogs, och denna utbyttes 1851 mot den, som i huvudsak ännu gäller.

De sålunda förbättrade förhållandena medförde efter hand en ökad livaktighet inom journalistiken. Först är att nämna att mot slutet av nyssnämnda år framträdde i Köpenhamn en ny tidning, *Dagbladet*. Dess redaktör, *C. St. A. Bille*, höll sig en tid bortåt anonym, och det var förståndigt nog, ty han var ännu student, föga mer än tjugutreårig och icke färdig med sin examen. Trots detta ådagalade han icke blott stor rörlighet och mångsidighet utan också en förvånande mogenhet i omdömet. De borgerliga, kommunala och kommersiella intressena fingo ett språkrör i Dagbladet, och samtidigt tillkämpade det sig en betydande ställning såsom nationalliberalt organ bredvid Fædrelandet. Detta fronderade ibland mot regeringens något obeslutsamma hållning i den slesvigska frågan, varvid Ploug nog påverkades av sin vän och medarbetare Sturzen-Becker, den ivrige svenske skandinaven. Bille däremot blev regeringens förkämpe, utan att dock hemfalla till officiell bundenhet. Han gick aldrig ur vägen för polemik, slagfärdig och kry till humöret som han var. Även som stilist torde han hava varit sin tids främste tidningsman i Danmark.

Bild 72. C. St. A. Bille.

Nederlaget 1864, som berövade Danmark Slesvig-Holstein, var en dom över den nationalliberala politiken, och den beseglades av Preussens seger över Frankrike. Dess djupt gripande verkan yppades efter hand på alla områden. Det danska folket måste inrätta sig efter de ändrade förhållandena. Bille lämnade 1872 sin tidning och ägnade

Digitized by Google

sig senare åt diplomatien. Hans efterträdare Vilhelm Topsøe var en fint bildad personlighet och en högt skattad novellist, som företrädde en måttfull realism. Som redaktör försökte han också stödja en sakligt realistisk politik, men kunde under den allt häftigare upplågande striden mellan partierna icke rätt göra sig gällande, och Dagbladet sackade därför tillbaka i inflytande, ehuru det intill Topsøes död 1881 behöll sitt anseende.

Bille hade med sin mångsidiga vakenhet haft livligt intresse också för det tekniska och gjorde för studier i detta syfte 1856 en resa till England. (Han var sedan korrespondent till Times.) Vad han där såg, gjorde han sig tillgodo, och Dagbladet ansågs ur denna synpunkt på hans tid stå främst bland Köpenhamns tidningar. Över huvud torde man kunna säga att dessa vid en jämförelse med andra, t. ex. tyska och svenska, icke lågo efter. Om de sistnämnda vid första anblicken te sig ett grand modernare, torde det bero på att de använt något mera rubriker. Teaterrecensioner t. ex. uppträdde där oftare såsom för sig ställda artiklar, medan de i de danska bladen infogades bland notiserna.

Fædrelandet och Dagbladet hade en akademisk och jämförelsevis storborgerlig prägel. Det gavs också en mera populär press med mindre anspråk, och inom denna kom Folkets Avis 1860 med en ny typ, dagbladet till billigt pris. Den försummade icke alldeles politiken, men dess lockelser voro främst följetongsromaner, »Røverhistorier, disse journalistiske Nipssager», och »Dit og Dat», regelbundna veckokrönikor, i vilka redaktören, den berömde vissångaren Erik Bøgh, i kåserande form och helst i skämtsam ton men ingalunda utan uppfostrande syfte sade sitt borgerliga ord om allehanda ting. Med sådant innehåll gjorde Folkets Avis stor lycka och kunde redan efter ett år skryta med en avsättning av 14,000 exemplar. — 1864 startade boktryckaren J. C. Ferslew sin verksamhet som tidningsförläggare med Dagstelegrafen. Större framgång hade den nio år yngre Aftenposten, som lades ungefär efter samma linjer som Folkets Avis. Om Ferslew härmed vann en solid ekonomisk grundval, så gjorde han med *Nationaltidende* (från 1876) sin insats i den stora Köpenhamnspressen. Redan utgivningen två gånger dagligen yppade konkurrensen med Berlingske.

Ferslew var framförallt tekniker och organisator. Han utbyggde senare sin affär genom att 1891 övertaga dels det avtynande Dagbladet, dels det yngre, av R. Watt 1868 grundlagda Dagens Nyheder. Under gemensam ledning förenades sålunda en hel rad tidningar, som anpassades var och en efter sin särskilda läsekrets' anspråk. Affären växte till mycket stora mått; Ferslew hade sina egna pappersfabriker och sitt eget stilgjuteri och sörjde för att alltid vara främst i tryckeri-

Digitized by Google

teknik, men visade sig också angelägen att vinna goda medarbetare. R. Besthorn, till sitt fack framstående orientalist, vann rykte som en utmärkt redaktör för den utrikespolitiska avdelningen, vilken också den svenska pressen gjorde sig till godo i betydande utsträckning.

Den politiska situationen var efter 1864 dyster, och nationalliberalerna, som närmast buro skulden för den, stodo rådlösa. Det mest livaktiga elementet var nog bönderna, som redan förut börjat arbeta sig fram till politisk betydelse. Sin främsta andlige ledare hade de i Grundtvig, vars folkhögskola, sådan den nu utbyggdes blev ett det yppersta medel för bondeståndets höjande. Mästarens skandinaviska tankar kunde givetvis numera icke finna stor anklang, men hans fosterländska patos eldade, och detta visade sig kraftigt verksamt också på det ekonomiska området. De andelsföretag, som efter hand växte ut till en storartad organisation, blevo grundvalen för självständighet och självkänsla hos allmogen. Inom pressen fick hela denna rörelse tillsvidare organ i veckoblad sådana som J. A. Hansens Almuevennen (1842—56) och Sofus Høgsbros Dansk Folketidende (1865—83).

Men mot denna rörelse samlade sig de konservativa elementen på landet och i städerna, och de funno sin ledare i den jylländske godsägaren J. B. S. Estrup, minister 1865 och konseljpresident 1875—94; under denna tid Danmarks verkliga regent. Stödd på konung Christians förtroende och på landstinget (riksdagens första kammare), orädd och målmedveten, tvekade han icke att i öppen strid med folketingets flertal genom sina s. k. provisoriska finanslagar driva fram de åtgärder, han ansåg förhållandena kräva, främst försvarets utbyggande.

Nationalliberalerna med sitt akademiska förakt för bönderna hade ingen annan råd än att sluta sig till högern, och Fædrelandet upphörde 1882. Berlingske åter var egentligen av sin officiella ställning hindrad att taga direkt del i striden, men ju häftigare denna upplågade, dess svårare hade den att bevara sin passivitet. Nationaltidende stod obunden av sådana hänsyn, och den blev också nu högerns främsta organ. Bland dem, som i Dagens Nyheder och sedan i Ferslews tidningar skötte polemiken mot oppositionen, kan måhända i synnerhet C. Carstensen nämnas. Än mera hårdhänt fördes kampen uti den på den breda publiken anlagda Avisen (från 1883) och i skämtbladet Punch.

I längden kunde vänstern icke vara nöjd med sina veckoblad blott, och i sin ledare *Christen Berg* hade den också just en vad beträffar pressen ypperlig organisator. 1873 startades i huvudstaden *Morgenbladet* såsom partiets organ, och politiken var ock det härskande elementet däri. Ledaren kan ibland upptaga nästan hela första sidan och innehållet för övrigt synes nästan tillkommet blott för att det icke helt

Digitized by Google

kunde förbigås. Det var inget blad för köpenhamnare. Större betydelse hade säkerligen att det växte upp en omfattande landsortspress, som stod i vänsterns tjänst. Under intryck av huvudstadens ojämförliga storlek kan främlingen lätt komma att identifiera den med Danmark, medan förhållandet tvärtom är att landet står mycket självständigt gentemot Köpenhamn och detta just som ett resultat av utvecklingen efter enväldets fall 1848. De större landsortsstäderna hade nog ända från 1700-talet haft sina »Stiftstidender», men de voro föga mer än lokala annons- och kungörelseblad. Nu upprättades dels av Berg själv, dels med hans medverkan runt om i landet en rad tidningar, som alla främst voro anlagda på att strida för vänsterns gemensamma mål, på samma gång de företrädde ortens särskilda intressen. Om det var bondeföreningarna som satte upp dem, eller en boktryckare fann uträkning att utge en tidning för deras syften, var resultatet lika. Att här uppräkna titlar på dessa organ är icke lönt. De hava genomgående en solid ekonomisk ställning, äro redigerade med både målmedvetenhet och självkänsla och äro i regeln mycket aktningsvärda företag. Att den starkt betonade ståndpunkten medför sina avigsidor, kan man gissa. De generalkorrespondenser, varmed partiets centrala ledning förser dem, äro väl icke heller ägnade att vidga synen.

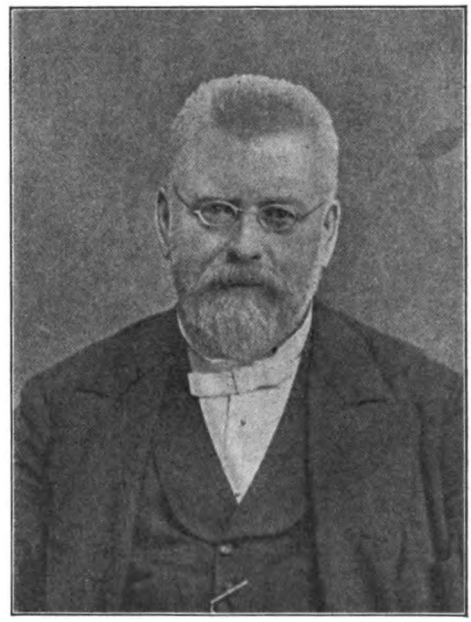

Bild 73. CHRISTEN BERG.

Bredvid bondevänstern hade emellertid en opposition från annat håll vuxit upp. Det var de radikala elementen i Köpenhamn, som inspirerades av de nya utländska strömningarna, brandesianismen med ett ord, som nu gick fram till seger. Hatet mot högern förenade dem med Berg, och denne upptog 1877 i Morgenbladets redaktion *Viggo Hørup* och Edvard Brandes. Men icke ens den gemensamma fienden kunde synnerligen länge hålla tillhopa dessa i grunden icke blott olikartade, utan för varandra högst osympatiska element,

Digitized by Google

POLITIKEN.

Nr. 1. Fredag den 31te Oktober. 1884.

Chr. A. Jensens

Modemagasin,

Kjøbmagergade 3.

Efter Lokalernes Ombygning og Udvidelse anbefaler jeg de hjemkomne Varer for Saisonen. Enhver Hovedartikel har sin egen Afdeling, som foruden et righoldigt Sortiment i Nouveauté bringer en

Konkurrenceartikel,

d. e. en kurant Artikel, som ved sin i Forhold til sin Kvalitet enorm billige Pris trodser al Konkurrence og maa tiltvinge sig alle Damers Opmærksomhed.

Stuen.

I. Afdeling for kul. Kjolestoffer. II. Afdeling for sorte Kjolestoffer. III. Afdeling for Silkestoffer.

Konkurrence-Artikel. Konkurrence-Artikel. Konkurrence-Artikel.

1. Sal.

IV. Afdeling for Kaaber, Overstykker. V. Afdeling for Kostumer. VI. Afdeling for Børne-Kaaber, Overstykker & Kjoler.

Pels-Kaaber. Spadsere-, Selskabs-, Brude-, Ride-Kjoler. Specialitet: Sorge-Kjoler & Silke-Kjoler. Morgenkjoler & Skørter. Vinterskørter fra 4 Kr.

Muffer i stort Udvalg. Jersey i alle Farver. Silkeparaplyer fra 5 Kr. Ved Indkøb af 25 Kr. 4% Rabat for kontant. Prøver forsendes franko til Provinserne.

Institut for kvindelig Gymnastik.

O. G. Lemvigh-Müllers Appelsin-Punsch.

smuk Konfirmationsgave

Brystnaal med elektrisk Lys

Til Konfirmationen. TOTAL-UDSALG

til betydelig nedsatte Priser.

Ernst Henriques

Malerieauktion.

Danas Have,

Alvor og Militarisme.

Udlandet.

England.

Belgien.

Bild 74. Politiken 1884.

den grundtvigianska danska bondevänstern och den kulturradikala europeiska huvudstaden. Med 1883 måste de båda nyssnämnda herrarna träda ut ur Morgenbladet. Året därpå startade de *Politiken*.

Redaktör för denna blev Hørup. Utgången ur själländsk bondestam — de grundtvigianska ledarna hava mest kommit från Jylland och Fyen — stod han nog köpenhamnarna närmre, och hans universitetsbildning förde honom till dem. En överlägsen intelligens, en lidelsefull natur och en utmärkt stilist, blev han en utomordentlig polemiker. Huruvida han också gjort några positiva insatser, synes vara diskutabelt; måhända var det själva stridsläget som kom honom att te sig mera negativ än han var.

Bild 75. Viggo Hørup.

Bredvid Hørup stodo bröderna *Georg* och *Edvard Brandes* som banbrytare för den kulturella radikalismen och den realistiska litteraturen. Vad den förstnämnde därutinnan betytt är här icke platsen att orda om. Kring honom och kring Politiken samlade sig så gott som hela den unga intelligensen, och sällan har väl en tidning haft en så stor grupp av vetenskapsmän och författare bakom sig. Tonen blev också mycket självmedveten och arrogant och naturligtvis icke minst hos de mindre betydande medarbetarna, som hoverade sig över motståndarnas inskränkta konservatism.

Tiden har gått, Georg Brandes har fått hyllningar även från forna motståndare, men brandesianismen har icke ingått i historiens stillhet; även de yngre släktleden, som delvis omedvetet tillgodogjort sig det vunna, äro dock icke benägna att överse med det negativa i riktningens balanskonto, och mästaren själv är icke lagd för rollen av fridsam patriark. Orsakerna till detta fortsatta krigstillstånd äro flera, men en ligger säkerligen i Politikens anda och ton.

Till tidningen flockades en del yngre folk, som i naturalismen funno ett program, det där kunde täcka allehanda okynne och snedsprång. Dessa krönikörer — Peter Nansen kan nämnas såsom en av

Digitized by Google

de talangfullaste — voro förtjusta över att kunna förfära borgerligheten med respektlösa utfall och vågade erotiska skildringar: Gil-Blas-typen i Paris tyckes varit deras förebild därutinnan. Det beryktade köpenhamnska »grinet» blev ett drag, som kännetecknade Politiken icke mindre än dess politiska radikalism.

Alldeles nytt är kanske icke detta drag. Bille klagade redan på 1850-talet över att dålig ton i pressen var mer tolererad i Danmark än annorstädes, men på den tiden förekom den blott i tidningar, som höllo till i skymundan; osannolikt är väl icke att Corsaren tjänat som en missbrukad förebild. Men att denna hänsynslöshet och denna frivolitet, låt vara i stilistiskt eleganta och stundom verkligt kvicka former, knäsattes såsom en politiskt, litterärt och kulturellt berättigad insats, detta var det betänkliga.

Bild 76. Henrik Cavling.

Politiken var från början genom sina ledares ställning en stor tidning; om den sen blev detta även i teknisk och ekonomisk mening, så tillkommer förtjänsten emellertid icke dem utan *Henrik Cavling*. Han blev 1886 medarbetare och fick efter hand allt mera inflytande, så att sedan Hørup 1901 avlidit — kort efter det han inträtt i ministären såsom ett allom synligt tecken på vänsterns slutliga seger — och Edvard Brandes dragit sig tillbaka, han 1905 blev huvudredaktör. Cavling tillhör med liv och själ den »nya journalistiken», för vilken reportaget är pressens främsta uppgift. Redan långt förut hade detta börjat bedrivas i en stil, som för sin tid var amerikansk nog och som väckte sensation. Bismarcks tal t. ex. telegraferades från Berlin in extenso och framstående personer intervjuades om allehanda ting. Om det i hastigheten hände att man fick läsa uttalanden av låt oss säga en exotisk generalkonsul, vilken befanns redan avliden sedan ett par år, så togs ett slikt missöde icke alltför allvarligt. Utan tvivel hava dessa metoder utövat en stimulerande verkan även på en del svenska tidningar.

Digitized by Google

Å andra sidan var oviljan över Politikens ton så stark, att redan 1899 en protest däremot avgavs av ett antal betydande personer, däribland så utpräglade vänstermän som Harald Høffding och Herman Trier. Om verkan icke var omedelbar, så uteblev den icke alldeles. 1902 upprättades Extrabladet, en billig middags-upplaga, i vilken också den gamla tonen fortsattes; här har Cavlings broder, den ovan (s. 151) nämde Frejlif Olsen, haft sitt hemvist. Politiken själv blev en smula mera seriös, och Cavling inrättade en särskild avdelning under strecket, »Kroniken», som skulle vara något för sig. Där avhandla framstående vetenskapsmän och författare aktuella spörsmål inom sitt fack, utan att därmed försvära sig till tidningens egen ståndpunkt. Detta grepp, som också begagnats på andra håll, har visat sig lyckligt; även en del av de nyssnämnda 'protestanterna' ha sålunda blivit Politikens medarbetare. Upplagan, som 1905 var 23,000 exemplar, har av Cavling drivits upp till över 70,000.

Socialdemokraternas press började 1871 blygsamt med veckobladet Socialisten, men därur uppväxte inom några år dagbladet *Socialdemokraten*, som sedan fick avläggare i landsorten, så att partiet 1900 hade tretton dagliga och en hel rad andra publikationer, och denna press tyckes också i ekonomiskt hänseende vara bättre ställd än i andra länder. Måhända hänger detta samman med att den också i högre grad är en arbetarnas press, skriven av män, som utgått ur deras egen krets; såsom exempel kan nämnas J. Jensen, Köpenhamns finansborgmästare sedan många år. F. J. Borgbjerg är en bland de få, som utgått från universitetet; de andras högskola har varit fackorganisationerna. Om artiklarnas form därför icke alltid varit akademiskt oklanderlig, så har övertygelsetroheten kanske varit mera solitt grundad än på andra håll.

Ett omnämnande och en honnör förtjänar den danska pressen i Slesvig. Väl bekant är det uthålliga och uppoffrande arbete, som där nedlagts på att hålla danskt sinne och dansk kultur vid makt, och det under de mest tryckande förhållanden. Brutalitet och dumhet i förening utmärkte det preussiska regementet på ett sätt, som man före världskriget icke trodde vara möjligt uti något annat västeuropeiskt land. Och pressmännen voro givetvis isynnerhet utsatta därför. Redaktören för den förnämsta tidningen, Flensborg Avis, Jens Jessen, fick tillbringa sammanlagt fyra år i fängelse. Ett annat organ av betydelse var Hejmdal, som från 1893 leddes av H. P. Hanssen, också danskarnas representant i tyska riksdagen. Icke mindre varmt nationellt sinnad, var han nog mera realpolitiker, men gentemot det preussiska förtrycket stod alltid fronten helt sluten. Okuvade uppnådde sönderjyderna den timme, då med världskrigets avslutning befrielsen kom.

Digitized by Google

Den til Forsendelse med de Kongelige Brevposter privilegerede

Berlingske politiske og Avertissements-Tidende

178. Aargang Nr. 351. TORSDAG MORGEN DEN 20. DECEMBER 1923 10 Øre — 84 Sider

Eftertryk af vore Telegrammer forbydes.

Den bayerske Koalition sprængt.

Rygter om forestaaende national-socialistiske Demonstrationer og Overrumplingsforsøg i München.

Telegram fra vor Korrespondent.

BERLIN, ONSDAG AFTEN.

I de sidste Dage er der fra München kommet Rygter om at et nyt Kup skulde være forestaaende. Rygterne antager stadig fastere Former, og de synes i officielle Kredse at vække alvorlig Bekymring. Det ventes saaledes, at Nationalsocialisterne i Anledning af Opførelsen af „Tosca" paa Operaen i München iaften vil foranstalte en Række store Demonstrationer. Landdagens Sammentræden har ligeledes givet Anledning til Rygter om, at der skulde være en Sammensværgelse i Gang. Generalstatskommissær von Kahr har truffet omfattende Forholdsregler for at hindre Uroligheder. Landdagsbygningen beskyttes af en stor Politistyrke. Post-, Telegraf- og Regeringsbygningerne er ligeledes bevogtede af stærke Afdelinger af Landspoliti.

Bondeforbundet gaar imod Regeringen.

Ved Afstemningen om den bayerske Bemyndigelseslov i Landdagsudvalget blev Forelaget forkastet, idet 18 af Udvalgets Medlemmer stemte imod og kun 10 for Forslaget. Dette Resultat skyldtes, at et af Regeringspartierne, nemlig det bayerske Bondeforbunds Medlemmer, sammen med Socialdemokraterne stemte imod Forslaget. Loven vil herefter ikke kunne faa den nødvendige to Tredjedels Majoritet i Landdagen. Det synes dog ikke som om den bayerske Regering har til Hensigt at træde tilbage, selv om Loven forkastes. Sandsynligvis vil den i Stedet træffe visse diktatoriske Bestemmelser i Henhold til Landsforfatningen. Imidlertid gør den Omstændighed, at et af Koalitionspartierne er gaaet imod Regeringen Situationen temmelig kritisk, og Muligheden for en Koalitionskrise, der atter vil give sig Udslag i en Regeringskrise, kan ikke overses.

Et Mistillidsvotum til von Kahr.

Den bayerske Landdag har vedtaget et Forslag fra det bayerske Folkeparti, hvorefter der skal foretages en Undersøgelse af Generalstatskommissær v. Kahrs Forordninger paa det økonomiske og sociale Omraade. Denne Vedtagelse betegner et Mistillidsvotum til von Kahr, mod hvem der i det hele taget fra alle Sider rettes en kraftig Kritik.

Bemyndigelsesloven forkastet.

Der fremsættes Forslag om Opløsning af Landdagen.

Privattelegram.

BERLIN, ONSDAG AFTEN.

Fra München meddeles Onsdag Aften Kl. 9:

Regeringens Bemyndigelseslov er ved Afstemning idag i Landdagen bleven forkastet, idet der manglede 15 Stemmer i den fornødne to Tredjedels Majoritet.

Efter Afstemningen erklærede Føreren for Koalitionens største Parti, det bayerske Folkeparti, den nuværende Koalition for sprængt.

Der blev fremsat Forslag om Opløsning af Landdagen, men Drøftelsen af dette Forslag blev udsat til et senere Møde.

Den eneste af Bondeforbundets Medlemmer, der stemte for Bemyndigelsesloven, var Landbrugsminister Wutzlhofer.

Af Frygt for Uroligheder er Opførelsen af „Tosca" paa Operaen iaften blevet forbudt. *Dr.*

Bradburys Forberedelser.

Hans Rundrejse til Partiførerne skyldes Ønsket om at lodde Stemningen.

LONDON, ONSDAG AFTEN.

Den engelske Repræsentant i Erstatningskommissionen, Mr. Bradbury vendte imorges tilbage til London fra Lossiemouth i Skotland, hvor han har besøgt Ramsay Mac Donald. Senere paa Dagen begav han sig til Downing Street, hvor han havde en Samtale med Premierministeren.

Listen over de britiske Eksperter, der skal udnævnes af Erstatningskommissionen til at deltage i den forestaaende Undersøgelse af Erstatningsspørgsmaalet ventes offentliggjort enten iDag eller imorgen, ligesom der samtidig kan ventes en officiel Redegørelse fra Bradbury selv.

Ved et Interview paa Jernbanestationen udtalte Bradbury, at hans Besøg hos Mac Donald havde haft samme Formaal som hans tidligere Besøg hos Asquith og de ledende Citykredse, nemlig en Undersøgelse af, hvorvidt visse Navne, der var bragt i Forslag som Medlemmer af Ekspertkomiteerne kunde accepteres. „Jeg raadførte mig hverken med Asquith eller Mac Donald som kommende Premierministre" — udtalte han — „mit Ærinde var kun at undersøge den offentlige Menings forskellige Chatteringer."

De engelske Sagkyndige.

De amerikanske Medlemmers Stilling i de sagkyndige Komiteer beskrives paa følgende Maade: De maa betragtes som „amerikanske Medborgere, der har faaet deres Regerings Samtykke til at akceptere Udnævnelsen". Det ventes, at de engelske Repræsentanters Stilling vil blive den samme.

Blandt de Englændere, der er blevet spurgt, om de er villige til at indtræde i Komiteerne nævnes Sir Robert Kindersley, en af Bank of Englands Direktører, Lord Inchcape, der indtager en fremragende Stilling som Skibsreder og Bankier samt Dr. Walter Leaf, Præsident for Westminster Bank. Den sidstnævnte præsiderede ved Professor Cassels Foredrag sidste Sommer ved den nationaløkonomiske Højskole i London. Han udtalte ved denne Lejlighed sin fuldeste Sympati og Overensstemmelse med Cassels Synspunkter med Hensyn til Guldspørgsmaalet.

Det ventes, at Bradbury imorgen vil vende tilbage til Paris, medførende en Liste over seks engelske Sagkyndige at forelægge Erstatningskommissionen. *Sw.*

DAGBOG

Juletræs-Centralen.

Man drejer om et Hjørne ved Udgangen af en Park eller henne paa et Torv, og saa er man midt i Juletræerne. Man husker maaske, at forrige Aar stod der ogsaa en Mand og solgte Træer netop her, og et andet Sted har man slet ikke ventet at finde dem. Tilfældigheden, det helt uberegnelige i, hvor man pludselig føler Luften fuld af Granduft og kommer dampende ind i Byens Juleskov, er en af Juletidens Skønheder her i Gaderne. Og nu er der ogsaa kommen Pletter paa den.

Priserne er det galt med. Det er nok det værste. I hvert Fald er det lidt prosaisk, hvis man netop synes, at de Træer er saa smukke og i al deres tilfældige Placering pyntet saa kønt. Saa skurrer det i Ørene, naar der tales om Optrækkeri og „smarte Forretningsmænd", endog saa „smarte", at de køber 700 Juletræer for 700 Kr. hos Hedeselskabet, og naar de har solgt dem, siger man, har de selv 7000 Kr. i Lommen! Unægtelig en glad Jul, d'Hrr. skaffer sig!

Der tales ogsaa om, at Træerne staar eller ligger ned midt i Sneen mange Steder og sprøjtes over af Vognene og maaske ogsaa faar Visiter af en Hund i Forbifarten. Saadan et Træ skal vi have hjem i Stuen, siger Folk, det er noget rigtigt Griseri. Naa, Træet kan jo endelig skylles, og mon det er saa slemt?

Men der knurres altsaa, det er ikke lutter Idyl i Byens Juleskov, og saadan er det naturligvis, at alt dette tilfældige og planløse, som udadtil præger Juletræs-Handelen og gør den saa smuk i Gadebilledet, det har naturligvis sine uheldige Sider. Vi kunde faa en Juletræs-Central. Den kunde ogsaa være køn. „Hedeselskabet", som nu holder sig lidt forsømt tilbage, kunde selv rejse en Plantage af Juletræer paa de store Torve. Var det ikke en Idé. Paa Raadhuspladsen og Kongens Nytorv, Nørrebros Runddel, Vesterbros Torv, Triangler osv. Træer fra Jylland! Med Flag vajende over Skoven og Granguirlander omkring og i Midten et virkeligt og straalende oplyst Træ. Her samles ind til de Fattige! Her sælges danske Træer! Priser og Bemling [illegible] under Kontrol og bringes overalt!

Hedeselskabets Træer! Det er dem, vi alligevel spørger efter, og det kan ogsaa være, vi faar saadan et, og saa er det for dyrt, og der er ikke altid nok at vælge imellem, og der kan ogsaa være lutter Træer fra Udlandet. Det vilde gaa ud over alt det tilfældige. Ja! Men var det ikke bedre, end det tilfældigvis gaar ud over os selv?

Store nordiske Telegrafselskabs London-Bygning indvies.

Den mest moderne Telegrafstation i Verden. Bygningens Opførelse og tekniske Montering har kostet 100,000 Pund.

Privattelegram.

LONDON, ONSDAG.

Store Nordiske Telegrafselskabs nye Bygning paa St. Helens Place, midt i Londons City og tæt ved Englands Bank og Børsen, blev idag indviet og forevist for et Selskab af interesserede danske og engelske Autoriteter og Forretningsmænd.

Mellem de tilstedeværende saas den danske Gesandt, Grev Ahlefeldt Laurvig, Generalkonsul Rotthoff og Legationssekretær Malte Bruun.

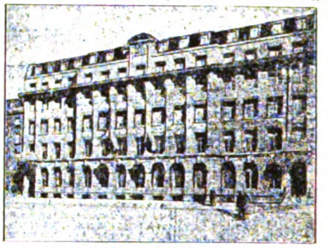

Store Nordiskes nye Bygning i London.

Endvidere saas Sekretær i det engelske „General Postoffice" Brown, Repræsentanter for „Eastern Telegraph Company", „Western Union Telegraph Co.", „Commercial Cable Co." og Læderhandlerien Lang, der ejer Grunden.

Ejendommen spænder over 700 m² og har kostet 100.000 Pd. Sterl. Det er den mest moderne Telegrafbygning i London. Der er indrettet Rørpost til „General Post office" og andre Telegrafselskaber. Endvidere er der anlagt private Telegrafledninger til store Cityfirmaer og oprettet en stor Telefoncentral for Telefonering af Telegrammer. To Reserve-Kraftstationer findes i Bygningen for det Tilfælde, at Byens Elektricitet skulde svigte. Endvidere er der Telegrafskole, Værksted og 100 Telegrambude.

Det var en interesseret Forsamling af Verdenstelegrafmænd, der var tilstede for at hædre deres jævnbyrdige Medarbejder, det store danske Telegrafselskab, og hver enkelt Del af Store Nordiskes nye, store Hus i London blev nøjagtig beset og vurderet af fagkritiske Øjne.

De store, lyse og rummelige Lokaler, hvori der daglig arbejder ca. 350 Funktionærer deraf mange danske, vandt almindelig Anerkendelse for deres overordentlige moderne og praktiske Udstyrelse. Særlig Opmærksomhed vakte Apparatsalen med de 4 uafbrudt arbejdende Apparatborde, med det konsekvent gennemførte Perforeringssystem og de nyeste Apparater, der arbejder saa hurtig, at der fra de fire Borde kan afsendes 400 Ord i Minuttet.

Et Telegram paa 25 Ord, vil fra det Øjeblik det sættes i Apparatet i London med Omtelegrafering i Newcastle ikke tage mere end 5 Minutter til København, hvor det kommer ud af Modtagerapparatet paa Hovedtelegrafstationen paa de kendte Strimler, præsiede med almindelig Maskinskrift. Det er Indleveringen og Afleveringen, der tager den uforholdsmæssig lange Tid.

Store Nordiskes Leder i London, Telegrafbestyrer Nielsen bød Velkommen. Den danske Gesandt tog derefter Ordet og udtalte sin Glæde over at være tilstede ved Indvielsen af Bygningen, der efter Eksperters Udsagn er en af Verdens mest moderne. Endnu større Glæde følte han som dansk Gesandt i Haabet om, at Stationen maatte blive et stærkt Led i det inderlige Samarbejde mellem England og Danmark. Store Nordiske havde i over 50 Aar arbejdet udmærket Haand i Haand med de britiske Myndigheder og med de britiske og de amerikanske Selskaber i England og hele Verden. „Jeg er taknemlig," sagde Gesandten, „fordi den britiske Regering har gjort sit yderste for at hjælpe Selskabet ikke alene i England, men ude i Østen. Tak til General Postoffice og til det britiske Udenrigsministerium."

Sekretær Brown udtalte paa det engelske Postvæsens Vegne de bedste Ønsker for Store Nordiske.

Direktør Denison Pender fra „Eastern Telegraph Co." sluttede sig hertil.

Store Nordiskes nye Londonstation er allerede i fuld Drift med ca. 10.000 ind- og udgaaende Telegrammer pr. Dag.

Efter at Store Nordiske har reorganiseret Trafiken i Østen og Linierne gennem Rusland og Sibirien, hvor Stationerne nu arbejder normalt, besørger Selskabet en stor Del af den asiatiske Telegramtrafik.

Det græske Kongepar endnu ikke afrejst.

Tiden for Afrejsen hemmeligholdes.

Privattelegram.

(Times Service)

ATHEN, ONSDAG.

Kongens og Dronningens Rejse er blevet udsat. Skibet, som de var gaaet ombord i, ligger endnu idag ved Piræus. Det hedder sig, at det skal afsejle imorgen, men Tiden for Afrejsen hemmeligholdes. Igaar Aftes modtog Kong Georg flere af Magternes Repræsentanter i Athen, bl. a. den engelske Repræsentant Bentinck, som Kongen havde en længere Samtale med. Dronningen tog Afsked med flere højtstaaende græske Damer.

Kongen har i sit Svar paa Gonatas og Ministeriets Henvendelse udtalt, at naar han nu temporært forlader Grækenland, er det med de inderligste Ønsker om, at den græske Nationalforsamling og det græske Folk vil samles i Kærlighed til Fædrelandet og til Forsvar for Nationens helligste Interesser. Meddelelserne fra Paris om, at Venizelos vil komme til Grækenland dementeres idag. Venizelos har endnu ikke bestemt sig. Det menes, han vil afvente endnu bestemtere Opfordringer.

Den græske Regering skyndte sig derefter at forsikre, at hverken Kongen eller Dronningen kunde tænkes at blive udsat for nogen som helst personlig Krænkelse eller Overlast.

En alvorlig Paamindelse fra England.

(Senere Telegram.)

ATHEN, ONSDAG AFTEN.

Det vides nu, at den engelske Repræsentant i Athen, Mr. Bentinck, har meddelt den græske Regering, at han uden i mindste Maade at blande sig i Grækenlands Regeringsforhold blot vilde minde om, at den britiske Regering ikke kunde forholde sig ligegyldig, hvis Kong Georg som en nær Slægtning af Hs. britiske Majestæt blev udsat for nogen som helst personlig Krænkelse.

Paa Vej til Rumænien?

I Bukarest har Kongeparrets Landsforvisning vakt Forbavselse.

Privattelegram.

BERLIN, ONSDAG AFTEN.

Fra Bukarest telegraferes:

Det græske Kongepar har Onsdag Aften Kl. 5 indskibet sig fra Athen og menes nu at være paa Vej til sine Svigerforældres Hof i Bukarest. De vil, saalænge Forfatningsspørgsmaalet i Grækenland ikke er afgjort, slaa sig ned i Rumænien og vil antagelig faa Bopæl paa Slottet Sinaia.

Det vækker i rumænske Kredse Forbavselse, at den græske Regering har ladet Kongen rejse, skønt man véd, at den franske Regering sammen med den rumænske og jugoslaviske Regering paa Forhaand havde advaret Grækenland mod et saadant Skridt. Kong Alexander af Serbien har under sit Ophold i Frankrig virket kraftigt for at forhindre det græske Kongepars Fordrivelse. Han har bl. a. haft en Samtale med Venizelos om Muligheden for at sikre Tronfølgen for Svogeren. *Dr.*

Vanskeligheder for det ungarske Laan.

Privattelegram.

(Times Service.)

BUDAPEST, ONSDAG.

Meddelelserne om, at det ungarske Laan skal gøres afhængig af Spørgsmaalene om Krigsforbrydernes Udlevering [illegible] vækker Uro i alle Bankkredse. Det hævdes, at nye Udsættelser kan medføre alvorlige Vanskeligheder. Folkeforbundets Finanskomité forsøger efter Meddelelser fra Paris at arrangere et Kompromis. Afbetalingerne paa Erstatningerne skal gøres saa smaa, at de ikke bringer Finansieringen af Laanet i Fare.

Den tyske Rentebank nægter Regeringen Kredit.

Privattelegram.

BERLIN, ONSDAG AFTEN.

Rentebankens Kontrolraad har igaar holdt sit første Møde. Til Behandling forelaa bl. a. et Forslag fra Finansminister Luther, om at Rentebanken skulde yde Riget en ny Kredit. Som Grundlag for denne Anmodning gav Finansministeren en Række fortrolige Oplysninger om de Indtægter, der kunde ventes i Begyndelsen af det kommende Aar som Følge af de forøgede Skatter og Sparebestræbelserne.

Kontrolraadet afviste imidlertid Forslaget om det nye Laan med den Motivering, at en saadan fornyet Kredit til Staten vil de svække Tilliden til Landets nye Seddelbank. *Dr.*

Bild 77. Berlinske Tidende 1923.

Digitized by Google

Vilken stark utveckling av den danska pressen de nyss berörda förhållandena medfört under 1800-talets sista decennier, kan ådagaläggas med siffror. Antalet med posten befordrade tidningsnummer, vilket 1882 utgjorde ungefär trettio millioner, hade 1897 stigit till nära sjuttiotvå.

Denna stegring torde framförallt hava kommit vänstern till godo. Till vad som ovan antytts om landsortspressen bör fogas, att även den radikala, europeiska vänstern fått sina organ inom densamma; såsom det förnämsta där nämnes Fyens Venstreblad. Den konservativa landsorten har däremot, uppgives det, endast en större tidning, Jyllandsposten i Århus.

Den — i grunden också ganska konservativa — danska bondevänsterns press i huvudstaden har varit underkastad åtskilliga omskiftelser. Efter Bergs död var Morgenbladets roll utspelad, och i dess ställe trädde 1892 Dannebrog, grundat med stöd av den beryktade Alberti som organ för den moderata vänstern; det upphörde 1910. — Över huvud hava i Köpenhamn en hel rad tidningar under de senare årens lopp framträtt och försvunnit, de där varit språkrör för vissa grupper eller klasser: arbetsgivarna, lantbrukarna, finansen o. s. v. Bland dessa skall blott en här nämnas: Köbenhavn. Startat av Ove Rode 1889 såsom ett litterärt blad vid Politikens sida, har det undergått flera förvandlingar, en tid varit utpräglat nationalistiskt och slutligen 1922 förvärvats av den moderata vänstern för att tjäna såsom dess officiösa organ.

De största tidningarna i Köpenhamn äro emellertid fortfarande de gamla Berlingske, Nationaltidende och Politiken. Med sina stora upplagor och med sina massor av annonser hava de en ställning, som icke lätt rubbas. I sist nämnda hänseende har dock Politiken haft vanskligheter, i det att den på grund av sin hållning i vissa strejkfrågor från 1920 blev bojkottad av en del stora firmor. Den synes emellertid kunnat rida ut stormen.

Nationaltidende var med sina traditioner bestämt att bli organ för de nationalistiska strömningar, som märktes redan före kriget och som under detta drevos upp till chauvinism. Så förklarliga dessa känsloströmningar voro i betraktande av hela läget, kan man nog ej undgå att tillskriva dem uppkomsten av en stämning, som gjort Danmark mer än åtminstone Sverige till ett offer för kristidsfenomenen.

Berlingske har, sedan det 1910 kommit under ledning av Chr. Gulmann, varit det rörligaste av de tre. Det har föryngrats och utvidgats i alla moderna riktningar, ungefär som förut Svenska Dagbladet, och därjämte har det satt upp ett litet middagsblad, »B. T.», som framgångsrikt konkurrerar med Extrabladet om den allra bredaste

Digitized by Google

POLITIKEN

Fyrretyvende Aargang Nr. 352. — Kjøbenhavn. Fredag den 21 December 1923. — Tyve Sider. — Ti Øre.

Fredag.

Da Flyverne vendte hjem fra Paris.

I Gaar vendte de danske Flyvere hjem fra Paris med fire franske Flyvemaskiner. De landede i Frost og klart Solskin ved Kløvermarksvejen og korte de fire svære Maskiner flot op paa Rad foran Hangarerne. Paa det øverste Billede ses Flyverne foran en af de ny Maskiner. Nummer tre fra højre Side er den franske Ingeniør Pierre

Politikens private Telegrammer.

Storbritanniens Anerkendelse af Sovjetregeringen finder sandsynligvis Sted, saasnart Baldwins Regering er gaaet af.

Bolsjevikerne indrømmer nu, at de hæfter for den russiske Gæld til Storbritannien fra Tiden før Krigen.

Rusland bøjer sig.

Bolsjevikernes Propaganda i Amerika.

Ny Afrustningskonference.

Udenrigsminister Hughes

Rentebanken afslaar at yde Riget et nyt Laan.

Parlamentet aabnes den 15. Januar.

Julestemning i Berlin

Berlin, Torsdag

Et købelystent Publikum

Dansk Aëroplan Industri.

Rohrbach-Maskinen er nu færdig og prøves i disse Dage i Luften.

Det ny Metal-Aëroplan, som bygges paa Rohrbach-Fabriken paa Øresundsvej, er nu færdigbygget og ses i disse Dage paa Prøveture over Byen. Konstruktøren selv, Dr. Rohrbach, opholder sig her sammen med sin smukke Frue og overværer Forsøgene.

Maskinen er bygget af Dur-Aluminium og har en Spændvidde paa 29 Meter. Den er meget kraftig, forsynet med to Motorer paa tilsammen 750 Hestes Kraft. Hastigheden er 210 Kilometer i Timen. Hvis en af de to Motorer gaar i Staa, kan Maskinen føres videre med den anden.

Rohrbach-Aëroplanet er specielt bygget til Passager- og Fragtbrug. Maskinen rummer tolv Personer foruden en meget stor Mængde Gods. Den føres af to Flyvere og er indrettet med dobbelt Styring, har selvfølgelig Radiotelegraf og forsynes med alle moderne Hjælpemidler, saaledes at den byder virkelig Sikkerhed for Passagererne. Med sin store Flyvehastighed vil Maskinen for Eksempel kunne gaa herfra til London paa 5 Timer.

Russisk-britisk Uoverensstemmelse i Afghanistan?

Berlin, Torsdag (R. B.)
Privat for Politiken.

I Følge Meddelelse fra Moskva har England stillet Afghanistan et Ultimatum, i hvilket det forlanger, at Regeringen skal afbryde enhver Forbindelse med Sovjet-Rusland. Skulde Afghanistan afslaa Ultimatum'et, truer England med en militær Aktion. Engelske Tropper staar ved Grænsen, rede til Indmarch. Meddelelsen har i Moskva fremkaldt alvorlige Bekymringer.

Blad

Et Dementi.

London, Torsdag (R. B.)

Reuters Bureau erfarer, at der ikke er noget som helst rigtigt i de Udtalelser, der tillægges *Tjitjerin*, og som gaar ud paa, at der skulde være fremsat en Krigstrusel over for Afghanistan samt være stillet Krav om, at Afghanistan skulde bryde Forbindelsen med Sovjet-Rusland.

Der er naturligvis ikke Tale om nogen aggressiv Aktion fra Storbritanniens Side, hvilket den britiske Regering ogsaa klart har gjort opmærksom paa, selv om ogsaa de Midler, som staar til Disposition, vil blive anvendt, hvis den britiske Regerings rimelige Krav ikke opfyldes

Bild 78. Politiken 1923.

publiken. Namnet är hämtat från Berlin, men typen från den engelska Daily Mirror. Liksom i denna äro illustrationerna huvudsak och texten av lösaste slag.

Skall en svensk sammanfatta sitt intryck av den danska pressen, torde han nog komma till den slutsatsen, att dess olikhet med vår egen främst ligger i tonen. Att danskarna äro långt bättre psykologer än vi, är ett sedan gammalt erkänt faktum, om vilket icke blott jämförelsen mellan litteraturernas egenart vittnar. Den som söker att få en inblick i den danska politikens karaktär, sådan den tett sig bakom kulisserna — och stundom även framför dem —, skall bliva slagen av vilken betydelse de intima personliga förbindelserna haft. De stora partierna tyckas bestå av kring en ledare sammanslutna mindre grupper, vilka som oftast operera på egen hand. Allehanda kombinationer bli möjliga, beroende ibland på skäligen personliga antipatier.

Detta personliga ger sig givetvis uttryck också i pressen, och på gott och ont. I Danmark, liksom i Norge, drar man sig aldrig för att ställa till en offentlig stortvätt, en s. k. »Opvask», ibland till verklig nytta, alltid till stor förnöjelse för publiken. Och frånsett de för ögonblicket stukade är det just ingen som blir förargad, även om angreppen äro ej blott frejdiga, utan närgående.

Den svenska korrektheten — och flatheten — blir gärna obehagligt berörd av slikt. Olikheten visar sig jämväl i annat, t. ex. i personnotisernas art. Hos oss bestå de framförallt i dessa listor på födelsedagar, som väcka främlingars rättmätiga undran och löje. Den danska publiken nöjer sig icke med en sådan officiell formalism; den vill ha reda på vilka resande som för dagen kunna ses på Ströget, var en populär skådespelerska njuter sina ferier o. s. v. Och dessa notiser skola såvitt möjligt ha en smula intimitet. Intervjuformen har hållit sig längre i Köpenhamn än annorstädes, och reportern söker att återge dialogen, gärna med den förtroliga accent, som kommer skvallret att få en helt annan gemytlighet än t. ex. det yankeeska.

I förbigående må anmärkas att de danska tidningsmännen, att döma av tillfälligtvis framkomna uppgifter, i ekonomiskt och socialt hänseende hava en vida sämre ställning än de svenska.

Av de danska tidskrifterna äro en del redan berörda. Bland de yngre äro främst att nämna de i engelsk-fransk stil, som representerat den högre kulturen, Dansk Maanedsskrift (1855—68) och For Idé og Virkelighed (1869—73), vilka ännu tillhöra idealismens period; i den senares ledning deltogo filosofen Rasmus Nielsen och Bj. Björnson. Genombrottet förbereddes av Nyt dansk Maanedsskrift (1870—73), fortsatt av bröderna Brandes med Det 19:de Aarhundrede (1874—77).

Digitized by Google

Samtida med Politiken (1884) är den ännu bestående Tilskueren, som mestadels hållit samma riktning, men på en vida förnämare nivå. — Ugens Tilskuer (1910—1920), vars mest framträdande man var Harald Nielsen och som hörde unghögern till, kunde ej få fast grund.

Alltjämt består också Illustreret Tidende, som startade 1859. Den har varit eklektisk och upptog på ett jämförelsevis tidigt stadium författarna av den nya skolan, som därmed introducerades hos den stadigt borgerliga publiken. Den har över huvud hållit sin text på en verkligt litterär nivå, och att den icke gått under i konkurrensen med de modernare och lägre stående veckobladen, är i sin mån ett vittnesbörd om traditionens styrka i den danska kulturen.

3. NORGE.

Fåtaliga, små och gammalmodiga voro de tidningar Norge ägde i början av 1800-talet. Samhällets liv hade varken i yttre eller inre hänseende den art och den kraft, att det fordrade andra organ än 'Intelligenssedler', d. v. s. veckoblad med annonser och kungörelser. Carl Johans åtgärder voro nog ibland av det slag, att de stimulerade den alltid ömtåliga norska självkänslan, men det dröjde innan en verklig opposition hann växa upp. Ludvig Mariboe, en dansk av judisk börd, nämnes emellertid på grund av sitt blad Patrouillen (1824—32) såsom den norska journalistikens fader; personliga besvikelser torde ha satt pennan i hans hand. Mycket högre rang kan knappast tillerkännas Statsborgeren (1831—37). Den påtalade mest enskilda övergrepp (liksom den första svenska oppositionspressen), och huru liten läsekretsen då var framgår därav, att den som högst fångade 600 abonnenter. Den hade emellertid under sina sista år till redaktör ingen mindre än Henrik Wergeland, den borne skalden och den borne journalisten, på en gång folkupplysare och polemiker, i vilken det nya Norge dyrkar sin föregångsman och det norska folket sin symboliska personlighet. I Statsborgeren visade han mest blott sin polemiska talang.

Wergeland ville föra in nya idéer; mot honom stod J. S. C. Welhaven som målsman för traditionen, som i Norge bars upp främst av de i dansk kultur bildade ämbetsmännen. Den ledande bland de unga på denna sida var A. M. Schweigaard, som med sin realistiskt inriktade intelligens och med sin överlägsna personlighet snart vann ett utomordentligt inflytande; likgiltig för de formella politiska frågorna, genomförde han sakliga, ekonomiska reformer, varav landet var i stort behov. Mot detta ämbetsmannaregemente reste sig emellertid efter

Digitized by Google

hand oppositionen; det är bönderna, som småningom organisera sig till en sådan.

Den Schweigaard-Welhavenska kretsen hade haft sitt organ först i veckobladet Vidar (1832—34), sedan i dagbladet Den Constitutionelle (1836—47), oppositionen fick sitt i Morgenbladet. Grundlagt 1819 var detta Norges första dagliga tidning, men till en början blott ett 'intelligensblad' av gammal typ. Politisk karaktär fick det på 1830-talet, då dess ledning övertagits av A. B. Stabell. Medarbetare däri var Chr. Daa, som under seklets mitt var landets ypperste journalist, men en icke blott självständig, utan säregen natur och därför omöjlig att stadigt hålla inom partifållan. Tidtals hade han därför sina egna tidskrifter eller tidningar, såsom Granskeren (1840—43) och Christianiaposten från 1848.

Bild 79. Chr. Friele.

Oppositionen fick emellertid småningom en bredare grundval och därmed en ny karaktär. Munchs och Keysers forskningar i Norges gamla historia, Asbjörnsens och Moes folkloristiska arbete skänkte självständighetskänslan det ideella inslag, som bönderna med sin ofta utilistiska och trångsinta syn behövde. Och ur den sålunda beredda jordmånen uppspirade Björnstjerne Björnsons diktning. Så kom Johan Sverdrup och organiserade från 1850-talets början av bönderna och av de uppväxande, med nya europeiska tankar fostrade liberala elementen det vänsterparti, som alltmer skulle taga makten i Norge. Dess grundval var den nationella romantiken, och ingenstädes har denna haft bättre villkor. Den närdes av sagatidens glans och av de senare århundradenas dunkel, den kunde utveckla sig alldeles ohämmad av yttre förhållanden, ty av de svårigheter, som verkligheten annars sätter emot nationalismen, fanns här föga annat än motståndet från Sverige, och det var trots emellanåt fällda stora ord egentligen icke mer än lagom stimulerande. Blott tillfälligtvis, under inflytande av Tysklands och Italiens enande, fingo skandinavismens teorier här en praktisk betydelse.

Jag har erinrat om dessa allbekanta förhållanden därför, att de utgöra bakgrunden för den norska pressens historia. Denna är under ett halvt århundrade bestämd av vänsterns kamp för liberala politiska reformer och mot »samröret» i unionen.

Det högerparti, vars kärna var ämbetsmannaståndet med dess

Digitized by Google

politiska konservatism och kulturella tradition, fick sitt språkrör i *Morgenbladet*. Under slutet av 1850-talet hade det börjat avlägsna sig från bondeoppositionen och gled snart helt över till högern. Den ställning såsom dennas förnämsta organ, som det alltjämt bibehåller, och såsom landets över huvud förnämsta tidning under en mansålder vann det genom *Chr. Friele*, redaktör 1857—93. Orädd och hänsynslös gick han sin väg fram, skarp i sina yttranden även då det gällde förhållanden och — framförallt kanske — personer inom det egna partiet, vilka stodo honom i vägen. Han förvärvade därigenom en myndighet, som gjorde sig gällande i politiken och ännu mer inom huvudstadens kommunala ärenden. Friele blev fruktad och hatad.[1] Hans framfart skildrades, naturligtvis skäligen ensidigt, i skådespelet Redaktören av Björnson, men denne skulle icke varit den han var, om han icke vid Frieles avgång (i Verdens Gang 1894) skrivit en ny karakteristik, som visserligen icke heller den innehåller det sista ordet, men slutar med att framhålla hans »kraft och hjärtelag» och humor: »Disse Egenskaber har under den hele helbredsslitende Kamptid levet som Solstråler i en Kanonport.»

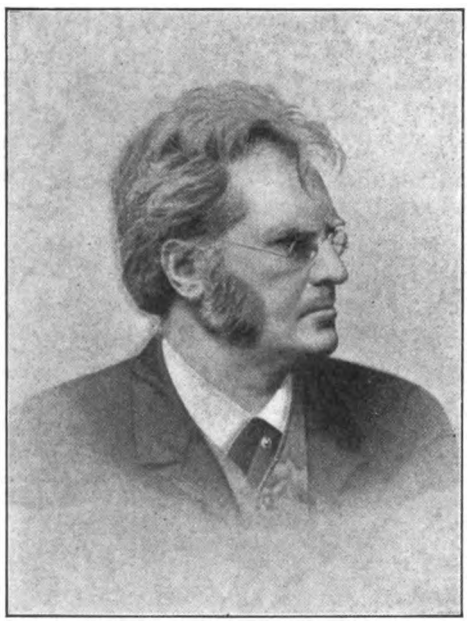

Bild 80. BJÖRNSTJERNE BJÖRNSON.

Ett organ inom Kristianias dagspress fick Sverdrup och hans parti först med Dagbladet, grundat 1889 och de första tio åren redigerat av H. E. Berner. Hängiven den nationella romantiken som få andra, var Berner på samma gång ett ytterst rörligt intellekt, alltjämt full av uppslag på alla områden, icke minst det sociala. Och dessa uppslag fullföljde han med envetenhet, obekymrad om de för tillfället stämde överens med partiets taktik och publikens stämning. Denna 'opraktiskhet' hindrade nog också tidningens ekonomiska utveckling.

I åtskilligt en själsfrände till Berner, var *Björnson* alltid upptagen av

[1] 1887 utgåvos av motståndarne »1300 udtalelser af og i Morgenbladet», en samling otidigheter, som rimligtvis ger föga begrepp om Frieles verkliga styrka.

Digitized by Google

vad han fann röra sig i tiden, och med ett okuvligt begär att ständigt stå i förbindelse med publiken eller rättare med hela folket. Även då han flyktade söderut för att få ro till sin diktning höll han sambandet med hemmet, och ofta sände han dit inlägg, även i frågor av mindre vikt. När de stora politiska, sociala och kulturella spörsmålen voro under debatt, låg han i den med iver; han var ju en agitatorisk kraft och talang av första ordningen. I mångfaldiga tidskrifter och tidningar offentliggjorde han under ett halvt århundrades lopp sina uppsatser; i flera tog han del i ledningen. Det bleve för långt att här uppräkna dem; jag begagnar tillfället att nämna Aftenbladet (1855—81 utgivet av D. Meidell), i vilket Björnson samman med Richter verkade.

Vid sidan av dagspressen har Norge haft en hel del tidskrifter, som gjort insatser ej blott kulturellt utan också politiskt, men de flesta ganska kortvariga. Längre hava flera veckoblad stått sig; de stora avstånden, och de därav följande mindre täta förbindelserna hava gjort att denna typ senare än annorstädes undanträngts av dagbladen. En sådan veckoskrift var Illustreret Nyhedsblad (1851—66). Det utmärkte sig varken genom sina illustrationer eller sina nyheter, utan genom den kritik som utövades av dess redaktör P. Botten-Hansen och hans medarbetare. Till denna krets, som kännetecknades av en skeptisk anda, hörde den unge Ibsen. — Ett annat illustrerat veckoblad med helt annan läggning var Almuevennen, som (1848—93) verkade för »Oplysnings Fremme blandt Menigmand». Utgivet av Chr. Jonsen hade det under sin glansperiod på 50- och 60-talen en avsättning av ända till 22,000 exemplar, en då i Norge enastående siffra.

Bland flera konkurrenter till Almuevennen var en *Verdens Gang*, uppsatt 1868, som fick sin stora tid, sedan det 1878 övertagits av *Olav Thommesen*. Han blev en av vänsterns yppersta stridsmän, främst icke minst i kampen mot Sverige, där Verdens Gang blev beryktat såsom det våldsammaste av de norska vänsterbladen. Thommesen tog över huvud alltid häftigt i. »Han er saa braasint. Dersom han endda bandte det fra sig inde i Stuen; men han fyker avsted i Telefonen med det, og ned i Bladet. Og da staar der et Uveir!» skrev Björnson en gång och dömde denna häftighet som ett »slemt Feil» för en »ledende Bladmand». Det torde vara ett spörsmål, om den icke hellre bör räknas som en förtjänst, åtminstone i Norge, där man som sagt gärna håller Opvask med personer och saker. Så mycket mera som Thommesen var självständig, oegennyttig och fördomsfri. Han lät sig övertyga av verkligheten, han satt icke fast i partiets dogmer, och han kunde gå skarpt till rätta med dess ledare och dess åtgärder. Han hade varit

Digitized by Google

en beundrare av Sverdrup, men då denne, påverkad av sin brorson Jakob, svek den frisinnade saken, skrev Thommesen bl. a.:

»Hr. Johan Sverdrup var taus under Behandlingen af Kiellands Digtergage.

Dagen efter deltog Hr. Johan Sverdrup med sædvanlig Veltalenhed i Debatten om en död Kavallerihest.»

I utformningen av slika giftigheter synes Thommesen varit lika skicklig som Friele, men hans metod kan måhända likväl karakteriseras som fortiter in modo, suaviter in re, när det icke gällde unionen. Han hörde till dem som »öppnade fönstren till Europa». 1883 redan hade han artiklar av Georg Brandes, senare införde han de svenska nittitalsförfattarna.

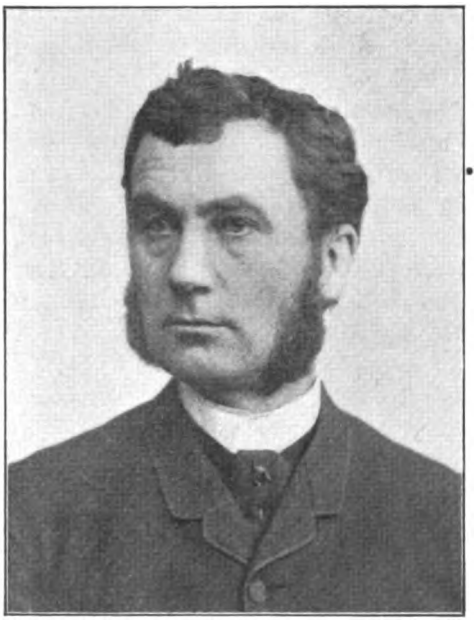

Bild 81. Olav Thommesen.

Men oavsett sin politiska och kulturella insats har Thommesen varit Norges ypperste tidningsman. Verdens Gang, som 1887 blivit dagblad, gick sedan ständigt framåt under hans ledning. Han fick allehanda folk att skriva om aktuella ting — Björnson var gärna gäst där — men ändå satte han sin egen prägel på sin tidning; i nödfall skrev han om artiklarna. Och så blev nästan varje nummer en sensation i ordets goda journalistiska mening. Med rätta har man betonat det konstnärliga greppet som utmärkande för Thommesen. (Jfr. N. Vogt i Samtiden 1918.)

Ytterligare ett vänsterorgan i Kristiania var Norske Intelligenssedler, ett från 1763 stammande annonsblad, som på 1880-talet drogs in i politiken. Och ute i bygderna, som betyda så mycket i Norge, växte upp en hel rad tidningar; under åren 1869 till 1885, de år då vänstern förde sin kamp för makten, steg antalet sådana från 72 till 133, således till nästan det dubbla, och vänstern tog brorslotten av dem. Som exempel kan nämnas Oplandenes Avis i Hamar (från 1872), och Vestlandsposten i Stavanger, redigerad av Lars Oftedal, senare Stavanger Aftenblad. Norges andra stad, Bergen, hade i början av

Digitized by Google

Verdens Gang.

Nansens Telegram

til

„Verdens Gang"

er saalydende:

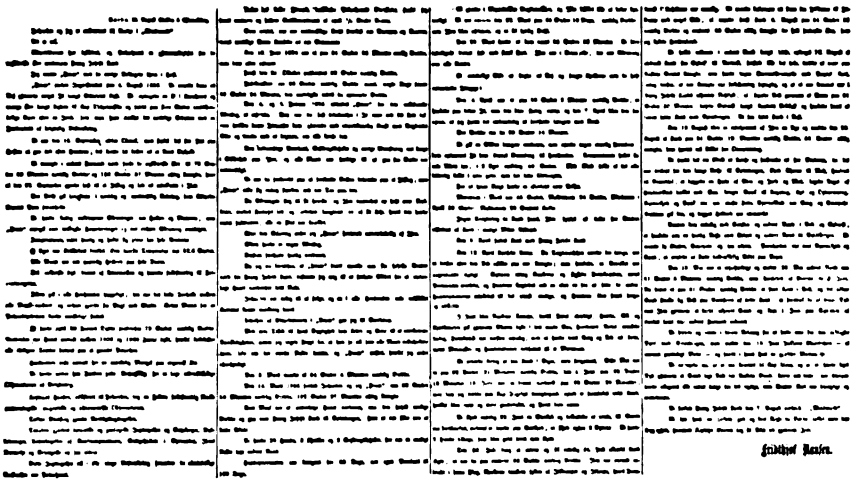

Bild 82. Verdens Gang 1896.

1800-talet en press, som var väl så betydande som huvudstadens, och den håller sig alltjämt gott framme (Bergens Tidende, Morgenavisen, Bergens Aftenblad).

Högern hade på sin sida i Kristiania jämte Morgenbladet det mera folkligt anlagda, piggt redigerade Örebladet och *Aftenposten*, den sistnämnda märklig framförallt såsom den tekniskt ledande tidningen under de senare årtiondena. Grundlagd 1860 av boktryckaren C. F. Schibsted, förblev den obetydlig, tilldess dennes son 1879 övertog redaktionen. Han räknade på att folk skulle ha intresse för åtskilliga andra ting än politiken, icke minst lokalreportaget, och kan räknade rätt.

Digitized by Google

Aftenposten, som från 1887 utkommer både morgon och afton, har sedan ständigt utvidgats och (med 67,000 exemplar) blivit Norges största tidning som affär betraktad.

Thommesen blev emellertid icke efter. Han kom i delo med ägarna till Verdens Gang och skildes från sin gamla tidning, men med honom följde hans gamla medarbetare, och efter några veckor (d. 1 maj 1910) kunde han börja en ny egen, *Tidens Tegn*, som upptog traditionerna från Verdens Gang, på sistone konkurrerat ihjäl denna och nu är den enda som står bredvid Aftenposten i omfång och spridning.

Betydelse för förhållandena inom pressen har givetvis unionsupplösningen och den därmed ändrade partiställningen haft. De kulturella synpunkterna äro mera avgörande än de formellt politiska. Morgenbladet står ju alltjämt såsom högerorganet par préférence, ett slags norsk Morning Post, och Dagbladet fortsätter som den radikala vånsterns, medan Tidens Tegn såsom språkrör för den 'frisinnade vänstern' befinner sig kanske icke på så värst långt avstånd från sina förra motståndare, enig med dem i kritiken av förbuds- och landsmålsfolk, socialister och kommunister. Dessa senare åter äro i sin ordning splittrade, något som gör avbräck för deras press.

Kasta vi en blick på tidskrifterna — för dessa hänvisar jag annars till Fr. Bulls artikel: »Fra Samtidens anegalleri» i Samtiden 1915 —, böra främst nämnas de från det moderna genombrottets tid: Sars' och Liebleins Nyt Norsk tidsskrift 1877—78 samt Sars' och Skavlans Nyt tidsskrift 1882—87. Alltifrån 1890 har Gerhard Gran utgivit Samtiden och med sällsynt fördomsfrihet och mångsidighet representerat den nordiska och den internationella kulturen.

Parallellt hava landsmålsrörelsens tidskrifter gått. Som ett förspel står den originelle A. O. Vinjes Dölen, som utkom — mycket oregelbundet — 1858—66. Arne Garborgs Fedraheimen (1877—82) tar helt upp programmet, och dess fortsättning är Syn og Segn (från 1894). En dagspress på landsmål finns naturligtvis också, men rörelsens egna anhängare klaga över att dess tidningar stå tillbaka för riksmålets.

4. FINLAND.

Med de i svensk litteraturhistoria välkända Tidningar, utgivna av ett sällskap i Åbo, ledda av H. G. Porthan, i vilken Finland ärar sin kulturs fader, begynner dess tidningspress 1771. Men detta blad, som till en början utkom blott två gånger i månaden i litet format, innehöll så gott som inga aktuella notiser eller uppsatser utan endast vetenskapliga, i synnerhet historiska, och skönlitterära bidrag. Först

Digitized by Google

då tidningen 1801, efter det Franzén övertagit redaktionen, begynte utkomma två gånger i veckan, fick den i någon mån prägel av nyhetsblad, ehuru allt fortfarande de litterära bidragen gåvo tidningen dess karaktär. Efter 1809 blev den officiellt regeringsorgan under namnet Åbo allmänna tidning och efterträddes, 1820, av den i den nya huvudstaden Helsingfors utgivna Finlands allmänna tidning. (Vid sidan av denna utkommer sedan 1857 även en finskspråkig officiell tidning, Suomen virallinen lehti.) Namnet Åbo tidningar upptogs åter av ett blad, som 1820 begynte utgivas i Åbo. Emellertid hade man där ungefär vid samma tid även sökt grunda företag med en mer litterär syftning. I den av J. G. Linsén och F. Bergbom från 1819 utgivna tidskriften Mnemosyne finner man de romantiska nationalitetsidéerna tillämpade på finländska förhållanden, varvid slutsatsen blir ett yrkande på en specifikt finsk nationalanda och på större rättigheter för det finska språket. Liknande tankar, men i en radikalare form och förenade med en längre gående allmän politisk radikalism finner man i den av A. I. Arwidsson 1821 utgivna veckotidningen Åbo Morgonblad. Men dessa skrifters livstid blev icke lång. Mnemosyne upphörde 1823, och Arwidssons blad indrogs av myndigheterna efter ett halvt år. Ett par år senare, 1824, började en ny tidning utkomma i Åbo, Åbo Underrättelser, som på 1830-talet fick en viss betydelse genom sin relativt moderna prägel, då den redigerades av Lars Arnell, den från Sverige överflyttade, för sina översättningar från engelskan men också för sina ekonomiska insatser och äventyr kände f. d. landshövdingen och statssekreteraren.

Bild 83. J. V. Snellman.

Den första tidningen av någon verklig betydelse i Helsingfors var det 1832 grundade Helsingfors Morgonblad, de första åren redigerat av Runeberg, som där bl. a. publicerade sina stränga kritiker över den

Digitized by Google

nyare svenska skönlitteraturen. Journalist var annars den store skalden ingalunda, och bladets betydelse låg därför helt och hållet på det litterära området. På 1840-talet upplevde tidningen under den vittert och historiskt intresserade Fabian Collan en ny glansperiod som kulturorgan.

Det är dock tvenne andra namn, som framför allt giva 1840-talets publicistik dess karaktär. *J. V. Snellman*, som på grund av sina frisinnade åsikter rönt motgångar vid universitetet, begynte efter återkomsten från en flerårig utländsk resa, under vilken han bland annat som medarbetare i Blanches Freja kommit in i de svenska tidningsförhållandena, år 1844 i Kuopio utgiva veckoskriften Saima. Den blir genom sin aggressiva, stridbara hållning en alldeles ny företeelse i den dittills över huvud fridsamt idylliska finländska publicistiken. Snellman förfäktar där med skärpa och talang, ibland med hänsynslöshet moderna idéer så på det politiska som på det ekonomiska området, men framför allt utvecklar han där sina hegelianska åsikter i nationalitetsfrågan, enligt vilka en nation kunde ha blott ett språk, varav han drog konsekvensen att det svenska språket måste försvinna från Finland. Saimas kritik av det rådande politiska systemet väckte emellertid regeringens misshag, varför den indrogs 1846. Snellman fortsatte då sin verksamhet i Litteraturblad för allmän medborgerlig bildning (1847—1849, 1855—1863 i Helsingfors), som han lämnade först då han som finanschef inträdde i regeringen.

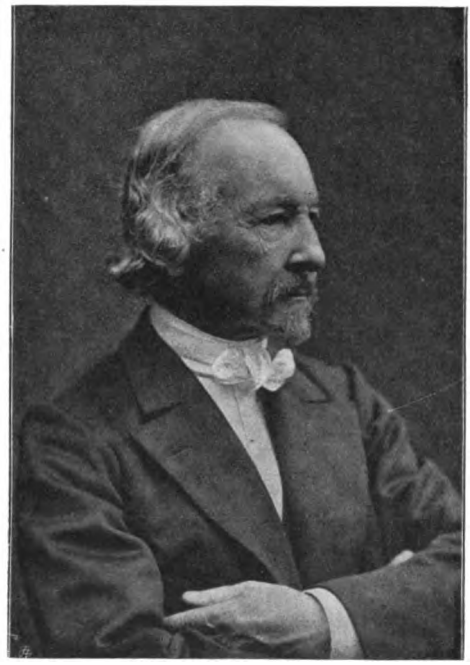

Bild 84. Zachris Topelius.

Helt olik Snellman var *Zachris Topelius*, 1841—1860 redaktör för Helsingfors Tidningar, ehuru hans uppfattning i nationalitetsfrågan i synnerhet under den första tiden närmade sig Snellmans. Där Snellman var skarp och hänsynslös, var Topelius smidig och vek, där Snellman rätlinigt följde sin logiskt intellektualistiska övertygelse, leddes

Digitized by Google

Topelius i stället av sitt känsliga, mjuka temperament. Helsingfors Tidningar fick icke samma politiska betydelse som Saima, men blev dock en kulturfaktor av hög rang. Där publicerade Topelius en stor del av sina mest betydande dikter, där trycktes Fältskärns berättelser och en mängd av hans noveller, där utvecklade han en lysande talang i det då just moderna, från Frankrike över Sverige hit importerade kåseriets form, och där visade han sin vakna mottaglighet för alla tidsidéer. Censuren var ock för Topelius en mindre tryckande boja än för de flesta av hans samtida just därför, att hans poetiska begåvning med lätthet lät honom finna åtminstone indirekta uttryck även för mycket brännbara ämnen. Så återspeglas fyrtiotalets allmäneuropeiska frihetstankar i den rad vårdikter, i vilka han firar islossningen vid Helsingfors under en följd av år. Topelius' över huvud fridsamt romantiska lynne gjorde att han i allmänhet icke invecklades i häftigare strider, men det orientaliska krigets dagar på 1850-talet blevo för honom en svår tid. I likhet med en stor del av opinionen i landet intog han en gentemot Ryssland lojal hållning och vände sig skarpt mot västmakternas politik och i synnerhet mot den engelska flottans anfall mot Finlands kuster. Men inom de yngre intellektuella kretsarna voro sympatierna rätt allmänt på västmakternas sida och mot Ryssland, och den popularitet Topelius tidigare ägt inom studentkretsarna gick nu för en tid till stor del förlorad.

Dessa antiryska åsikter kunde självfallet för censurens skull icke tydligt komma till uttryck i tidningspressen. August Schauman, som vid denna tid ett par år redigerade Morgonbladet (f. d. Helsingfors Morgonblad), gjorde visserligen några försök att polemisera mot Topelius, men det var icke mycket han fick säga. Då de oppositionella tankarna hindrades att i Finland få uttryck, sökte de sig emellertid andra vägar och framträdde under 1850-talet i talrika anonyma korrespondenser därifrån till tidningar i Sverige.

Den finskspråkiga pressen, som egentligen begynt med ett i Åbo 1820 utgivet kortlivat veckoblad, hade ända fram till seklets mitt en ganska ringa betydelse. Först Suometar, som 1847 grundades, till en början också den som veckoblad, vann småningom spridning över hela landet, men den bevarade ännu långa tider karaktären av folkblad, då de bildade klasserna så gott som uteslutande läste svenska.

Med Alexander II:s tronbestigning inträdde i Finland en frisinnad reformperiod, som starkt avsticker mot den hårda reaktionen under Nikolaus I:s dagar. Censuren fortbestår visserligen, men blir långt medgörligare, och det politiska livet får en tidigare oanad fart, i synnerhet från och med förberedelserna för lantdagen 1863, den första efter 1809. Dessa friare vilkor för pressen utnyttjades redan av

Digitized by Google

August Schauman i hans veckoblad Papperslyktan (1859—1861, det sista året med en annan redaktör), där tidens europeiska liberalism fick ett språkrör; de häftigaste striderna utkämpade Schauman emellertid med Snellman, då han med hänvisningar till förhållandena i Schweiz opponerade sig mot den Snellmanska teorien, att en nation kunde ha endast ett språk.

Men sitt egentliga organ fick liberalismen i *Helsingfors Dagblad*, som utkom från och med 1862. Denna tidning inleder en ny epok i den finländska tidningspressens historia; den är Finlands första stora dagliga politiska tidning i modern mening, och dess chef (från 1865 till 1882) *Robert Lagerborg* är den förste politiske publicisten av stora mått i detta land — om Snellman icke räknas med. Lagerborg ägnade sig helt och hållet åt sin tidning, något som var nytt för finländska förhållanden, och han förde i sitt blad med stor stilistisk talang, med logisk konsekvens, med ett vaket sinne för den praktiska politikens krav och med utpräglad nobless de liberala idéernas talan så på det konstitutionella som på det ekonomiska och sociala området. Hans och hans liberala partivänners åsikt var att dessa allmänpolitiska tankar i partilivet borde ha en mer avgörande betydelse än språk- och nationalitetsfrågan, där hans tidning intog en förmedlande hållning: finska språket skulle småningom erhålla den plats det kunde kräva som flertalets språk, men svenskan dock alltid bevara en rättsligt jämbördig ställning. Vid Lagerborgs sida stod Anders Chydenius, som under en lärotid vid Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning studerat en publicistik av modernare snitt, än Finland kunnat bjuda på. Men icke endast genom sin politiska hållning vann Helsingfors Dagblad en ställning som ingen tidning i landet dittills innehaft; också rent tekniskt i fråga om nyhetsmaterialet — bladet var sålunda den första tidning i Finland, som i rikare mått utnyttjade telegrafens möjligheter — och i fråga om innehållets aktualitet och mångsidighet stod tidningen på ett helt annat plan än dess föregångare. Lagerborg avled 1882, R. Castrén, som ingav de bästa förhoppningar såsom en honom värdig efterträdare, redan året därpå, och Chydenius, som sedan blev chefredaktör, ägde icke de egenskaper, som gjort honom lämplig på denna post, ehuru han med sina teoretiska insikter lyckligt kompletterat Lagerborg. Därtill kom ännu att de liberala idéernas mest lysande tid var förbi och att den förmedlande liberala hållningen i språkfrågan icke kunde hävda sig gentemot de radikalare finska och svenska riktningarna. Tidningen måste därför upphöra 1887.

Det politiskt mest betydande organet på svenskt håll blev därefter *Nya Pressen* under *Axel Lilles* ledning (grundad 1883). Tidningen hyllade över huvud samma politiskt liberala åskådningssätt som

Digitized by Google

Helsingfors Dagblad, men ställde som främsta punkt på sitt program försvaret av den svenska nationaliteten och det svenska språket i Finland; en föregångare häri hade den i veckotidningen Vikingen (1870—1874), i vilken även Lille medarbetat. Å andra sidan försökte även finskhetsivrarna att på svenska arbeta för spridningen av sina idéer i Morgonbladet (1872—1884) och i Finland (1885—1892). Emellertid begynte från slutet av åttiotalet allt häftigare angrepp riktas mot Finlands autonomi från ryskt håll. Under intryck av dessa hotande faror dämpades språkstriden något, medan huvudsaken nu blev försvaret gentemot Ryssland, och i denna kamp kom Nya Pressen med Lille att intaga en ledarposition, erkänd även på finskt håll. Denna strid fördes under svåra förhållanden; censuren, som på sextio- och sjuttiotalen varit nog så medgörlig, skärptes åter, och försenad utdelning av numren, på grund av att de nödtvunget blivit omtryckta, eller ock vita tomrum i bladen vittnade vältaligt om dess härjningar. Sedan Bobrikov blivit generalguvernör, begynte tidningsindragningarna. Nya Pressen var den första av de stora tidningarna som föll offer därför; sommaren 1900 indrogs den för alltid. En annan svensk tidning i Helsingfors, som också vid denna samma tid indrogs, var den lilla, pigga Aftonposten, som framför allt genom bankmannen och politikern Emil Schybergsons korta, självständiga och temperamentsfulla inlägg fått en viss betydelse. Då efter 1905 de politiska förhållandena tycktes ljusna, återupptog Lille utgivandet av Nya Pressen, men den fick icke mer sin forna betydelse.

Efter Nya Pressens indragning var *Hufvudstadsbladet* den främsta svenska tidningen. Den hade grundlagts 1864 av August Schauman, som med den ville skapa en annons- och nyhetstidning för den stora allmänheten och även lyckades däri. Även efter det han 1885 lämnat tidningen i A. R. Frenckells händer fortsattes dess utveckling framgångsrikt i samma riktning. Men någon politisk betydelse motsvarande Nya Pressens hade den icke, och kunde icke heller efter Nya Pressens indragning ersätta denna. Först under det senaste decenniet har tidningen blivit den svenska befolkningens ledande politiska organ.

Då censuren och indragningsmakten hotade att kväva alla fria politiska uttalanden i landet, begynte en av de forna medarbetarna i Nya Pressen, Konni Zilliacus, sommaren 1900 i Stockholm utgiva en tidning Fria Ord, som trycktes på tunt engelskt papper och på olika smygvägar smugglades över till Finland. Fria Ord övertogs sedan av Arvid Neovius, också han tidigare medarbetare i Nya Pressen, en av den finländska publicistikens finaste och gedignaste förmågor, och spelade under de närmaste åren till storstrejken 1905 en rätt stor roll.

De två senaste decennierna ha icke att uppvisa någon ledande

Digitized by Google

politisk publicist av samma mått som Lagerborg eller Lille. Men bland denna tids tidningsmän måste i alla fall en nämnas, som på andra publicistiska områden visat en i Finland enastående begåvning; det är *Gustaf Mattsson*, en naturvetenskapsman med mångsidiga humanistiska intressen, som före sin tidiga död 1914 förvärvat ett stort och välförtjänt rykte både genom sina spirituella kåserier och genom sina ypperliga populära skildringar från nästan alla kulturområden.

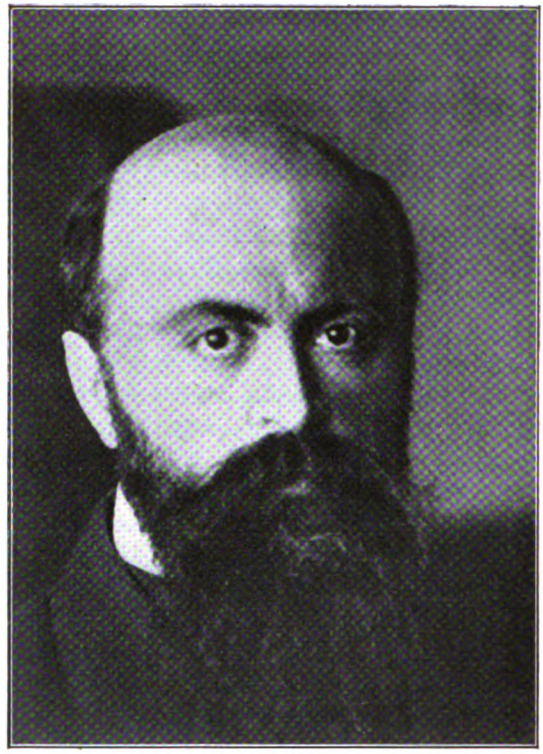

Bild 84. GUSTAF MATTSSON.

Den politiska nydaningstiden på 1860-talet gav ett livligt uppsving också åt den svenska landsortspressen. Denna har emellertid senare åter kvantitativt något gått tillbaka genom att lokalblad på orter med övervägande finsk befolkning fått lov att upphöra. Det mest betydande bland landsortsbladen är Åbo Underrättelser, som 1877 blev dagligt och i omfattning är den enda tidning, som kan tävla med huvudstadens; i synnerhet betydde det decennium — från 1909 till 1919 — då Elias Lodenius stod i spetsen för den, en tid av uppryckning.

Digitized by Google

De få socialdemokratiska tidningar, som utkommit på svenska, ha icke lyckats vinna någon större spridning eller betydelse.

Såsom ett kulturorgan av rang med betydelse även för Sverige bör nämnas Finsk tidskrift, grundlagd 1876 av C. G. Estlander och fortsatt av R. F. von Willebrand. Bland övriga tidskrifter bör nämnas (den två gånger i månaden utkommande) Argus, där W. Söderhjelm, Gustaf Mattsson, G. Castrén och andra behandlat framförallt litterära och kulturella ämnen. Den överraskande långa tid, som Finsk Tidskrift lyckats bestå, är ett vittnesbörd om den uppoffring svenskarna i Finland äro beredda till för att hålla uppe sina organ.

Den finskspråkiga tidningspressen har under det senaste halvseklet utvecklats oerhört snabbt. Suometar efterträddes 1869 av Uusi Suometar (från 1919: Uusi Suomi), det första finska dagbladet, vilket blev huvudorganet på sitt håll, men dess konservativa hållning framkallade med tiden en opposition, vilken ledde till uppsättandet av det ungfinska, europeiskt kulturradikala bladet Päivälehti från 1890; då det 1904 indrogs, efterträddes det av Helsingin Sanomat, nu organ för det finska framstegspartiet. Socialisterna fingo 1895 sitt språkrör i Työmies, som efter upproret 1918 förvandlades till Suomen Sociaalidemokraatti. Det politiskt betydelsefulla finska lantmanna- eller småbrukarpartiet har tillsvidare icke något organ i huvudstaden.

De finska tidningarna och tidskrifterna (bland dessa är Valvoja, från 1880, en motsvarighet till Finsk tidskrift) voro länge i antal och spridning underlägsna de svenska, men ungefär med nittiotalet inträdde en förskjutning, och vid sekelskiftet räknades ungefär 150 finska periodiska publikationer av olika slag mot 80 svenska; 1922 voro motsvarande siffror 280 och 100.

Digitized by Google

LITTERATURHÄNVISNINGAR.

Böcker och artiklar, som behandla eller lämna bidrag till den moderna pressens historia, äro vad England och Förenta staterna beträffar mycket talrika och nya utkomma alltjämt. En del äro ovan citerade. Här följa några sammanfattande eller mera allmänt hållna verk:

H. R. Fox Bourne, English Newspapers. Chapters in the history of Journalism. Vol. 1—2. London 1887.

E. Cook, Delane of The Times. London 1916.

G. Binnee Dibblee. The Newspaper (Home University Library of Modern Knowledge). London u. å.

F. H. S. Escott, Masters of English Journalism. London 1911.

H. Simonis, The Street of Ink. London 1917.

Low Warren, Journalism. London 1922.

J. M. Lee, History of American Journalism. Boston 1917.

O. G. Villard, Some Newspapers and Newspaper-men. New York 1923.

J. Rogers, Newspaper Building. New York 1919.

M. Jackson, The Pictorial Press. London 1885.

Lucy M. Salmon, The Newspaper and the Historian. New York 1923. (Diskuterar en mängd problem, som röra pressen, och lämnar synnerligen rikhaltiga bibliografiska uppgifter därtill från olika håll.)

C. L. Cannon, Journalism. A list of references in English. P. 1—7. I Bulletin of the New York Public Library vol. 27, 1923.

E. Hatin, Histoire politique et littéraire de la presse en France. T. 1—8. Paris 1859—61.

— Bibliographie historique et critique de la presse périodique française. Paris 1866.

Le Livre du centenaire du Journal des Débats. Paris 1889.

H. Avenel, Histoire de la presse française depuis 1789 jusqu'à nos jours. Paris 1920.

— La Presse française au XXe siècle. Paris 1901.

G. d'Avenel, Le mécanisme de la vie moderne; 4 série: la publicité. Paris 1905 (förut i Revue des deux Mondes 1901).

L. Latzarus, Le journal moderne i Revue de Paris 1914.

A. de Chambure, A travers la presse. Paris 1914.

L. Salomon, Geschichte des deutschen Zeitungswesens. Bd 1—3 Oldenburg und Leipzig 1900—06.

E. Löbl, Kultur und Presse. Leipzig 1903.

Digitized by Google

Ett antal äldre böcker och uppsatser till utlandets tidningshistoria äro uppräknade i slutet av min bok Den moderna pressen. Stockholm 1907.

B. Lundstedt, Sveriges periodiska litteratur. Bibliografi I—III. Stockholm 1895—1902.

T. U. Tjugufem år. Minnesskrift till Svenska Tidningsutgivareföreningens 25-årsjubileum. Stockholm 1923.

Danmarks Kultur ved Aar 1900: Fr. v. Jessen, Pressen. Köpenhavn 1900.

F. Bull, Fra 'Samtidens' Anegalleri i Samtiden 1915.

Finland i det 19:e seklet: V. Vasenius, Den periodiska pressen. Stockholm 1893—94.

B. Estlander, Elva årtionden ur Finlands historia. 1 ff. Helsingfors 1919 ff.

För övrigt hänvisar jag till artiklar om särskilda länders press och om enskilda tidningar och tidningsmän i vanliga konversationslexika, där ofta också bibliografiska hänvisningar förekomma. Den bästa sammanfattningen över de nyaste företeelserna torde vara artikeln Newspapers i Encyclopædia Britannica, new volumes 1922. Bland årligen utkommande tidningskalendrar må nämnas Sell's Worlds' Press Directory. Till verk av dessa slag hänvisas för statistiska uppgifter. Vid tidningsjubileer utgivna nummer innehålla stundom en del upplysningar av allmänt intresse. Från och med mars 1924 utgives av Press Cutting Bureau, London, en liten månatlig International Press Review.

För verksamt understöd har jag att tacka i synnerhet:
Professor Francis Bull, Kristiania;
Professor Gunnar Castrén, Helsingfors;
Legationsrådet F. Henriksson, Stockholm;
Professor G. A. Jaederholm, Göteborg;
Generalkonsul O. Lamm, New York;
Doktor C. D. Marcus, Berlin;
Professor J. Mortensen, London;
Chefen för danska utrikesministeriets pressbyrå A. J. Poulsen;
Fabrikör A. Sahlin, Eslöv;
Professor T. Segerstedt, Göteborg;
Bibliotekarien O. Wieselgren, Stockholm.

Jag är livligt medveten om att särskilt uppgifterna om den nyaste perioden skola befinnas behäftade med felaktigheter; sådana torde i en skildring av detta slag i viss man vara oundvikliga, och jag kan blott hoppas att de icke äro av den art, att framställningens huvudpunkter blivit oriktiga.

Göteborg i april 1924.

Förf.

Digitized by Google

EFTERSKRIFT.

S. 138. Sedan sättningen av texten avslutats, har den förändring i den franska politiken, som orsakats av nyvalen till deputeradekammaren, skänkt vissa vänsterblad och icke minst det nämnda Quotidien en större betydelse. Någon väsentlig omvandling av den franska pressen torde dock därmed icke hava försiggått.

S. 164. Stockholmstidningens dagliga upplaga angavs 1917 till 165,000 exemplar, varav 70,000 för postprenumeranter.

S. 169. Beträffande pressen i Göteborg bör erinras om Göteborgs Aftonblad, som under Oskar Norén (1889—99) drev en hänsynslös och delvis framgångsrik höger-opposition mot de staden styrande moderat-liberala; senare har detta blad haft växlande och delvis vidriga öden. — Göteborgsposten hade under F. Åkerblom (1873—96) en på sina håll inflytelserik ställning till höger om Handelstidningen. Genom en kupp övergick den till vänstern och fick 1904 till redaktör Edvard Alkman, som för politiken lämnade sitt gamla område, estetiken. Dit hör han väl dock egentligen, och såsom teaterkritiker alltjämt hävdar sig bredvid August Brunius (nu i Svenska Dagbladet) såsom landets främste. — Den gamla Göteborgsposten fick en fortsättning i Morgonposten.

Digitized by Google

REGISTER.

(Bokstaven B hänvisar till bilderna.)

Aberdeen, lord, engelsk statsman, 13
About, Edmond, fransk författare, 31
Action française 136
Addison, Joseph, engelsk författare, 1
Adresseavisen 170
Aftenbladet, norska, 189
Aftenposten, danska, 175
» , norska, 191, 192
Aftonbladet i Stockholm 153, 154, 155 (B) ff., 158, 160, 163
Aftonposten, finska, 197
Agence continentale 67
» Havas 66, 67
Agriculture nouvelle 134
Ahnfelt, Arvid, skriftställare och publicist, 169
Alberti, dansk politiker, 183
Allers Familjejournal 13
Allgemeine Zeitung, Brockhaus', 41
» » Cottas, 37, 39 (B) ff., 142
Almqvist, Karl Jonas Ludvig (Love), 156, 157
Almuevennen, danska, 176
» norska, 189
»Americanisation (The)» av Edward Bok 95
Amerikanaren, Svenska, 90
Amerikanisering av pressen m. m. 55, 72 ff., 102, 103, 129, 132
Amerikansk-spanska kriget 77
Anagram 2
Angell, Norman, engelsk skriftställare, 123, 146
Anmärkaren, svensk tidning, 153
Annales politiques et littéraires 134
Annonsering och annonsväsen 1, 3, 5, 25, 27, 38, 49, 86 ff., 95, 108 ff., 123, 146, 149, 150, 167
Annonsskatt 6, 8
Answers, veckoblad, 102
Arbetet, svensk tidn., 164
Argus, finska, 199
» svenska, 153
Arndt, Ernst Moritz, tysk historiker och professor, 37
Arnell, Lars, bokhandlare och tidningsman i Åbo, 193
Arnim, Ludwig Joachim von, tysk diktare, 37
Arwidsson, Adolf Ivar, finsk-svensk skriftställare, 193
Asbjörnsen, Peter Kristen, norsk skriftställare, 187
Askelöf, Johan Christoffer, svensk publicist, 156 (B)
Asp, R. T. D., boktryckare, 163
Asquith, engelsk politiker, 104
Associated Newspapers 114
» Press 66
Astor, amerikansk finansman, 117
Athenæum 105, 118
Atlantic Monthly 58, 91, 96
Augsburger Allgemeine Zeitung 45
Aurore 136
Avenel, G. d', 125, 135
Avenir 38
Avisen 176

Babbitt, Irving, amerikansk författare, 73
Balzac, Honoré de, fransk romanförfattare, 28, 29, 126
Barnes, Th., engelsk redaktör, 10
Barrès, Maurice, fransk författare, 129, 135
Bathurst, lady, 120
Bauer, tysk uppfinnare, 4
Bazaine, marskalk, 70
Beaconsfield, se Disraeli
Beckman, Ernst, svensk publicist, 74, 75
Bell, Moberley, 118
Bennett, James Gordon, amerikansk publicist, 49 (B) ff., 65, 98
Bentham, Jeremy, engelsk politiker och filosof, 7
Berg, Christen, dansk politiker och publicist, 176, 177 (B), 183
Bergbom, F., finsk publicist, 193
Bergen, Carl von, svensk skriftställare och publicist, 169
Bergens Tidende 191
Bergstedt, Carl Fredrik, svensk publicist, 157, 169
Bergstrand, Wilhelm Alexander, svensk publicist, 158
Berliner Localanzeiger 139 ff.
» Morgenpost 141

Digitized by Google

Berliner Tageblatt 138, 139, 142, 147
» Zeitung am Mittag 141
Berling, E. H., dansk tidningsutgivare, 170
Berlingske Tidende 170, 171 (B) ff., 175, 176, 182 (B), 183
Berner, Hagbard Emanuel, norsk publicist, 188
Bernhard, Georg, tysk redaktör, 147
Berry-trusten 149
Bertin, Armand, fransk tidningsutgivare, 19 (B), 25
Bertin, bröderna, franska tidningsutgivare, 17, 22, 25, 151
Beskow, Bernhard von, 156
Besthorn, R., dansk publicist, 176
Biet, Svenska, 157
Bille, C. St. A., dansk publicist, 174 (B), 175, 180
Billighetstidningar, amerikanska, 49 ff., 95
» engelska, 8, 10, 14 ff., 100 ff., 114, 115
» franska, 26 ff., 33 ff., 129 ff.
Bismarck, Otto von, 13, 43, 44 (B) ff., 139, 144, 145, 180
Björnson, Björnstjerne, 185, 187, 188 (B) ff.
Blackwood's Magazine 57
Blanche, August, 161, 165, 194
»Blandade ämnen» 101
Bleyer, W. G., amerikansk författare, 81
Bliven, Bruce, » redaktör, 91
Blowitz, tysk-fransk tidningsman, 13, 14, 151
Bobrikov 197
Bok, Edward, holländsk-amerikansk tidningsman, 94, 95, 114
Book Review and Magazine 93
Borgbjerg, F. J., dansk publicist, 181
Borthwick, Algernon, engelsk tidningsutgivare, 120
Boston Courier 58 (B)
Botten-Hansen, P., dansk redaktör, 189
Bottomley, H., 148
Boulanger, general, 136
Brandes, Edvard, 177, 179, 180, 185
» Georg, 47, 179, 185, 190
Brandesianism 177, 179
Branting, Hjalmar, 164
»Brass Check (The)» av Upton Sinclair 84
Bret Harte 96
Brevduvepost 65
Brisbane, Arthur, amerikansk journalist, 89
British Boys, tidskrift, 102
Brockhaus, tysk förlagsfirma, 41
Brokiga Blad 166
Brunetière, Ferdinand, fransk tidskriftsredaktör, 57
Bryce, James, 90
B. T., danskt middagsblad, 183
Buckle, H. Th., engelsk redaktör, 118
Bull Run, slaget vid, 53
Bull, Fr., norsk professor, 192
Buloz, F., fransk publicist, 57
Bulwer, E. L. Lytton, engelsk författare, 8
Bunau-Varilla, fransk ingenjör och tidningsägare, 131, 132
Burnham, lord, 120
Bøgh, Erik, 175
Börne, Ludwig, tysk författare, 40, 46
Börsenhalle 38
Böök, Fredrik, professor, 165

Cadbury, engelsk fabrikant, 121
Caillaux, fransk politiker, 129
Calmette, » publicist, 129
Caricature, tidning, 22
Carl XIV Johan 156, 157
Carrel, Armand, 21, 27
Carstensen, Georg Johan Bernhard, dansk litteratör. 171, 176
»Cartoons» 83
Cassagnac, Paul de, 31
Cassel's Weekly 117
Castrén, R., finsk publicist, 196, 199
Cave, engelsk förläggare, 56
Cavling, Henrik, dansk tidningsdirektör, 180 (B), 181
Cederborgh, Fredrik, svensk publicist och författare, 153
Censuren under världskriget 145 ff.
Chamber, engelsk tidskriftsutgivare, 8
Chambure 125, 145
Charivari, engelsk skämttidning, 62 (B), 63
» fransk » 21 (B), 22, 63
Chateaubriand 19
Chesterton, G. K., engelsk författare, 151
Chicago Daily Tribune 83 (B), 93
Chincolle, fransk journalist, 129
Christian Science Monitor 89
Christian VIII 172
Christianiaposten 187
Churchill, Randolph, engelsk politiker, 118
Chydenius, Anders, finsk publicist, 196
Claretie, Léo, fransk författare, 134
Clemenceau, » politiker, 31, 136
Coleridge, engelsk diktare, 2
Collan, Fabian, finsk publicist och författare, 194
Collier's Weekly 96
»Communiqués» 125
Conan Doyle, Arthur, 102
Constant, Benjamin, fransk författare, 19
Constitutionelle (Den) 187
Constitutionnel 19, 28, 30, 71
Contemporary Review 56
Cook, Edward, engelsk censor, 145
Corneille 128
Cornhill's Magazine 57
Corsaren 63, 173, 180
Cosmopolitan Magazine 95
Cotta, tysk tidningsutgivare, 37, 39 ff., 43, 57, 60, 142, 151
Country Life, tidskrift, 102
Courier, engelsk tidning, 2
» Paul Louis, fransk författare, 20

Digitized by Google

Cowdray, lord, se Pearson, C. A.
Creuzotfirman 136
Croix (La) 132, 133
Cronholm, Bernhard August, svensk publicist, 162
Crusenstolpe, M. J., 156
Curtis, amerikansk tidningsfirma, 94

Daa, Chr., norsk journalist, 187
Dagbladet, danska, 174, 175
» norska, 188
» Skånska, 163
» Svenska, 165 ff., 183
» Sydsvenska, 162, 163, 168
Dagen, dansk tidning, 170
Dagens Nyheder, danska, 175, 176
» Nyheter, svenska, 158, 159 (B) ff., 164, 166 ff.
Dagligt Allehanda 156, 158, 163
Dagstelegrafen, dansk tidning, 175
Daheim, tidskrift, 62
Daily Chronicle 104, 121
» Express 115
» Forward 90
» Graphic 118
» Herald 122
» Mail 104, 106 ff., 109 (B), 110 (B) ff., 115, 118, 121, 139, 145, 146, 148
» Mirror 118, 134, 185
» News, London, 15, 68, 69, 90, 99, 104, 119 ff., 146, 149
» » New York, 83, 93
» Telegraph 14, 15, 109, 110, 115, 117, 120, 131, 147, 149
Dalman, F., svensk publicist, 156
Damtidningar 47, 93, 94, 102, 118, 134, 167
Dana, Ch. A., amerikansk journalist, 53, 76
Danielsson, Axel, 164
Dannebrog 183
Dansk-tyska kriget (1848) 67
Danske Tilskuer 170, 186
Dansk Folketidende 176
» Maanedsskrift 185
Daudet 136
Daumier 22
David, C. N., dansk professor, 172
Day, B. H., amerikansk tidningsutgivare, 49
Defoe 151
Delane, John, engelsk tidningsutgivare, 11 (B) ff., 107, 117, 151
Delbrück, H., 57
Dépêche de Toulouse 131
Deutsche Allgemeine Zeitung 147
» Rundschau 57
» Tageszeitung 147
Deutsches Tageblatt 139
»Diana at the Crossways» av George Meredith 14
Dickens, Charles, 2, 15, 52, 57, 58
Disraeli, Benjamin, lord Beaconsfield, engelsk statsman, 2, 15
Dix-neuvième (XIX) Siècle 31
Donneau de Visé, fransk tidskriftsutgivare, 56
Dreyfus 129
Drumont, Edouard Adolphe, fransk publicist, 136
Dumas, Alexandre, d. ä., 28
Dumont, J., tysk tidningsutgivare, 41
Duncker, M., 57
»Dundraren» 11, 14
Dupuy, Jean, fransk politiker, 131, 132
Dutacq, fransk affärsman och tidningsutgivare, 27
Dölen, norsk tidskrift, 192

Echo de Paris 131, 134, 136
Echo, engelsk tidning, 17
Edinburgh Journal 8
» Review 56, 58, 86
Edition for Europe, New York Heralds, 52
Educational Act 100
Edwards, A. Ch., 129
Emerson, Ralph Waldo, amerikansk författare, 58
Encyclopædia Britannica 119, 146
»England som världsmakt och kulturstat» av Gust. Steffen 100
Ernest-Charles, fransk författare, 125
Essayer i dagspressen 1, 16, 56, 57, 95, 129, 158
Estlander, Carl Gustav, finsk-svensk professor och författare, 199
Estrup, Jakob Brönnum Scavenius, dansk statsman, 176
Evening News 106
» Post, New York, 90
Everybody Magazine 95
Examiner, amerikansk tidning, 77
» engelsk » 7, 15
Excelsior 134
Extrabladet 151, 181, 183

Fædrelandet 172 ff., 176
Fallström, Daniel, 161
Familjeblad 10, 13, 61 ff., 101
Familjejournal, Allers, 13
Familjejournalen, Svenska, 62
»Fédération des marchands du vin» 134
Fedraheimen, norsk tidskrift, 192
»Fem-tummare» 107
Ferry, Jules, fransk statsman, 31
Ferslew, J. C., dansk boktryckare och tidningsförläggare, 175
Féval, fransk författare, 28
Figaro, franska, 33, 34 (B), 123, 125, 129, 136
» svenska, 165
Filmavguderiet 150
Finland, tidning, 197
Finlands Allmänna Tidning 193
Finsk Tidskrift 199
Flensborg Avis 181

Digitized by Google

Fliegende Blätter 63
Folkets Avis 158, 160, 175
Fonblanque, A., 7
For Idé og Virkelighed, dansk tidskrift, 185
Forbes, Archibald, engelsk journalist och krigskorrespondent, 69
Ford, Henry, 88
Forssell, Hans, 169
Fortnightly Review 57
Forum 170
Fourier, Charles, 53
»Fra Samtidens Anegalleri» av Fr. Bull 192
France, Anatole, 47
Francis, Philip, 2
Frankfurter Zeitung 45, 139, 147
Franklin, Benjamin, 94
Fransk-tyska kriget 13, 15, 68, 69, 99
Freiheit, tidning, 147
Freisinnige Zeitung 139
Freja 165, 194
Frenckell, A. R., finsk publicist, 197
Freytag, Gustav, tysk publicist och författare, 46
Fria Ord 197
Friedrich Wilhelm IV
Friele, Chr., norsk publicist, 187 (B), 188, 190
Fyens Venstreblad 183
»Fältskärns berättelser» 195
Följetongen i dagspressen 1, 16, 22. 24 ff., 28, 36, 46, 47, 107, 129, 134, 175
Förgät mig ej 101

Gambetta, Léon, 31
Garborg, Arne Evensen, norsk skriftställare, 192
Gardiner, G., engelsk publicist, 117, 121
Gartenlaube 61, 62
Garvin, J. L., engelsk publicist, 117
Gaulois 31, 129, 131
Gazette de France 17, 135
Geijer, E. G., 157
» K. R., 169
Geijerstam, G. af, 158
Generalanzeiger 141
Gentleman's Magazine 2, 56, 58
Gentz, Friedrich von, österrikisk diplomat, 38
Geoffroy, J. L., fransk teaterkritiker, 22
George Eliot (Mariann Evans), engelsk författarinna, 16
George, Lloyd, engelsk politiker, 112, 121, 151
Geraud, André (sign. Pertinax), fransk journalist, 135
Germania, tidning, 138
Gernandt, C. E., boktryckare, 62
Gesellschafter, tidning, 40
Gibbs, Ph., engelsk författare, 112
Gil Blas 33
Girardin, Emile de, fransk publicist, 26 (B) ff., 37, 47, 49, 58, 98, 117
Given, John L., amerikansk journalist, 85
Gladstone, William, 15, 16, 121, 122
Glenesk, lord, 120
Globe, amerikansk tidning, 147
» engelsk » 16
» fransk » 28
Godkin, E. L., engelsk-amerikansk journalist, 90, 91
Goethe 57
Goldschmidt, Meyer Aaron, dansk publicist och författare, 63, 173, 174
Gran, Gerhard, 192
Grande Encyclopédie 136
Granskeren, norsk tidning, 187
Greeley, Horace, amerikansk publicist, 53, 55, 80
Greenwood, Fr., engelsk tidningsutgivare, 16
Grenzboten, tidning, 41, 46
»Greven av Monte Christo» av Alexander Dumas d. ä. 28
Grundtvig 176
Guêpes (Les), fransk tidning, 28
Guizot 19, 57
Gulmann, Chr., dansk publicist, 183
Görres, Joseph, 37
Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning 157, 168, 169, 196
Göteborgstidningen 168

Hagberg, C. A., professor, 169
Halvpennyblad, engelska, 17
Hamburger Nachrichten 139
Hamilton, Gustav Axel Knut, professor, 169
»Handbook for Newspaper Workers» av G. M. Hyde 80, 85
Handpress 5
Hansen, J. A., dansk publicist, 176
Hanssen, H. P., » » 181
Harden, Maximilian, tysk tidskriftsredaktör, 145
Harmsworth, Alfred, lord Northcliffe, engelsk publicist, 102, 105 (B) ff., 111 ff., 119, 148
Harpers' Magazine 94, 137
» Weekly 61
Hatin, fransk författare, 128
Hazelius, Johan August, generalmajor, publicist, 158
Hearst, William Randolph, amerikansk publicist, 76 (B) ff., 86 ff., 90, 91
Hébrard, A., fransk publicist, 33
Hedberg, Tor, 165
Hedenstierna, Alfred (sign. Sigurd), publicist, 165
Hedin, Sven Adolf, 160, 161 (B)
Hedlund, Henrik, 168
» Sven Adolf, 157 (B), 160, 168
Heiberg, Johan Ludvig, dansk författare och publicist, 170
Heidenstam, Verner von, 165
Heine, Heinrich, 40, 46

Digitized by Google

Hejmdal, dansk tidning, 181
Hellberg, Mauritz, 163
Helsingfors Dagblad 196, 197
» Morgonblad 193
» Tidningar 194, 195
Helsingin Sanomat, finsk tidning, 199
Hermes, tysk publicist, 41
Herslow, Carl Christan Peter, publicist och politiker, 162
Hetherington, Henry, engelsk boktryckare och publicist, 8
Hierta, Lars Johan, publicist och riksdagsman, 49, 59, 153, 154 (B) ff.
Hjärne, Harald Gabriel, professor, 165
Hoe, amerikansk uppfinnare, 64
Hood, Thomas, engelsk skald, 63
Hooper, amerikansk manager, 118
Household Words, tidskr., 57
Huck, tysk pressfirma, 147
Hufvudstadsbladet 197
Hugenberg, tysk industriman, 147
Hulton, engelsk pressfirma, 148
»Human interest» 81, 93, 107
Humbert, Ch., fransk politiker, 134
Hunt, John, engelsk publicist, 7
» Leigh, » » 7
Hyde, G. M., amerikansk professor och författare, 80, 81, 85
Høffding, Harald, dansk professor, 181
Høgsbro, Sofus, dansk publicist, 176
Hørup, Viggo Lauritz Bentheim, dansk publicist, 177, 179 (B), 180

Ibsen, Henrik, 189
Idun 167
»Illusions perdues» av Honoré de Balzac 28, 29
Illustrated London News 60, 61, 69
Illustration, tidning, 61
Illustrationer i dagspressen 83, 104, 107 ff., 134, 142, 166
Illustrerad Tidning 61
Illustreret Nyhedsblad 189
» Tidende, danska, 61, 186
Illustrierte Zeitung 61
Inbördeskriget, nordamerikanska, 13, 53, 54, 65, 68
Indépendance Belge 29
Ingram, H., engelsk publicist, 60
»Intelligensen» 157, 158, 160
Intelligenssedler 186, 190
Intervjuen i dagspressen 81 ff., 104, 129, 166, 185
Intransigeant 137

James, William, 90
Janin, Jules, fransk publicist, 24, 25 (B), 33, 46, 156
Japansk-ryska kriget 70
Jaurès, Jean, fransk publicist och politiker, 136
Jenaische Litteraturzeitung 57
Jensen, J., finansborgmästare i Köpenhamn, 181
Je sais tout 134
Jessen, Jens, dansk publicist, 181
Jeurling, Anders E., Stockholmstidningens grundare, 163
Johansson, Johan, publicist, 153
John Bull, tidning, 148
Jones, Kennedy, engelsk publicist, 111 (B) ff., 118
Jonsen, Chr., norsk publicist, 189
Journal 129, 131, 134
» Wallmarks, 153
» de l'empire 18
» » Paris 17
» des connaissances utiles 26
» » Débats 17, 18 (B), 19, 20 (B), 22, 28, 31, 32 (B), 33, 46, 123, 124 (B), 125, 127 ff., 131, 134, 136
» pour rire 22, 24 (B)
Journalistik, personlig, 55, 95, 134 ff., 144, 145
Journalistinstitut 76, 80, 142
Journée industrielle 138
Jouvenel, fransk senator, 134
Judge, tidning, 96
Junge Deutschland (Das) 40
Junius-breven 2
Justice, tidning, 31, 136
Jyllandsposten 183
Jörgen (G. Lundström) 165

»Kalcidoskop», Sigurds, 165
Kant, Immanuel, 91
Kapten Puff, tidning, 63
Karlsbadbesluten 38
Karr, Alphonse, fransk författare, 28
Keil, E., 61
Key, Carl Axel Helmer, Svenska Dagbladets redaktör, 165
» Ellen, 165
Keyser, Jakob Rudolf, norsk historiker, 187
Kierkegaard, Søren Aaby, dansk författare, 173
King, amerikansk publicist, 53
Kipling, Rudyard, 112, 151
Kjellberg, P. C., publicist, 161
Kjøbenhavnsposten 172
Kladderadatsch 63
Knight, Charles, engelsk publicist och författare, 8, 58
Kock, Paul de, fransk författare, 28
Kreuzzeitung 43, 139, 147
Krigskartan, den första i pressen, 50
Krigskorrespontenter 67 ff.
Krimkriget 14, 67, 68
Kurser för tidningsmän 76, 80, 142
København, tidning, 183
Kölnische Volkszeitung 138
» Zeitung, 38, 41, 42 ff., 46, 65, 139, 142
König, Friedrich, tysk mekaniker, 4

Digitized by Google

Labouchère, Henry, engelsk publicist och politiker, 16
Labour Research Department 149
Ladies Home Journal 94, 95
» Magazine 47
Lagerborg, Robert Olof, finsk tidningsman, 196, 198
Lamb, Ch., engelsk författare, 2
Lamennais, Felicité Robert de, fransk författare, 28
Lanterne 30 (B), 31, 136
Lantmannapartiet 157, 158, 160
Lassalle, Ferdinand, 43
Latzarus 135, 137
Laurin, Carl, författare, 137
Lawson, engelsk tidningsutgivarfamilj, 15
Leipzig, slaget vid, 37
Leipziger Zeitung 38
Lemaitre, Jules, fransk publicist och författare, 24
Lemon, Mark, engelsk tecknare, 60
Lemoinne, John, 127
Lespès, Léo, fransk journalist (sign. Timothée Trimm) 37
»Letters to the Editor» 2
Levertin, Oscar, 165
Levy, Joseph Moses, engelsk publicist, 15
Lewysohn, August, tysk publicist, 138
Lewis, S. H., engelsk publicist, 57
Liaojang, slaget vid, 70
Libre parole 136
Lidforss, Bengt, professor, publicist, 164
Lieblein, Jens Daniel Carolus, norsk professor, 192
Life, tidning, 91, 96
Lille, Axel, finsk publicist, 196 ff.
Lindström, Karl Adam, publicist, 158
Linsén, J. G., finsk publicist, 193
Litteraturblad för allmän medborgerlig bildning 194
Litteraturblatt 57
»Littérature française (La) d'aujourdhui» av Ernest-Charles 125, 126
Livingstone 83
Livre de Centenaire 127
Ljunglund, Leon., Nya Dagligt Allehandas redaktör, 163
Lloyds Weekly London Newspaper 15, 115
Lodenius, Elias, finsk publicist, 198
»Loi Tinguy» 29
Ludvig Filip 20 ff., 24, 43
Lune, tidning, 35 (B)
»Lundis», Sainte-Beuves, 29
Lundström, Georg (Jörgen), 165
Lördags-Magasinet 59

Maanedsskrift for Litteratur 171
Macaulay 11, 56
Mackenzie 107
Mac Mahon 70
Macmillan's Magazine 57
Magasin pittoresque 58, 59
»Magazine Pages» 79, 93
Mainly About Persons, tidning, 117
»Making of a Newspaper» av J. L. Given 85
Malmström, C. G., 169
Manchester Guardian 120, 122, 149
»Marcellus» (W. A. Bergstrand) 158
Mariboe, Ludvig, dansk-norsk journalist, 186
Marinoni, H., fransk boktryckare, 37
Mark Twain 96
Marlowe, Th., engelsk publicist, 111
»Martin Chuzzlewit» av Dickens 52
Marx, Karl, 41
Massingham, H. W., engelsk publicist, 104, 117
Matin 129, 130 (B) ff., 136
Matthews, B., amerikansk professor, 93
Mattsson, Gust., finsk naturvetenskapsman, 198, 199
Mc Clures Magazine 95
Meidell, D., norsk publicist, 189
Mercure de France 56
» galant 56
Meredith, George, engelsk romanförfattare, 14
Metternich, österrikisk statsman, 38, 39, 41
Meyer, Arthur, fransk publicist, 129, 131
Mignet, fransk historiker, 21
Millaud, fransk bankir, 37
Minerva, danska, 170
» svenska, 156
Minerve française 20
Minnesota Daily Star 90
Minnesskrift, Svenska tidningsutgivareföreningens, 168
Miroir des Sports 134
Mnemosyne, tidskr., 193
Moe, Jörgen, norsk författare, 187
Molbech, Christian, dansk författare och kritiker, 170
Mommsen, Theodor, tysk historiker, 143
»Money-articles», Bennetts, 50
Moniteur, tidning, 17, 30
Montan, Carl Otto, 158
» Erik Wilhelm, 158
Moore, Thomas, engelsk författare, 2
Morgenavisen 191
Morgenbladet, danska, 176, 177, 183
» norska, 187, 188, 191
Morgenblatt 60
» für gebildete Stände 40
Morgonbladet, finska, 195, 197
» Svenska, 164, 165
Morley, H., engelsk publicist, 16, 103
Morning Advertiser 66
» Chronicle 2, 7, 65, 83
» Leader 106
» Post 2, 6, 120, 121, 149, 192
Mosse, Rudolf, tysk annonsfirma, 138
Mun, greve de, 135
Munch, Peter Andreas, norsk historiker och publicist, 187

Digitized by Google

Munsey, Fr. A., amerikansk publicist, 91
Munsey's Magazine 95
Mühsam, K., 145
Münchener Neueste Nachrichten 46
»Mystery of Daily Mail» av Mackenzie 107, 108
Möller,, Gustav, tysk-amerikansk krigskorrespondent, 69

Nansen, Peter, dansk författare och bokförläggare, 179, 180
Napoleon I 17, 18, 37, 112
» III 22, 29, 31
Nathansen, M. L., dansk publicist, 172 (B)
Nation, tidning, 90, 96, 117, 118
National, » 21
Nationaltidende 175, 176, 183
Nationalzeitung 43, 66
Navy and Army, tidskr., 102
Negerslaveriet 53
Nelson, W. R., amerikansk publicist, 55
Neovius, Arvid, finsk publicist, 197
Neue Freie Presse 47, 71, 139, 142
» Preussische Zeitung 43
Newnes, George, engelsk publicist, 98 (B), 100 ff., 104, 106, 108, 111, 114, 117
New Republic 96, 122
» Statesman 117, 122
News of the World 15, 115, 116 (B)
»Newspaper Writing and Editing» av W. G. Bleyer 81
»Newspapers and their Millionaires» av lord Northcliffe 148
New York American 77, 78, 86, 88
» » Daily News 83, 93
» » Evening Sun 85
» » Globe 91
» » Herald 50, 51 (B) ff., 65, 81 ff., 91
» » Journal 77, 79, 86, 88, 93, 123, 127
» » Sun 49, 50, 55, 76, 86
» » Times 53, 55, 71, 81, 86, 92 (B), 93, 147
» » Tribune 53, 55, 68, 69, 71, 86
» » Weekly Mirror 47
Niebuhr, tysk historiker, 37
Nielsen, Harald, 186
» Rasmus, 185
Nineteenth Century 56
Nittende Aarhundrede (Det), dansk tidskrift, 185
Nord og Syd 174
Norddeutsche Allgemeine Zeitung 139
Nordisk Tidskrift 169
Norske Intelligenssedler 186, 190
North American Review 58, 96
Northcliffe, lord, se Harmsworth, A.
Norton, mrs, 14
Nos Loisirs 134
»Novellen för dagen» 96
Nya Dagligt Allehanda 158
» Pressen 196, 197
Nya Sverige (Det) 170
Nyblom, C. R., 169
Nyerup, R., dansk författare, 170
Nyeste Skilderi af Kjøbenhavn 170
Nyt Dansk Maanedsskrift 185
» Norsk Tidsskrift 192
» Tidsskrift 192

Oberländer, Adolf, tysk karikatyrtecknare, 63
Observer 58, 117
Ochs, Adolph S., amerikansk publicist, 92, 93 (B)
O'Connor, T. P., engelsk publicist, 73, 103, 111, 117
Oeuvre 138
»Offenbachiaden» 33
Oftedal, Lars, norsk politiker och präst, 190
O'Henry (W. S. Porter) 96
Olsen, Freilif, dansk journalist, 151, 181
»Opinions» 126
Oplandenes Avis 190
»Opvask» 185, 189
Ord och Bild 81, 169
Orvar Odd (O. P. Sturzen-Becker) 25, 156
Outlook, amerikansk tidskrift, 96
» engelsk » 117

Pall Mall Gazette 16, 103, 117
Palmær, Henrik Bernhard, publicist, 156
Palmerston, lord, 11, 13
Panamaaffären 126
Pappersförbrukning 82
Papperslyktan, tidning, 196
Papperspriset 71, 97 ff., 146, 147, 163
Paris-Midi, tidning, 134
»Parismysterier» av Eugène Sue 28
Parlamentet och engelska pressen 6, 8, 10
Parnell, Charles Stewart, irländsk politiker, 118
Patrouillen, tidning, 186
Payne, G. H., amerikansk författare, 73, 76, 91
Pays, tidning, 31
Pearson, Cyril Arthur, engelsk publicist, 102, 106, 114, 115, 119, 122
Pearson's Magazine 114
» Weekly 102
Peel, engelsk statsman, 10, 13
»Pendennis» av Thackeray 16
Penny-broschyrer 8
» Magazine 8, 9 (B), 58
Perry, James, engelsk publicist, 2, 151
Petit Journal 36 (B), 37, 123, 131, 134
» Marseillais 131
» Parisien 131, 132, 134, 136
Petite Gironde 131
Pfennig-Magazin 59, 61
Philipon, fransk tecknare, 22
Pichon, fransk politiker, 134
Pickwick Papers 58

Digitized by Google

Ploug, Carl Parmo, dansk publicist och författare, 172, 173 (B), 174
Poe, Edgar Allan, 96
Poidatz, fransk publicist, 131
Poincaré, Raymond, fransk politiker, 137
Politiken, danska, 178 (B) ff., 183, 184 (B)
Porter, W. S., amerikansk journalist (sign. O'Henry) 96
Porthan, Henrik Gabriel, finsk publicist och vetenskapsman, 192
Posso, Johan August, frih., aktuarie och publicist, 161
Post- och Inrikes Tidningar 164
Poor Mans' Guardian 8
Predikningsreferat, amerikanska, 50
»Press (The) and the Organisation of Society» av Norman Angell 123
»Press (The) in Wartime» av Edward Cook 145
Pressagenter 82
Pressbyråer 43 ff., 64, 66 ff.
Presse (Die), tidning, 47
» (La) » 26 ff.
Pressfriheten i Danmark 174
» » England 6, 10
» » Finland 195 ff.
» » Frankrike 17, 19, 29 ff.
» » Tyskland 37 ff., 41 ff.
Pressen och Napoleon I 17, 18, 22, 37
Pressen, amerikanska, 47 ff., 72 ff.
» danska, 170 ff.
» engelska, 1 ff., 25, 26, 46, 47 ff.,
» finska, 192 ff.
» franska, 17 ff., 46, 123 ff.
» norska, 186 ff
» svenska, 153 ff.
» tyska, 37 ff., 138 ff.
» österrikiska, 47
Presskontrollanter, amerikanska, 82
Press-statistik 71, 82, 86, 88, 89, 97, 98, 100, 106, 126, 127, 132, 141, 167, 168, 183, 199
Preussische Correspondent (Der) 37
» Jahrbücher 57
Propagandapublikationer 146
Public Advertiser 1, 2
» Ledger 2
»Publicité» 125, 126, 128, 132
Pulitzer, Josef, amerikansk publicist, 74 (B) ff., 80, 83, 90, 151
Punch, dansk tidning, 176
Punch or The London Charivari 62 (B), 63

Quarterly Review 56
»Quelques guides de l'opinion» av Chambure 145
Quincey, Thomas de, engelsk författare, 91
Quotidien, tidning, 138

Racine 128
Rahbek, Knud Lyne, dansk författare och publicist, 170
Raymond, H. J., amerikansk publicist, 53
Reade, Charles, engelsk författare, 16
Recouly, Raymond, f. d. diplomat, 137, 138
»Redaktören» av Björnson 188
Reid, Whitlaw, amerikansk journalist, 53, 55
Reiersen, Chr., dansk censor, 173
Renan, Joseph Ernest, fransk publicist och författare, 33, 129
Representationsreformen, svenska, 157
»Reptilfonden» 45
République française, tidning, 31
Retzius, Gust., 158
Reuter, Paul Julius von, 66
Reuters byrå 66, 67
Reventlow, greve, tysk publicist, 139
Review of Reviews 103, 104
Revue bleue 57
» de Paris 28, 57
» des deux mondes 57
» française 57
» politique et littéraire 57
Reynolds Newspaper 15, 115
Rheinische Zeitung 41
Rheinischer Mercur 37
Richter, Eugène, tysk publicist och politiker, 139, 144
Rinman, Erik Benjamin, Stockholmstidningens redaktör, 164
Rintoul, R. S., engelsk publicist, 15
Robinson, H. C., » » 4
Rochefort, Victor Henri de, markis, fransk publicist, 31, 35, 136, 137 (B)
Rode, Ove, dansk publicist, 183
Rodenberg, Julius, tysk publicist och skriftställare, 57
Romanföljetongen i pressen 28, 37, 107, 129, 134, 175
Roosevelt, Theodore, 95
Rotationspressen 37, 64, 97
Rothermere, lord, engelsk tidningsägare, 114, 117, 121, 148
Royal Magazine 114
Rubrikerna i pressen 52, 53, 55, 78 ff., 82, 92, 107
Runeberg, Johan Ludvig, 193, 194
Russell, William, engelsk krigskorrespondent, 14, 67, 68
Rydberg, Viktor, 157

Saima, finsk tidning, 194, 195
Sainte-Beuve, Charles Augustin, fransk författare, 25, 28, 29
Samtiden, norsk tidskr., 190, 192
Sars, norsk professor, 192
Saturday Evening Post 93 ff.
» Review 14, 15, 117
Schaumann, August, finsk publicist, 195 ff.
Scherl, August, tysk tidningsutgivare, 139, 140 (B), 141, 143, 147
Scheutz, Per Georg, svensk boktryckare och publicist, 153

Digitized by Google

Schibsted, C. F., norsk boktryckare, 1, 91
Schlegel, Friedrich von, 38
Schnellpost, tidning, 38
Scholl, Aurélien, fransk journalist, 33
Schweigaard, Anton Martin, norsk professor, 186
Schybergson, Emil, finsk bankman och politiker, 197
Scotsman, tidning, 122
Scott, C. P., engelsk publicist, 122
» Walter, 56
Scribner's Magazine 94
Scripps-Howard, amerikansk tidningsfirma, 83
»Secrets of Crewe House» av Campbell Stuart 146
Segerstedt, Torgny, Göteborgs Hand.- och Sjöf.-tidnings redaktör, 169
Sell's World's Press 86
»Serial stories» 107
Shaw, Bernhard, 151
Sheridan, Richard, 2
»Sherlock Holmes' äventyr» av Conan Doyle 102
»Short Stories» 96, 134
Short stories, tidning, 114
Siècle, tidning, 27 ff.
»Sigurd» (A. Hedenstierna) 165
Simond, fransk tidningsägarfamilj, 131
Simplicissimus 63, 144 (B)
Sinclair, Upton, 84
Skandinavien, tidning, 90
Skandinavismen 157, 173, 187
Skavlan 192
Skånska Dagbladet 163
Skämttidningar, amerikanska, 96
» franska, 21 ff.
» svenska, 63
» tyska, 63, 144
Slesvig-holsteinska frågan 173 ff., 181
Smalley, G. W., amerikansk journalist, 68
Smith, Greenhough, engelsk publicist, 102
» Wareham, » annonschef, 109
Smålandsposten 165
Snellman, Johan Vilhelm, finsk senator och publicist, 193 (B), 194, 196
Snällposten 162 (B)
Snällpressen 4, 7
Sonnemann, Leopold, tysk bankir, 45
Socialdemokraten, danska, 181
» svenska, 164
Socialisten, dansk tidning, 181
Societetsblad 47
Sohlman, August, 157, 158
Soleil 31
»Song of the Shirt» av Thomas Hood 63
Soulié, fransk författare, 28
Spansk-amerikanska kriget 77
Spectator 15, 117
Spectatorgenren 1
Spender, J. A., engelsk publicist, 117, 122
Sporttidningar 102
Staaff, Per, 161
Staatszeitung 143
Stabell, A. B., norsk publicist, 187
Standard, tidning, 2, 15, 119
Stanley 83
Star, tidning, 55
Statsborgeren, norsk tidning, 186
Stavanger Aftenblad 190
Stead, William Thomas, engelsk publicist, 16, 102, 103 (B) ff., 111, 113, 117
Steele, Richard, engelsk författare och publicist, 1
Steffen, Gust., 100
Stein, preussisk statsman, 37
Sterling, Edw., engelsk journalist, 10
Steyern, Fr. Vult von, 161
Stiftstidender, danska, 177
Stinnes, tysk affärsman, 147
S:t James Gazette 16
Stockholms Courier 153
» Dagblad 158, 168
Stockholms-Posten 153
Stockholmstidningen 163, 164, 168
Stone, M. E., amerikansk journalist, 73, 86, 93
Strand Magazine 102, 114
»Street (The) of Adventure» av Gibbs 112
Strindberg, August, 160
Stuart, Campbell, 146
» Daniel, engelsk publicist, 2, 151
Sturzen-Becker, Oskar Patrik (Orvar Odd), 156, 174
»Ställningar och förhållanden» av M. J. Crusenstolpe 156
Stämpelskatt å tidningar i England 6 ff., 10, 15
» » » » Frankrike, 19, 31, 100
» » » » Tyskland 42
Sue, Eugène, 28
Suezkanalen 16
Sunday Times 117
Suomen Sociaalidemokraatti, finsk arbetartidning, 199
» virallinen lehti, finsk tidning, 193
Suometar, finsk tidning, 195, 199
Svedbom, Per Erik, 157
Svensk Tidskrift 170
Svenska Amerikanaren 90
» Biet 156
» Dagbladet 165 ff, 183
» Minerva 156
» Morgonbladet 164, 165
» Tidningen 158
» Tribunen 90
» Weckobladet 161
Sverdrup, Jakob, 190
» Johan, 187, 188, 190
Swift, Jonathan, 151
Sydsvenska Dagbladet 162, 163, 168
Syn og Segn, norsk tidskr., 192
Sättmaskinen 97
Söderhjelm, W., 199

Digitized by Google

Söndags-Nisse 63
Söndagstidningar, amerikanska, 55
» engelska, 7, 115 ff.

Tabloid 82, 83
Tag (Der) 141
Taine, Hippolyte, 33
Teaterrecensioner 16, 22, 85, 175
Telegrafen och pressen 65 ff.
Telegrambyråer 66 ff.
Temps 31, 33, 46, 123, 128, 131, 134, 136, 137
Tengwall, C. G., 166, 167
Teutsche Mercur (Der) 56
Thackeray, William Makepeace, 2, 12, 16, 57, 63
Theorell, Johan Peter, boktryckare och publicist, 153, 156
» Sven Lorens, häradshövding och publicist, 153
Thiers, Louis Adolphe, 19, 21
Thomasson, Franklin, 121, 122
Thommesen, Olav, norsk publicist, 189, 190 (B), 192
Tiden, svensk tidskr., 170
Tidens Tegn 192
Tidskrifter, amerikanska, 57, 58, 61, 95
» danska, 170, 185, 186
» engelska, 56 ff., 86
» finska, 199
» franska, 56 ff.
» norska, 190, 192
» svenska, 81, 169, 170
» tyska, 56 ff., 61, 62, 145
Tilskuer, dansk tidskr., 170, 186
Times, London, 3 ff., 10, 11, 12 (B), 15, 33, 56, 63, 65 ff., 70, 83, 99, 107 ff., 111, 117 ff., 147, 149
» New York, 53, 55, 71, 81, 86, 92 (B), 93, 147
»Timothée Trimm» (Léo Lespès) 37
Tit-Bits 99 (B), 100 ff., 104, 114
Topelius, Zachris, 194 (B), 195
Topsøe, Vilhelm, dansk skriftställare och publicist, 175
T. P:s Weekly 117
»Tredje statsmakten» 10
Treitschke, Heinrich von, 57
Tribune, engelsk tidning, 121, 122
Tribunen, Svenska, 90
Trier, Herman, 181
Trollope, Anthony, engelsk författare, 16
Truth, engelsk tidning, 16
Tysk-danska kriget (1848) 67
» -franska » 13, 15, 68, 69, 99
Työmies, finsk tidning, 199

Ueber Land und Meer, tysk tidskr., 62
Ugens Tilskuer, dansk tidskr., 186
Ullstein, tysk tidningsfirma, 141, 147
»Unga England» 2
Univers, fransk tidning, 28, 31
Universal Daily Register 3
Ur dagens krönika 169
Urwählerzeitung 43
Uusi Suometar, finsk tidning, 199
» Suomi, » » 199

Valvoja, finsk tidskr., 199
Veckoblad och veckorevyer 15, 16, 58 ff., 96, 99, 100, 115, 161, 187, 197
Verdens Gang 188 ff., 191 (B), 192
Véron, fransk publicist, 28
Vestlandsposten 190
Veuillot, Louis, fransk författare, 28, 31, 137
Victoria, drottning av England, 14
Vidar, norsk tidskr., 187
Vikingen, finsk tidskr., 197
Villemessant, Jean Hippolyte Cartier de, fransk publicist, 33
Vinje, Asmund Olafsön, norsk skald och publicist, 192
Volksstaat, tysk tidning, 43
Volkszeitung 43, 46
Vom Fels zum Meer, tysk tidskr., 62
Vorwärts 139
Vossische Zeitung 42, 43, 71, 138, 141, 147
Vårt Land 164
Väktaren 161
Världskriget och pressen 70, 78, 106, 121, 128, 135, 137

»Wage (Die)» av Börne 40
Walldén, Wilhelm, 158
Walter, John, d. y., engelsk publicist, 3, 5 (B), 10, 11
» » d. ä., » bokhandlare, 3 (B), 4 ff., 65, 112
Watt, R., dansk publicist, 175
Weber, J. J., tysk bokhandlare, 59, 61
» M., » nationalekonom, 72
Weckobladet, Svenska, 161
Weekly Dispatch 115
» Newspaper, Reynolds, 15, 115
Welhaven, J. S. C., norsk diktare, 186
Wellington, hertigen av, 10
Wells, H. G., engelsk författare, 84, 151
Wendell, B., amerikansk professor, 128
Wergeland, Henrik, norsk diktare, 186
Westermanns Monatshefte 57
Westminster Gazette 117, 122
» Review 56
White, Holt, amerikansk krigskorrespondent, 68
Wide World Magazine 102
»Wie wir belogen wurden» av K. Mühsam 145
Wieland, tysk författare, 56
Willebrand, R. F. von, 199
Wirsén, Carl David af, 164
Woche (Die) 140, 142
Wolff, Albert, fransk journalist, 33, 35
» B., tysk telegrambyrådirektör, 66
» Theodor, tysk publicist, 138
Wolffs byrå 66, 67

Digitized by Google

Woman's Life 102
Woodfall, Henry, engelsk boktryckare, 1, 2
» William, » publicist, 2
World (The) 75 (B) ff., 83, 86, 96
Wåhlin, Karl, 169

Xau, F., fransk journalist, 139

Zang, August, österrikisk publicist, 47
Ziliacus, Konni, finsk publicist, 197
Zukunft, tysk tidskr., 145
Zur guten Stunde, tysk tidskr., 62
Zweigbergk, Otto von, 161

Åbo allmänna tidning 193
» Morgonblad 193
» Tidningar 192, 193
» Underrättelser 193, 198

Örebladet 191
Örsted, H. C., 171
Österreichische Beobachter (Der) 38
Österrikisk-preussiska kriget 68

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

14 DAY USE
RETURN TO DESK FROM WHICH BORROWED

LOAN DEPT.

This book is due on the last date stamped below, or on the date to which renewed.
Renewed books are subject to immediate recall.

9 [illegible]	
REC'D LD	
JAN 6 1960	

LD 21A-50m-4,'59
(A1724s10)476B

General Library
University of California
Berkeley

Digitized by Google

YD 37288

Digitized by Google